

กระษాปณัทย

พิมพ์เป็นหอสมุดที่โฆงาหพระราชทานเพลิงศพ

พลเอก บริบูรณ์ จุลจาริตต์

รองผู้บัญชาการทหารบก

และกรรมการธนาคารทหารไทย จำกัด

12 ตุลาคม 2509

ธนาคารทหารไทย จำกัด

๐๑๕

๑๖๗๘

กระษาศาปณัทย

วันที่	๔ / ๑๑ / ๒๕
เลขที่	๐๔๑๕
เลขที่	๐๖
	๒๕๑๗
	๒๕๐๙

สมบัติห้องสมุดรัฐสภา

THAI NATIONAL ASSEMBLY LIBRARY

3961132334

ใน หงสกุล
รัฐสภา

คำไว้อาลัย
แด่ พลเอก บริบูรณ์ จุลละจาริตต์
กรรมการธนาคารทหารไทย

ธนาคารทหารไทยมีความเศร้าสลดใจและรู้สึกอาลัยอย่างสุดซึ้งในมรณกรรมของ พลเอก บริบูรณ์ จุลละจาริตต์ กรรมการของธนาคารครั้งนี้ พลเอก บริบูรณ์ จุลละจาริตต์ เป็นผู้มีประวัติอันดีเด่นผู้หนึ่งในราชการทหาร ท่านเป็นผู้ที่มีความรู้และความสามารถจนได้ชื่อว่าเป็นอาจารย์ของนายทหารราบแทบทั้งกองทัพบก ในราชการสนามก็ได้ผ่านการสงครามในสนามรบมาแล้วในกรณีสงครามมหาเอเชียบูรพา และในต่อมายังได้เป็นผู้บังคับการกรมทหารไทยไปร่วมรบกับสหประชาชาติ ณ ประเทศเกาหลี ในระยะ เริ่มแรกอีกด้วย โอวาทสำคัญของท่านซึ่งให้ไว้ในขณะที่ดำรงตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักรว่า "ถ้าเราทำด้วยความสุจริตแล้ว เราก็ไม่ต้องกลัวใคร" นั้น ย่อมเป็นเครื่องล่องสะท้อนให้เห็นถึงอุปนิสัยและใจจริงของท่านได้เป็นอย่างดี ด้วยความรู้ ความสามารถ ประกอบกับความซื่อสัตย์สุจริตต่อประเทศชาติของท่านผู้นี้ ได้มีส่วนช่วยให้กิจการธนาคารทหารไทยเจริญก้าวหน้าไปด้วยเป็นอันมาก การถึงอนิจกรรมของท่านจึงทำให้บรรดากรรมการและพนักงานของธนาคารทหารไทยมีความเศร้าโศกเสียใจและอาลัยอาวรณ์โดยทั่วถึงกัน

ข้าพเจ้าในนามธนาคารทหารไทยขอแสดงความอาลัยและเศร้าสลดเสียใจต่อครอบครัวของ พลเอก บริบูรณ์ จุลละจาริตต์ ไว้มากยิ่งด้วยเป็นอย่างมาก และขออาณิสต์สมถุญราศีทักษิณานุทานที่ผั่งอุทิศให้พร้อมได้ประกอบกุศลกรรมทำไว้ตลอดทั้งที่ญาติมิตรทั้งหลายได้บำเพ็ญกุศลให้ จึงเป็นพลวปัจจัยช่วยอำนวยให้เกิดวิบุลผลอภิญญาวิบาก สมบัติ สมควรแก่สุคติทิพยสถานในสัมปรายภพทุกประการ เทอญ.

จอมพล
(ถนอม กิตติขจร)
ประธานกรรมการ
ธนาคารทหารไทย

พลเอก บริบูรณ์ จุลจาริตต์

รองผู้บัญชาการทหารบก

และกรรมการธนากรทหารไทย จำกัด

ชาติ : ๒๗ มีนาคม ๒๔๕๓

อนิจกรรม : ๓๑ สิงหาคม ๒๕๐๕

ประวัติรับราชการ

พลเอก บรีบูรณ์ จุละอาริตต์

ประวัติรับราชการ

พลเอก บริบูรณ์ จุฬาริตต์

๒๔๓๒

นามเดิม บริบูรณ์ จุฬาริตต์ ท.ป.๑

ก.๔๓๗

บ้านเกิด บางรัก อำเภอ บางรัก จังหวัด พระนคร
บ้านปัจจุบัน เลขที่ ๓ หมู่ที่ ๗ ตลาคสามเสน อำเภอ กุสิต
จังหวัด พระนคร

นามบิดา นายหลุยจ้อย จุฬาริตต์ นามมารดา เพ็ชร

นามปู่ นายจ้อย จุฬาริตต์

เกิด ณ วัน ๒ ๖ ๔ ค่ำปีจอ จุลศักราช ๒๔๗๒

ตรงกับวันที่ ๒๗ เดือน มีนาคม ค.ศ. ๒๔๕๓

พลเอก บริบูรณ์ จุฬาริตต์ ได้ทำการสมรสกับ นางสาว

ลออ ทรรทรานนท์

ซึ่งเป็นบุตรของ พระวิชิทศัศิกการ (นริ่ง ทรรทรานนท์) และ

นาง วิชิทศัศิกการ (อิน ทรรทรานนท์)

เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๗ ณ บ้านราชวัตร (ที่อยู่ปัจจุบัน)

มีบุตร ๔ คน ดังนี้

กรมบังคับหมู่
กรมตำรวจ
กรมการปกครอง

๑. ร.อ. เอ็ม จุละจาริศักดิ์
๒. นายแพทย์ เอกชัย จุละจาริศักดิ์
๓. นางสาว อารยา จุละจาริศักดิ์
๔. นาย ท่อบุญ จุละจาริศักดิ์

แรกเข้ารับราชการทหารเป็น นักเรียนนายร้อย เลขที่ ๓๔๒๒

วันที่ ๓๐ เม.ย. พ.ศ. ๒๔๗๒

ขึ้นทะเบียนทหารประจำการวันที่ ๑๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๒

เพราะเมื่อเข้ารับราชการกองการประจำการ วันที่ ๓๐ เมษายน

พ.ศ. ๒๔๗๒ นั้น ยังไม่ไ้ขึ้นทะเบียน

สอบไล่วิชาในโรงเรียนนายร้อยทหารบก ไล่ชั้น ๔ เป็นที่ ๑

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕

วุฒิการศึกษาเพิ่มเติมเมื่อเข้ารับราชการทหารแล้ว

- เป็นนายทหารฝึกหัดราชการโรงเรียนทหารราบ เมื่อ ๗ เม.ย. ๒๔๘๐-๑ เม.ย. ๒๔๘๑
- โรงเรียนเสนาธิการทหารบก ชุดที่ ๒๖ (พิเศษ) พ.ศ. ๒๔๘๖-๒๔๘๘
- วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร ชุด ๒ พ.ศ. ๒๕๐๑

ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรยศทหาร

นายร้อยตรี	ลงวันที่	๑ ก.ก. ๗๖
นายร้อยโท	"	๑ เม.ย. ๗๗
นายร้อยเอก	"	๑ เม.ย. ๗๘
นายพันตรี	"	๑๘ มิ.ย. ๘๔

นายพันโท	ลงวันที่	๑ ก.ค. ๘๗
นายพันเอก	"	๑ ม.ค. ๘๑
นายพลจัตวา	"	๑ ม.ค. ๘๖
นายพลตรี	"	๑ ม.ค. ๘๘
นายพลโท	"	๑ ม.ค. ๐๓
นายพลเอก	"	๑ ก.ค. ๐๖

ยศและตำแหน่งพิเศษ

วันที่	๒๔ ก.ย. ๘๘	มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้เป็น ราชองครักษ์เวร
วันที่	๒๔ ก.ย. ๘๘	เป็นราชองครักษ์เวร
วันที่	๒๔ ก.ย. ๐๑	มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้เป็น ราชองครักษ์เวรสืบต่อไป
วันที่	๒๔ ก.ย. ๐๔	มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้เป็น ราชองครักษ์เวรสืบไป
วันที่	๒๐ มี.ค. ๐๕	เป็น อ.ก.พ. วิสามัญเกี่ยวกับนักเรียนในต่าง ประเทศ
วันที่	๑๕ ส.ค. ๐๕	เป็นกรรมการสภาการศึกษาวิชาการทหาร
วันที่	๑๕ ก.ย. ๐๕	เป็นกรรมการสภาการศึกษาแห่งชาติ
วันที่	๑๕ พ.ค. ๐๖	เป็นประธานคณะกรรมการพิจารณารายการก่อสร้างอาคาร ศูนย์พัฒนาการ และทดสอบทาง การรบ
วันที่	๒๗ ก.ย. ๐๖	มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง ให้เป็นนายทหารพิเศษ ประจำกรมทหารราบ ที่ ๒๑

- วันที่ ๒๘ ก.ย. ๐๖ เป็นกรรมการสภาการศึกษาแห่งชาติ
- วันที่ ๑ ม.ก. ๐๗ เป็นกรรมการร้อยกรองงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ
- วันที่ ๒๖ มี.ค. ๐๗ เป็นกรรมการในคณะกรรมการทหารของคณะกรรมการรับผิดชอบในงานสำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ
- วันที่ ๒๖ มิ.ย. ๐๗ เป็นประธานกรรมการในคณะกรรมการช่วยสวัสดิการของทหารชายแดน
- วันที่ ๑๗ พ.ย. ๐๗ มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้เป็นนายทหารพิเศษ ประจำกรมทหารราบที่ ๑๑ รักษาพระองค์
- วันที่ ๒๐ ก.ก. ๐๘ มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้เป็นนายกองเอก กองอาสารักษาดินแดน
- วันที่ ๑ ต.ก. ๐๘ เป็นกรรมการสภากรรมการทหารผ่านศึกประเภททหารผ่านศึกประจำการสืบแทน พลเอกประพันธ์ กุลพิจิตร ซึ่งขอลาออกจากตำแหน่งตั้งแต่ ๑ ต.ก. ๐๘
- วันที่ ๑๐ พ.ค. ๐๘ มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้เป็นนายทหารพิเศษประจำ กรมทหารม้าที่ ๑ รักษาพระองค์

ตำแหน่งและเงินเดือน

- วันที่ ๓๐ เม.ย. ๗๒ เป็นนักเรียนนายร้อยในกองโรงเรียนนายร้อยทหารบก ไม่มีเงินเดือน

- วันที่ ๑ เม.ย. ๗๖ เป็น น.ท.ร. เข้าประจำ ร.พ.๘ (พระนคร)
รับเงินเดือนรายนายทหารชั้นสัญญาบัตรชั้น
๑ เดือนละ ๘๐ บาท
- วันที่ ๑ ม.ก. ๗๖ ประจำโรงเรียนนายร้อยทหารบก รับเงิน
เดือนชั้น ๑ เดือนละ ๘๐ บาท
- วันที่ ๓๐ มิ.ย. ๗๗ ประจำโรงเรียนเทคนิคทหารบก กงรับเงิน
เดือนชั้น ๔ เดือนละ ๑๑๐ บาท
- วันที่ ๑ เม.ย. ๗๘ ตำแหน่งกงเคิม รับเงินเดือนชั้น ๕ เดือนละ
๑๒๐ บาท
- วันที่ ๑ เม.ย. ๗๘ ตำแหน่งกงเคิม รับเงินเดือนชั้น ๗ เดือนละ
๑๔๐ บาท
- วันที่ ๑๑ เม.ย. ๗๘ ประจำกองรถรบ เงินเดือนกงเคิม เงินเดือน
เม.ย. รับทางใหม่
- วันที่ ๑ เม.ย. ๘๐ เปลี่ยนชั้นเงินเดือนเป็นชั้น ๓๒ เดือนละ
๑๕๐ บาท ตำแหน่งกงเคิม
- วันที่ ๑ เม.ย. ๘๐ รับเงินเดือนชั้น ๓๓ เดือนละ ๑๕๐ บาท
ตำแหน่งกงเคิม
- วันที่ ๗ เม.ย. ๘๐ เป็นนายทหารฝึกหัดราชการโรงเรียนทหาร-
ราบ เงินเดือนกงเคิม เงินเดือน ก.ก. รับ
ทางตำแหน่งใหม่
- วันที่ ๑ เม.ย. ๘๑ เป็นนายทหารฝึกหัดราชการกองโรงเรียนทหาร
ราบ รับเงินเดือนชั้น ๓๔ เดือนละ ๑๖๐
บาท

วันที่ ๗	เม.ย. ๘๑	เป็น ผ.บ.ก. รดรบ ร้อย ๓ เงินเดือนคงเดิม
วันที่ ๑๗	มิ.ย. ๘๑	ประจำ จ.ร. ๑ เงินเดือนคงเดิม รับเงิน เดือน มิ.ย. ๘๑ รับทางตำแหน่งเดิม
วันที่ ๑	เม.ย. ๘๒	รับเงินเดือนชั้น ๓๕ เดือนละ ๑๗๐ บาท ตำแหน่งคงเดิม
วันที่ ๑	เม.ย. ๘๓	รับเงินเดือนชั้น ๓๖ เดือนละ ๑๘๐ บาท ตำแหน่งคงเดิม
วันที่ ๑	มิ.ย. ๘๔	รับเงินเดือนชั้น ๓๘ เดือนละ ๒๐๐ บาท ตำแหน่งคงเดิม
วันที่ ๑๔	มิ.ย. ๘๔	ประจำแผนกทหารราบ เงินเดือนคงเดิม มิ.ย. รับทางตำแหน่งเดิม
วันที่ ๑	ก.ค. ๘๕	รับเงินเดือนชั้น ๓๘ เดือนละ ๒๒๐ บาท
วันที่ ๑๖	ก.พ. ๘๖	เป็นนายทหารฝึกหัดราชการ โรงเรียนเสนาธิ- การทหารบก เงินเดือนคงเดิม มี.ค. ๘๖ รับ ทางตำแหน่งใหม่
วันที่ ๑	ก.ค. ๘๖	รับเงินเดือนชั้น ๔๒ เดือนละ ๒๘๐ บาท
วันที่ ๑	ก.ค. ๘๗	รับเงินเดือนชั้น ๔๓ เดือนละ ๓๐๐ บาท ตำแหน่งคงเดิม
วันที่ ๑	เม.ย. ๘๘	รับเงินเดือนชั้น ๔๔ เดือนละ ๓๒๐ บาท
วันที่ ๑	ม.ค. ๘๘	ไปเป็นแม่กองวิทยาการแผนกเทคนิค กรม จเรทหารราบ เงินเดือนคงเดิม ม.ค. ๘๘ รับ ทางตำแหน่งใหม่

วันที่	๑	ม.ค.	๔๘	รับเงินเดือนชั้น ๔๕ เดือนละ ๓๕๐ บาท
วันที่	๑	ม.ค.	๕๐	รับเงินเดือนชั้น ๔๖ เดือนละ ๔๐๐ บาท
วันที่	๒๑	มี.ค.	๕๐	เป็นหัวหน้าแผนกศึกษา กรมจเรทหารราบ เงินเดือนคงเดิม มี.ค. ๕๐ รับทางตำแหน่ง เดิม
วันที่	๑	ม.ค.	๕๑	รับเงินเดือนชั้น ๔๗ เดือนละ ๔๕๐ บาท ตำแหน่งคงเดิม
วันที่	๑	ม.ค.	๕๒	รับเงินเดือนชั้น ๕๐ เดือนละ ๕๐๐ บาท ตำแหน่งคงเดิม
วันที่	๑	ม.ค.	๕๓	รับเงินเดือนชั้น ๕๑ เดือนละ ๕๕๐ บาท ตำแหน่งคงเดิม
วันที่	๑๕	พ.ค.	๕๓	หัวหน้าแผนกที่ ๓ กรมจเร ร. เงินเดือนคง เดิม
วันที่	๒๒	ก.ย.	๕๓	ผบ. กรมผสมที่ ๒๑ เงินเดือนคงเดิม
วันที่	๑	ม.ค.	๕๔	รับเงินเดือนชั้น ๕๒ เดือนละ ๖๐๐ บาท ตำแหน่งคงเดิม
วันที่	๑	ก.ค.	๕๔	รับเงินเพิ่มพิเศษสำหรับการสู้รบเดือนละ ๑๐๐ บาท
วันที่	๑	ต.ค.	๕๔	รับเงินเพิ่มพิเศษสำหรับการสู้รบเดือนละ ๓๐๐ บาท
วันที่	๑	ม.ค.	๕๕	รับเงินเดือนชั้น ๕๓ เดือนละ ๖๕๐ บาท กับเงินเพิ่มค่าสู้รบ ๔๐๐ บาท

- วันที่ ๑๗ มี.ค. ๕๕ ผบ.กอง นร.นายร้อย ร.ร. นายร้อย จปร.
เงินเดือนและ พ.ส.ร.คงเดิม
- วันที่ ๑ ม.ค. ๕๖ รับเงินเดือนชั้น ๕๔ เดือนละ ๗๐๐ บาท
กับเงิน พ.ส.ร. เดือนละ ๔๐๐ บาท ตำแหน่ง
คงเดิม
- วันที่ ๑ ม.ค. ๕๗ รับเงินเดือนชั้น ๒๗ เดือนละ ๗๕๐ บาท
กับ พ.ส.ร. ๕๐๐ บาท ตำแหน่งคงเดิม
- วันที่ ๑ ม.ค. ๕๘ รับเงินเดือนชั้น ๒๘ เดือนละ ๘๐๐ บาท
กับ พ.ส.ร. ๕๐๐ บาท ตำแหน่งคงเดิม
- วันที่ ๑๔ มี.ค. ๕๘ ได้รับเงินเพิ่มพิเศษสำหรับสู้รบกรณีสงคราม
เกาหลี เดือนละ ๑๐๐ บาท
- วันที่ ๖ ธ.ค. ๕๘ เป็น เสธ. ท.๒ กองรับเงินเดือนและ พ.ส.ร.
ตามเดิม ธ.ค. ๕๘ รับทางตำแหน่งใหม่
- วันที่ ๑ ม.ค. ๕๙ รับเงินเดือนชั้น ๒๙ เดือนละ ๘๐๐ บาท
กับ พ.ส.ร. ๕๐๐ บาท ตำแหน่งคงเดิม
- วันที่ ๑ ม.ค. ๒๕๐๐ เป็นรอง ผ.บ. ภทบ.๒ กองรับเงินเดือนกับ
พ.ส.ร.คงเดิม
- วันที่ ๑ ม.ค. ๒๕๐๐ รับเงินเดือนชั้น ๓๐ เดือนละ ๑,๐๐๐ บาท
กับ พ.ส.ร. ๕๐๐ บาท ตำแหน่งคงเดิม
- วันที่ ๓๐ ธ.ค. ๒๕๐๑ รองเจ้ากรมยุทธศึกษาทหารบก กองรับเงิน
เดือนชั้น ๓๐ กับ พ.ส.ร. ๕๐๐ บาท
- วันที่ ๑ ม.ค. ๐๑ รับเงินเดือนชั้น ๓๑ เดือนละ ๑,๑๐๐ บาท
กับ พ.ส.ร. ๕๐๐ บาท ตำแหน่งคงเดิม

- วันที่ พ.ย. ๐๒ ปรับเงินเดือนและเงินเพิ่มพิเศษรายเดือน เป็น
 รับขึ้น ๓๑ เดือนละ ๖,๗๐๐ บาทกับ พ.ส.ร.
 เดือนละ ๑,๘๐๐ บาท
- วันที่ ๑ ม.ก. ๐๓ มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้เป็นเจ้า
 กรมยุทธศึกษาทหารบก เงินเดือนและพ.ส.ร.
 คงเดิม
- วันที่ ๑ ม.ก. ๐๓ รับเงินเดือนชั้น ๓๒ เดือนละ ๗,๒๐๐ บาทกับ
 พ.ส.ร. และตำแหน่งคงเดิม
- วันที่ ๑ ม.ก. ๐๓ ปรับเงินเดือนและเพิ่มพิเศษรายเดือนเป็นรับ
 เงินเดือนชั้น ๓๒ เดือนละ ๗,๒๐๐ บาท
 กับ พ.ส.ร.เดือนละ ๑,๘๐๐ บาท
- วันที่ ๑ พ.ย. ๐๒ ปรับเงินเพิ่มพิเศษสำหรับการสู้รบ เป็นรับ
 พ.ส.ร.เดือนละ ๓,๒๑๐ บาท
- วันที่ ๑ ม.ก. ๐๔ รับเงินเดือนชั้น ๓๓ เดือนละ ๗,๖๕๐ บาท
 กับ พ.ส.ร. ๓,๒๑๐ บาท ตำแหน่งคงเดิม
- วันที่ ๑ ต.ค. ๐๔ มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้เป็น
 เจ้ากรมการศึกษาวิจัย กองบัญชาการทหารสูง
 สุด เงินเดือนและเงินเพิ่มพิเศษคงเดิม
- วันที่ ๑ ต.ค. ๐๔ รับเงินเดือนชั้น ๓๔ เดือนละ ๘,๐๐๐ บาท
 กับ พ.ส.ร. เดือนละ ๓,๒๑๐ บาท
- วันที่ ๑ ต.ค. ๐๖ รองเสนาธิการทหารบก เงินเดือนและ พ.ส.ร.
 คงเดิม

- วันที่ ๑ ต.ค. ๐๖ รับเงินเดือน พล.อ.ชั้น ๓๕ เดือนละ ๘,๓๐๐ บาท กับ พ.ส.ร. เดือนละ ๓,๒๑๐ บาท ทำ
 แห่งคงเดิม
- วันที่ ๑ ต.ค. ๐๗ มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้เป็น
 เสนาธิการทหารบก เงินเดือนและเงินเพิ่ม
 คงเดิม
- วันที่ ๑ ต.ค. ๐๘ มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้เป็นรอง
 ผู้บัญชาการทหารบก เงินเดือนและ พ.ส.ร.
 คงเดิม

ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์และเหรียญ คือ

ชื่อบุคคลหรือเหรียญ	วันรับพระราชทาน
ร.พ.ธ.	วันที่ ๒๑ ก.ย. ๗๗
จ.ม.	วันที่ ๒๐ ก.ย. ๘๓
จ.ช.	วันที่ ๑๕ ก.ย. ๘๔
ท.ม.	วันที่ ๑๕ ก.ย. ๘๕
ร.จ.ม.	วันที่ ๑๕ ก.ย. ๘๗
ท.ช.	วันที่ ๔ ธ.ค. ๘๑
เหรียญชัยสมรภูมิ (เกาหลี่)	วันที่ ๑๘ มิ.ย. ๘๕
ทวีติยาภรณ์มงกุฎไทย (ไปราชการสงครามเกาหลี่)	วันที่ ๑๘ พ.ย. ๘๖
เหรียญรัตนาภรณ์ชั้นที่ ๓	วันที่ ๗ มี.ค. ๘๘
เครื่องหมายเปลวระเบิด สำหรับแพรแถบ- เหรียญชัยสมรภูมิ (เกาหลี่)	วันที่ ๑๓ มิ.ย. ๘๘

ท.ช.	วันที่ ๕ ธ.ค. ๕๔
ประตมาภรณ์มงกุฎไทย	วันที่ ๕ ธ.ค. ๐๓
เหรียญชัยสมรภูมิเกาหลี (กรณีสงครามมหาเอเชียบูรพา)	
ปตมาภรณ์ช้างเผือก	วันที่ ๕ ธ.ค. ๐๕
มหาวชิรมงกุฎ	วันที่ ๕ ธ.ค. ๐๗
ทุติยจุลจอมเกล้า	วันที่ ๕ พ.ค. ๐๘
ทุติยจุลจอมเกล้าพิเศษ	วันที่ ๕ พ.ค. ๐๘

ได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์และเหรียญต่างประเทศ คือ

ชื่อบตราหรือเหรียญของต่างประเทศ วันรับ

- ประดับเหรียญปฏิบัติงานสหประชาชาติได้ในโอกาสอันสมควร—
วันที่ ๖ ส.ค. ๕๕
- ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ประดับ—
เหรียญบรอนซ์สตาร์ ซึ่งรัฐบาลอเมริกันให้ใช้ได้ในการอันควร—
วันที่ ๑๑ พ.ค. ๕๘

ชื่อบตราหรือเหรียญของต่างประเทศ

- ประดับเหรียญ แกรนด์ กอร์ดอน ออฟดิ ออร์เดอร์ ออฟดิ เกลาด์ แอนด์
แบนเนอร์ ยูนชุย ชั้นที่ ๑

Grand Cordon of the Order of the Cloud and Banner-yan-Hui First class

- ทวิติยาภรณ์สถานช้างม้าวหลวงพระบาง
 - ออร์เดอร์ ออฟ ดิสติงกวิซด์ ดิพโพรเมติก เซอร์วิส เมอริท ชั้นที่ ๑
- Order of distinguished diplomatic service merit First class

ได้ไปรับราชการทั้ คือ

๑. ไปราชการสนามในกรณีฉุกเฉินคราวสงครามมหาเอเชียบูรพา ซึ่งมีสิทธิได้นับเวลาราชการเป็นทวีคูณ ตั้งแต่ ๒๕ ม.ค. ๒๕ ถึง ๒ มี.ค. ๒๖ และตั้งแต่ ๖ ก.ย. ๒๖ ถึง ๑ ม.ค. ๒๗
๒. ไปราชการสนามในกรณีร่วมรบสหประชาชาติ ณ ประเทศเกาหลี ซึ่งมีสิทธิได้นับเวลาราชการเป็นทวีคูณ ตั้งแต่ ๒๒ ต.ค. ๕๓ ถึง ๒ เม.ย. ๕๔

ระหว่างที่ประกาศใช้กฎอัยการศึก ๑๖ ก.ย. ๒๕๐๐ มีสิทธิได้นับเวลาราชการเป็นทวีคูณ ตั้งแต่ ๑๗ ก.ย. ๒๕๐๐ ถึง ๓ ต.ค. ๒๕๐๐

ในกรณีปราบปรามจลาจล ๒๔ มิ.ย. ๕๔ มีสิทธิได้นับเวลาราชการเป็นทวีคูณ ตั้งแต่ ๓๐ มิ.ย. ๕๔ ถึง ๕ ก.ย. ๕๔

ในกรณีประกาศใช้กฎอัยการศึก ๒๐ ต.ค. ๐๑ ซึ่งมีสิทธิได้นับเวลาราชการเป็นทวีคูณตั้งแต่ ๒๑ ต.ค. ๐๑ ถึง ๒๘ ต.ค. ๐๘ (ไปต่างประเทศ ๔ เดือน ๗ วัน)

ไปราชการพิเศษต่างประเทศ

๑. ได้ไปตุลาการทหารในคณะทูต ซึ่งมี พล.ต.ม.จ.พิสิษฐรุักษพงษ์ ดิศกุล เป็นหัวหน้าคณะ ณ ประเทศอังกฤษ ตั้งแต่ ๕ พ.ย. ๕๕ ถึง ๑๑ เม.ย. ๕๐
๒. ผู้บังคับการกรมผสมที่ ๒๑
๓. ได้ร่วมเดินทางไปกับกิจการทหารและเยี่ยมเยียนทหารในประเทศญี่ปุ่นและเกาหลีกับพล.ต.พจน์ ชูณหะวัณ และ พ.อ.ชุนซิก ผดุงพล ตั้งแต่ ๒๘ ม.ค. ๕๕ ถึง ๒๖ ก.พ. ๕๕

๔. ไปดูกิจการทหารพร้อมด้วย ร.อ. ศิริชัย ลักษณะนิยานาวิน ณ ยุโรป และอเมริกา กับ บางประเทศในตะวันออกไกล ตั้งแต่ ๒๑ ต.ค. ๐๒ ถึง ๒๖ ก.พ. ๐๓
๕. ไปดูกิจการทหารในอินโดนีเซีย โดยมี พล.อ. ถนอม กิตติขจร เป็นหัวหน้าคณะตั้งแต่ ๒๒ ต.ค. ๐๔ ถึง ๓๑ ธ.ค. ๐๔
๖. ไปดูกิจการทหารในยุโรป โดยเป็นหัวหน้าคณะของ วปอ. คุกิจการ ณ ต่างประเทศ อิตาลี สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน เบลเยียม ฝรั่งเศส เนเธอร์แลนด์ เดนมาร์ก ระหว่าง ๕-๓๐ มี.ค. ๐๕
๗. ไปดูกิจการและตรวจภูมิประเทศโดยเป็นหัวหน้าคณะ คณะของ นศ. วปอ. ชุดที่ ๕ และเจ้าหน้าที่คุกิจการ ณ สหพันธ์รัฐมลายู สิงคโปร์ ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ ญี่ปุ่น ไต้หวัน
๘. ไปดูสาริตอาวูรใหม่ของ ท. อม. ณ โอกินาวา โดยเป็นหัวหน้าคณะมีรอง เสธ. ทร. และ รองเสธ.ทอ.ร่วมในคณะ
๙. เป็นหัวหน้าคณะสันถวไมตรีไปมาเลเซียและสิงคโปร์ โดยมี ผช. เสธ. ทบ. ฝยก. จว. ขว. ทบ. จก. ยก. ทบ. จก. กบ. ทบ และ ทส. ร่วมคณะไปด้วย เดินทาง ๑๔ พ.ย.-๑ ธ.ค. ๐๔
๑๐. เดินทางไปเยือนราชอาณาจักรลาว ร่วมกับคณะ ขบวนการนาก รัฐมนตรี เมื่อ ๒๔ มี.ค. ๐๕-๓๑ มี.ค. ๐๕
๑๑. เป็นหน.คณะสันถวไมตรีไปเกาหลี ญี่ปุ่น ไต้หวัน โดยมี ผช. เสธ. ทบ. ฝยก. จก. ยก. ทบ. จก. กบ. ทบ. จก. สห. ทบ. รอง จก. ยก. ทบ. พ.อ. เฉลย สงวนศักดิ์ หน. ขว. ทบ. พ.อ. นฤนาท

บุญรัตพันธุ์ ผสธ. สลก. ทบ. ไปร่วมคณะด้วย เดินทาง ๔
เม.ย. ๐๕-๒๔ เม.ย. ๐๕

เป็นกรรมการในหน้าที่ต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๑. รองประธานกรรมการมูลนิธิช่วยทหารไทยในเกาหลี
๒. รองประธานอนุกรรมการมูลนิธิช่วยทหารไทยในเกาหลี
๓. ผู้อำนวยการส่วนนโยบายสำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ
๔. ประธานกรรมการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ทหาร
๕. กรรมการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์แห่งชาติ
๖. อภพ. วิสามัญเกี่ยวกับนักเรียนในต่างประเทศ
๗. ประธานกรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์ทหาร
๘. กรรมการบัญญัติศัพท์ภาษาไทยของราชบัณฑิตยสถาน
๙. ประธานกรรมการพิจารณาปรับปรุงกิจการทหารหญิง
๑๐. ประธานกรรมการห้องสมุด บก.ทหารสูงสุด
๑๑. ประธานกรรมการคัดเลือกหมายทหารไปต่างประเทศ
๑๒. ประธานกรรมการศึกษาโรงเรียนเตรียมทหาร
๑๓. ประธานกรรมการศึกษาโรงเรียนช่างฝีมือทหาร
๑๔. กรรมการสภาการศึกษากระทรวงกลาโหม
๑๕. กรรมการสภาการศึกษาแห่งชาติ
๑๖. กรรมการสภาที่ปรึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร
๑๗. กรรมการสภาทหารผ่านศึกประเภททหารผ่านศึกประจำการ
๑๘. ประธานกรรมการควบคุมวิทยุโทรทัศน์กองทัพบก
๑๙. กรรมการบริษัทไทยโทรทัศน์ จำกัด
๒๐. กรรมการธนาคารทหารไทย จำกัด

พลเอก บริบูรณ์ จุละจาริตต์ ถึงอนิจกรรมด้วยโรคหัวใจวาย
ขณะเซ็นหนังสือราชการซึ่งมีมาเพิ่มเติมหลังราชการ ณ บ้านเลขที่ ๑๑๑
ถนนพระราม ๕ ทิวทิศ พระนคร เมื่อวันที่ ๓๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๕
สิริรวมอายุ ๕๖ ปี ๕ เดือน ขอให้วิญญาณอันบริสุทธิ์ ของ พลเอก
บริบูรณ์ จุละจาริตต์ จงสถิตอยู่ ณ สัมปรายภพสมกับความดีที่ได้กระทำ
ไว้ในขณะดำรงชีวิตอยู่เทอญ.

คำนำ

เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ พลเอก บริบูรณ์ จุลละจาริตต์
อดีตองคมนตรีผู้บัญชาการทหารบก ครองนี้ ในฐานะที่ท่านดำรงตำแหน่ง
กรรมการของธนาคารทหารไทย จำกัด ด้วย ทางธนาคารทหารไทย
จำกัด เห็นสมควรพิมพ์หนังสือเพื่อเป็นบรรณาการแก่ท่านที่กรุณา
มาเป็นเกียรติและเป็นอนุสรณ์ในงาน หนังสือที่ทางธนาคารทหารไทย
จำกัด จัดพิมพ์เล่มนี้คือ “กระษاپณัฎไทย” ซึ่งเรียบเรียงโดย คุณเฉลิม
ยงบุญเกิด เนื่องจากเป็นหนังสือที่ทรงคุณค่าในทางวิชาการอย่างยิ่ง
เพราะในบรรดาโบราณวัตถุทั้งหลาย โดยสภาพแล้วเหรียญกระษاپณัฎ
เป็นประเภทที่มีความทนทานมากที่สุด การศึกษาประวัติของเหรียญ
กระษاپณัฎ จึงสามารถช่วยให้เรารู้ถึงประวัติการพาณิชย์และเศรษฐกิจ
โดยเฉพาะด้านปรัวรรตกรรมของเศรษฐกิจและการค้าระหว่าง
ประเทศ จึงหวังว่าผู้ได้รับแจกหนังสือนี้คงจะยินดีอนุโมทนาในกุศล
วิทยาทานครั้งนี้โดยทั่วกัน

สำหรับ พลเอก บริบูรณ์ จุลละจาริตต์ ท่านผู้วายชนม์ผู้นี้ โดย
ส่วนตัวแล้ว แม้ว่าข้าพเจ้าจะรู้จักกับท่านไม่นาน แต่ก็มีความคุ้นเคย

กับท่านพอสมควร เพราะได้เล่นกอล์ฟกันเป็นประจำแทบทุกอาทิตย์ เนื่องจากความคุ้นเคยกันมากนั่นเอง ข้าพเจ้าจึงกล้ากล่าวได้ว่า ท่านเป็นคนไม่ถือตัว ถือยศ ถือตำแหน่ง กล่าวคือ ถึงแม้ว่าท่านจะสูงกว่า ข้าพเจ้าทั้งในด้านวัยวุฒิและคุณวุฒิ ท่านก็ไม่ยอมตีกอล์ฟก่อน หากแต่ให้คนอื่นไปตามลำดับคะแนนแต่มีต่อ นอกจากความซื่อสัตย์สุจริตอันมีอยู่ในตัวท่านอย่างเพียบพร้อมแล้ว ท่านยังเป็นผู้มีอารมณ์สนุก เป็นนักกีฬาที่รู้แพ้รู้ชนะ และที่สำคัญที่สุดก็คือ ท่านเป็นผู้เอาใจใส่ในงานอย่างแท้จริง ลงได้ทำอะไรแล้วท่านเป็นต้องพยายามทำให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ แม้ในการเล่นกอล์ฟ เนื่องจากท่านเริ่มต้นเมื่ออายุมากแล้ว ท่านก็พยายามหาซื้อตำรับตำรากอล์ฟมาอ่านไม่น้อยกว่า ๕๐ เล่ม ในด้านความเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งวิชาความรู้ จะเห็นได้ว่า ภายในห้องใต้ดินที่บ้านพักทางราชการของท่านในบริเวณกองพล ๑ เต็มไปด้วยหนังสือ และมีเค้าให้สังเกตได้ว่า ท่านได้อ่านหนังสือเหล่านั้นเป็นส่วนมาก หาใช่สะสมไว้เพียงเพื่อประดับห้องเท่านั้นไม่ และคุณลักษณะอีกประการหนึ่งของท่านก็คือ ท่านเป็นผู้รักสันโดษ ท่านพึงพอใจพำนักอยู่ในบ้านไม้หลังเล็ก ๆ

เท่าที่ทราบ พลเอก บริบูรณ์ จุลละจาริตต์ นิยมบริหารร่างกายตามปกติ ท่านยกน้ำหนักเป็นประจำทุกเช้า อนิจกรรมของท่านอย่างปัจจุบันทันด่วน จึงนำความเศร้าโศกอาลัยมาสู่บรรดาญาติมิตร ผู้

บังคับบัญชา ผู้ได้บังคับบัญชา ตลอดจนผู้คุ้นเคยอย่างมาก แต่มรณ-
กรรมเป็นเรื่องแน่นอนที่ไม่มีผู้ใดจะหลีกเลี่ยงให้พ้นได้ เนื่องจากท่าน
ผู้วางชนม์เป็นผู้ “มาดี” ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ข้าพเจ้าจึงได้แต่
อธิษฐานขอให้ท่าน “ไปดี” ประสพแต่อิฏฐคุณมณูญผล เสวยทิพยสมบัติ
ในสัมปรายภพ เทอญ.

สุขุม นวพันธ์

ผู้จัดการ ธนาคารทหารไทย จำกัด

๑๒ ตุลาคม ๒๕๐๔

สารบัญ

	หน้า	
บทที่ ๑	เงินพูนปั้น	๑
บทที่ ๒	เงินทวารวดี	๑๐
บทที่ ๓	เงินศรีวิชัย	๒๑
บทที่ ๔	เงินตราสมัยสุโขทัย	๒๕
บทที่ ๕	เงินภาคต่างๆ	๓๔
บทที่ ๖	เงินสมัยกรุงศรีอยุธยา	๔๕
บทที่ ๗	รัชกาลพระเจ้ากรุงธนบุรี	๖๐
บทที่ ๘	รัชกาลที่ ๑	๖๕
บทที่ ๙	รัชกาลที่ ๒	๖๗
บทที่ ๑๐	รัชกาลที่ ๓	๖๘
บทที่ ๑๑	รัชกาลที่ ๔	๗๒
บทที่ ๑๒	รัชกาลที่ ๕	๑๓๗
บทที่ ๑๓	รัชกาลที่ ๖	๒๑๗
บทที่ ๑๔	รัชกาลที่ ๗	๒๒๖
บทที่ ๑๕	รัชกาลที่ ๘	๒๓๑
บทที่ ๑๖	รัชกาลที่ ๙	๒๕๐
	ภาพเงินตราต่างๆ	
	ภาคผนวก	

บทที่ ๑ เงินฟูนัน

ฟูนันเป็นอาณาจักรโบราณทางตอนใต้ของลุ่มแม่น้ำโขง คำว่า ฟูนันเป็นชื่อที่นักประวัติศาสตร์จีนถ่ายทอดมาจากคำเขมรว่าพนมซึ่งแปลว่าภูเขา อาณาจักรนี้เกิดขึ้นแต่พุทธศตวรรษที่ ๖ ปฐมกษัตริย์เป็นชาวอินเดีย ชื่อสุนเดียน (โกณฑัญญ) ลูกหลานได้สืบราชสมบัติต่อๆ กันมาจนถึงขุนพันขวางที่เข้ายุคที่ฟูนันเริ่มมีอำนาจ กล่าวคือเมื่อกษัตริย์ขุนพันขวางสิ้นพระชนม์ไม่มีรัชทายาทสืบราชสมบัติ ราษฎรจึงพร้อมใจกันยกแม่ทัพของฟูนันชื่อพันซิมันหรือพันมันขึ้นเป็นกษัตริย์ จุดหมายเหตุจึ้นกล่าวว่าพระเจ้าพันมันเป็นกษัตริย์ที่มีอำนาจมาก ทรงปราบปรามประเทศต่างๆ ที่อยู่ใกล้เคียงไว้ใต้พระเตชานุภาพเฉลิมพระเกียรติเป็นราชาธิราชแห่งฟูนัน พระองค์ทรงโปรดให้ต่อเรือขนาดใหญ่เสด็จออกปราบปรามตีประเทศต่างๆ ในท้องทะเลหลวง ทรงตีได้มากกว่าสิบประเทศจนอาณาเขตของพระองค์แผ่ไปถึง ๕ หรือ ๖ พันลี้ หลังจากนั้นก็ได้มีพระประสงค์จะตีเอาประเทศจินหลิน (ประเทศพมอแดนทอง)^๑ แต่ยังไม่ทันจะเสด็จไปตีก็ประชวรและสิ้นพระชนม์ลง จะเห็นได้ว่าอาณาจักรฟูนันในสมัยพระเจ้าพันมันมีอาณาเขตกว้างขวาง รวมประเทศเจนละ (เขมร) และดินแดนเข้ามาถึง

๑. นักปราชญ์โบราณกตีสันนิษฐานว่า อาจเป็นแคว้นโสณาปรั้นคะในประเทศพม่าตอนใต้ แต่ก็มีผู้สันนิษฐานเหมือนกันว่าเป็นประเทศโคประเทศหนึ่ง ตั้งอยู่บนฝั่งเหนือของอ่าวไทย

ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาเลยไปจนประเทศพม่าคอนไต แล้ววกลงไปทางแหลม
มลายู นับว่าเป็นอาณาจักรที่ใหญ่โตมาก

เมื่อพระเจ้าฟ้างุ้มสิ้นพระชนม์ ราชันย์คาค้อพันจันไตใช้อุบาย
สังหารรัชทายาทของพระเจ้าฟ้างุ้มสำเร็จตั้งตัวเป็นกษัตริย์ ต่อมาพันจันไต
ถูกราชบุตรของพระเจ้าฟ้างุ้มชื่อฉางฆ่าตาย แล้วฉางก็ถูกขุนทัพฟูนานชื่อ
พันสวินจับประหารชีวิต พันสวินได้สถาปนาตัวเองเป็นกษัตริย์ มีพระ
ปรีชาสามารถปกครองทำนุบำรุงบ้านเมือง ไพร่ฟ้าได้รับความยุติธรรมและ
ร่วมเย็นท้วหน้า ในรัชสมัยพระเจ้าพันสวินได้มีการส่งทูตไปเจริญทางพระ-
ราชไมตรีกับประเทศจีน และประเทศจีนก็ได้ส่งทูตซื้ออั้งได้และจูงยั้งมายัง
ฟูนานเช่นเดียวกัน พระเจ้าพันสวินจะสิ้นพระชนม์ในปีโคไม้ซัด แต่ปี
สุดท้ายที่พระเจ้าพันสวินส่งทูตไปยังประเทศจีนนั้นคือปี พ.ศ. ๕๐๐ พอ
จะสันนิษฐานได้ว่าพระเจ้าพันสวินคงสิ้นพระชนม์ราวปี พ.ศ. ๕๐๐ เศษ

ต่อจากนั้นก็ถึงยุคสำคัญของฟูนานจกหมายเหตุจีนได้บันทึกว่า มี
พราหมณ์อินเดียชื่อ โกลนทัณฺฑู ได้ยินเสียงทิพย์สั่งให้ไปครอบครองอาณาจักร
ฟูนาน จึงได้เดินทางออกจากประเทศอินเดียมาถึงประเทศพันพันชา
ฟูนาน ได้ทราบก็มีความปีติยินดีอัญเชิญพราหมณ์ โกลนทัณฺฑู ไปเป็นกษัตริย์
แห่งอาณาจักรฟูนาน โกลนทัณฺฑูได้เปลี่ยนแปลงแบบแผนการปกครองให้
เป็นไปตามแบบอย่างของอินเดีย ทำให้บ้านเมืองในยุคนั้นเจริญรุ่งเรือง
ถึงขีดสูงสุด

อาณาจักรฟูนานถึงกาลอวสานในสมัยพระเจ้ารุทรวรมัน ซึ่งเป็น

กษัตริย์องค์สุดท้ายของราชวงศ์โกณฑัญญ์ เจ้าจิตรเสน^๑ อันเป็นอนุชาของ พระเจ้าภวรวรมัน ผู้ครองประเทศเจนละซึ่งเป็นประเทศราชของพูนัน ได้ ยกกองทัพเข้าตีนครหลวงของพูนันชื่อเคมูแตก พระเจ้ารุทรวรมันเสด็จ หนีย้ายราชธานีลงมาทางใต้ที่เมืองนาฟอนำราวปี พ.ศ. ๑๐๕๓ และใน ระหว่างปีพ.ศ. ๑๑๗๐-๑๑๕๒ แผ่นดินเงินกวานในราชวงศ์ดังยังได้แบ่ง ทูตไปเมืองจีน หลังจากนั้น จดหมายเหตุจีนก็มีใ้กล่าวถึงอาณาจักรพูนันอีก

เงินตราพูนันเป็นเงินเหรียญรูปพระอาทิตย์สันนิษฐานว่าจะจะเป็นเงิน ตราที่ใช้ภายหลังรัชสมัยของพระเจ้าโกณฑัญญ์ ในดินแดนที่เป็นอาณาจักร พูนันมาแต่เดิมคือระหว่างกัมพูชากับไซ่ง่อน ได้มีผู้พบเหรียญเหล่านี้จำนวน หนึ่ง และในประเทศไทยก็ได้มีผู้พบหลายแห่งเช่นที่อำเภอศรีมหาโพธิ์ จังหวัดปราจีนบุรี อำเภอบางลมุง จังหวัดชลบุรี อำเภอเมือง จังหวัด นครปฐม อำเภออุทองจังหวัดสุพรรณบุรี อำเภอมนोरมย์ จังหวัดชัยนาท อำเภอสุวรรณโลก จังหวัดสุโขทัย และอำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร แต่ เงินที่พบที่ อำเภอบางลมุง จังหวัดชลบุรีหนังสือ Court ได้บันทึกเรื่อง ราวไว้โดยละเอียดว่า “วันพุธเดือนอ้าย แรม ๑๐ ค่ำปีกุกุญ สัปตศกจุล ศักราช ๑๒๓๗ เวลา ๕ โมงเช้าเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรง เครื่องตามธรรมเนียมเสด็จออกประทับท้องพระโรงในค่ายหลวง ณ อ่างศิลา เจ้าพระยาภาณุวงศ์เสด็จาราชการซึ่งตามเสด็จพระราชดำเนินบ้าง ข้าราชการ ในกรมท่าบ้าง เฝ้าในที่นั้นจนเวลาเที่ยงเสด็จขึ้น เวลาบ่ายโมงเศษ เสด็จออกประทับที่เสวยบนพระที่นั่งหลังสูงที่ห้องเสวย ประทับเสวยด้วย

๑. ต่อมาได้เป็นพระเจ้าแผ่นดินเจนละสืบต่อจากพระเจ้าภวรวรมันทรงพระนามว่า พระเจ้า มเหศวรธรรมัน

สมเด็จพระเจ้าน้องเธอและพระเจ้าน้องยาเธอ ซึ่งตามเสด็จพระราชดำเนิน
นั้น จนเวลาบ่าย ๒ โมงเศษเสด็จขึ้นแท่นที่เสวย เวลาบ่าย ๓ โมงเศษ
เสด็จออกประทับสวน พระเจ้าน้องยาเธอ และข้าราชการเข้าไปเฝ้าในที่
นั้น แล้วทลวงเพชรสงคราม ปลัดเมืองลุ่มน่านายวิง น้องชายมา
ทูลเกล้าฯ ถวายเงินเหรียญโบราณซึ่งซุกได้ที่ป่าทุ่งครวในสวนกล้วย ตำบล
บ้านเหมือง แขวงเมืองบางลุ่ม ซุกได้เมื่อวันอาทิตย์ เดือนแปดแรมค่ำ
หนึ่ง ปีกฤษศีกจตุลศักราช ๑๒๓๗ เมื่อจะซุกได้นั้นนายวิงไปทำไร่ยก
หินขึ้นทูปออก เงินนั้นก็กระจายออกมา รวมได้เงิน ๔๐ เหรียญ แต่ได้
ทูลเกล้าฯ ถวาย ๑๔ เหรียญเงินเหรียญนั้นไม่ทราบว่าจะจะเป็นเงินแต่ครั้ง
ไหน โทษนาทเงินรูปยี่หรือรัฐทองแดงที่ใช้ในกรุงเทพฯ แต่บางกว่า
ข้างก้านหนึ่งมีตราหยาบ ๆ เป็นพระอาทิตย์ครึ่งดวงหรือพระจันทร์ครึ่งดวง
หรือแก้วจักรพรรดิอย่างใดอย่างหนึ่งก็ดี และมีรัศมีหยาบ ๆ รอบดวงกลาง
นั้นด้วย แต่อีกก้านหนึ่งนั้นคนดูว่าเป็นรูปตัวอักษรเทวนาครีหรือเป็นรูป
ครุฑเหยียบนาค เป็นครุฑเหยียบนาคก็ดี ยังไม่ทราบว่าเป็นอย่างใดแปลยัง
ไม่ออก เงินนี้น้ำหนักบางอันหนักสองสลึงเพียงมีเศษบ้าง ย่อมอยู่บ้าง
ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานไว้ในที่โรงมิวเซียมคือที่เก็บ
ของปลาดต่าง ๆ ในพระบรมมหาราชวังบ้าง.....”

สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสนพระราชหฤทัยในชั้นแรกทรงสันนิษฐานว่าเงิน
เหรียญรูปพระอาทิตย์เป็นเงินของพวกขอม แต่ต่อมาทรงสอบหลักฐานได้
ว่าเงินตราโบราณเป็นเงินของอินเดียนำเอามาค้าขายทั้งสิ้น โดยได้ทรง
กล่าวไว้ในหนังสือเที่ยวเมืองพม่าว่า “เรื่องเงินตรานั้นเป็นปัญหาแก่นันมา

ตั้งแต่ครั้งสร้างเมืองนครปฐมเป็นที่ว่าการมณฑลในรัชกาลที่ ๕ ด้วยชุด
พบเงินตราโบราณที่นั่นเนื่องๆ เป็นเงินเหรียญขนาดเท่าเงินครึ่งบาท มี
ตราด้านหนึ่งเป็นรูปสังข์อีกด้านหนึ่งเป็นรูปคล้ายมณฑปมีรูปปลาอยู่ข้างล่าง
ฉันให้สืบตามดูว่าเงินอย่างนั้นพบที่ไหนอีกบ้าง ได้ความว่าพบที่เมือง
อู่ทอง (สุพรรณภูมิ) อยู่เหนือเมืองนครปฐมขึ้นไปอีกแห่งเดียว ฉันอยาก
จะรู้ว่าเป็นเงินตราของเมืองนครปฐม เมื่อเป็นราชธานีหรือมาจากประเทศ
อื่น จึงให้ฉายรูปส่งไปตามที่พิพิธภัณฑสถานบริติชในลอนดอนว่าเงินตรา
อย่างนี้เป็นของประเทศไหน ได้รับตอบมาว่าเงินตราอย่างนี้พบแต่ที่เมือง
พุกามแห่งเดียว เป็นเหตุหนึ่งซึ่งทำให้ฉันคิดอยากไปดูของโบราณที่เมือง
พุกามมาแต่บัดนั้น ต่อมาได้เงินเหรียญตราโบราณที่ชุดพบในดงศรีมหาโพธิ์
จังหวัดปราจีนบุรีมาอีกอย่างหนึ่ง ขนาดสักเท่าเงินบาทแต่บางกว่า ตรา
ข้างหนึ่งเป็นรูปคล้ายพระจันทร์ครึ่งเสี้ยวอยู่กลางรัศมี อีกข้างหนึ่งลาย
คล้ายรูปมณฑปเช่นเงินเมืองนครปฐม ฉันสันนิษฐานว่าจะเงินของ
พวกขอมเพราะเมื่อเราพบเงินชนิดนี้แล้วไม่ซำนักฝรั่งเศสก็ชุดพบเงินอย่าง
เดียวกันในแผ่นดินระหว่างเมืองไซ่ง่อนกับกัมพูชา เขาถามมาว่าในเมือง
ไทยพบเงินเหรียญอย่างนั้นบ้างหรือไม่ เงินโบราณทั้งสองอย่างที่ว่ามานั้น
ยังคงรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานในกรุงเทพฯ ฉันไปถึงเมืองพม่าไปแสดเห็น
ในหนังสือแต่งเรื่องเมืองพม่าฉบับหนึ่งเขาจำลองรูปเงินโบราณต่างๆ ที่พบ
ในเมืองพม่าพิมพ์ไว้ในนั้น มีทั้งเงินตราอย่างที่เราพบ ณ เมืองนครปฐมและ
ที่ดงศรีมหาโพธิ์และยังมีตราอย่างอื่น สอบได้หลักฐานว่าเป็นเงินอินเดีย
ทั้งนั้น คือเงินตราที่พวกชาวอินเดียเอามาใช้ในการค้าขายตามประเทศ
เหล่านี้ มิใช่ทำใช้ในพื้นเมืองนครปฐมหรือเมืองพุกาม”

โกรลิเยร์ (Georges Groslier) ได้พิจารณาลักษณะทางโบราณคดีของเงินเหรียญรูปดวงอาทิตย์แล้วไม่ยอมรับว่ารูปด้านหน้าของเหรียญเป็นรูปดวงอาทิตย์ แต่เห็นเป็นรูปตอกบัวส่วนด้านหลังเห็นเป็นรูปครุฑอยู่ตรงกลาง และมีนาคขอกอยู่ข้างละตัว และได้กล่าวไว้ด้วยว่าไม่ใช่เงินของเขมรเพราะตามหลักฐานเขมรพึงรู้จักการใช้เงินเหรียญเมื่อคริสตศตวรรษที่ ๑๕ และเซอร์เฟร์ (Sir Phayre) ก็ปฏิเสธไม่ใช่เงินของพม่า^๑ เพราะพม่าพึงรู้จักใช้เงินเหรียญเมื่อปลายคริสตศตวรรษที่ ๑๖ นี้เอง

นายเลอเมย์ (Le May) ให้ข้อคิดเห็นของคนว่า เงินเหรียญรูปดวงอาทิตย์หรือรูปสังข์ไม่ใช่เงินของพื้นเมือง อาจเป็นเงินตราที่ชาวอินเดียตอนใต้ นำติดตัวตอนที่อพยพเข้ามาก็เป็นได้ นายเลอเมย์เสริมว่าเงินตราเหล่านี้ไม่ใช่เงินตราของมอญหรือขอมด้วย เพราะขอมสมัยโบราณยังไม่รู้จักใช้เงินเหรียญกันเลย

ศาสตราจารย์ยอชเซเคส์ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ในวารสารของสยามสมาคมเล่มประจำเดือนมิถุนายน ๒๔๕๒ ว่า เงินเหรียญรูปดวงอาทิตย์มีความสัมพันธ์กันกับพูนัน ไม่มากนักยัย ด้านหนึ่งเป็นรูปพระอาทิตย์ขึ้น ส่วนอีกด้านหนึ่งมีรูปนาฬิกาทรายคล้ายกับเลข ๕ ในสมัยแผ่นดินฮั่น ซึ่งในสถานที่ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นอาณาจักรพูนัน ได้พบเศษกระจกสมัยฮั่นเป็นจำนวนมาก

ที่เมืองออกแก้ว ได้พบสิ่งของสมัยพูนันเป็นจำนวนมากรวมทั้งเงินเหรียญรูปดวงอาทิตย์ด้วยพูนันได้รับวัฒนธรรมจากอินเดียทางค่านวัตุกัว

๑. ในพิพิธภัณฑ์ของเมืองกัลกัตตามีเหรียญรูปพระอาทิตย์อยู่หนึ่งเหรียญเขียนคำอธิบายไว้ว่าอาทิตย์อยู่แห่งพม่า

หน้าไปไกล จกหมายเหตุจันชื้อหนานฉีซู่ได้บันทึกไว้ว่าสินค้าของอาณาจักรฟูนันมีเงินทองคำและแพรวพรรณ ราษฎรชาวฟูนันทำแหวนสร้อยข้อมือค้ายทองคำ และทำภาชนะใส่อาหารด้วยเงิน จะเห็นได้ว่าเงินเหรียญนั้นคงจะไม่เหลือความสามารถของชาวฟูนันที่จะทำใช้ไปได้ นอกจากนั้นการพบแม่พิมพ์ทำเหรียญตราสังข์ใหญ่ที่อยู่ทองยี่งทำให้เชื่อว่าชาวฟูนันทำเงินตราขึ้นใช้เอง มิใช่ชาวอินเดียนำติดตัวอพยพมาเป็นแน่

ด้านหน้าของเหรียญรูปดวงอาทิตย์มีสัญลักษณ์ศรัวัตสะ (ชนที่หน้าอกพระนารายณ์) อยู่ตรงกลาง ข้างหนึ่งของศรัวัตสะเป็นทามรุ คือ บัณฑ์เกาะวซึ่งเป็นกลองเล็กชนิดหนึ่งที่พราหมณ์ใช้ขับในพิธีต่าง ๆ โดยแกว่งลูกตุ้มให้กระทบหน้ากลองทั้งสองข้าง อีกข้างหนึ่งของศรัวัตสะเป็นเครื่องหมายสวัสติกะซึ่งมีความหมายเกี่ยวกับโชคคติ บางเหรียญก็มีเม็คไช่ปลาที่ปลายเครื่องหมายบางเหรียญก็ไม่มี แต่บางเหรียญเป็นรูปบัณฑ์เกาะวแทนที่จะเป็นสวัสติกะ ส่วนยอดสุดของเหรียญมีรูปดวงอาทิตย์กับดวงจันทร์ ด้านหลังเป็นรูปดวงอาทิตย์ครึ่งดวงแผ่รัศมีออกไปรอบ ๆ มีเม็คไช่ปลาเรียงรายอยู่สองแถว แถวหนึ่งเรียงรายรอบวงขอบเหรียญ อีกแถวหนึ่งคันเส้นรัศมีอยู่รอบใน จำนวนเส้นรัศมีและเม็คไช่ปลาหาเท่ากันทุกเหรียญไปไม่ ทั้งนี้สุดแต่ได้พบเหรียญ ณ ที่แห่งใด ถ้าพบในที่แห่งเดียวกันส่วนมากก็เท่ากัน แต่ถ้าพบในสถานที่ต่างกันจำนวนเส้นรัศมีและเม็คไช่ปลาก็แตกต่างกันไป

อนึ่งขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางความหนาตลอดจนน้ำหนักของเหรียญก็ไม่ได้มาตรฐานที่แน่นอนเฉพาะน้ำหนักจะแตกต่างกันตั้งแต่ ๗ กรัมจนถึง

๑๐ กรัม ทั้งนี้อาจไม่มีเครื่องชั่งหรือทำใช้กันหลายครั้งหลายคราวจึงไม่ได้ผลที่แน่นอน

เหรียญที่พบบางเหรียญมีรูเจาะคู่ประหนึ่งว่าเหรียญเหล่านั้นมิได้ใช้เป็นเงินตราแต่ใช้เป็นเครื่องของขลังสำหรับห้อยคอเด็ก แต่เมื่อสังเกตให้ดีแล้วจะเห็นได้ว่าส่วนใหญ่ของเหรียญมิได้เจาะรู รูที่เจาะอาจใช้สำหรับร้อยเชือกก็ได้

ได้มีผู้พบเหรียญรูปดวงอาทิตย์ในลักษณะที่ถูกกัดเป็นเสี้ยว ๆ สันนิษฐานว่าคงจะใช้เป็นเงินปลีกย่อย เพลลิโอ (Pelliot) เคยพบเงินเสี้ยวที่ Chopo ในชะวา ในอินโดจีนสมัยก่อนได้มีการกัดเงินเหรียญเม็กซิกันออกเป็น ๒ เสี้ยว ๔ เสี้ยว ๘ เสี้ยว จนถึง ๑๖ เสี้ยว ในรัฐเกคาห์ นายเวลส์ (Quaritch Wales) ได้พบเงินเหรียญอาหรับแห่งคริสศทศวรรษที่ ๙ ถูกกัดแบ่งออกเป็นสองเสี้ยว การกัดเหรียญโลหะเป็น ๒ ส่วนดูเหมือนจะเป็นที่นิยมใช้กันในประเทศเพนินซูลา คือส่วนหนึ่งใช้ฝังในหลุมฝังศพ อีกส่วนหนึ่งเก็บรักษาไว้ในบ้านผู้ตาย แต่เหรียญรูปดวงอาทิตย์ที่พบในที่ต่าง ๆ นั้นยังไม่มีร่องรอยว่าเกี่ยวข้องกับประเพณีฝังศพ เพราะเงินเสี้ยวเหล่านั้นได้พบพร้อมกับเงินเต็มเหรียญ

มีเหรียญอีกชนิดหนึ่งซึ่งพบพร้อมกับเหรียญรูปดวงอาทิตย์ที่ได้เนินดินหมู่บ้านอยู่ทะเลาะ กำบลทางนำสาคร อำเภอมโนรมย์ จังหวัดชัยนาท ด้านหนึ่งเป็นรูปสังข์ ส่วนอีกด้านหนึ่งเป็นรูปศรีวิศสะเช่นเดียวกันกับเหรียญรูปดวงอาทิตย์ ทั้งเหรียญรูปสังข์และเหรียญรูปดวงอาทิตย์มีรอยของมีคมไว้กัดทุกเหรียญ เข้าใจว่าเจ้าของเหรียญคงจะเป็นผู้ตัดมาให้ผู้ใดใช้เป็น

เงินตราต่อไปได้อีก สันนิษฐานว่าเหรียญตราสังข์คงเป็นเงินใช้ในสมัย
พูนันเช่นเดียวกับเหรียญรูปดวงอาทิตย์

นอกจากเหรียญที่ได้กล่าวมาแล้วยังมีเงินตราสังข์ ซึ่งค่านหนึ่งเป็น
รูปสังข์ยาว อีกค่านหนึ่งเป็นรูปปราสาทอยู่กลาง มีอังกศคือขอข้างอยู่ ๒
ข้าง มีวัชระอยู่กลางปราสาท เหนือปราสาทมีดวงอาทิตย์และดวงจันทร์
ใต้ปราสาทมีปลา รูปลักษณะเก๋กว่าเหรียญรูปดวงอาทิตย์ แหล่งที่พบยัง
ไม่เป็นที่แน่นอน เชื่อกันว่าเป็นเงินตราสมัยพูนันเช่นเดียวกัน แต่ชาว
อินเดียเป็นผู้นำคิกตัวมาใช้ในดินแดนแถบเอเชียอาคเนย์.

บทที่ ๒ เงินทวารวดี

ในสมัยราชวงศ์ดังมีพระสงฆ์จีนองค์หนึ่งชื่อพระเสวียนจวง หรือเขียนจงในสำเนียงแต้จิ๋ว ได้จาริกไปสืบพระธรรม ณ ประเทศอินเดียเป็นเวลาถึง ๑๗ ปี เมื่อเดินทางกลับบ้านเมืองแล้วได้เล่าการเดินทางของท่านให้พระชยุติ สานุศิษย์ของท่านบันทึกไว้ ซึ่งพระชยุติได้ประพันธ์ขึ้นเป็นประวัติของท่านในหนังสือชื่อว่า “คำดังคำฉือเอินจยี่ซานจ้งฝ่าชื่อจ้วน” แปลว่าประวัติสมณะซานจ้ง แห่งวัดคำฉือเอินในราชวงศ์ใต้ดัง ตอนหนึ่งของหนังสือดังกล่าวได้กล่าวถึงอาณาจักรแห่งหนึ่งมีสำเนียงคล้ายกับทวารวดีว่า “.....จากนี้ทางตะวันออกเฉียงเหนือระหว่างฝั่งทะเลกับหุบเขามีประเทศสี่ล้าห้าหลอ ดัดไปทางตะวันออกเฉียงใต้ริมทะเลมีประเทศเจียหมอสั่งเจีย ดัดไปทางตะวันออกมีประเทศท้าวหลอปอที ดัดไปทางตะวันออกมีประเทศอี่สว่างหน่าปู้หลอ ดัดไปทางตะวันออกมีประเทศหมอสือเจียนปอ ดัดไปทางตะวันตกมีประเทศเหยียนหมอหน่าจยู รวม ๖ ประเทศนี้ภูเขาและทะเลล้าลึก ถึงแม้จะมีไต้เข้าไปในเขตแดนเหล่านั้น ก็พอจะทราบขนบธรรมเนียมประเพณี.....”

ยังมีพระสงฆ์จีนในสมัยเดียวกันอีกองค์หนึ่งชื่อ อี้จิงหรือจี้เจิง ในสำเนียงภาษาแต้จิ๋ว ได้จาริกไปสืบพระธรรม ณ ประเทศอินเดียเช่นเดียวกัน แต่เดินทางโดยเรือเมื่อ พ.ศ. ๑๒๑๔ และกลับเมื่อต้นปี พ.ศ. ๑๒๓๒ และในปลายปีนั้นเองได้ออกเดินทางไปอีกครั้งแล้วกลับเมื่อ พ.ศ. ๑๒๓๔

รวมเวลาเดินทางและพักอยู่ในอินเดียนานถึง ๒๕ ปี ท่านได้เขียนหนังสือไว้สองเล่ม เล่มหนึ่งชื่อ “ประวัติพระสงฆ์จีนจาริกไปสืบทอดพระธรรม ณ ประเทศอินเดีย” อีกเล่มหนึ่ง ชื่อ “ประมวลเรื่องพระธรรมในอินเดียและหมู่เกาะทะเลใต้” ตอนหนึ่งของหนังสือเล่มหลังก็ได้กล่าวถึงชื่ออาณาจักรที่มีสำเนียงคล้ายกับทราวตีว่า “จากนาลันทาไปทางตะวันออกห้าร้อยโยชน์ รวมเรียกว่าปัจจุบันประเทศก็ถึงที่สุดมีเทือกภูเขาคำใหญ่กว่าเป็นพรมแดนด้านใต้ของดู่พัน (ธิเบต) กล่าวสืบกันมาว่า อยู่ทางตะวันออกเฉียงใต้ของสู่ชวณ (เสฉวน) เดินทางประมาณเดือนเศษถึงเทือกภูเขานี้ ถัดจากพรมแดนนี้ไปใกล้ฝั่งทะเล มีประเทศสี่สี่ง่าหลอ ถัดไปทางตะวันออกเฉียงใต้มีประเทศหลังเจียสุ ถัดไปทางตะวันออกมีตู้เหอปอตี ถัดไปทางตะวันออกสุดถึงประเทศหลินยี่ และได้ทราบว่ามีถือนั้พระรัตนไตรเป็นที่สุด...”

พอลเพลลิโอท์ (Paul Pelliot) เป็นบุคคลแรกที่กล่าวว่าตู้เหอปอตีคืออาณาจักรทวารวดี ตั้งอยู่ที่ลุ่มแม่น้ำพระยา มีพลเมืองเป็นเชื้อชาติมอญ สี่สี่ง่าหลอ คือ ศรีเกษตร ซึ่งหมายถึงพม่า หลังเจียสุได้แก่ดินแดนแถบตะนาวศรี ส่วนหลินยี่นั้นคืออาณาจักรจามปา^๑ ต่อมาได้มีนักปราชญ์ตะวันตกสันนิษฐานว่า ๖ ประเทศในหนังสือประวัติพระเสวียนจวง คือ สี่สี่ง่าหลอ เจียหมอสั่งเจีย ตั่ว้อหลอปอตี อีส่างหน่าป้อหลอ หมอเฮอเจียนป้อ และเหยียนหมอหนายู คือ ศรีเกษตร กามลังกา ทวารวดี อีสานปุร มหาจามปา และขมทวี่ป ซึ่งเป็นอาณาจักรในพม่า มอญ ไทย กัมพูชา ฉวน และชวาตามลำดับ

๑. ดูเรื่อง Deux itineraires de Chine en Inde ในหนังสือ Bulletin de l' Ecole Française d' Extrême-Orient เล่มที่ ๔ พ.ศ. ๒๔๗๗

ศาสตราจารย์ยอชเซเคส์ได้เขียนเรื่องว่าค่ายกรุงทวารวดีในหนังสือประชุมศิลาจารึกสยามภาค ๒ พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓ ว่า จากการพิจารณาคำจารึกภาษาสันสกฤต และภาษามอญเขียนด้วยตัวอักษรมอญเก่า หินสลักที่พระปฐมเจดีย์ และพระพุทธรูปพบที่เมืองลพบุรี กรุงศรีอยุธยา นครปฐม และราชบุรี มีลักษณะคล้ายกันกับพระพุทธรูปอินเดียครั้งราชวงศ์คุปตะทำให้ท่านลงความเห็นว่ สิ่งเหล่านั้นเป็นผู้มือก่อนพวกขอมมีอำนาจในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระพุทธรูปคงจะได้สร้างขึ้นในราว พ.ศ. ๑๐๐๐ ถึง พ.ศ. ๑๒๐๐ ซึ่งในสมัยนั้น มีนักปราชญ์จีนเสฉวนจวงและอิจิงไต้กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า ในตอนแหลมระหว่างเมืองศรีเกษตร (พม่า) และเมืองอีตานปุร (เขมร) มีราชอาณาจักรทวารวดีชื่อทวารวดี คือ “ทวารวดี” จริงอยู่ คำว่า “ทวารวดี” ฟังปรากฏเป็นชื่อกรุงศรีอยุธยาอันสมเด็จพระเจ้าอู่ทองทรงสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๘๘๓ แต่เข้าใจว่าพระเจ้าอู่ทองคงจะได้เอาพระนามเก่ามาขนานนามพระนครที่สร้างใหม่ และกรุงทวารวดีเก่าบางที่จะอยู่เมืองสุพรรณบุรีหรือที่เมืองนครปฐม ฉะนั้นพระพุทธรูปลักษณะอย่างอินเดียกับบรรดาศิลาจารึกที่กล่าวมาแล้ว จะคงเป็นผู้มือของชนชาวกรุงทวารวดี สรุปแล้วคงได้ความว่า นอกจากเรื่องที่เราเห็นว่ากรุงทวารวดีมีอยู่ในโลกนี้ และในเรื่องที่ว่าได้รับวิชาการสร้างพระพุทธรูปมาจากอินเดียครั้งราชวงศ์คุปตะมาก่อนที่ได้เผยแผ่ออกไปยังกัมพูชาประเทศแล้ว เราก็ไม่มีความรู้อันใดพิศการออกไปอีกอันเกี่ยวกับกรุงทวารวดี นอกจากเราอาจเชื่อได้ว่า กรุงทวารวดีซึ่งกรุงละโว้ (คือลพบุรี) ได้เป็นหัวเมืองนั้น มีพวกมอญนับถือพุทธศาสนาอาศัยอยู่แต่เดิม และได้แพร่ขยายขึ้นไปสร้างเมืองหริภุญชัยในสมัยนางจามเทวี

ต่อมาคำว่าทวารวดีได้ถูกอุปโลกขึ้นมาสำหรับเรียกศิลปะสกุลหนึ่ง
คือศิลปะมอญ ศิลปะทวารวดีถือกำเนิดจากศิลปะคุปตะโดยตรง แหล่งกลาง
ของศิลปะทวารวดีอยู่ที่นครปฐม และได้แผ่ออกไปอย่างกว้างขวางจนกิน
แดนเขมรในก้นตะวันออก นครศรีธรรมราชในก้นใต้ วัตถุซึ่งเป็นศิลปะ
ของทวารวดีมีอยู่ทั่วไปตลอดแหลมทอง นักโบราณคดีกำหนดระยะเวลา
ของศิลปะทวารวดีตั้งแต่ พ.ศ. ๑๐๐๐ เป็นต้นไป และมีผู้แบ่งศิลปะทวารวดี
ออกเป็น ๓ ยุค คือ ทวารวดีตอนต้น ระหว่าง พ.ศ. ๑๐๐๐-๑๒๐๐
ทวารวดีตอนกลาง ระหว่าง พ.ศ. ๑๒๐๐-๑๕๐๐ และทวารวดีตอน
ปลายระหว่าง ๑๕๐๐-๑๘๐๐ ฉะนั้นเมื่อพูดถึงศิลปะทวารวดีก็ควรเข้าใจ
ให้แตกต่างกันที่เราเรียกกันว่าทวารวดีตามที่ได้อธิบายมาแล้วข้างต้น

เมื่อประมาณราวปี พ.ศ. ๒๕๐๒ มีผู้ขุดได้เหรียญเงินจำนวนหนึ่ง
ที่หมู่บ้านหนองสองตอน ตำบลพระปโทน จังหวัดนครปฐม รูปลักษณะ
ของเหรียญไม่กลมทีเดียวนัก มีเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑.๒ ถึง ๑.๕ ซม. ก้าน
หนึ่งของบางเหรียญเป็นรูปปुरुณกลศ บางเหรียญเป็นรูปวัวตัวเมียหันหน้า
ไปทางขวา กับลูกอ่อน และบางเหรียญเป็นรูปวัวตัวเมียหันหน้าไปทางซ้าย
กับลูกอ่อน อีกก้านหนึ่งเป็นอักษรสันสกฤตครั้งราชวงศ์ปัลลวะ ซึ่ง
ศาสตราจารย์เชเคส์ได้อ่านแล้วผ่านสยามสมาคมว่า “ศรีทวารวดี ศวรปุณ
ยะ” แปลว่า “บุญกุศลของพระราชแห่งศรีทวารวดี” ขอให้สังเกตด้วยว่า
คำว่าบุญนั้นมิได้เขียนตามแบบมอญเหมือนกับที่พบในศิลาจารึกที่ถ้ำฤาษีที่
ราชบุรี ทำให้ชวนสงสัยว่าชาวเมืองทวารวดีจะมีใช้มอญตามที่ว่ากันไว้
ปुरुณฆฏหรือปुरुณกลศ คือ หม้อน้ำอันมีน้ำเต็มบริบูรณ์ มีลดาคือไม้เลื้อย

เลยออกมาสองข้างแสดงสัญลักษณ์ของชีวิตหรือการสร้างสรรค์ และ
ได้รับการเคารพนับถือในอินเดียมาประมาณ ๒,๐๐๐ ปีมาแล้ว ต่อมา
ได้แพร่ขยายมาทางเอเชียโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่อินโดนีเซีย ซึ่งเราจะเห็น
สัญลักษณ์นี้ได้จากลายสลักหินโบราณต่าง ๆ แต่ไม่เลยได้เปลี่ยนรูปมา
เป็นดอกบัว ในทางศาสนาพราหมณ์ถือว่าปुरुณฐ เป็นคุณสมบัติของ
พระสุรัสวดี ซึ่งเป็นเทพธิดาแห่งวิทยาการสร้างสรรค์ทั้งหลาย หน้าในหม้อ
นำหมายถึงสตรีเพศ และลวดไม้เลยหมายถึงผลแห่งการสร้างสรรค์ ส่วน
รูปวัวตัวเมียกับลูกอ่อนนั้น ทางศาสนาพราหมณ์ถือว่าพระพรหมเป็นผู้
สร้างพราหมณ์พร้อมกับวัวตัวเมีย การบริจาคมวัวตัวเมียให้แก่พราหมณ์นั้น
ถือเป็นกรรมอันเป็นบุญกุศลที่ใหญ่ยิ่ง และในการบริจาคมมีการอัญเชิญ
เทพธิดาต่าง ๆ ให้เข้ามาอยู่ในรูปของวัวนม พวกที่นับถือวัวตัวเมื่อก่อนนี้
จะไปทำ کارงาน มักจะโยนดอกไม้แทบเท้าวัวและบ้วนหญ้าพลางกล่าวว่า
โอมักวัคตี (เทพธิดา) จงกินเถิด แล้วเดินรอบวัว ๗ ครั้ง ทำความเคารพ
นอกจากนั้นวัวนมและลูกอ่อน ยังเป็นที่รักของจิตรกร โดยถือว่าเป็น
สัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์ และวัวตัวเมื่อยังเป็นที่รักของพระ
กฤษณะด้วยเมื่อท่านยังทำหน้าที่โคบาลอยู่

เหรียญที่ได้กล่าวข้างต้นพอจะสันนิษฐานได้ว่า กรุงทวารวดีคงจะ
มีอยู่จริงในอดีต แต่อย่างไรก็ตามเหรียญเหล่านั้นเข้าใจว่ามีได้เป็นเหรียญ
ที่ใช้เป็นเงินตราเพราะไม่มีจุดไขปลารอบวงขอบ อาจเป็นเหรียญที่ระลึกใน
งานพิธีงานใดงานหนึ่งของพระมหากษัตริย์องค์ใดองค์หนึ่งของกรุงทวารวดี
ก็ได้

หนังสือสารานุกรมของจีนชื่อทงเทียน ได้กล่าวถึงอาณาจักรหนึ่งชื่อ โถวเหอ (ทเวา) ซึ่งเข้าใจกันในสมัยต่อมาว่าเป็นอาณาจักรทวารวดี อันหนังสือทงเทียนนี้เป็นหนังสือที่กล่าวถึงอาณาจักรโบราณทางเอเชียอาคเนย์ ครั้นราชวงศ์ซุยและราชวงศ์ถังเล่มสำคัญเล่มหนึ่ง ที่ผู้รวบรวมขึ้น เริ่มรวบรวมในปี พ.ศ. ๑๓๑๑ เมื่ออายุได้ ๓๔ ปี รวบรวมสำเร็จในปี พ.ศ. ๑๓๔๖ เมื่ออายุได้ ๖๕ นำขึ้นถวายพระเจ้าถังเต๋กจงฮ่องเต้ หนังสือดังกล่าวเล่มที่ ๑๘๘ ได้กล่าวถึงอาณาจักรโถวเหอ (ทเวา) ได้ไปถวายบรรณาการแก่เมืองจีนในรัชกาล เจินกวน คือ รัชกาลพระเจ้าถังไทจงฮ่องเต้ ตั้งแต่ พ.ศ. ๑๑๗๐-๑๑๙๒ ในอาณาจักรนี้มีตลาดอยู่ ๖ แห่ง การค้าขายใช้เหรียญเงินทองสน มีขนาดเล็กเท่าผักก้านเอลม์^๑ ผู้ที่ปลอมเงินตรามีโทษถึงตัดข้อมือ สำหรับเขียนหนังสือเล่มนี้มีได้กล่าวไว้ว่าได้ใช้เป็นเงินตราในการซื้อขายหรือไม่

เงินเหรียญที่พบนครปฐมและอุทงมีเงินตราสังข์ใหญ่ ตราสังข์เล็ก ตรากระดาษอยู่บนดอกบัว และตราแพะ เงินตราสังข์ใหญ่ทำด้วยเงินมี ๒ ขนาด ขนาดใหญ่มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๒.๘ ซม. ขนาดเล็กมีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๑.๕ ซม. ด้านหนึ่งมีรูปสังข์ใหญ่ และมีจุดไขปลารอบวงขอบ สังข์นั้นเป็นเครื่องหมายของพระนารายณ์ โดยมีเรื่องเล่ากันมาแต่กึ่งคำบรรพว่า สังข์ปาฎจะขันนะเป็นเปลือกหอยอันหุ้มกายอสุรตนหนึ่งชื่อปัญจะชน อสุรตนนี้เมื่อขันบกมีรูปคล้ายมนุษย์ แต่พอลงทะเลกลายเป็นหอยสังข์ ครึ่งหนึ่งปัญจะชนได้ลักเอาบุตรของพราหมณ์สถานทีปนี ผู้เป็นอาจารย์พระกฤษณะนั้นลงไปไว้ พระกฤษณะตามลงไปช่วยบุตร

๑. ต้นเอลม์ (Elm) ไม่มีชื่อในภาษาไทยจึงเรียกทับศัพท์ ผักก้านเอลม์โตเท่านิ้วหัวแม่มือ

อาจารย์ฆ่าอสูรตาย แล้วจึงเอาเปลือกสังข์นั้นมาใช้เป่าในการสงครามสืบไป เรื่องพระกฤษณ์ลงไปรบกับอสูรซึ่งเป็นสังข์ในมหาสมุทร คุกลายเป็นเรื่องในหนังสือนารายณ์สิบปางของไทยเรา ซึ่งกล่าวไว้ว่าพระนารายณ์ อวตารเป็นปลา ลงไปรบกับสังข์อสูรผู้ลักเอาพระเวทลงไปซ่อน เหยียด อีกคำหนึ่งเป็นรูปคล้ายปราสาท มีอังกุศคือขอข้างอยู่สองข้าง และมีวัชระ อยู่กลางปราสาท เหนือปราสาทมีรูปพระอาทิตย์และพระจันทร์ ใต้ปราสาท มีปลา อังกุศหมายถึงความเป็นพระมหากษัตริย์ เพราะพระมหากษัตริย์ใน สมัยโบราณทรงข้าง รูปปราสาทมีวัชระอยู่กลาง เบื้องบนปราสาทมีพระ อาทิตย์กับพระจันทร์ ใต้ปราสาทมีปลา คงจะหมายถึงฟ้าแผ่นดินและน้ำ เพราะวัชระเป็นเครื่องหมายของพระอินทร์ซึ่งเป็นเจ้าใหญ่ในพิภพ แต่ก็มี ผู้ให้ความเห็นอีกกระแสหนึ่งว่า รูปปราสาทอาจเป็นรูปแผ่นทรงของพระ นารายณ์ก็ได้ รูปวัชระในเหรียญคล้ายคลึงกันกับรูปชนทหน้าอกของเซน^๑ ที่ให้ไว้ในหนังสือ ARS ASIATICA อาจเป็นศรีวิสต์ตะของพระนารายณ์คือ ขนที่กลางพระทรงของพระนารายณ์ก็ได้ ส่วนปลานั้นก็อาจหมายถึงพระ นารายณ์ปางมัสยวตารได้เช่นเดียวกัน สรุปรวมความแล้วสัญลักษณ์ต่างๆ ในเหรียญตราสังข์ใหญ่เป็นเรื่องของศาสนาพราหมณ์แทบทั้งสิ้น

เงินสังข์ใหญ่ขนาดใหญ่ปรากฏเรื่องคามรายงานตรวจราชการเมือง นครไชยศรี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๑ ของสมเด็จพระยาจักรพรรดิราชานุภาพเมื่อ ครั้งทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย^๒ ว่า "มาพระปฐมภควา น์ได้เอาเป็นธูระสืบกันของพระโบราณได้พระพิมพ์หลายรูป พิศเราะห์คุรูป พระพิมพ์เป็นทำนองชินคุคล้ายกับที่ได้ในแหลมมลายู แลได้ไปพิจารณาคุ ตินาจำหลักที่ตั้งไว้ในลานพระปฐมที่วังที่มีมือคล้ายกับที่มีในเกาะชวา คุพอ

๑. เป็นพระของศาสนาฮินดู ซึ่งเป็นกิ่งของศาสนาพราหมณ์ มีลัทธิคล้ายศาสนาพุทธ

๒. เอกสาร ว.๕ เลข ๑๓๗/๑๓

เป็นพยานในความสันนิษฐานได้อย่างหนึ่งว่า พระปฐมเจดีย์นี้ชาวมัชฌิมประเทศคงจะเป็นครุสร้างให้เหมือนกับที่มีในเมืองสวรรค เมืองสิงห์ และเมืองนครราชสีมา ตลอดจนเมืองเขมร นี้ก็ เห็นว่าบางทีเมื่อครั้งยังถือศาสนาพราหมณ์ เมืองเหล่านั้นจะใกล้เคียงชองกับเมืองเขมรอย่างใดอย่างหนึ่ง มาต่างกันเมื่อขึ้นถือพระพุทธศาสนา เหตุว่าพระพุทธศาสนาแพร่หลายมาทางบกลงทางเมืองพม่าเช่นนี้บางทีจะเป็นได้ ได้พบของสำคัญคราวหนึ่งคือเงินเหรียญโบราณ พวกจีนซุกได้ทางคลองพระปโตนจีนพุกผู้ใหญ่บ้านนำมาให้ดู トラเป็นทำนองปราสาท มีรูปปลาอยู่ใต้นั้น คำนหนึ่งเป็นอนุดาโลมกับลายรูปอะไรไม่รู้ อีกคำหนึ่ง ไม่เคยเห็นเงินอย่างนี้มาแต่ก่อน ได้สั่งให้จีนพุกผู้ใหญ่บ้านผู้เป็นเจ้าของพาเข้าไปคอยอยู่ในกรุงเทพฯ เพื่อจะได้นำตุลเกล้าถวาย.....” ในหนังสือเรื่องบัวเบญจพรรณและบันทึกรับสั่งสมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพกล่าวว่า “เรื่องเงินตราอันเป็นปัญหาแก่จันตังแก่สร้างเมืองนครปฐมเป็นที่ว่าการมณฑลในรัชกาลที่ ๕ ด้วยซุกพบเงินตราที่นั่นเนื่อง ๆ เป็นเงินเหรียญขนาดสักเท่าเงินครึ่งบาท มีตราคำหนึ่งเป็นรูปสังข์ อีกคำหนึ่งเป็นรูปคล้ายมณฑป มีรูปปลาอยู่ข้างล่าง ให้สืบถามดูว่าพบเงินอย่างนั้นที่ไหนอีกบ้าง ได้ความว่าพบที่เมืองอุททอง คือ เมืองสุพรรณภูมิอยู่ทางเหนือเมืองนครปฐมขึ้นไปอีกแห่งเดียว จึงอยากรู้ว่าเงินตราของเมืองนครปฐมครั้งเป็นราชธานีหรือมาจากประเทศอื่น จึงได้จ่ายรูปส่งไปตามพิพิธภัณฑสถานในลอนดอนว่า เงินตราอย่างนี้เป็นของประเทศไหนกัน รับตอบว่าเงินตราอย่างนี้พบที่เมืองพุกามแห่งเดียว” เงินตราสังข์ใหญ่ที่พระองค์ท่านรับสั่งว่า ได้พบที่

เมืองอุทงนั้นยังคงแสดงอยู่ในขณะนั้นที่พิพิธภัณฑ์อุทง ก่อนมาราวปี พ.ศ. ๒๕๐๒ ได้มีผู้ขุดพบเงินเหรียญตราสังข์ใหญ่ทั้งขนาดใหญ่และขนาดเล็ก เงินเหรียญตราสังข์เล็ก เงินเหรียญตรากระต่าย และเงินเหรียญตราแพะที่หมู่บ้านหนองสองคอน ตำบลพระปโทน จังหวัดนครปฐมอีก นอกจากนี้ก็ไม่เคยได้ยินว่าที่อื่นใดได้พบเงินเหรียญตราสังข์ใหญ่ ข้าพเจ้าได้ส่งรูปถ่ายของเหรียญตราสังข์ใหญ่ และเหรียญตราสังข์เล็กไปตามที่พิพิธภัณฑสถานในกรุงลอนดอน (บริติชมิวเซียม) ภัณฑารักษ์ที่ควบคุมพิพิธภัณฑสถานได้ตอบมาว่า เหรียญตราสังข์เล็กได้พบที่พม่าด้วย ส่วนเหรียญตราสังข์ใหญ่มิได้กล่าวถึงหรือให้ความเห็นมาเลย นอกจากนั้นข้าพเจ้ายังได้ตรวจดูหนังสือ Coins of Arakan, of Pegu and of Burma ของ A.P. Phayre และหนังสือ Notes on Currency and coinage among the Burmese ของ R. Temple แล้ว ก็ไม่ปรากฏว่าได้กล่าวถึงหรือมีรูปของเงินเหรียญตราสังข์ใหญ่ เมื่อเป็นนั้ก็คงถือว่า เงินเหรียญตราสังข์ใหญ่ได้พบที่นครนครและอุทงเพียงสองแห่ง ฉะนั้น จึงเป็นที่เข้าใจได้ว่าเงินเหรียญตราสังข์ใหญ่เป็นเงินตราของกรุงทวารวดี

เงินเหรียญตราสังข์เล็กมีรูปลักษณะคล้ายกันกับเงินเหรียญตราสังข์ใหญ่ ผิดกันแต่รูปสังข์ในเงินเหรียญตราสังข์เล็กมีขนาดเล็กกว่า แต่เป็นรูปสังข์เด่นชัดกว่า และลวดลายในเหรียญไม่ละเอียดเหมือนลวดลายในเหรียญตราสังข์ใหญ่ เงินเหรียญตราสังข์เล็กนี้มิได้พบแต่ที่นครปฐมแห่งเดียว ทางภาคใต้ก็พบบ้างเหมือนกัน แพรว กล่าวว่าเป็นเงินเหรียญตราสังข์เล็กพบในที่ต่าง ๆ ในพะโค ประเทศพม่า และเรียกเหรียญนี้ว่าเหรียญ

เจดีย์ เหยียดงักกล่าวไต่สร้างขึ้นระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ ๖-๘ ในสมัยที่
ศาสนาพราหมณ์กำลังเข้าสรวมที่ศาสนาพุทธ แต่เหยียดงักเดียวกันนั้นก็
ได้มีการทำขึ้นใหม่ที่โรงพยาบาลกัลกัตตาตามความดำริของรัฐบาลพม่าในปี
พ.ศ. ๒๓๕๐ เพื่อนำไปบรรจุไว้ในช่องใส่ของศักดิ์สิทธิ์ในพระเจดีย์ใหญ่
ซึ่งพระเจ้าโพเทาพระกษัตริย์พม่ารับสั่งให้สร้างขึ้น เหมเบิ้ล แม้จะไม่ขัด
แย้งกับแฟร ในข้อที่ว่า เหยียดงักกล่าวจะทำขึ้นใส่ไว้ในเจดีย์ก็ตาม แต่ยัง
เห็นว่า เหยียดงักเหล่านี้อาจทำขึ้นใช้เป็นเงินตราก็ได้ นอกจากนั้น เหมเบิ้ล
ไม่เชื่อว่าจะทำขึ้นในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ ๖ แต่ให้ความเห็นว่าน่าจะเป็น
เหยียดงักที่สร้างขึ้นในคอนเหนือของพม่า โดยพระเจ้าเนาคอญีในคอนปลาย
คริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ เป็นอันว่า เราตัดเงินเหยียดงักตราสังข์เล็กออกจากเงิน
เหยียดงักของกรุงทวารวดีได้

ยังมีเงินเหยียดงักระคายอยู่บนดอกบัว และตราแพะอีกสองชนิด
พบที่นครปฐมแห่งเดียว เหยียดงักระคายอยู่บนดอกบัวมี ๒ ขนาด
ขนาดใหญ่เท่ากับเหยียดงักตราสังข์ใหญ่ขนาดใหญ่ ส่วนขนาดเล็กเท่ากับ
เหยียดงักตราสังข์ใหญ่ขนาดเล็ก ด้านหนึ่งมีระคายอยู่บนดอกบัว ซึ่งมีความ
หมายเกิดหรือทำขึ้นในปีระคาย เพราะดอกบัวมีความหมายเป็นที่เกิด อีก
ด้านหนึ่งเป็นรูปปราสาท ภายในปราสาทมีวัชระ สองข้างปราสาทมีอังกุศ
เหนือปราสาทมีพระอาทิตย์กับพระจันทร์ ได้ปราสาทมีปลา เงินเหยียด
งักตราแพะด้านหนึ่งมีแพะ ซึ่งหมายถึงเกิดหรือทำขึ้นในปีแพะ อีกด้านหนึ่ง
เป็นรูปเช่นเดียวกันกับเหยียดงักระคาย เงินเหยียดงักตราแพะนี้ หลวงบริ-
บาลบุรีภณทัธ ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่องเงินตราสยาม ว่าด้านหนึ่งเป็นรูป

กวาง ซึ่งหมายถึงมฤคทายวันที่พระพุทธเจ้าแสดงปฐมเทศนา อีกคำหนึ่ง
เป็นตรีซึ่งเป็นเครื่องหมายของพระอิศวร ข้าพเจ้าไม่เชื่อว่าศาสนาพุทธกับ
ศาสนาพราหมณ์จะแบ่งปรากฏในเหรียญคนละด้านได้ พราหมณ์ก็ควรเป็น
พราหมณ์ทั้งหมดทั้งเช่นเหรียญตราสังข์เป็นต้น ข้าพเจ้าพยายามดูตัวสัตว์ที่
ปรากฏในเหรียญเขาของมันไม่มีคอกออกเป็นเขากวาง แต่ทกกลับเป็นเขาแพะ
ส่วนอีกคำหนึ่งก็เป็นรูปสามง่ามสองหัวติดกันไม่น่าจะเป็นตรีไปได้ เมื่อ
ได้พบที่นครปฐมเพียงแห่งเดียวน่าจะจัดเข้าเป็นเงินตราของกรุงทวารวดีได้

กรุงทวารวดีจะใช้อะไรเป็นเงินปลัดสำหรับการซื้อขายเล็กน้อยนั้น
ยังเป็นปัญหาที่มีคมอยู่ ที่นครปฐมและอุทองได้พบเบี้ยจำนวนไม่น้อย
ทำให้คิดไปได้ว่าจะใช้เบี้ยเป็นเงินปลัด เพราะเบี้ยได้ใช้เป็นเงินมาแต่สมัย
ดึกดำบรรพ์แล้ว แต่เราก็พบเหรียญตราสังข์ใหญ่ขนาดเล็กทำด้วยโลหะผสม
ทองแดงเป็นจำนวนมาก ทำให้คิดไปได้เหมือนกันว่า กรุงทวารวดีจะได้
ใช้เงินเหรียญเหล่านั้นเป็นเงินปลัดในการซื้อขายเล็ก ๆ น้อย ๆ

เมื่ออาณาจักรฟูนันสลายตัวลง ได้มีอาณาจักรเกิดขึ้นใหม่ทำที่เสมือนหนึ่งจะเข้าแทนอาณาจักรฟูนัน อาณาจักรนี้มีชื่อว่าศรีวิชัย มีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองปาเล็มบังในภาคตะวันออกเฉียงใต้แห่งเกาะสุมาตรา บนเกาะสุมาตราได้พบศิลาจารึกเป็นภาษามลายูโบราณ มีศักราชระหว่าง พ.ศ. ๑๒๒๖ - ๑๒๒๙ กล่าวได้ว่าได้มีพุทธศาสนิกอาณาจักรเกิดขึ้นใหม่แถบปาเล็มบัง อาณาจักรนี้คือแจมบิ (Jambi) กับเกาะบังกาและกำลังเตรียมจะส่งทหารไปตีชวา อาณาจักรนี้ก็คืออาณาจักรศรีวิชัย

จดหมายเหตุจีนที่จารึกไว้สอดคล้องกับศิลาจารึกดังกล่าวก็คือ หนังสือประมวลเรื่องพระธรรมในอินเดีย และหมู่เกาะทะเลใต้ของสมณะอึ้งจิง สมณะอึ้งจิงผู้นี้ได้ไปศึกษาพระธรรมยังประเทศอินเดียโดยทางเรือ เมื่อ พ.ศ. ๑๒๑๔ และกลับเมื่อต้นปี พ.ศ. ๑๒๓๒ แต่ในปลายปีนั่นเอง ได้ออกเดินทางไปอีกเป็นครั้งที่ ๒ และกลับเมื่อ พ.ศ. ๑๒๓๕ ท่านกล่าวว่า ศรีวิชัยหรือที่ท่านเรียกว่าชื่อหลี่ฟูซือนั้น เป็นท่าเรือระหว่างอินเดียกับจีน ขาไปได้แวะพักอยู่ที่นั่น ๖ เดือน ระหว่างปี พ.ศ. ๑๒๑๔-๑๒๑๕ แล้วได้ไปอีกครั้งหนึ่งระหว่างปี พ.ศ. ๑๒๑๘-๑๒๓๒ แล้วยังได้ไปแวะอีกครั้งหนึ่งเมื่อเดินทางไปจากเมืองกั๋งกั๋งในคอนปลาย พ.ศ. ๑๒๓๒ ท่านบันทึกไว้ว่า ศรีวิชัยกำลังขยายตัวและตีได้โมโลยู บ้านเมืองเจริญขึ้นกว่า

ที่ทำนุไปครั้งแรกเป็นอันมาก พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมีพระภิกษุเป็น
จำนวนกว่าพันรูป

เมื่ออาณาจักรศรีวิชัยตั้งขึ้นแล้วประมาณ ๑๐๐ ปี ก็ได้เป็นใหญ่บน
เกาะสุมาตราทั้งหมด และแผ่อำนาจเขตไปถึงภาคเหนือของแหลมมลายู ซึ่ง
พิสูจน์ได้ด้วยศิลาจารึกวัดเสมามืองจังหวัดนครศรีธรรมราช อันมีข้อความ
ว่า พระเจ้ากรุงศรีวิชัยมีรับสั่งให้สร้างเจดีย์สถานทางพุทธศาสนาไว้ ณ ที่นั้น
ต่อมาก็ได้แผ่อำนาจเขตไปถึงชวาคังปรากฏในศิลาจารึกเมืองกาลาสัน ปี
พ.ศ. ๑๓๒๒ ที่กล่าวว่าอาณาจักรศรีวิชัยได้แผ่อำนาจถึงเกาะชวาและมี
อำนาจอยู่ในเกาะนั้นจนถึง พ.ศ. ๑๔๔๐

พ่อค้าชาวอาหรับซึ่งได้ไปค้าขายทางแถบนั้นได้กล่าวถึงเจ้ากรุงชามัก
(ชาวกะ) ครอบครองแคนการะ (กระ) และแคนศรีบุซา (คือศรีวิชัย)
ประทับอยู่ที่ปาเล็มบัง อำนาเขตของพระองค์แผ่ไปตั้งแต่กระถึงชวา คง
จะเห็นได้จากจดหมายเหตุอาหรับซึ่งนักภูมิศาสตร์ชื่อ อามูไซอิด เขียนไว้
เมื่อ พ.ศ. ๑๔๕๕ อนุโลมเรื่องตามระยะเดินทางในอินเดียและจีน ซึ่ง
พ่อค้าอาหรับชื่อ สุลตมาน เขียนไว้เมื่อ พ.ศ. ๑๓๔๔ นอกจากนี้ยังมีจ
หมายเหตุของนักภูมิศาสตร์ชื่อ มะซุตี เล่าถึงอาณาจักรนี้เมื่อ พ.ศ. ๑๕๓๔
ว่า เจ้าผู้ครอบครองอาณาจักรเรียกว่ามหาราช มีอาณาเขตกว้างใหญ่
ไพศาล มีพลเมืองและทหารมากมาย หากจะเดินเรืออย่างรวดเร็วที่สุดไปให้ทั่ว
ทุกเกาะที่มีพลเมืองแม้เดินทางอยู่ ๒ ปี ก็ยังไม่ทั่วแดน

เมื่อจวนจะถึง พ.ศ. ๑๕๖๘ ปรากฏตามศิลาจารึกที่เมืองตันจूर
(Tanjore) ว่า กษัตริย์ราชชนทร์โจพะ ที่ ๑ ของชาวทมิฬได้ยกทัพข้าม

มหาสมุทรอินเดียมาโจมตีศรีวิชัยจับมหาราชไป และยึดแทนปานและแควน
มลายูและเมืองขึ้นของศรีวิชัยอีกหลายเมือง คือ ทักโกลา (ตะกั่วป่า)
คามพรตังค์ (นครศรีธรรมราช) ลามูรี (อาแจ) หมู่เกาะนิโคมาร์ และ
กฏาห (เกาะ - ไทรบุรี)

ในตอนกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ทางเมืองจีนยังกล่าวถึงอาณาจักร
สันโฟสี ๑. ว่าเป็นมหาอำนาจอยู่แต่ต้องย้ายเมืองหลวงจากปาเล็มบังไป
จัมบี (Jambi) เจายุกัว จเรการค้านอกประเทศของจีนได้บันทึกไว้ในหนังสือ
จูฟานจี้เมื่อ พ.ศ. ๑๗๖๘ ว่า อาณาจักรสันโฟสีมีเมืองขึ้น คือ ป่าหัง
ครังกานู ลังกาสุกะ กลันตัน พัทลุง เจโลตัง (?) นครศรีธรรมราช
ครห์หรือไชยา ปาเล็มบัง สุนคา กัมเปในสุมาตราตะวันออก ลามูรีที่สุมาตรา
เหนือและซีลอน (ซีลอน ?)

อาณาจักรศรีวิชัยถึงกาลอวสานในตอนต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๘ โดย
กษัตริย์แห่งเกาะชวายกทัพเข้าตีเกาะสุมาตราและแหลมมลายูตอนใต้ และ
พระเจ้ารามกัมแห่งอาณาจักรสุโขทัยก็รุกรลงมาทางแหลมมลายู เมื่อ
สองอำนาจต่างฝ่ายต่างเข้าตีอาณาจักรศรีวิชัย โดยมีใต้นักหมายได้ชัยชนะ
อาณาจักรศรีวิชัยก็แตกสลายไป

ที่กล่าวมาข้างต้นนั้น เป็นการกล่าวตามความเห็นของศาสตราจารย์
ยอชเซเคส์ ซึ่งมีนักปราชญ์ในทางโบราณคดีเห็นพ้องด้วยหลายคนด้วยกัน
แต่ก็มีผู้ไม่เห็นด้วย อาทิเช่น ดร.ควอริชเวลล์ นายเลอเมย์ พระราชชัย-
กวี นายธรรมทาสพานิช ฝ่ายนี้เห็นว่าราชอาณาจักรศรีวิชัยไม่น่าจะอยู่ที่

๑. ในตอนหลังนักจดหมายเหตุจีนเรียกศรีวิชัยว่า สันโฟสี

ปาเล็มบังบนเกาะสุมาตรา เพราะปาเล็มบังไม่มีซากโบราณสถานที่เหลือพอเป็นค่าว่าเป็นราชธานีของอาณาจักรใหญ่โตมาแต่ก่อน ราชธานีน่าจะอยู่ที่ไชยามากกว่า เพราะได้พบสิ่งของที่เป็นประโยชน์ในทางโบราณคดีที่ไชยามากมาย ปัญหาที่โต้แย้งกันนี้ยังเป็นปัญหาที่จะต้องถกเถียงกันต่อไปอีกจนกว่าจะพบหลักฐานใหม่ที่ให้ความชัดเจน อย่างไรก็ตาม เงินตราที่กล่าวกันว่าเป็นเงินตราศรีวิชัยก็ได้พบที่ไชยา และที่สุมาตราทั้งสองแห่ง

สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ ได้ทรงกล่าวไว้ในสาส์นสมเด็จ (ฉบับคुरुสภา) เล่ม ๕ หน้า ๓๒ เมื่อตอนเสด็จเยี่ยมพิพิธภัณฑสถานเมืองบะเตเวียว่า “ห้องรูปียะ หม่อมฉันดูเมื่อซากลบไม่เห็นมีอะไรหน้าคุณัก แต่ได้ความรู้ข้อ ๑ ว่า เงินรูปสี่เหลี่ยมกตตราเป็นคอก ๔ แฉกที่ได้มาจากเมืองไชยากับเงินทรานโมเป็นเงินสมัยศรีวิชัย”

เงินรูปสี่เหลี่ยมกตตราเป็นคอก ๔ แฉก เรียกกันตามภาษาพื้นเมืองว่าเงินคอกจันทน์มีลักษณะค่อนข้างกลม ด้านหนึ่งเป็นรูปสี่เหลี่ยมกตตราเป็นคอก ๔ แฉก อีกด้านหนึ่งมีอักษรสันสกฤตโบราณ “วร” แปลว่า “ประเสริฐ” เส้นผ่าศูนย์กลางมีตั้งแต่ ๔ ม.ม. จนถึง ๑๒ ม.ม. เหรียญคอกจันทน์เท่าที่พบแล้วมี ๒ ชนิด คือ ทำด้วยเงินชนิดหนึ่งและทำด้วยทองอีกชนิดหนึ่ง ชนิดที่ทำด้วยเงินส่วนใหญ่พบที่วัดโลกา อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ส่วนแหล่งที่พบเหรียญทองคอกจันทน์นั้น พระคุณเจ้าภัทรศีลสังวร แห่งวัดมณีมาวาส สงขลา ได้กรุณาอธิบายให้ข้าพเจ้าทราบว่าเป็นแหล่งที่พบเหรียญทองและเหรียญเงินตราคอกจันทน์อยู่ในเขต ตำบลเสื่อเมือง อำเภอสติงพระ เช้ามา และภายในเขต ตำบลอน

อำเภอระโนด เข้ามา เป็นเนื้อที่หลายร้อยการางกิโลเมตร ในพื้นที่ดังกล่าวราษฎรได้ขุดคุ้ยพื้นดินเกี่ยวกับการเกษตรและการอื่น ๆ ได้พบเหรียญทองและเหรียญเงินตราดอกจันทร์มากบ้างน้อยบ้าง ใส่กระปุกหรือเรียวกดกระจัดกระจายกันอยู่ ที่พบมากจำนวนตั้งแต่ ๑๐๐ เหรียญขึ้นไปก็มี ครั้นเมื่อได้มาแล้วก็นำไปแลกเปลี่ยนทองรูปพรรณกับร้านช่างทอง พวกที่ไม่แลกเปลี่ยนก็แปรรูปเป็นเครื่องประดับโดยวิธีตีค้ำห้วงเข้ากับค้ำนแบนทั้งสองข้าง ร้อยสร้อยเข้าในรูห้วงทำเป็นสร้อยคล้องคอบ้าง สร้อยข้อมือบ้างตามแต่ชอบ แต่ที่นิยมกันก็คือสร้อยมงคลซึ่งมีวิธีทำคือ ใช้สายสร้อยทองสั้นยาวตามขนาด ร้อยเหรียญทองดอกจันทร์เข้า ๓ เหรียญ แล้วร้อยแหวนมงคลสลัก ทำเช่นนี้ต่อเนื่องกันไปจนหมดสายสร้อย ใช้สวมศีรษะ ห้อยคอ หรือสพายเฉียงในงานมงคล ท่านเชื่อว่ากษัตริย์ชาบักหรือชาบากะที่ชาวอาหรับบันทึกไว้ในจดหมายเหตุ เป็นผู้สร้างเหรียญทองและเหรียญเงินดอกจันทร์ขึ้น และอาณาบริเวณอำเภอสทิงพระ อำเภอระโนด ก็คืออาณาจักรของกษัตริย์ชาบักนั่นเอง

เงินดอกจันทร์ที่พบบนเกาะสุมาตราได้พบที่ฟันซัวร์ (Fansour) รูปลักษณะคล้ายกันกับเงินดอกจันทร์ที่พบในเมืองไทย แต่รูปดอกจันทร์ผิดเพี้ยนกันไปบ้างเล็กน้อย

เงินตราโม เป็นเงินที่มีขนาดเท่าเมดัลกาแพขนาดเล็ก ก้านหนึ่งมีอักษรสันสกฤตโบราณ "น" อีกก้านหนึ่งเป็นร่องคล้ายเมดัลกาแพ เดิมพบที่จังหวัดนครศรีธรรมราชแต่แห่งเดียว ต่อมาได้พบที่จังหวัดสุราษฎร์ธานีอีกแห่งหนึ่ง เนื่องจากตัวเงินมีอักษร "น" อยู่ คนจึงตั้งชื่อเงินให้สอดคล้อง

คล่องไปในทางพุทธศาสนาเรียกเงินนโม เงินตรา นโมมีอยู่สองชนิดคือ
เงินตาไก่ (เฟืองตาไก่) ซึ่งมีขนาดลักษณะพื้นฐานคูกตาไก่ และเงินขี้หนู
(เฟืองขี้หนู) ซึ่งมีขนาดเล็กลงกว่าและรูปร่างกว่าเงินตาไก่เล็กน้อย เงิน
ตรา นโม ได้รับความนิยมจากประชาชนว่า เป็นของคลังคุ้มกันโรคภัยไข้เจ็บ
ได้ ส่วนมากใช้ทำเป็นหัวแหวนสวมใส่หรือทำเป็นสร้อยข้อมือหรือสาย
สร้อยคอ ก็มีเหมือนกัน เนื่องจากมีผู้นิยมโดยทั่วไปแต่สิ่งของมีจำกัดจึงมี
ผู้ทำเทียมนำออกจำหน่าย นอกจากนี้ยังมีผู้คิดพลิกแพลงทำด้วยทองคำ
ต่อกันเป็นสายสร้อยใช้เป็นเครื่องประดับ

คุณมยุร กาญจนสุวรรณ ได้เขียนบทความเรื่องกำเนิดเงินตรา นโม
ในจังหวัดนครศรีธรรมราชลงในหนังสือประจำปี นครศรีธรรมราช เมื่อ
ปี พ.ศ. ๒๔๗๗ ว่า ได้ทราบมาจากตำนานจกหมายเหตุ ซึ่งพระเสนาสุภิก
ได้พบที่บ้านทุ่งตึกและที่บิดาคคุณมยุรได้พบที่วัดเวียงสระ มีข้อความตรงกัน
ว่าผู้ให้กำเนิดแก่เงินตรา นโมคือ พระยาศรีธรรมไตรราช พระยาศรีธรรม-
ไตรราชผู้นี้เป็นพราหมณ์ชาวอินเดียนามเดิมว่า พราหมณ์มาลี ได้อพยพ
พรรคพวกลงสำเภหลายร้อยลำ หนีการรุกรานของพวกอิสลามจากอินเดียมา
ขึ้นที่ทุ่งตึกแขวงจังหวัดตะกั่วป่า และได้ตั้งมั่นจะสร้างราชธานีลง ณ ตรงนั้น
แต่ยังไม่ทันสำเร็จก็ถูกพวกอิสลามตามมาตีแตกอีก จึงต้องอพยพหนีข้าม
เขาสมมาทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ และมาตั้งมั่นอยู่ที่บ้านน้ำรอบ มีท่า
ที่จะตั้งราชธานีขึ้นที่บ้านน้ำรอบอีก แต่เนื่องจากภูมิประเทศบ้านน้ำรอบอยู่
ในระหว่างภูเขาห้วยธารบ่ตง ประกอบทั้งผู้อพยพเป็นพวกอยู่ใกล้ทะเล

กรรมมาอยู่ในที่ ๆ ผิดน้ำผิดอากาศเช่นนั้นก็เกิดไข้ห่า (อหิวาตกโรค) ขึ้น
ในหมู่พวกอพยพ ต้องย้ายไปทางฝั่งทะเลตะวันออก พบหาดทราย
(หาดทรายแก้ว) ใหญ่อากาศดี ผักปลาอาหารบริบูรณ์ มีลำน้ำและที่ราบ
สำหรับทำมาหากิน จึงได้ตั้งมั่นลง ณ ที่นั้น แม้จะเกิดไข้ห่าอีกก็มีได้รื้อ
ถอนอพยพ เมื่อได้สร้างราชธานีจักระเบียบความเป็นอยู่ของราษฎรเรียบ
ร้อยดีแล้ว พระยาศรีธรรมโศกราชจึงทรงปรึกษาคณะพระมหาเถรผู้เป็น
พระอาจารย์สององค์ซึ่งคิดคามมาจากอินเดียและอธิบดีพราหมณ์ให้หาอุบาย
ป้องกันโรคห่าซึ่งเกิดขึ้นบ่อย ๆ ให้หายขาด พระมหาเถรและอธิบดี
พราหมณ์เห็นพร้อมกันประกอบพิธีทำเงินตราเงินโมชัน แล้วนำไปกระทำ
พิธีอาถรรพเวทฝังไว้ที่ประตูเมืองทั้ง ๔ และตามใบเสมากำแพงเมืองโดย
รอบทั้ง ๔ ทิศ ทั้งยังได้โปรยปรายเงินตราเงินโมและประพรมน้ำมนต์ไปทั่ว
นคร ที่เหลือก็แจกจ่ายให้แก่ประชาชนทั่วไป นับแต่นั้นมาไข้ห่ามิได้เกิด
ขึ้นอีกเลย ราษฎรได้อยู่เย็นเป็นสุขประกอบการทำมาหากินตั้งหลักฐาน
มั่นคงไพศาลยิ่งขึ้นเป็นลำดับ

ตามที่คุณมยุรได้กล่าวไว้ข้างต้นนั้น ข้าพเจ้ายังไม่เชื่อว่าเงินตรา
เงินโมนั้นจะทำขึ้นเพื่อกำจัดโรคห่าโดยเฉพาะ เพราะตอนหลัง ๆ เราได้พบ
เงินตราเงินโมเป็นจำนวนมากที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี และที่เกาะชวาได้มีผู้
พบเงินตราเงินโมทั้งที่เป็นเงินและทองที่เมืองมัชปาหิต อันเป็นราชธานีของ
อาณาจักรโบราณทางภาคตะวันออกของเกาะชวา และที่เมืองสะมารังด้วย
ข้าพเจ้าเข้าใจว่าเงินตราเงินโมคงจะใช้เป็นเงินตรามากกว่าเพราะ น. ในภาษา

สันสกฤตจนแปลว่าสมบัติได้ ส่วนที่เรียกกันว่าโม้นั้นเรามาเรียกภายหลังให้สอดคล้องกับพุทธศาสนาคงได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

เงินตราไม่มีลักษณะพิเศษคือไม่ขาวเหมือนเนื้อเงินบริสุทธิ์ เมื่อขีดขูดเห็นเนื้อละเอียดเป็นสีทองบาง ๆ มีน้ำหนักมากกว่าแร่เงินธรรมดา เมื่อถูกความร้อนจัดไม่ละลาย แต่จะแตกปะทุหายสูญไป เข้าใจว่าจะผสมพลวงซึ่งเป็นแร่ที่หายากทางภาคใต้

บทที่ ๘ เงินตราสมัยสุโขทัย

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงกล่าวไว้ในหนังสือตำนานเงินตราว่า “ในประเทศสยามนี้ใช้เงินกับเบี้ย (หอย) เป็นเครื่องแลกเปลี่ยนซื้อขายมาแต่สมัยกรุงสุโขทัย เงินนั้นหากัวโลหะเอามาแต่ต่างประเทศเอามาหล่อหลอมทำเป็นเงินตราในประเทศสยามนี้เอง แต่ส่วนเบี้ยนั้นอาศัยพวกชาวต่างประเทศเที่ยวเสาะหาตามชายทะเลแล้วพามาขาย ในประเทศนี้รับซื้อไว้ใช้สอยเป็นเครื่องแลกเปลี่ยนซื้อขาย ประเพณีเช่นนี้คงใช้มาจนตลอดสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี.....”

หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ กล่าวไว้ในหนังสือเรื่องเงินตราสยามว่า “เงินกตมนั้นเรียกว่าเงินพดด้วง มีมากกว่าเงินชนิดใด ๆ ทั้งหมดที่ได้มีมาแล้วในประเทศสยาม แต่ปัญหาว่าใครเป็นผู้คิดทำขึ้นใช้ก่อนยังไม่มีผู้ใดตอบได้แน่นอน ได้แต่สันนิษฐานกันว่าเห็นจะเป็นพระเจ้ารามคำแหงมหาราชครั้งสุโขทัยเป็นผู้คิดทำขึ้นก่อน ด้วยลักษณะของเงินพดด้วงนั้นถ้าเราจะเอาเงินช้อยหรือทองลาคขนาดเล็กงอตีหัวและท้ายให้กอดกันเข้า ก็จะเป็นรูปเงินพดด้วงทันที ข้อนี้เมื่อคิดดูว่า แม้ตัวอักษรไทยพระองค์ยังคิดแก้ไขได้ แล้วจะประหลาดอะไรที่จะคิดทำเงินพดด้วงขึ้น ทั้งอาณาจักรลานช้างและลานนาอันเป็นไทยด้วยกันยังคิดแบบอย่างเงินของคนจีนใช้แล้วสุโขทัยไม่คิดบ้างเห็นจะเป็นไปไม่ได้ และพระเจ้ารามคำแหงก็เป็นผู้มีศักดิ์านุภาพไม่น้อยกว่าพระเจ้าแผ่นดินไทยในอาณาจักรลานช้างและลานนา

นั้นเลย เช่นนี้แหละจึงสันนิษฐานกันว่าเงินพดด้วงพระเจ้ารามกำแหงเป็น
ผู้คิดทำขึ้นก่อน แบบอย่างอักษรไทยซึ่งพระเจ้ารามกำแหงคิดขึ้นแล้วไม่
ซำก็แพร่หลายเป็นที่นิยมในหมู่ไทย ซึ่งตั้งอยู่ในอาณาจักรและเมืองต่าง ๆ
ฉนั้นโค เงินพดด้วงก็เห็นจะแพร่หลายและนิยมทำขึ้นใช้กันฉนั้น

เงินพดด้วงครึ่งสุโขทัยจะมีที่ชนิกและที่ขนาดยังทราบไม่ได้แน่นอน
ในเวลานี้ เพราะยังได้พบตัวอย่างน้อย เท่าที่พบแล้วมีตั้งแต่ ๔ บาท ถึง
๑ บาท ลักษณะคล้ายเงินพดด้วงกรุงศรีอยุธยาเป็นแต่ปลายตรงที่งอเข้าจก
กันนั้นแหลมกว่า และไม่มีรอยไม้ค้อนซัดเหมือนกรุงศรีอยุธยา กับมีรอย
บาก ๒ ข้าง ตรงส่วนที่งอนั้นมีเป็นรอยลึก เรียกกันว่าเงินพดด้วงขาบาก
ทรานนั้นมีตั้งแต่ ๒ ทรานขึ้นไปจนถึง ๗ ทราน แต่ตราที่ได้รู้ชัดหรือเห็นชัดนั้น
รู้ได้เพียง ๓ ทราน คือ ทรานช้าง ทรานราชสีห์ และทรานราชวörter ทรานอก
นั้นยังไม่ทราบแน่ว่าเป็นรูปอะไรบ้าง”

ของจริงที่ได้พบแล้วในสุโขทัยก็เป็นเงินพดด้วงรูปลักษณะและตรา
ตามที่หลวงบริบาล ฯ ได้กล่าวไว้ข้างต้น ส่วนใหญ่เป็นเนื้อชินมิใช่เนื้อ
เงินแท้ แต่นายเลอเมย์ให้ตัวอย่างไว้ในหนังสือ Coinage of Siam มีขนาด
๕ บาท และ ๔ บาท และต่อมาเมื่อเร็ว ๆ นี้ได้พบเงินพดด้วงตราช้างรูป
ร่างคล้ายเงินโมที่วัดช้างล้อม อำเภอศรีสัชชนาลัย เมืองเซียง และเงินพด
ด้วงตราสังข์ รูปร่างอย่างเดียวกับที่วัดพระพายหลวงเมืองเก่าจังหวัดสุโขทัย
เงินพดด้วงเหล่านี้ทำด้วยเงินแท้ หนา ๐.๔ ถึง ๐.๕ ซม. กว้าง ๐.๘
ถึง ๐.๙ ซม.

ตามศิลาจารึกพระเจ้ารามกำแหงที่จารึกว่า “.....ใครจักใคร่ค้า
เงินค้าทองคำ.....” ก็เป็นแต่เพียงอธิบายว่าเงินทองนั้นค้าขายกันได้

โดยเสรี รูปร่างของเงินตราเป็นอย่างไรก็ไม่แจ้งชัด ศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง ซึ่งเข้าใจว่าได้จารึกราว พ.ศ. ๑๕๐๕ ในรัชกาลพญาสิทธิทอนหนึ่งกล่าวว่า “.....ทองหมื่นหนึ่งเงินหมื่นหนึ่งเบียดับล้านหมากสองล้าน.....” ศิลาจารึกวัดพระสมเด็จซึ่งเข้าใจว่าได้จารึกในระหว่าง พ.ศ. ๒๐๖๑-๒๐๖๘ ทอนหนึ่งจารึกว่า “.....สร้างพระวิหารศรีผเงินทั้งปวงอันชื่อไม่สบหูหิน สีมานหินคาคเป็นเงินสองซ้งสองตำลึง (สร้างพระวิหารสิริผสมเงินทั้งปวง อันชื่อไม่สบหูหินสีมานหินคาคเป็นเงินสองซ้งสองตำลึง) และศิลาจารึกวัดเขมา ซึ่งเชื่อว่าได้จารึกใน พ.ศ. ๒๐๗๙ ทอนหนึ่งจารึกไว้ว่า “.....ตลึงทองเหลืองทองนึ่งกาหาสติงแคะ (ง) ใส่หมากบุษบาพระเจ้า เลียนทองสำเรศทองนึ่งคาบาคนึ่ง แทะหมยงบุษบาพระเจ้า นำเตาทองสำริศทองนึ่งมีฝาคาบาคนึ่งแทะใส่นำบุษบา แคะเครื่องสำรับกับพระเจดีย์ ลางพานเทศทองนึ่งหนาสอกนึ่ง กาสองตำลึง (ตลึงทองเหลืองทองนึ่ง กำห้าสติง แทะใส่หมากบุษบาพระเจ้า เลียนทองสัมฤทธิ์ทองนึ่ง กำบาคนึ่ง แทะเมียงบุษบาพระเจ้า นำเตาทองสัมฤทธิ์ทองนึ่งมีฝาคาบาคนึ่ง แทะใส่นำบุษบาพระเจ้า แทะเครื่องสำรับกับพระเจดีย์ ลางพานเทศทองนึ่ง หนาสอกนึ่ง กำสองตำลึง) ศิลาจารึกทั้งได้กล่าวมาแล้วข้างต้นก็ไม่ได้ให้ความชัดว่าเงินตรามีรูปร่างอย่างไร แต่ได้ให้ความรู้ว่ามีตราเงินของสุโขทัยนั้นมีซ้ง ตำลึง บาท และสลึง จารึกสุโขทัยก็เช่นเดียวกันกับจารึกลานนาไทย เมื่อพูดถึงจำนวนเงินก็กล่าวแต่เพียงว่าเงินเท่านี้เงินเท่านั้น เบียดับเบียดับ ไม่ทำให้เข้าใจได้ว่าเงินในสมัยสุโขทัยเป็นอย่างไร จะเป็นเงินแท่งหนักเป็นคำลึงบาทสลึง หรือเป็นเงินมีตราอย่างอื่นใดก็ไม่ทราบชัด

เราลองมาดูเขมรบ้าง ก่อนสุโขทัยเป็นสมัยเขมรมีอำนาจ เขมร
เคยเป็นนครหลายสิ่งหลายอย่างในแหลมทอง แต่ในเรื่องเงินตราก็ไม่
ปรากฏว่าเคยได้เป็นนครผู้ใด จกหมายเหตุจั้นเงินละฟองถู่ (真服風土記)
ของเจ้าคำกวาน (趙達觀) ผู้ซึ่งมาเยือนอาณาจักรเขมรในสมัยสุโขทัย
พ.ศ. ๑๘๓๕-๑๘๔๐ กล่าวว่า “การค้าเล็กน้อยจ่ายราคากันเป็นข้าวพีชผล
อื่น ๆ หรือสิ่งของที่มาจากเมืองจั้น ถักมาก็ใช้ผ้า ส่วนการค้าใหญ่ ๆ
ใช้ทองและเงิน” เมื่อได้ดูข้อความในศิลาจารึกพระเจ้ารามคำแหงที่ว่า
ใครจักใคร่ค้าเงินค้าทองคำ ประกอบด้วยเงินพดด้วงของจริงที่ทำด้วยเนื้อ
จีนซึ่งเป็นโลหะไม่มีค่าแล้ว ทำให้เข้าใจว่ากรุงสุโขทัยตั้งแต่ต้นจนถึง
รัชสมัยพระเจ้าขุนรามคำแหงคงจะใช้เงินแท่ง ซึ่งซึ่งเอาเป็นเท่านั้นทำสิ่ง
เท่านั้นบาทและสลึง เงินพดด้วงเนื้อจีนที่พบมากนั้น เข้าใจว่าเป็นลูกขี้
หรือเครื่องลงของขลัง ที่ชาวบ้านในจังหวัดสุโขทัยเรียกกันว่าเงินกูปหรือ
เงินกูด ส่วนเงินพดด้วงที่ทำด้วยเงินแท้ซึ่งมีรูปร่างคล้ายเงินพดด้วงสมัย
กรุงศรีอยุธยา นั้น เข้าใจว่าเป็นเงินที่ทำขึ้นใช้ในปลายสมัยกรุงสุโขทัย

เขียนนี้มนุษย์เราได้ใช้กันมาแต่คึกคักบรรพ์ ในดินแดนที่เป็น
ประเทศไทยเรานั้นคงจะได้ใช้เบี้ยเป็นเงินตรามานานแล้ว หลวงจินฟาเทียน
ผู้ซึ่งเดินทางไปสืบพระธรรมในอินเดียเมื่อ ปี พ.ศ. ๙๔๒ ได้กล่าวไว้ใน
หนังสือการเดินทางของหลวงจินฟาเทียนว่า ประชาชนในมัยประเทศใช้
เบี้ยเป็นเครื่องแลกเปลี่ยนในการค้าขาย ประวัติศาสตร์ราชวงศ์หงวนกล่าว
ว่า ในสมัยราชวงศ์หงวน (พ.ศ. ๑๘๑๔-๑๘๑๑) มณฑลยูนนานใช้
เบี้ยเป็นเครื่องแลกเปลี่ยนซื้อขาย มาร์โคโปโล ซึ่งเข้ามาเยือนตอนใต้ของ

ประเทศจีนในปี พ.ศ. ๑๙๑๕ หลังจากคุบไลข่านที่ได้นำเจ้าแล้วกล่าวว่า แคว้นกาไลอันซึ่งมีเมืองยาจี้เป็นเมืองหลวงนั้น ประชาชนใช้เบี้ยแทนเงินและใช้เป็นเครื่องประดับด้วย เรื่องการใช้เบี้ยในกรุงสุโขทัยรู้สึกจะไม่เป็นปัญหาเหมือนกับการใช้เงิน เพราะมีหนังสือราชาธิราชกล่าวถึงเรื่องมะกะโทเก็บเบี้ยได้ที่โรงช่างแล้วนำไปซื้อพันธุ์ผักกาดว่า “มะกะโทคิดแล้วจึงเอาเบี้ยไปซื้อพันธุ์ผักกาด เจ้าของพันธุ์ผักกาดจึงว่า เบี้ยของเจ้าเบี้ยเดียวนี้ เรามีรู้ที่จะทวงผักกาดให้ มะกะโทจึงว่า เบี้ยของเราเบี้ยเดียวนี้ เราเอาแต่พอคึกคักเดียว เจ้าของพันธุ์ผักกาดจึงว่า เอาเถอะ มะกะโทจึงเอานิ้วมือซุบเซพะแล้วจิ้มลงในกระต่ายพันธุ์ผักกาดนั้น” นอกจากนี้ยังมีศิลาจารึกวัดป่ามะม่วงซึ่งเข้าใจว่าได้จารึกในรัชกาลพญาลิไทย ได้กล่าวถึงการบำเพ็ญทานว่า “กิดพระราชทรัพย์ที่พระราชทานคือ ทองหมื่นหนึ่ง เงินหมื่นหนึ่ง เบี้ยสิบล้าน หมากสองล้าน จีวร ๔๐๐” เหล่านี้ล้วนแต่ชี้ให้เห็นว่าในกรุงสุโขทัยได้ใช้เบี้ยเป็นเครื่องแลกเปลี่ยนซื้อขายทั้งสิ้น

เบี้ยได้ใช้เป็นเครื่องแลกเปลี่ยนซื้อขายเล็กน้อย การซื้อขายใหญ่ๆ คงจะใช้เงินแท่ง หรือทองแท่ง เบี้ยจะมีค่าเท่าใดไม่ปรากฏเป็นหลักฐาน แต่ตามหนังสือราชาธิราชเรื่องมะกะโทซื้อพันธุ์ผักกาด พอจะสันนิษฐานได้ว่า หนึ่งเบี้ยนั้นไม่อาจซื้ออะไรได้แม้แต่พันธุ์ผักกาด ราคาสิ่งของอย่างต่ำ คงจะเป็น ๓ เบี้ย หรือ ๔ เบี้ย.

บทที่ ๕ เงินภาคต่าง ๆ

เงินภาคเหนือ

อาณาเขตของไทยลานั้นติดต่อกับประเทศจีน คงจะได้นำเอาเงิน
แท่งเงินก้อนที่หล่อหลอมในเมืองยูนนานประเทศจีนมาใช้บ้าง เงินแท่งเงิน
ก้อนของจีนเราเรียกกันว่าเงินมุ่น (銀) คำว่า “มุ่น” เป็นภาษา
จีนแปลว่าตะเคียนมีความหมายถึงเนื้อเงินที่มีความบริสุทธิ์สูงมาก แต่ชาว
ตะวันตกเรียกว่า เงินไซซี (Scyce) ไซซี (錫) ก็เป็นภาษาจีน
เช่นเดียวกับมุ่น แต่ออกสำเนียงเป็นภาษากวางตุ้งแปลว่าไหมตะเคียน มี
ความหมายเป็นนัยว่าเป็นเงินที่บริสุทธิ์จนสามารถดึงเป็นเส้นเล็ก ๆ ได้จุ
เส้นไหม เงินไซซีนี้ทำเป็นรูปลักษณะต่าง ๆ กัน เช่น เรือสำเภ อาน
ม้า ขนมกรก ก้อนช็อกโกแลต ฯลฯ ส่วนน้ำหนักก็แตกต่างกันไป
โดยมีมาตรฐานกติกาคำนวณเป็นตำลึงจีน ที่มีน้ำหนักมากที่สุดเห็นจะเป็นเงิน
เรือสำเภขนาดใหญ่ซึ่งมีน้ำหนักถึง ๑๒๕ บาท คราอักษรรบนเงินแท่ง
เงินก้อนส่วนมากเป็นชื่อ หรือยี่ห้อของผู้หล่อหลอมเงินและวันเดือนปีที่
ทำเงินขึ้น แต่ก็มีบางส่วนมีข้อความแสดงถึงความบริสุทธิ์และน้ำหนักอัน
เที่ยงตรง เงินไซซีถือกันว่าเป็นเงินที่ค้ำมากที่สุดมีผู้นิยมกันโดยทั่วไปในการ
ทำภาชนะเครื่องใช้สอยและรูปพรรณ เพราะไม่ต้องเสียเวลาไล่ธาตุอื่น
ออก

เงินกำไลมือก็เป็นเงินของไทย ภาคเหนือที่ได้ใช้กันมาแต่โบราณ
เมื่อได้อพยพลงมาทางเป็นปีกผ่านทางเหนือของประเทศไทยแล้ว จึงได้
คิดแก้ไขตัดแปลงรูปกำไลมาเป็นรูปคล้ายเกือกม้าสองวงปลายต่อกัน และ
ตรงที่ต่อทำทิวให้หักออกจากกันได้ง่าย เรียกกันตามภาษาพื้นเมืองทาง
เหนือว่า “เงินเจียง” แต่เรียกกันในกรุงเทพฯ ว่า “เงินชาคิม” เพราะมี
ลักษณะและรูปร่างคล้ายชาคิม คำว่าเจียงนี้มาจากเชียงซึ่งเป็นคำนำหน้า
นามเมืองต่าง ๆ เช่น เชียงแสน เชียงราย ฯลฯ ฉะนั้นเงินเจียงที่ทำขึ้นใน
สมัยแรกคงจะไม่มีชื่อว่าเงินเจียงแต่จะชื่อว่าอะไรนั้นยังค้นหาหลักฐานไม่พบ
เพราะเงินเจียงโบราณนั้นมีตราเป็นดวงอาทิตย์ไม่มีตราเป็นชื่อเมือง มาได้
ชื่อว่าเป็นเงินเจียงต่อเมื่อมีตราเป็นชื่อเมืองต่าง ๆ แล้ว

เงินเจียงสมัยตั้งเคมมีสองชนิดด้วยกันคือชนิดที่เป็นเงินและชนิดที่
ทำด้วยสังกะสี ชนิดที่เป็นเงินมีหลายขนาดมีดวงตราพระอาทิตย์ที่กลางวง
เกือกม้าทั้งสองวง ส่วนชนิดที่ทำด้วยสังกะสีเท่าที่พบแล้วมีอยู่ด้วยกันเพียง
สองสามขนาดเท่านั้น เงินเจียงสมัยหลังเข้าใจว่ามีขนาดทำสิ่งไทย ทำสิ่งจีน
หนึ่งบาท และครึ่งบาทเป็นอย่างค้ำ ตราประธานบนเงินเจียงเป็นตรา
บอกชื่อเมืองที่ทำเงินเป็นอักษรไทย เท่าที่พบแล้วมีแสนหมายถึงเชียงแสน
ซึ่งมีอยู่มากที่สุด ชม หมายถึงเชียงใหม่ กก หมายถึงเชียงราย ทางหมาย
ถึงเมืองหาง ผางหรือสบผาง หมายถึงเมืองผาง นาน หมายถึงเมืองน่าน
ทอนหรือคอน หมายถึงนครลำปาง แปบ หมายถึงเมืองกำแพงเพชร และ
ความหมายถึงเมืองโบราณชื่อวานแขวงเมืองพิจิตร ซึ่งในขั้นนี้แสดงให้เห็นว่า
เงินเจียงนี้มีใช้เป็นของรัฐบาลทำขึ้น พ่อค้าเห็นขายได้ทีใดก็ไปทำขายที่

นั้น นอกจากตราอักษรไทยบอกชื่อเมืองแล้วยังมีตราเล็ก ๆ กลม ๆ อีกสองดวง สันนิษฐานว่าอาจเป็นตราของช่างทำเงินก็ได้

เงินทอกเป็นเงินของลานนาไทยชนิดหนึ่ง ในปาฐกถาของหลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ เรื่องเงินตราสยาม (เหรียญ) กล่าวว่า ทำขึ้นใช้ในสมัยพระเจ้าเม็กราช (พ.ศ. ๑๘๐๒-๑๘๕๓) ที่ทราบได้ว่าเป็นเงินครั้งพระเจ้าเม็กราช ก็เพราะกฎหมายครั้งพระเจ้าเม็กราชนั้นได้กล่าวถึงสิ่งต่าง ๆ เช่นค่าตัวคนหรือค่าครว้ชายก็ได้กล่าวไว้เป็นเงินทอกทั้งนั้น และเงินทอกนี้ได้ใช้กันในเชียงใหม่จนถึงแผ่นดินพระเจ้าอัททโรทวิชยานนท์ (พ.ศ. ๒๔๑๔) ข้าพเจ้าได้พยายามค้นกฎหมายพระเจ้าเม็กราช^๑ โดยตลอดแล้วไม่ปรากฏว่าได้กล่าวถึงเงินทอก แต่ได้กล่าวไว้ในเรื่องการปลอมแปลงเงินว่าถ้าสงสัยให้หล่อซากุ ประหนึ่งว่าจะมุ่งถึงเงินชากิม จึงยังไม่เป็นที่แน่นอนว่าเงินทอกได้มีกำเนิดมาแต่ครั้งใด นครลำปางก็เคยใช้เงินทอกมาเหมือนกัน คือประมาณ ๒๔๑๕ เงินทอกที่ใช้มีขนาดสามนิ้ว สันฐานคล้ายฝาหอย ทอกหนึ่งมีราคา ๓ บาท เงินทอกเหล่านี้แบ่งออกได้เป็นหลายชนิด เช่น เงินทอกเชียงใหม่ เงินทอกเมืองน่าน เงินคอกไม้หรือเงินผักชี เงินใบไม้หรือเงินเส้น เงินหอยโข่ง เงินปากหมุและเงินวงตีนม้า

เงินทอกเชียงใหม่ชาวพื้นเมืองเรียกว่าเงินหอย มีรูปลักษณะคล้ายหอยแบน ๆ มีตั้งแต่ขนาดใหญ่เป็นเถาสงไปจนถึงขนาดเล็ก ทำด้วยเงินแท้ไม่บริสุทธิ์ ค่าน้ำหนักขึ้นมาเล็กน้อย มีสีดำพื้นย่นเป็นริ้วเป็นร่องละเอียด อีกค่านหนึ่งแบน พื้นราบมีวัตถุสี่เหลี่ยมแคงหุ้มอยู่ ซึ่งเป็นไข

๑. ฉบับของคุณไกรสิทธิ์ นิรมานเหมินทร์ ให้ไว้กับสยามสมาคม

แดงของไข่ไก่ที่ถูกเผาไหม้ ช่าง ๆ มีรูปพระจันทร์ครึ่งเสี้ยวเป็นโพรงเข้าไป
นายเลอเมย์ (Le May) ได้กล่าวถึงเรื่องเงินทอกเชียงใหม่ไว้ในหนังสือ
แอนเอเซียอนาคัท (An Asian Acady) หน้า ๑๑๑ ถึงหน้า ๑๑๒ ว่า
ตัวเขาเองได้ทราบจากวงการที่เชื่อถือได้ว่า เงินทอกเชียงใหม่ได้ทำขึ้น
เพื่อใช้ในการแต่งงานและการหย่าร้างแต่เพียงอย่างเดียว กล่าวคือเมื่อผู้
ชายแต่งงานจะต้องจ่ายเงินทอกน้ำหนักจำนวนหนึ่ง ให้แก่บิดามารดาของ
หญิง และเมื่อหย่าร้าง ก็ต้องจ่ายอีกครั้งหนึ่ง ตามฐานะ และรายได้ของตน
แต่ในเรื่องนี้นายฮาร์ดเนดเลอร์ (W. Harding Kneedler)* กล่าวไว้ว่า เงิน
ทอกเชียงใหม่ได้ใช้ซื้อที่ดินใช้เป็น สินสอดทองหมั้นให้แก่ฝ่ายหญิงและใช้
ในกิจการอื่น ๆ อีกหลายอย่าง ข้าพเจ้าออกจะมีความเห็นข้างนายฮาร์ดเนดเลอร์
ที่ว่าเงินทอกใช้ได้เป็นเงินตราทั่วไป เพราะเงินทอกเชียงใหม่เท่าที่พบใน
ปัจจุบันส่วนใหญ่มีสภาพแตกและบอบสลาย ถ้าเป็นเงินที่จ่ายเฉพาะการ
แต่งงานและการหย่าร้างก็คงจะเก็บไว้เรียบร้อย และมีสภาพก็ไม่ชำรุดเป็น
ส่วนใหญ่

เงินทอก เมืองน่านทำด้วย โลหะผสม แต่มีส่วน ที่เป็นเนื้อเงินน้อย
มาก รูปร่างกลมกันไม่เป็นโพรงมีขนาดต่าง ๆ กัน ด้านหนึ่งนูนขึ้นมา
คล้ายกับเงินทอก เชียงใหม่ แต่พื้นเรียบไม่มีรอยย่นเช่นเงิน เชียงใหม่ อีก
ด้านหนึ่งมีรอยเว้าเข้าไปคล้ายรอยนิ้วมือกด มีรูเล็ก ๆ เจาะไว้ที่ริมขอบ
เพื่อจะให้ร้อยลวดหัวไปมาได้สะดวก นอกจากนั้นยังมีวัตถุสีเหลืองแกม
น้ำตาลจับอยู่บนค่านูนของเงิน ซึ่งเป็นไขแข็งและเลือดไก่ที่เหลวในแบบ

๑. หนังสือ The Journal of the Siam Society Volume XXIX Part
I August 1936 เรื่อง The Coins of North Siam.

เวลาหล่อเงิน เงินคอกไม้หรือเงินผักซีทำด้วยโลหะเงินมีโลหะอื่นผสมเพียงเล็กน้อย รูปลักษณะคล้ายหอย คันหนึ่งมีลวดลายเป็นรูปก้นหอยหรือผักซีคล้ายคอกไม้ จึงได้ชื่อว่าเงินคอกไม้หรือเงินผักซี อีกคันหนึ่งขรุขระเป็นรูโดยทั่วไป และมีรอยเว้าเข้าไปคล้ายรอยนิ้วมือกดเช่นเดียวกันกับเงินทอกเมืองน่าน เงินใบไม้หรือเงินเส้นเป็นเงินทอกอีกชนิดหนึ่งทำด้วยทองแดงปนทองเหลือง รูปลักษณะค่อนข้างกลมและมีขนาดใกล้เคียงกัน คันหนึ่งนูนขึ้นมามีลวดลายเป็นรูปใบไม้หรือเป็นเส้น จึงได้ชื่อว่าเงินใบไม้หรือเงินเส้น คันหลังเป็นรอยเว้าเข้าไปลึกกว่าเงินทอกชนิดอื่น เงินใบไม้ หรือเงินเส้นนี้มีรูเจาะ ไว้ที่ริม ขอบเงิน เพื่อให้ร้อยลวด หวีไปมา เงินหอยโข่งทำด้วยโลหะผสมมีโลหะเงินปนเพียงเล็กน้อย ทำเป็นรูปหอยโข่งกลวง คันก้นหอยมีรูโตให้เห็นโพรงข้างใน เงินปากหมูเป็นทอกที่ทำด้วยเงิน แต่ไม่ใช่เงินบริสุทธิ์ มีรูปลักษณะคล้าย เงินทอก เชียงใหม่ โดยเหตุที่มีรูปลักษณะคล้ายปากหมูจึงได้ชื่อว่าเงินปากหมู ส่วนเงินวงคืน มักมีลักษณะคล้ายเงินทอกเชียงใหม่ ทำด้วยโลหะเงิน แต่ความบริสุทธิ์ ค้อยกว่าเงินปากหมูเล็กน้อย เงินเหล่านี้ทำมีโพรงข้างในแต่เนื้อที่ที่เป็นโพรงน้อยกว่าเงินปากหมู เงินปากหมูและเงินวงคืนมาในขณะนั้นหายากมาก เข้าใจว่าจะเป็นเงินทอกเชียงใหม่ที่ทำขึ้นในระยะคัน ๆ

เงินภาคอีสาน

การศึกษาเงินภาคอีสานน่าจะต้องย้อนไปดูเงินตราของประเทศลาวข้าง คืออาณาจักรเวียงจันทน์และหลวงพระบางและเวียงจันทน์ ทั้งนี้เนื่องจาก

บรรดาหัวเมืองทางภาคอีสานมี ขนบธรรมเนียม และประเพณี อย่างเดียวกับ
กับประเทศลาวข้าง หรือที่เรียกกันว่ากรุงศรีสัตนาคณหุต การใช้เงิน
ของชาวศรีสัตนาคณหุตไม่มีกำหนดอัตรา ที่แน่นอน เป็นบาท สลึงเพียงเช่น
เงินตราไทย ผู้ใดต้องการจะหล่อหลอมทำเป็นเงินตราน้ำหนักเท่าใด มาก
น้อยเท่าใด ก็ย่อมจะหลอมหล่อได้คงใจชอบ ซึ่งอาจเป็นเพราะชาว
ศรีสัตนาคณหุตอยู่ใกล้ชาวญวนและจีนช้อย จึงนำเอากำหนดอัตราที่ไม่แน่นอน
ของชาวญวนและจีนช้อยที่คุ้นเคยอยู่มาใช้

เงินและวัตถุแทนเงินของชาวศรีสัตนาคณหุต ที่ใช้เป็นสื่อกลางใน
การแลกเปลี่ยนสินค้ามีอยู่ ๔ ชนิดคือ เงินชาง เงินตู้ เงินช้อยและเงินลาด
ทั้ง ๔ ชนิดนี้ เป็นของชาวศรีสัตนาคณหุตแท้ คุณสมบัติลักษณะและรูปพรรณ
สันนิษฐานได้ว่าเอาตัวอย่างมาจากจีนและญวนบ้าง กัดขึ้นเองบ้างเมื่อได้มีการ
ค้าขายกับประเทศอื่นก็อาจนำเอาเงินตราของประเทศนั้น ๆ มาใช้ เช่น
เงินพดด้วง (ชาวอีสานเรียกว่าเงินหมากค้อ) และเบี้ยของไทย เงินรูป
ของพม่า เงินหรีงหรือกึ่งและอีแปะของญวนและเงินชาคิมของประเทศ
ลาวนาไทย ฉะนั้นอาจกล่าวได้ว่าชาวศรีสัตนาคณหุตใช้เงินทั้งที่เป็นของ
ตนเองและของประเทศอื่นปะปนกันไป

เงินชางเป็นเงินเนื้อบริสุทธิ์ร้อยละ ๙๙ ขึ้นไป มีน้ำหนัก ๖ คำลึง
๖ สลึง ° ยาว ๖ นิ้ว กว้าง ๒ นิ้ว รูปพรรณสันฐานหัวท้ายงอนเหมือน

-
๑. หลวงผดุงแคว้นประจันต์ ผู้เขียนเรื่องเงินตราในวชิรญาณตอนที่ ๔๖
และนายโพธิ์ สังกศรี คนเก่าแก่ของเมืองอุบลกล่าวว่าหนัก ๖ คำลึง ๖ สลึง แต่สมเด็จพระมหาวิรวงศ์ (ภิกขุโตฮ้วน) กล่าวไว้ในเรื่องตำนานเงินตราเมืองไทยของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาถนอมพิทยางกูรว่าหนัก ๖ คำลึง ๒ บาท

เรือไหลล่า มีขอบโดยรอบเหมือนแฉกเรือทางค้ำหน้า มุมข้างหัวมี
ตราประทับเป็นอักษรฉนวนสองตัวเหมือนกันอ่านเป็นภาษาฉนวนว่า “เต๋า”
แปลว่าหัว ได้อักษรลงมามีรอยขีดคั่นกาสองเส้น คำว่าข้างนี้ออกสำเนียง
เป็นภาษาลาว ถ้าออกสำเนียงเป็นภาษาไทยก็เรียกว่าวาง โดยเหตุที่
เงินนั้นมีสัณฐานเหมือนรวงหญ้าม้าหรือรวงข้าวหมู คนใช้เงินจึงเรียกว่า
เงินขาง นับว่าเรียกได้เหมาะสมตามรูปพรรณสัณฐานของเงิน ลักษณะของ
เงินขางที่ได้กล่าวมาแล้วเป็นลักษณะของเงินขางธรรมดา ยังมีเงินขาง
ลักษณะพิเศษอีกสองชนิดคือ เงินขางรังไก่ และเงินขางศรีชะโป เงินขาง
รังไก่อกกลางท้องเงินเป็นร่องแหลมกลมเหมือนกันหอยลึกประมาณหนึ่งกระ
เบียดนิ้ว ส่วนเงินขางศรีชะโปนั้น หัวข้างหนึ่งเขาตอกคราอักษรและขีดคั่น
กาเป็นปมโตกว่าอีกข้างหนึ่ง เงินขางทั้งสองอย่างนี้เข้าใจว่าคนใช้เงินจะ
เรียกชื่อเอาภายหลัง มิใช่ชื่อเดิมที่ผู้ทำเงินได้ตั้งขึ้น

ชาวอีสานเรียกเงินขางนี้ว่า “ทีหลบทบได้” ทีหลบ หมายความว่า
ในการพิสูจน์เงินขางว่าเป็นเงินแท้หรือเงินคั้น เขาใช้เชือกผูกและ
หัวขันตีฟังเสียงตุ แล้วใช้มือทำกระทังใส่พื้นยกขันตีอีก ถ้าเสียงไม่ดัง
อย่างเดิมเรียกว่าเป็นเงินคั้น ส่วนทบได้หมายความว่า เงินขางที่ตีเมื่อตี
ให้งอแล้วทุบให้คืนตรงอย่างเดิมไม่หัก

เงินตุ้มมีรูปพรรณสัณฐานเช่นเดียวกับเงินขาง ผิดกันที่เงินตุ้มไม่มี
ขอบสูงและท้องไม่เป็นร่องลึก หล่อเป็นรูปแบน ๆ สีเหลืองมัว ค้านหน้ามี
รอยบุ๋มลงไปคล้ายมือกด ส่วนกว้างและยาวย่อมกว่าเงินขางหนึ่งกระเบียด
และบางกว่าเล็กน้อย น้ำหนักของเงินตุ้มมีหลายขนาด ขนาดหนึ่งน้ำหนัก

๖ คำถึง ๑ บาท ขนาดหนึ่ง ๕ คำถึง ๑ บาท ขนาดหนึ่งน้ำหนัก ๑๕ บาท
อีกขนาดหนึ่งน้ำหนัก ๓ คำถึง แม้ว่าเงินตู้จะมีน้ำหนักหลายขนาดก็มีรูป
พรรณสัณฐานและเนื้อบริสุทธิ์อย่างเดียวกัน เนื้อบริสุทธิ์ของเงินตู้ไม่เท่า
เงินชาง มีเนื้อบริสุทธิ์เพียง ๘๘-๙๐ ในร้อย ฉะนั้นจึงมีผู้นำไปหลอม
ทำเครื่องใช้รูปพรรณเสียสิ้น จนไม่เหลืออยู่เป็นตัวอย่างให้เห็นอยู่เป็นใน
ขณะนี้

หลวงผดุงแคว้นประจักษ์ให้ความเห็นว่า คำที่เรียกว่าตู้ ถ้าจะว่า
กันตามภาษาลาวก็แปลว่าลุ่นเพราะไม่มีขอบมีริมเหมือนเงินชาง อย่างเช่น
กระบือไทยภาษาลาวเรียกว่ากระบือเขาคูเป็นคัน แต่ถ้าจะแปลความตาม
ภาษาจีนชื่อว่าเงินตู้ก็คือเงินตู้ คำว่าตู้ในที่นี้แปลว่ายอมตั้งเช่นที่กล่าวไว้ว่า “เจ้า
เมืองแดงออกอ่อนน้อมยอมทุกแก่แม่ทัพไทยเป็นคัน” การแปลความตั้ง
กล่าวรู้สึกว่าจะไม่มีเหตุผล เพราะเงินเป็นสิ่งที่ไม่มีความจะไปอ่อนน้อม
ยอมแพ้อีกผู้หนึ่งผู้ใดอย่างไรได้

เงินชางและเงินตู้มีปลอมชุกชุม การสังเกตมักจะสังเกตกันที่ขอบ
เหลี่ยมเงินหรือรอยคอกคราถ้าไม่สนิทมีพิรุณก็เป็นอันใช้ได้ เงินสอดใส่
ที่เรียกว่าเงินลวงนั้นไม่ใคร่จะมีมากนัก การพิสูจน์จะพิสูจน์ได้โดยการเผา
ไฟแต่อย่างเดียว เงินชางและเงินตู้ที่ตีหล่อมาจากประเทศญวนและเขมร
ที่หล่อจากเขมรมีลักษณะสวยงามกว่าที่หล่อจากญวน คือ ปลายเรียวนิคๆ
ไม่งอนมาก รูปร่างงาม เนื้อเกลี้ยงเงา เงินที่หล่อในกรุงศรีสัตนาคนหุต
เองนั้นคนไม่นิยม ถ้ารู้ว่าเป็นฝีมือลาวหล่อมักตั้งข้อรังเกียจไม่ใช่สอยและ
ถือว่าเป็นเงินปลอม เว้นแต่จะดูไม่ออกถึงจะใช้ข้อขายสิ่งของได้ เพราะ

เงินญวนหล่อ เขมรหล่อ ลาวหล่อ ต่างใช้ตราและรูปพรรณอย่างเดียวกัน ถ้าฝีมือลาวหล่อดีจริง ๆ ก็ไม่สามารถทราบได้ว่าหล่อมาจากที่ใดกันแน่ ที่จังหวัดอุบลราชธานีในสมัยกรมหลวงสรรพสิทธิ ฯ มาเป็นผู้สำเร็จราชการก็ยังมีคนหล่อเงินข้างอยู่ คือ ชุนพิพัฒน์และจันทกา

เงินช้อย เป็นเงินเจือทองแดงและทองเหลือง รูปร่างคล้ายเรือ ชล้าหรือกระสวยทอหูกหัวท้ายเรียว ที่ได้ชื่อว่าเงินช้อยนั้นเนื่องมาจากมาตราซึ่งของชาวศรีสัตนาคนหุต ถ้าสิ่งของมีน้ำหนัก ๑๐ บาทก็เรียกว่าช้อยหนึ่ง ฉะนั้น เงินช้อยในขั้นแรกจึงทำให้เป็นน้ำหนัก ๑๐ บาททั้งสิ้นและมีอยู่ด้วยกันสามชนิด คือ ช้อยน้ำสาม ช้อยน้ำหก และช้อยน้ำแปด ช้อยน้ำสามมีเนื้อเงินสามส่วนของลงหินเจ็ดส่วนใช้เป็นราคา ๓ บาท ช้อยน้ำหกมีเนื้อเงินหกส่วนของลงหินสี่ส่วนใช้เป็นเงินหกบาท ช้อยน้ำแปดมีเนื้อเงินแปดส่วนของลงหินสองส่วน ใช้เป็นเงินแปดบาท เงินช้อยทั้งสามชนิดมีข้อแตกต่างพอให้สังเกตได้คือ ช้อยน้ำสามมีเนื้อเงินน้อยมีคุ่มชันที่ขอบค้ำหน้าบาง ช้อยน้ำหกมีเนื้อเงินมากชันคุ่มที่ขอบค้ำหน้าก็มีมากกว่า ช้อยน้ำแปดมีเนื้อเงินมากชันไปอีก คุ่มก็หนาทั่วไป ดูประหนึ่งว่าคุ่มเป็นเครื่องวัดเนื้อเงินมากและน้อย เงินช้อยโบราณถึงได้กล่าวมานี้ได้หายสาบสูญไปหมดแล้ว ที่ยังปรากฏอยู่ในขณะนี้เงินช้อยชั้นหลัง ซึ่งมีน้ำหนักและเนื้อเงินต่าง ๆ กัน ส่วนใหญ่เป็นตราอักษร ไทยเหนือ * คุ่มที่เป็นท้องบั้งก็มีสม่ำเสมอไม่มากนัก

ยังมีเงินช้อยบางชนิดสมควรที่จะกล่าวไว้ในที่นี้ด้วย คือ เงินข้างที่มีตั้งอยู่อย่างตรงกลาง ท้องเงินข้างบนมีรอยบุ่มลึกคล้ายพิมพ์ขนมครก

๑. กุศานานอักษรไทยของศาสตราจารย์ยอร์ เซเคส์ รูปประวัติอักษรไทยเหนือ

ไม่มีคุ่มทองบั้ง ชนิดหนึ่งรูปลักษณะคล้ายเงินช้อย มีรูปเต็กลอยอยู่ด้านหน้า ทั้งหัวท้าย น้ำหนักประมาณ ๘ บาท อีกชนิดหนึ่งรูปลักษณะเหมือนเงินช้อย แต่ไม่มีคุ่มทองบั้ง มีอักษร จ ภ ก ส ซึ่งมีความหมายดังนี้

- จ ชตุชชนส์สกุ์ = จงสละการมั่วสุมกับทรชน
- ภ ชสาธุสมากมึ = จงคบสมากมึกับสาธุชน
- ก รปญญมโหระกุกุ์ = จงทำบุญทุกคืนวัน
- ส รนิจมฺนิจุกุ์ = จงระลึกถึงความไม่เที่ยงเป็นนิตย์

เงินช้อยดังกล่าวสันนิษฐานว่าจะมีได้ใช้เป็นเงินตราที่แท้จริง เข้าใจว่าจะทำขึ้นในการขึ้นผีหรือในกิจการศาสนา

เงินลาคหรือทองลาคทำด้วยทองแดงทองเหลืองปนกัน รูปลักษณะเหมือนปลิงทะเล มีตราข้างเต่าปูปลา ฯ ที่หล่อเป็นรูปกระสวยมีร่องตรงกลางก็มีเหมือนกันแต่ไม่มีตรา มีขนาดเล็กบ้างใหญ่บ้างแล้วแต่คนหลอม การที่เงินลาคไม่มีมาตรฐานที่แน่นอนนั้น เนื่องจากไม่มีข้อกำหนดกฎเกณฑ์ในการหลอมหล่อ ผู้ใดจะหล่อหลอมใช้ใหญ่เล็กมากน้อยเท่าใดก็ได้ตามใจชอบ นายโพธิ์ ส่งศรี ซึ่งมีอายุ ๘๑ ปีในขณะที่เขียนหนังสือนี้ เล่าว่า มารดาของท่านก็เคยหล่อเงินลาคใช้เหมือนกัน ลาคหนึ่งใช้เทียบเท่ากับหนึ่งอัฐ (ในสมัยนั้นได้ใช้อัฐทองแดงในภาคอีสานแล้ว)

หลวงผดุงแคว้นประจันต์ อธิบายว่า เงินลาคมีความหมายเป็นเงินปลิงสำหรับใช้สอยเบ็ดเคตติ์ เช่นเงินซีกเสี้ยวอัฐโสฬส เพราะคำว่า ลาคแปลว่าตลาค ชาวลาวเมื่อพูดว่าไปตลาคจะพูดว่า “ไปตลาคลาคี” หรือ “จ่ายตลาคลาคี” แต่ชาวลาเวเองมักจะตัดทอนคำให้สั้นลง เช่น

เจ้าอยู่หัวยังคงเป็นเจ้าของโดยตัดคำว่าอยู่ออก ฉะนั้นคำว่าตลาดลาตรี คงจะถูกตัดทอนเหลือแต่ว่าลาตสนึ้นๆเท่านั้น

สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (ติสโสอัน) กล่าวว่า จังหวัดอุบลราชธานีได้คงใช้ลาตเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๓๓ ตรงกับ ร.ศ. ๑๐๘ ก็ว่าเวลานั้น พระยาศรีสิงหนเขต (ทัก ไกรฤกษ์) และพระยาภักดีณรงค์ (สิน ไกรฤกษ์) เป็นข้าหลวงประจำเมือง ได้นำอัฐและโสฬสขึ้นไปจำหน่ายให้ประชาชนใช้จ่ายจึงได้เลิกการใช้ลาตเท่านั้นมา แต่เงินชาง เงินช้อยนั้นในหมู่ราษฎรยังใช้แลกเปลี่ยนในการซื้อขายซึ่งกันและกันเรื่อยมาอีกหลายปีจึงได้เลิก

ยังมีเงินลาตอีกชนิดหนึ่งเรียกว่าเงินลาตช้อย หล่อด้วยทองลงหิน หรือที่เรียกกันว่าทองม้าพ่อล้วน ๆ ทำสำหรับใช้ในการขึ้นผี คือถ้ามีผู้ใดทำผิดผีบ้านผีเรือนเรื่องป่าสาว ก็จะเอาเงินลาตช้อยนี้ชดใช้ให้

เงินภาคใต้

ในตอนต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๑ อาหรับเริ่มมีอิทธิพลในแหลมมลายู วัฒนธรรมตลอดจนภาษาและหนังสือของอาหรับเข้าครอบงำดินแดนภาคนี้แทบทั้งหมด ° ข้าพเจ้าใคร่ขอกล่าวถึงเหรียญทองของภาคใต้ชนิดหนึ่งซึ่งได้พบในจังหวัดปัตตานี รัฐกลันตัน และรัฐเกดดาห์ เหรียญดังกล่าวมีอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ และพิพิธภัณฑท์ภัทรศิวัตม์ขมิณาวาสจังหวัดสงขลา

-
- ๐ ที่อำเภอพนมพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้พบเหรียญเงินอาหรับของกาหลิบอัลมันซูร์ แห่งราชวงศ์แอนบาฮาอิก (ค.ศ. ๑๕๔-๑๖๕) และที่อุทองก็ได้พบเหรียญทองแก่อาหรับรุ่นราวคราวเดียวกันที่อุทองด้วย

เหรียญทองมีรูปร่างไม่ค่อยกลมนัก มีเส้นผ่าศูนย์กลางยาวประมาณ ๑ ซม. น้ำหนักตั้งแต่ ๘ ถึง ๙ เกรน จะเป็นผู้ใดสร้างขึ้นยังสันนิษฐานไม่ได้แน่ชัด แต่เข้าใจว่าสร้างขึ้นในตอนต้นของพุทธศตวรรษที่ ๒๒ ก้านหนึ่งมีอักษรอาหรับอ่านว่า มาลิกอัลคิล แปลว่ากษัตริย์ผู้ทรงไว้ซึ่งความยุติธรรม บางเหรียญมีข้อความแต่เพียงอัลคิลแปลว่าผู้ทรงไว้ซึ่งความยุติธรรม และบางเหรียญมีข้อความอัสมาอิล แปลว่ากษัตริย์และยุติธรรม ส่วนอีกก้านหนึ่งเป็นรูปสัตว์ ๔ เท้า มีเขาและมีน้ำลายออกจากปากซึ่งเป็นที่ถกเถียงกันมากกว่าสัตว์ ๔ เท้า นั่นคืออะไร บ้างก็ว่าเป็นกวาง บ้างก็ว่าเป็นม้า และบ้างก็ว่าเป็นเก้ง แต่ก็ไม่มีเหตุผลที่เด่นชัดในการกล่าวอ้างเช่นนั้น ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๘๒ นายเร็นส์ (Anker Rentse) ได้เขียนบทความลงในวารสารของรอยแอสเอเชียติกโซไซตี้สาขามาลายันเล่มที่ ๑๗ ให้คำอธิบายว่ารูปสัตว์ ๔ เท้า นั้นเข้าใจว่าเป็นโคนนทิของคิเว ผู้ซึ่งปรากฏกาย ณ เขาสิกันตังใกล้มหาเมรุที่ป่าเดิมบังบนเกาะสุมาตรา มีรายาหนุ่มอยู่บนหลัง โคนนทิไต่พันฟองน้ำออกมาและท่ามกลางฟองน้ำไต่มีผู้ประกาศจากสวรรค์โผล่ขึ้นมาประกาศให้รายาหนุ่มเป็นกษัตริย์ ซึ่งต่อมาได้เป็นต้นราชวงศ์ของกษัตริย์มาลายา

กล่าวกันว่า อีแปะตีบูก ทางภาคใต้ ได้ใช้กันมา ตั้งแต่ รัชกาลที่สองของกรุงรัตนโกสินทร์ แต่ก็ยังไม่หลักฐานยืนยันว่าได้ใช้มาแต่ครั้งนั้น เพราะอีแปะรุ่นก่อน ๆ ที่ขุดได้จากพื้นดินผู้พังหมคหาชิ้นดีไม่ได้ การใช้อีแปะเข้าใจว่าชาวจีน ทางภาคใต้เป็นผู้ริเริ่มเลียนแบบ อีแปะ ของเมืองจีน แต่ใช้กะแก้วผสมตีบูกแทนทองเหลือง เพราะตีบูกเป็นของหาง่าย ในแถบนั้น

การทำให้กะทินแดงเป็นแม่พิมพ์กด ๒ ด้านทำเป็นรูปต้นไม้ได้ครึ่งหนึ่ง
หลาย ๆ อัน แล้วหักแต่ละอันออกจากกึ่งนำออกใช้เป็นเงินตรา

ต่อไปนี้จะไต่กล่าวถึง อีแปะตึก ของแต่ละ จังหวัด ที่ได้เคย ใช้เงิน
ตราชนิดนี้

จังหวัดสงขลา ที่สงขลาเรียกอีแปะว่าเบ็ย เจ้าเมืองเป็นผู้ที่ทำได้
ในอาณาบริเวณอธิปไตยของเมืองสงขลา เวลาจะใช้ชำระภาษีอากรให้แก่
หลวงก็เอาเบ็ยไปแลกเปลี่ยนกับเงินของรัฐไปชำระ มาตรฐานเงินของชาวเมือง
ก็คือ ๑ ก้อนเท่ากับ ๑๕ เบ็ย ๑ โขกเท่ากับ ๕๐ เบ็ย และ ๔๐๐ เบ็ย
เท่ากับ ๑ เหรียญเม็กซิกัน เบ็ยที่ได้ใช้กันมีหลายแบบคือ

แบบที่ ๑ คูเหมือนจะเป็นแบบที่เก่าที่สุด ด้านหน้ามีอักษรไทย
สงขลา และมีอักษรอาหรับอ่านว่าเนกกรีซิงกอร่า แปลว่า นครสงขลา
ด้านหลังมีอักษรจีน 宋城通寶 อ่านว่า ซังเซียงทงบ้อ แปลว่าอีแปะ
เมืองสงขลา

แบบที่ ๒ ด้านหน้ามีอักษรไทยสงขลา ศักราช จุลศักราช ๑๒๔๑
-๑๒๔๒-๑๒๔๓ มีอักษรอาหรับเนกกรีซิงกอร่า ด้านหลังมีอักษรจีน
振興通寶 อ่านว่า จิงเซียงทงบ้อ แปลว่า อีแปะที่ทำให้เจริญรุ่งเรือง

แบบที่ ๓ ด้านหน้ามีอักษรไทยว่าสงขลาและมีอักษรอาหรับ เนก
กรีซิงกอร่า ด้านหลังเป็นอักษรจีน 振興通寶 อ่านว่า จิงเซียงทงบ้อ แปล
ว่าอีแปะที่ทำให้เจริญรุ่งเรือง

แบบที่ ๔ อันโตกว่าและหนากว่า ๓ แบบที่ได้กล่าวมาแล้ว ด้านหน้ามีอักษรไทย “เบ็ยสงขลาร้อยตะเหลียน” ด้านหลังมีอักษรจีนตัวเล็ก ๑ ตัว 正 อ่านว่าเจีย แปลว่า หัว (หัวก้อย) และมีอักษรจีนตัวใหญ่รอบเหรียญ 宋城通寶每百壹圓 อ่านว่า ซังเซียงทงป้อมวยแปะเจ็กอี แปลว่า อีแปะนครสงขลาร้อยตะเหลียนหนึ่งเหรียญ

จังหวัดภูเก็ต อีแปะตีบुकเป็นของพวกนายเหมืองที่ได้รับอนุญาตให้ทำขึ้นใช้ในหมู่พวกจีนทำเหมืองแร่ ในตอนต้นรัชกาลที่ ๔ เมื่อยังไม่ได้ใช้เหรียญตีบุกอัฐและโสฬส ด้านหนึ่งเรียบแต่อีกด้านหนึ่งมีตัวอักษรจีน 一本萬利 แปลว่าทุนหนึ่งกำไรหมื่น หรือ 源順進利 ที่มาราบรื่นผลประโยชน์เพิ่มพูน หรือ 日成吉利 ทุกวันสำเร็จผลเป็นมงคลมีลาภผล

จังหวัดสุราษฎร์ธานี อำเภอกาญจนดิษฐ์ เจ้าของเหมืองเป็นผู้ทำขึ้น ด้านหน้ามีอักษรไทย กาญจนดิษฐ์ อีกด้านหนึ่งเป็นภาษาจีน 合發公司 อ่านว่าชะฮวตกงสี แปลว่า บริษัทชะฮวต

จังหวัดพัทลุง อีแปะตีบุกมีหลายแบบ

๑. ด้านหน้ามีอักษรไทย พัทลุง มีอักษรจีน 周勝 อ่านว่า บวงนึ่ง (เมืองลุง) ด้านหลังเป็นอักษรจีน 和進公司 อ่านว่าฮั่วจิ่งกงสี แปลว่า บริษัทฮั่วจิ่ง

๒. ด้านหน้ามีอักษรไทย พัทลุง ศักราช ๑๒๔๕ ด้านหลังเป็นอักษรจีน 南邦通寶 อ่านว่า น่ำบังทงป้อ แปลว่าอีแปะของรัฐใต้

๓. ด้านหน้ามีอักษรไทยพัทลุง ด้านหลังเป็นภาษาจีน 南邦通寶
อ่านว่า นำบังทงบ้อ แปลว่า อีแปะของรัฐไค้

๔. ด้านหน้ามีอักษรไทยพัทลุงมีอักษรจีน 南邦 ด้านหลังเป็น
ลวดลายดอกไม้

อีแปะเหล่านี้นายเหมืองและเจ้าเมืองพัทลุงเป็นผู้ทำขึ้นใช้แทนเบี้ย

จังหวัดปัตตานี อีแปะปัตตานี ลงศักราชอาหรับ ๑๒๖๑ ด้าน
หน้าเป็นภาษาอาหรับอ่านว่าคาลิฟาคุลโมะเหม็น (กาหลิบมุสเล็ม) ด้านหลัง
เป็นภาษาอาหรับเช่นเดียวกันอ่านว่า อินบีคิสบีลันजारาจฟาตานี แปลว่า
เหรียญนี้เป็นเงินตราของรายาแห่งปัตตานี

อีแปะปัตตานีอย่างใหญ่ศักราชอาหรับ ๑๒๐๑ ตรงกับ พ.ศ.
๒๓๒๔ อย่างเล็กศักราชอาหรับ ๑๓๐๑ ตรงกับ พ.ศ. ๒๔๒๔

บทที่ ๖ เงินสมัยกรุงศรีอยุธยา

เงินสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นเงินพดด้วง มีรูปลักษณะชดกลมคล้าย
ตัวด้วง ซึ่งเข้าใจว่าได้เลียนแบบอย่างมาจากเงินตราโรม เพราะเงินพด
ด้วงมีลักษณะคล้ายคลึงกับเงินตราโรมมาก และนอกจากนั้นเงินตราโรม
ยังเป็นที่รู้จักของกรุงศรีอยุธยา (ก่อนที่จะเป็นกรุงศรีอยุธยา) อยู่ก่อน
แล้ว ก็ยังเห็นได้จากตำนานเมืองนครศรีธรรมราชที่กล่าวว่า “.....
แล้วเจ้าศรีราชากราบทูลพระกรุณาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า พระ
พนมมวังตายแล้ว แลพระเจ้าอยู่หัวมีพระกรุณาปรานีพระพนมมวัง พระเจ้า
อยู่หัวทั้งสองพระองค์มีพระกรุณาแก่เจ้าศรีราชา ประทานให้ชื่อเป็นพญา
ศรีธรรมโศกราชสุนทรราชาสุรวงศ์ปติ ศิริยุธิษเฐียรภยพิริยปรากรม
พาหุ เจ้าพระยานนครศรีธรรมราชมหานคร นางสนได้พระราชทานให้ชื่อ
นางจันทรวทีศรีรัตนฉายา นางเมืองนครศรีธรรมราชมหานคร พระเจ้า
อยู่หัวมี พระราชทาน ให้เงิน แก่พญา ศรีธรรม โศกราช มหานคร พันตำลึง
พญาศรีธรรมโศกราชก็ทูลพระกรุณาว่า เมืองท่าทองใต้หล้าฟ้าเขียวนี้ยาก
เงินทองข้าพระเจ้าพระบาทอยู่หัว จะขอทำเงินเล็กปึกตราโรมประจำคนขึ้นไป
เมื่อหน้า และพระเจ้าอยู่หัวมีพระกรุณาให้ทำเงินเล็กปึกตราโรมประจำคน
ขึ้นไปเมื่อหน้า.....” พระเจ้าอยู่หัวก็กล่าวข้างต้นสนนินชฐานกันว่ามิใช่
พระเจ้ารามคำแหง แม้เวลาที่พระพนมมวังตายจะอยู่ในสมัยพระเจ้ารามคำแหง
ก็ตาม เพราะตำนานเมืองนครศรีธรรมราชนั้นเองได้กล่าวถึงการแบ่งเขต

แดนกันก่อนสมัยพระพนมวังว่า “ท้าวอุทองทรงยกพระหัตถ์เมืองชาวชนช
ว่า แต่เทียมแท่นศิลาไปฝ่ายทักษิณเป็นแดนพระเจ้าศรีธรรมโศกราช แต่
เทียมแท่นศิลาไปฝ่ายอุครเป็นแดนท้าวอุทอง แลเศษโพธิสมภารของท้าวอุ
ทอง ญาศรีธรรมโศกราช ไม้ทั้งปวงก็แหวกออกทรงนั้น แลท้าวอุทอง
ญาศรีธรรมโศกราชหลังน้ำทักษิณทอธฐานเป็น พระญาติพระวงศ์กัน
สืบไป ถ้าสิ้นบุญญาศรีธรรมโศกราชแล้วเธอฝากพระนางญาศรีโศ
กราชและทั้งญาจันทรรภาณ ญาพงศ์สุระหะผู้น้องทั้งสองด้วย” ฉะนั้น
พระเจ้าอยู่หัวตั้งกล่าวข้างกันว่า จะเป็นกษัตริย์ ผู้ครองกรุงอยุธยา มากกว่า
พระเจ้ารามคำแหง

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาธิบดีเป็นผู้ผูกขาดในการทำเงินตรา ดังจะ
เห็นได้จากกฎหมายตราสามดวง^๑ ลักษณะโจร ซึ่งตั้งขึ้นในแผ่นดินสมเด็จพระ
พระรามาริบัติที่ ๑ เมื่อปี พ.ศ. ๑๕๐๓ หมายเลข ๑๕๖ ซึ่งมีข้อความ
ว่า “มาตราหนึ่ง” ผู้ใดทำเงินทองแดง เงินพuang เงินรวงทองพuang
ทองแดงทองอาบและเกาะตราปลอม ทอกตราพดก้างเทียม พิจารณาเป็น
สัจ ให้ตัดนิ้วมือเสียอย่าให้กุมก้อนคิมได้ ส่วนเงินแดงให้นายไฟหลอม
เสีย ส่วนตราอันปลอมให้นายไฟทำลายเสีย ถ้าผู้ใดสมรู้ให้ทำและรับมา
ซื้อขาย ท่านให้สกัดแล้วเอาขึ้นหาหย่าง ทวนด้วยลวดหนึ่ง ๕๐ ที่ ส่วน
ผู้อยู่เรือนใกล้แล้วรู้ว่ามันทำความร้ายและมีบอกแก่กรมพระนครบาล และมี
บอกแก่ผู้รังกรมการอำพรางไว้ให้ใส่ชื่อ ๓ วัน ให้ทวนด้วยลวดหนึ่ง ๑๕
ที่ ถ้าแต่ผู้ใดรู้ว่าเป็นเงินทองแดงเอามาซื้อขายให้เจ้ากลาตผันเงินตรานั้น

๑. กฎหมายตราสามดวงเป็นกฎหมายซึ่งรวบรวมประมวลขึ้นจากกฎหมายเก่า ๆ ของ
กรุงศรีอยุธยา ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

เสียแล้วให้ทวนผู้เอาเงินแดงมาใช้ด้วยไม้ทวน ๕ ที ให้เอาเงินแดงนั้น
ส่งให้แก่นายไฟ ถ้าแลเงินทองแดงเจ้าตลาดจะผันตราเงิน ผู้เอาเงินมาซัด
แขนงมิให้ผันให้เจ้าตลาดผันเงินนั้นให้จงได้ เอาตัวมันมันไปเวนแก่กรม
พระนครบาล ให้ทวนด้วยไม้ทวน ๑๐ ที ถ้าไ้เงินแดงแก่มันแค่ทำสิ่ง
หนึ่งขึ้นไป ให้คุมพิจารณาหาผู้ทำเงินทองแดง ซึ่งปลอมตัวกัน ถ้าหาผู้ทำ
มิได้ให้ลงโทษเสมอผู้สมรู้ให้ทำช้อขายถ้ารู้ว่ามิชอบมิเอาตัวผู้ร้ายไปถึงตระ
ลาการให้ทวนด้วยลวดหนึ่ง ๒๕ ทีแล้วให้จำไว้หาผู้ร้ายนั้นให้จงได้ ถ้าเงิน
ข้างผู้ซื้อคืออยู่ ผู้ข้างเงินทองแดงผลัดเปลี่ยนเขา ท่านรู้ด้วยประการใด ๆ
พิจารณาเป็นสัจได้ใหม่ค่อกิ่ง” การผูกขาดในการทำเงินตราหนึ่งยังได้รับการ
ยืนยัน จากกฎหมายเหตุ จินหวง เดียวมันเหียน ทงเค้าคอนที่กล่าวถึงกรุงศรี-
อยุธยาได้บันทึกไว้ว่า “ขุนนางและราษฎรที่มีเงินจะใช้จ่ายแต่ลำพังนั้นไม่
ได้ ต้องเอาเงินส่งไปเมืองหลวงให้เจ้าพนักงานหลอมหล่อเป็นเม็ทเอาตรา
เหล็กที่มีอักษรอยู่ข้างบนแล้วจึงใช้จ่ายได้ เงินร้อยตำลึงต้องเสียภาษีให้
หลวงหกสลึง ถ้าเงินที่ใช้จ่ายไม่มีคราคั่วอักษรก็จับผู้เจ้าของเงินลงโทษ
ว่าทำเงินปลอม จับได้ครั้งแรกคักนิ้วมือซ้าย ครึ่งสองคักนิ้วมือขวา ครึ่ง
สามโทษถึงตาย”

เงินพดด้วงที่ทำขึ้นทำด้วยเนื้อเงินอย่างเดียวกันหมด ส่วนใหญ่คือ
ตราจกรหรือธรรมจักรและตราประจำรัชกาล เช่น ตราครุฑ ช้าง ทอกบัว
พุ่มดอกไม้ ราชวัตร กระต่าย สมอ หางหงษ์ ฯลฯ ของจริงเท่าที่พบ
แล้วมี ๒๐ กว่าตราต่าง ๆ กัน ตราธรรมจักรหรือจักรอาจหมายถึง เมือง
ที่นับถือพระพุทธศาสนาหรือเมืองที่สถิตของสมเด็จพระรามาธิบดี ส่วน
ตราอีกดวงหนึ่งซึ่งมีรูปแตกต่างกันไปนั้น ได้มีผู้ใช้ความพยายามเป็นอย่าง

มากหลายท่านด้วยกันที่จะจัด ให้ตราโคเป็นของ รัชกาลพระเจ้าแผ่นดินองค์
โค แต่ในเรื่องนี้ก็เป็นที่แก้เพียงเท่ากันยังหาหลักฐานที่แน่นอนไม่ได้ ที่รู้
แน่ชัดมีเพียงรัชกาลเดียว ก็รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เพราะมี
ปรากฏอยู่ในหนังสือ Description du Royaume de Siam ของเมอติเออร์
เดอลาลูแบร์ (De la Loubere) อัครราชทูตฝรั่งเศสที่เข้ามาเจริญพระราช
ไมตรีกับประเทศไทยในสมัยนั้น เป็นรูปคราษ่ออกกบว์ รูปพุ่มข้าวบิณฑ์ กับ
ธรรมจักร ลาลูแบร์ได้กล่าวไว้ด้วยว่าตราช่ออกกบว์จะเป็นรูปอะไรมีความ
หมายอย่างไรเขาเองก็ไม่ทราบ ทั้งชาวสยามก็มีใ้คอธิบายให้เขาทราบ

กรุงศรีอยุธยาจะทำเงินพกด้วยเป็นขนาดอะไรบ้างนั้น พอจะทราบ
ได้เป็นเลา ๆ จากจดหมายเหตุของชาวต่างประเทศที่เข้ามาเยือนกรุงศรี
อยุธยา โยสสเกาเติน (Joost Schouten) และเยเรมียัสฟันฟลิท (Jaramias
van Vliet) พ่อค้าชาวฮอลันดาซึ่งเข้ามาในสมัยพระเจ้าทรงธรรมและพระ
เจ้าปราสาททอง กล่าวว่า เงินตราของไทยมีอยู่ ๓ ชนิด คือ บาท สลิง
(Mace) และเฟื่อง (Foang) ลาลูแบร์กับชาวฝรั่งเศสที่เข้ามาสมัยพระนา
รายณ์อาทิเช่น แกร์แวงส (Gervaise) เดอชอมอง (De Chaumont) เดอ
ชัวซี (De Choisy) และ วาเชต์ (Vachet) กล่าวสอดคล้องกันที่ว่า
เงินพกด้วยมีอยู่ด้วยกัน ๔ ขนาด ขนาดใหญ่ที่สุดคือบาทเรียกว่าติคัล
(Tical) ขนาดรองลงมาก็อสลิงเรียกว่ามายอง (Mayon) ขนาดรองลงมา
อีกคือเฟื่อง และขนาดเล็กที่สุดคือสองไพ ลาลูแบร์ให้ความรู้ต่อไปด้วย
ว่าเงินพกคั้งทุกขนาดมีตราเหมือนกันหมด แต่ฟอร์แบ็ง (Forbin) ชาว
ฝรั่งเศสซึ่งเคยเข้ามากรุงศรีอยุธยาในสมัยพระนารายณ์เช่นเดียวกัน ได้กล่าว

ไว้ในจดหมายเหตุฟอร์เบ็งเพิ่มครึ่งบาทเข้ามาอีกขนาดหนึ่ง หมอแกมป์
 ฟอร์ชาวเยอรมันซึ่งเข้ามาในรัชกาลพระเพทราชากล่าวว่ามี ๕ ขนาด คือ
 บาท สลึง เฟื้อง สองไพ และไพ เงินหล่นจ่วง (碎倫炯)
 ชาวจีนได้กล่าวไว้ในหนังสือบันทึกเกี่ยวกับประเทศชายทะเลที่ได้ยินและได้
 เห็นมา 海國圖見錄 ซึ่งได้เขียนขึ้นในแผ่นดินสมเด็จพระสรรเพช
 ร์ที่ ๔ (ขุนหลวงท้ายสระ) ว่า “ประเทศสยามใช้เม็ทเงินเป็นเงินตรา
 ขนาดใหญ่สี่สลึง ขนาดกลางหนึ่งสลึง ขนาดรองลงมาหนึ่งเฟื้อง
 ขนาดเล็กสองไพ เงินตราเรียกว่า “พอ” ทั้งหมดนี้พระมหากษัตริย์หล่อ
 หลอมมีเครื่องหมายตัวอักษร การใช้จ่ายเล็ก ๆ น้อย ๆ ใช้แตกเป็นเบี้ย
 หอยทะเล” สำหรับของจริงเท่าที่พบแล้วมีเงินบาทเป็นส่วนใหญ่ รองลง
 มากมีสองสลึงและสลึง เงินเฟื้องและเงินสองไพพบน้อย ส่วนเงินไพนั้น
 ไม่พบเลย

สมเด็จพระนารายณ์ทรงพระราชทานภาพทรงอธิบายคำว่า “บาท” ไว้
 ในสาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมโกศเกล้า ๒ หน้า ๒๐๓ ว่า “บาท หมายความว่า
 ๑/๔ คาตา หรือโคลงบาทหนึ่งหมายความว่า ๑/๔ ในคาตาหรือโคลง
 เงินบาทหนึ่งหมายความว่า ๑/๔ ในตำลึง บาทว่าเท่านั้นหมายถึงสัตว์ ๔
 เท้าคือจุกุบาทก่อน แล้วเลยไหลไปเป็นทวิบาท พหุบาท อัมบาทต่อไป”
 ส่วนคำว่าคิกอด (Tical) เข้าใจว่ามาจากภาษาสันสกฤต ฐังกะหรือฐังกา
 เป็นน้ำหนักเงิน ๔ มาษะ และเป็นเงินที่ตราด้วย ชาคิมอญได้นำมาใช้แต่
 เรียกเพี้ยนไปเป็นตะเก ต่อมากลายเป็นตะกุด จากคำตะกุดนี้เลยกลายมา
 เป็นคิกอดของฝรั่ง ยังมีคำอธิบายอีกทางหนึ่งว่า ภาษาเขมรมีคำว่า เซเกล

(Shekel) ซึ่งเป็นเงินและมาตราชั่งเงินเซเกลมีพิคกันน้ำหนักประมาณ ๑๕ กรัมเศษ แหกอาหารมาเรียกเพี้ยนเป็นทากัล (Thaqal) ฝรั่งเศสเรียกเพี้ยนอีกทอดหนึ่งเป็นติกอล (Tical) เนื่องจากเงินเซเกลมีน้ำหนักใกล้เคียงกับเงินบาท ฝรั่งเศสจึงเรียกเงินบาทว่าติกอลด้วย

สิ่งคำนี้กล่าวกันว่ามาจากเขมร ทั้งนี้เนื่องจากศิลาจารึกในปี พ.ศ. ๑๘๘๗ พบที่นครวัดมีข้อความว่า คนหนึ่งส่งของขวัญไปให้อีกคนหนึ่งเป็นมูลค่า “๑ คำแดง ๑ สแดง กับ ๑ เพ” หมอแกมมีเฟอร์เรียกสิ่งว่ามาส (Mass) ชาวฝรั่งเศสที่เข้ามากรุงศรีอยุธยาในสมัยพระนารายณ์เรียกมายอง (Mayon) โยสสเคาเต็นและเยเรม็อสพันฟลิคเรียกว่าเมซ (Mace) ราชทูตของพระเจ้าเกียรติศิริภักษัตริย์ลังกาที่เข้ามาในสมัยสมเด็จพระเจ้าบรมโกศเรียกเงินสิ่งว่ามะสัมปุวะ การที่เรียกแตกต่างกันไปเช่นนี้เข้าใจว่าสืบเนื่องมาจากคำว่ามาสของแขกชาวมลายู มีมาตราซึ่งเรียกว่ามาสมีนน้ำหนักเท่ากับ ๑ ใน ๑๖ ของคำสิง ซึ่งคงจะนำเอามาตราของอินเดียมาใช้อีก กล่าวคือ มาตราของอินเดีย ๑๖ มาซ เท่ากับ ๑ สุวันณะ สุวันณะในสมัยนั้นเท่ากับ ๑ คำสิง หรือ ๑๖ สิ่ง

เพื่องอาจมาจากภาษาอาหรับพะนัม มาตราเงินอินเดียโบราณทางเหนือมีคำว่าปณะ ต่อมากลายเป็นปณัมในภาษาทมิฬอินเดียใต้ อาหารับมาเรียกเพี้ยนไปเป็นว่าปณะ เงินพะนัมเทียบกับเงินไทยก็ประมาณหนึ่งเพื่อง

ไพอ่ากันว่ามาจากคำว่าเพของเขมรอีกเหมือนกัน ที่ว่ามาจากภาษาจีนไพอ่านั้นเห็นจะไม่ถูกต้อง เพราะคำว่าไฟ 火 ในภาษาจีนนั้นแปลว่าฝ่าย แคว้นา ลำนำที่แยกไป ไม่มีความหมายเกี่ยวกับไฟเลย แต่ไฟปา 火巴 ที่ปรากฏอยู่ในบ๊ะเบ็งของจีนมีความหมายว่าเบ้ยไฟ เรื่องจึงเป็นว่าจีนลอกมาจากไทยมิใช่ไทยลอกมาจากจีน

เงินพดด้วงกรุงศรีอยุธยาบางชนิดมีลักษณะพิเศษ คือที่ขาเงินมีรอยบากหรือมีเมล็ดข้าวสารที่ขาเงิน มีผู้อธิบายว่าเมล็ดข้าวสารที่ขาเงินนั้นชาวเงินเป็นผู้ทำขึ้นในตอนที่ยังเงินพดด้วง ไปค้าขายกัน ที่เมืองจีนเพื่อพิสูจน์ว่าเงินพดด้วงเป็นเงินที่ไม่ใช่ทองเหลืองหรือทองแดงชุบเงิน แต่ข้าพเจ้ามีความเห็นเป็นส่วนตัวว่า ทั้งรอยบากและเมล็ดข้าวสารเป็นสิ่งที่ทำขึ้นที่โรงกษาปณ์หลวงทั้งสิ้น ทั้งนี้เพื่อแสดงให้เห็นประชาชนผู้ใช้เงินเห็นว่า เงินพดด้วงนั้น ๆ เป็นเงินแท้ไม่ใช่เป็นเงินทองเหลืองหรือทองแดงชุบเงิน

เงินปลีกราคาค่าที่สุกคือเบี้ย เบี้ยนี้มีหลายชนิด เช่น เบี้ยโด้ง เบี้ยแก่ เบี้ยจัน เบี้ยนาง เบี้ยหมู เบี้ยพองลม เบี้ยบัว เบี้ยคุ่ม ฯลฯ แต่ละส่วนใหญ่เป็นเบี้ยจันและเบี้ยนาง เบี้ยนี้พ่อค่านำมาขายจากเกาะมัลดีฟ (Mal-dive) ของอินเดียและเกาะฟิลิปปินส์ วิธีจับหอยเบี้ยจัน ไซ้คันมะพร้าว ทั้งคันทั้งใบปักลงไปในทะเล หอยก็จะมาเกาะทางมะพร้าว คณะเราวิ่งหาเคียนหอยมาเกาะทางมะพร้าวเป็นพวง ๆ เก็บได้แล้ว ก็ตั้งคันมะพร้าวขึ้นมาปลิดเอาหอยออกไปใส่หลุมกลบดินหรือทรายทิ้งไว้ราว ๑ ปี เมื่อเนื้อเบี้ยเน่าสุญไปหมดแล้วจึงเอาเปลือกหอยมาจำหน่าย ราคาของเบี้ยไม่แน่นอนสุดแก่พ่อค่านำเบี้ยมาขายมากหรือน้อย ถ้าพ่อค่านำเข้ามาขายมากราคาเบี้ยก็ตก แต่ถ้านำเข้ามาขายน้อยราคาเบี้ยก็สูงขึ้น ซึ่งหมายความว่าข้าวของราคาถูกลงเมื่อซื้อด้วยเบี้ย

กฎหมายลักษณะโจรในแผ่นดินพระเจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบันว่า “ถ้าทรัพย์แก่พอประมาณ ๕๐๐ เบี้ย ให้ไหม้แล้วเอาทรัพย์ แขนงคอ กระเวณรอบกลาต ๓ วันอย่าให้มันตู่เยื้องอย่างกัน ถ้าเอาแต่พอประมาณ ค่าเพียงหนึ่ง

ให้ลงโทษคุกเดี่ยวแล้วให้ทวนท้าวลวทหนึ่ง ๒๕ ๑๕ ๑๐ ที่.....”
ตามกฎหมาย^๑พอทราบว่ามี ๕๐๐ ยังไม่ถึงเพื่อง

พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา แผ่นดินสมเด็จพระบรม
ไตรโลกนาถกล่าวว่า “ศักราช ๘๐๕ ปีกุญ เบ็ญจศก (พ.ศ. ๑๔๘๖)
ข้าวเปลือกแพงทนานละ ๘๐๐ เบี้ย^๒ เบี้ยเพื่องละ ๘๐๐ เบี้ย^๓ ข้าวเกวียน
หนึ่งเป็นเงิน ๓ ชั่งกับ ๑๐ บาท”

พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา แผ่นดินสมเด็จพระรามา
ธิบดีที่ ๒ กล่าวว่า “ศักราช ๘๖๘ ปีมะเส็ง อัฐศก (พ.ศ. ๒๐๔๙) ข้าว
แพงเป็น ๓ ทนานคือเพื่อง^๔ เบี้ยแปดร้อยคือเพื่อง^๕ ข้าวเกวียนหนึ่งเป็นเงิน
๑ ชั่ง ๒ ตำลึง ๑ บาท ๑ สลึง ครั้นนั้นประจักษ์ฐานสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ
พระอาทิตย์วงศ์ไว้ในที่อุปราช ให้ขึ้นไปครองเมืองพระพิษณุโลก”

โยสเสกเต็นพ่อค้าชาวฮอลันดาซึ่งเข้ามากรุงศรีอยุธยา ในสมัยพระ
เจ้าทรงธรรมและพระเจ้าปราสาททองกล่าวว่า “การค้าทุกชนิดใช้เงินตรา
ชำระกัน แต่เพื่อความสะดวกแก่ประชาชนคนสามัญยังมีเงินตราอีกชนิดหนึ่ง
คือหอยทะเลคือเบี้ยซึ่งนำมาจากมณีลาหรือเกาะบอร์เนียว เบี้ยเหล่านี้^๖
หรือ ๕๐๐ เบี้ยจึงมีราคาเท่ากับหนึ่งเพื่อง^๗ ประชาชนใช้เบี้ยซื้ออาหาร
และสิ่งจำเป็นอื่น ๆ ผู้คนจะไปจ่ายตลาดโดยพกเบี้ยไปเพียง ๒๐ หรือ ๑๐
หรือแม้แต่ ๕ เบี้ย ก็พอเพียงในการจ่ายซื้ออาหารหรือของจำเป็นไป
วันหนึ่ง ๆ”^๘

๑. กุประชุมพงศาวดารภาค ๘๖

ลาซูแบร์ได้กล่าวไว้ในหนังสือ Description du Royaume de Siam ว่า “.....ราคาคามธรรมคาในกรุงสยามนั้น คือ เฟื้องหนึ่งหรือ ๑ ใน ๘ ส่วนของเงินบาทหนึ่งเป็น ๘๐๐ เบี้ย ๗๐๐ หรือ ๘๐๐ เบี้ยนั้น บางทีมีค่าถึง ๑ เปนนี เวลาเบี้ยราคาถูก เป็นเครื่องหมายของสินค้าใน ตลาดอุคม หรือที่จะว่ากันให้ชัดก็สินค้าต่าง ๆ มีราคาถูก”

แกมป์เฟอร์กล่าวว่า “เบี้ยนั้นมีราคาค่างกันมาก เฟื้องหนึ่งอาจซื้อได้ตั้งแต่ ๕๐๐ ถึง ๘๐๐ เบี้ย มักจะเอามาขายจากหมู่เกาะมัลดีฟ”^๑

ฟรังซัววาเลนไทน์ (François Valentine) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ Description of Siam ซึ่งเขียนขึ้นในปี ค.ศ. ๑๗๒๖ (ตรงกับแผ่นดินขุนหลวงท้ายสระ) ว่า “เงินที่ใช้อยู่ในสยามอีกอย่างหนึ่งก็คือเบี้ยเงินแห่งมัลดีฟและหอยเล็ก ๆ จากบอร์เนียว หอยเบี้ยเหล่านี้ ๖๐๐ ถึง ๗๐๐ เบี้ยเท่ากับหนึ่งเฟื้อง”

การที่ยกเอาเรื่องข้างต้นมากล่าวไว้นั้น ก็เพื่อแสดงให้เห็นว่าราคาของเบี้ยในสมัยกรุงศรีอยุธยาอยู่อย่างไร ซึ่งตามปกติแล้วก็เป็นราคาประมาณ ๘๐๐ เบี้ยต่อเฟื้อง

เรื่องการใช้เบี้ยแทนเงิน จกหมายเหตุจีนหวงเจียวบันทึกเห็น ทงเก้บันทึกไว้อย่างปลาดว่า “การค้าขายใช้เบี้ยต่างเงิน ปีใดไม่ใช้เบี้ยบ้านเมืองเกิดโรคระบาดใหญ่” ในรัชกาลพระเจ้าบรมโกศมีจกหมายเหตุโหวบันทึกว่า “ปีชวค จ.ศ. ๑๑๐๖ ณ วัน ๖ ๖ ๑๒ ค่าไฟไหม้วังหน้าใช้แปะประกบมิใช้เบี้ย” แต่เดิมมาก็ไม่ทราบว่าจะประกบคืออะไร ครั้นเมื่อพระยาโบราณราชธานินทร์ ชุกตรวจในที่พระราชวังโบราณจังหวัดอยุธยา พบ

๑. กรุงเทพฯในจกหมายเหตุแกมป์เฟอร์หน้า ๖๓

ดินเผาเป็นจำนวนมากที่ตราต่าง ๆ กัน ขนาดเหรียญสลึงก็มี เหรียญสองสลึงก็มี เป็นตราบัว トラไก่ トラกนิรี トラคระต่าย และตราราชสีห์ จึงเข้าใจกันว่าดินเผาเหล่านั้นคือประทับ คงจะเป็นเพราะเบี้ยขาดตลาดจึงต้องใช้ดินเผาที่เรียกว่าประทับแทนเบี้ย

สำหรับมาตราเงินของกรุงศรีอยุธยา นั้น เมื่อได้สรุปความในหนังสือประวัติศาสตร์ธรรมชาติ และการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยามของแฮร์แวนสแล้ว พอจะกล่าวได้ว่า มาตราเงินของกรุงศรีอยุธยาในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช มีซึ่งเป็นมาตราเงินสูงสุด ๑ ซึ่งเท่ากับ ๒๐ คำลึง ๑ คำลึงเท่ากับ ๔ บาท ๑ บาทเท่ากับ ๔ สลึง ๑ สลึงเท่ากับ ๒ เฟื้อง ๑ เฟื้องเท่ากับ ๔ ไพ

อัตราแลกเปลี่ยนของเงินบาทกับเงินตราต่างประเทศเท่าที่รวบรวมได้จากจดหมายเหตุและหนังสือต่าง ๆ มีดังนี้

๑. จดหมายเหตุนายเอกมันต์เซเยอร์ พ่อค้าชาวอังกฤษกล่าวไว้ว่า “วันที่ ๒๘ มกราคม ๒๑๕๕ ออกพระโชฎีกามาตรวจดูเงินเหรียญ (เงินสะเปญ) แล้วก็กำหนดเงินไทยซึ่งหนึ่งเท่ากับ ๔๘ เหรียญ นายเซเยอร์ให้ ๔๘ เหรียญ วันนั้นเลยไม่ตกลงกัน วันที่ ๒๘ คอยฟังข่าวเรื่องอัตราแลกเปลี่ยน วันที่ ๓๐ ชื่อไม้ฝางจากพระคลังสินค้า เลยตกลงกันคิด ๔๘ ^๓/_๕ เหรียญต่อซึ่งหนึ่ง” ซึ่งนายเซเยอร์เทียบเป็นเงินไทย ๒๐ คำลึงเท่ากับเงินญี่ปุ่น ๔๐ คำลึง

๒. อัตราแลกเปลี่ยนเงินกับอังกฤษ ปรากฏตามจดหมายเหตุของนาย ริชาร์ดคอกซ์ ว่าได้ส่งสินค้าจากญี่ปุ่นเป็นเงิน ๖๐๐ ปอนด์สเตอร์ลิง เทียบ

เท่ากับ ๒๔๐๐ คำตั้งญี่ปุ่น เมื่อคำนวณจากอัตราของนายเซเยอร์ เงินบาท ๒ คำตั้งเท่ากับ ๑ ปอนด์ เงินบาทหนึ่งจึงเท่ากับ ๒ ซิลลิง ๖ เพนซ์

๓. จดหมายของนายสุกัศแอนเทนนิส ถึงนายโทมัสซามวล ลงวันที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๑๕๘ ว่า เงินเชียงใหม่ ๑๐๐ เท่ากับเงินศรีอยุธยา ๘๕ บาท

๔. โยสเสเกเต็น พ่อค้าชาวฮอลันดา ซึ่งเข้ามาในสมัยพระเจ้าทรงธรรม และพระเจ้าปราสาททอง กล่าวว่าเงินบาทหนึ่งซึ่งเท่ากับ ๖ กิลเดอร์ (เงินฮอลันดา) และเท่ากับ ๔๘ เรียล (เงินโปรตุเกส) พันฟลัตกล่าวว่า ๑ บาทมีราคาเท่ากับ ๓๐ สไตเวอร์ (Stuiver) ของฮอลันดา

๕. แซร์แวนสชาวฝรั่งเศสที่เข้ามาในสมัยพระนารายณ์มหาราชกล่าวว่า เงินบาทมีมูลค่าเท่ากับ ๓๓ ซอล ๖ เดอนิเออร์ (เงินฝรั่งเศส) เดอซัวส์กล่าวว่าเงินบาทมีราคาเท่ากับ ๓๐ $\frac{1}{2}$ ซอล เดอโซมอง กล่าวว่า เงินบาทมีราคาเท่ากับ ๔๐ ซอล วาเชต์กล่าวว่า ๑ บาทมีราคาเท่ากับ ๓๗ $\frac{1}{2}$ ซอล และฟอร์เบ็ง กล่าวว่า เงิน ๑ บาทเท่ากับ ๔๐ ซอล ส่วนลาตูแบร์กล่าวว่า เงินตราบาทพดด้วงของสยาม เทียบกับเงินตราฝรั่งเศสนั้น คือเงินสยามบาทหนึ่งน้ำหนักไม่เกิน ๑ กราวน์ กระนั้นยังมีราคาถึงสามซิลลิงกับสามเพนซ์ครึ่ง

๖. หมอเกมป์เฟอร์ ชาวเยอรมันซึ่งเข้ามากรุงศรีอยุธยาในรัชกาลพระเพทราชา กล่าวว่า เงินหนึ่งบาทเท่ากับ ๓๐ สไตเวอร์

๗. ฟรังซ์วาเลนไทน์ กล่าวว่า เงิน ๑ บาทมีค่าเท่ากับ ๓๒ สไตเวอร์

บทที่ ๗ รัชกาลพระเจ้ากรุงธนบุรี

ยังเป็นปัญหาถกเถียงกันอยู่มากว่า ในรัชกาลพระเจ้ากรุงธนบุรีได้มีการสร้างเงินพดด้วงขึ้นใช้หรือไม่ ถ้ามีตราที่ใช้คอกเงินเป็นตราชนิดใด และถ้าไม่มี ในรัชกาลนั้นใช้เงินพดด้วงของรัชกาลใด ในสมัยกรุงศรีอยุธยา แต่ก่อนที่ข้าพเจ้าจะแสดงความกึกกั้นส่วนตัวของข้าพเจ้าเองนั้น ขอนำเอาความกึกกั้นของบุคคลต่าง ๆ มาแสดงไว้ดังต่อไปนี้

นายเปเรร่า (A. Marques Pereira) ได้เขียนไว้ในหนังสือเงินตราของสยาม (Moedas De Siam 1879) หน้า ๒๐ ว่า ในรัชกาลพระเจ้ากรุงธนบุรีได้ใช้ตราตรีศูลคอกเงินพดด้วง แต่มิได้ให้เหตุผลว่าเป็นเพราะเหตุใด

นายฮาส (Joseph Hass) กล่าวไว้ในหนังสือเงินตราสยาม (Siamese Coinage 1880) หน้า ๑๕ ว่า ตราเงินพดด้วงในรัชสมัยของพระเจ้ากรุงธนบุรีนั้นเป็นตราตรีศูล และก็ไม่ได้ให้เหตุผลไว้เช่นเดียวกันกับนายเปเรร่า

ปาฐกถาเรื่องเงินตราสยาม (เหรียญ) ของหลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ ตอนหนึ่งมีใจความว่า “ตราตรี ว่ากันว่าเป็นตราครั้งรัชกาลที่ ๑ ใช้คราวเดียวกันกับตราบัว และว่ามีถึง สอง ชนิด แต่เมื่อได้สอบตราที่โรงกษาปณ์แล้วไม่มีตราตรีทั้งสองอย่าง จึงทราบว่าเป็นตราตรีไม่ใช่ของรัชกาลที่ ๑ สันนิษฐานกันว่าเป็นของพระเจ้ากรุงธนบุรี”

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงนิพนธ์เรื่องตำนานเงินตราเมืองไทยในหนังสือ “เงิน” ของม.จ. ประสพสุข สุขสวัสดิ์ ตอนหนึ่งทรงกล่าวว่า “เงินตรากรุงศรีอยุธยาทุกขนาดตีตราแก่ ๒ ดวง ดวงหนึ่งเป็นรูปจักร คืออาวุธของพระวิษณุ หมายความว่ากรุงศรีอยุธยา อีกดวงหนึ่งในตัวอย่างที่พบมีรูปต่าง ๆ กัน เป็นรูปเหมือนพุ่มดอกไม้ก็มี เป็นรูปสังข์ก็มี เป็นรูปตรีและอื่น ๆ อีกก็มี สันนิษฐานกันว่าหมายรัชกาลที่ทำเงินนั้น แต่ที่ว่าตราอย่างไหนเป็นรัชกาลไหนในกรุงศรีอยุธยาเป็นเท่าว่ากันโดยเขาไม่มีหลักฐาน มีแค่แต่ว่าตราเงินครั้งกรุงธนบุรีใช้รูปตรีศูล เพราะตัวตราเหล็กสำหรับที่ยังอยู่ในพระคลังมหาสมบัติตัวนี้กับตัวตราเหล็กที่ใช้ในกรุงรัตนโกสินทร์”

นายปรีดา ศรีชลาลัย ซึ่งเป็นผู้ค้นคว้าเรื่องราวเกี่ยวกับพระเจ้ากรุงธนบุรีมามาก ได้กล่าวไว้ในหนังสือ เรื่องงานสร้างชาติไทย (พิมพ์แจกในงานศพ นายอาคม อินทรโยธิน พ.ศ. ๒๔๘๔) หน้า ๒๒๒ ว่า “กฎหมายพิทักษ์ภาษีอากรเกือบไม่มี เพราะผลประโยชน์แผ่นดินมีทางได้จากการค้าของหลวงเป็นต้น ซึ่งเวลานั้นการค้าของหลวงเจริญมาก บางคราวมีเรือสำเภาค้าของหลวงออกไปกว่า ๑๐ ลำ ผลกำไรในการค้าย่อมจะไ้มาก จนเพียงพอหรือเกือบพอกับงบประมาณค่าใช้จ่ายในราชการทั่วไป (และเงินแผ่นดินครั้งนั้นตามแบบเก่าคงเป็นอย่างเงินพดด้วง ส่วนอย่างใหม่คงเป็นรูปเงินเหรียญ มีคำเล่าว่า ตราเงินเป็นรูปจักรบ้าง รูปตรีบ้าง สมกับคติในเวลานั้นซึ่งถือว่าอาวุธเป็นกระทุ้ ราชการจึงทำอาวุธเป็นตราเงินเพื่อชักจูงให้พลเมืองนิยมการทหารเป็นชีวิตจิตใจก็ว่าได้) การภาษี

อาคารเพ็ญจะมากขึ้นในสมัยหลังตั้งกล่าวไว้ในพระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๓ และรัชกาลที่ ๔

เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ได้กล่าวไว้ในหนังสือพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ ฉบับองค์การคำของคุรุสภา หน้า ๓๔๖ ว่า “เงินตราในรัชกาลที่ ๑ เป็นเงินพดด้วงอย่างเดิม แต่แรกใช้ตีตรารูปจักรดวงหนึ่ง รูปกรีกดวงหนึ่ง เมื่อภายหลังบรมราชาภิเศกครั้งหลัง โปรดให้เปลี่ยนตรารูปกรีกเป็นตรารูปบัวผัน แต่ตราจักรนั้นคงไว้”

ก.ศ.ร. กุหลาบ ได้กล่าวไว้ในหนังสือสยามประเภทว่า ตราเงินที่ใช้ในรัชกาลพระเจ้ากรุงธนบุรี เรียกว่าตราทิวรุช (เรียกกันตามภาษาสามัญว่าตราช่อมสองแฉก) กับตราจักร ส่วนรัชกาลพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกนั้นมีอยู่สองแบบด้วยกันคือ ตราพระแสงตรีกับจักร และตราบัวอุณาโลมกับจักร

นายเลอเมย์ ให้ความเห็นไว้ในหนังสือชื่อ เงินตราสยาม (กรุงรัตนโกสินทร์) ซึ่งได้เขียนขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๖๗ ว่า ตราตรีศูลและตราบัวอุณาโลมเป็นของรัชกาลที่ ๑ ทั้งสองตรา โดยให้เหตุผลว่า เมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าในปี พ.ศ. ๒๓๑๐ นั้น การรบพุ่งได้ดำเนินต่อเนื่องกันไปหลายปี พระเจ้ากรุงธนบุรีจึงจะทรงหมกมุ่นอยู่กับการปราบปรามและคงจะทรงให้เงินพดด้วงสมัยกรุงศรีอยุธยาไปพลางก่อน อีกประการหนึ่ง ตราจักรที่ใช้คู่กับตราตรีนี้ได้ใช้กันตลอดมา เป็นเครื่องหมายแสดงราชวงศ์ แต่พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมิได้ทรงเป็นราชวงศ์เดียวกันกับพระเจ้ากรุงธนบุรีนอกจากนั้นตราจักรกับตราตรียังสอดคล้องกับพระนามเดิม เจ้าพระยาจักรีของรัชกาลที่ ๑ ด้วย

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ นายเลอเมย์ได้เขียนหนังสือขึ้นใหม่อีก
หนึ่ง ชื่อเงินตราของสยาม ในหนังสือเล่มใหม่นี้ นายเลอเมย์กล่าวว่า
ตลอดระยะเวลา ๗ ปีที่ผ่านมา นายเลอเมย์ยังคงมีความเห็นเช่นเดิม แต่
ก็ได้ข้อเท็จจริงมาหลายประการคือ ประการแรกเขาไม่สามารถที่จะหาเงิน
พดด้วงตราซ่อม ๒ แฉกที่แท้จริง ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นเงินที่ออกในสมัยพระ
เจ้ากรุงธนบุรีได้ จึงเชื่อว่าเงินพดด้วงตราซ่อมไม่มีตัวตนอยู่จริง ประการ
ที่ ๒ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๔ กระทรวงพระคลังมหาสมบัติได้มอบเครื่องมือ
เครื่องใช้ในการทำเงินพดด้วงที่มีอยู่ให้แก่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ตราเงิน
ที่ให้อยู่ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์มีอยู่ครบถ้วน เว้นไว้แต่ตราตรี การเก็บ
รักษาก็เก็บกันอย่างแข็งแรงเหตุใดตราตรีจึงหายไป น่าจะมีความสำคัญใน
เรื่องนี้บ้าง ประการที่ ๓ เงินพดด้วงตราตรีที่ออกในระยะแรกมีรอยค้อน
รอยเดียว ซึ่งคล้ายกับเงินพดด้วงสมัยกรุงศรีอยุธยาที่มีรอยค้อนค้อนเดียว
เป็นส่วนใหญ่ ผิดกับเงินพดด้วงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งมีรอยค้อนสอง
ค้อนเป็นส่วนใหญ่ เมื่อสรุปรวมหลักฐานต่าง ๆ แล้วคงได้ผลอย่างใด
อย่างหนึ่งในสองประการคือ พระเจ้ากรุงธนบุรีไม่ได้ทรงออกเงินพดด้วง
หรือตราตรีคู่เป็นเครื่องหมายของแผ่นดินพระเจ้ากรุงธนบุรี และเมื่อ
ไม่มีหลักฐานที่แน่ชัดก็จะปล่อยให้ขบคิดปัญหาต่อไป แต่อย่างไรก็ดี
นายเลอเมย์ก็ยังเชื่อว่ารัชกาลที่ ๑ และรัชกาลต่อมาจะไม่ทรงใช้ตราซึ่ง
เป็นเครื่องหมายราชวงศ์เดียวกันกับพระเจ้ากรุงธนบุรีเป็นแน่แท้

ข้าพเจ้ามีความเห็นว่า ถึงแม้ว่าพระเจ้ากรุงธนบุรีจะทรงหมกมุ่น
อยู่กับการรบพุ่งก็จริง แต่ก็ทรงมีเวลาว่างในกิจการอื่นเหมือนกัน ดังจะ
เห็นได้จากพระราชนิพนธ์บทละครรวมเกียรติ และทรงทำนุบำรุงการค้า

ทางเรืออย่างถึงขนาด ลำเภอลวงได้แต่งออกไปเป็นหลายสาย ทาง
ตะวันออกไปถึงเมืองจีน ทางตะวันตกเฉียงเหนือถึงอินทียกอนได้ สำหรับ
การช่างนั้นก็ให้ทรงโปรดให้ฝึกช่างขึ้นทุกแผนกเท่าที่จะหาผู้ชำนาญในขณะ
นั้นได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการต่อเรือนับว่าเจริญมากที่สุด มีเรือรบ
เรือกระบวน และเรือลำเภากำชายเป็นจำนวนมาก ช่างก่อสร้าง ช่าง
รัก ช่างประดับ ก็พร้อมมูล ฉะนั้น จึงเชื่อได้ว่าในรัชกาลพระเจ้ากรุงธน
บุรีได้สร้างเงินพดด้วงขึ้นใช้แน่ แต่จะเป็นตราอะไรนั้นเป็นเรื่องที่เราจะ
ต้องศึกษากันต่อไป สำหรับตัวข้าพเจ้าเองยังลำเอียงที่จะกล่าวว่าเงินพด
ด้วงตราตรีศูลเป็นเงินพดด้วงในรัชกาลพระเจ้ากรุงธนบุรี เพราะได้พบ
ของจริงจำนวนเกือบเท่าเทียมกันกับเงินพดด้วงตราบัวธนาโลม พระพุทธ
ยอดฟ้าจุฬาโลกคงจะได้ใช้เงินพดด้วงตราตรีศูลก่อน และต่อมาเมื่อบรม
ราชาภิเศกครั้งหลังแล้วจึงได้เปลี่ยนเป็นตรารูปบัวธนาโลม กนชั้นหลัง
ในรัชกาลที่ ๕ ก็ดูเหมือนจะเชื่อว่าเงินพดด้วงตราตรีศูลมิใช่เป็นของรัชกาล
ที่ ๑ เพราะมาตรา ๑๐ แห่งพระราชบัญญัติกรมกษาปณ์สิทธิการ ร.ศ.
๑๑๒ ที่บัญญัติถึงเงินตราสยามที่จะแลกกับเงินตราต่างประเทศ ก็ระบุเงิน
พดด้วงในรัชกาลที่ ๑ ตรารูปธนาโลมกับจักรแต่อย่างเดียว ถ้าหากเชื่อว่า
เงินพดด้วงตราตรีศูลเป็นของรัชกาลที่ ๑ ก็คงจะระบุเงินพดด้วงตราตรีศูล
ไว้ในพระราชบัญญัติดังกล่าวด้วย

บทที่ ๘ รัชกาลที่ ๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

พระพุทธรูปทองคำโลก

ได้กล่าวมาแล้วเกี่ยวกับเงินตราในรัชกาลพระเจ้ากรุงธนบุรีว่า ข้าพเจ้าเองยังจำเริญที่จะกล่าวว่า เงินพดด้วงตราตรีศูลเป็นเงินพดด้วงในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี พระพุทธรูปทองคำโลกคงจะได้ทรงใช้เงินพดด้วงตราตรีศูลมาก่อน ต่อมาเมื่อบรมราชาภิเษกครั้งหลังแล้วจึงได้เปลี่ยนเป็นตราบัวอุณาโลม บัวอุณาโลมนี้เป็นตราของพระอิสริว เพราะอุณาโลมตามลัทธิไสยศาสตร์หมายถึงคาถาที่สามของพระอิสริว แต่ในเรื่องนี้มีรู้ให้ความเห็นแตกต่างออกไปอีกหลายกระแส กระแสหนึ่งว่าอุณาโลมเป็นพระโลมาระหว่างพระชนงของพระพุทธเจ้า มีความหมายถึงพระพุทธศาสนา อีกกระแสหนึ่งกล่าวว่า ที่ว่าเป็นตราบัวอุณาโลมนั้นไม่ถูกต้องความจริงเป็นตราสังข์นก เพราะมีเรื่องเล่ากันว่า ในตอนหนึ่งมีผู้ทูลเกล้าฯ ถวายสังข์หุ้มทองคำ สมเด็จพระพุทธรูปทองคำโลกทรงพอพระทัยมาก จึงได้ทรงใช้สังข์นกเป็นตราประจำพระองค์ ฉะนั้นตราสังข์นกควรจะเป็นตราของพระนารายณ์มากกว่าพระอิสริว

เงินพดด้วงในรัชกาลที่ ๑ มีลักษณะคล้ายคลึงกับเงินพดด้วงสมัยกรุงศรีอยุธยา กล่าวคือมีเมล็ดข้าวสารและแฉะข้างมีรอยค้อนเดียว แต่ที่แตกต่างกันก็มีบ้าง คือข้างหนึ่งมีรอยค้อนเดียว อีกข้างหนึ่งมีรอยค้อน ๒ ค้อน และทั้งสองข้างมีรอยค้อน ๒ ค้อนด้วย ซึ่งรอยค้อน ๒ ค้อนทั้ง

สองข้างได้กลายเป็นลักษณะสำคัญของเงินพดด้วงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์
ตั้งแต่รัชกาลที่ ๒ เป็นต้นไป เท่าที่ของจริงปรากฏเงินพดด้วงตราตรีศูล
ทำเป็น ๖ ขนาด คือ บาท สองสลึง สลึง เฟื้อง สองไพ และไพ
ส่วนตราบัวฉลุโลมก็ทำเป็น ๖ ขนาดเช่นเดียวกับตราตรีศูล แต่ที่นาย
เลอเมย์ได้พบของจริงอีกขนาดหนึ่งคือ ๒ บาท และบุคคลอื่นได้พบ
สามสลึงอีกขนาดหนึ่งนั้น เข้าใจว่าจะไม่ใช่เงินที่ใช้หมุนเวียนในท้องตลาด

บทที่ ๔ รัชกาลที่ ๒

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ในรัชกาลสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ตราเงินพดด้วงได้เปลี่ยนเป็นตราครุฑ ส่วนตราจักรซึ่งเป็นเครื่องหมายพระบรมราชวงศ์นั้นคงเดิม ตราครุฑหมายถึงตราของพระนารายณ์ โดยมีเรื่องเล่าต่อกันมาในทางลัทธิไสยศาสตร์ว่า พญาครุฑมีศีรษะ ปีก และตีนเป็นนก แต่ร่างกายเป็นคนหน้าสีขาว ปีกสีแดง ตัวเป็นทอง พญาครุฑนี้มีฤทธิ์มาก สามารถทำลายวัชระของพระอินทร์ได้ แม้แต่พระนารายณ์ก็เอาชนะพญาครุฑไม่ได้ ในที่สุดจึงได้ทำสัญญาตกลงเป็นไมตรีกัน พระนารายณ์ประทานพรให้พญาครุฑไม่ตาย และสัญญาว่าจะให้หนึ่ง ณ ที่สูงกว่า ฝ่ายพญาครุฑตกลงยินยอมเป็นพาหนะของพระนารายณ์ ฉะนั้นพระนารายณ์จึงทรงครุฑ ส่วนพญาครุฑก็ได้อยู่ในธงที่อรอดพระนารายณ์อันเป็นที่นั่งสูงกว่า เรื่องตราครุฑในเงินพดด้วงนี้ มีผู้ให้ความเห็นว่าสืบเนื่องมาจากพระนามเดิม “ฉิม” พญาครุฑเป็นเจ้าของวิมานฉิมพลี จึงทรงใช้ครุฑเป็นตราประจำพระองค์ ข้อความดังกล่าวก็มีเหตุผลที่น่าคิดอยู่บ้าง ขอฝากให้ท่านได้โปรดพิจารณาด้วยปัญญาของท่าน

เงินพดด้วงที่ออกใช้มีอยู่ ๔ ขนาดด้วยกัน คือ หนึ่งบาท สองสลึง สลึงและเฟื้อง รูปครุฑมีอยู่สองแบบครุฑอกสั้นและครุฑอกยาว ลักษณะทั่วไปแต่ละข้างมี ๒ ค้อน ส่วนใหญ่มีเมล็ดข้าวสาร เหตุที่ไม่ได้ทำเงินสองไพและไพชั้นใช้นั้น เข้าใจว่าเงินสองไพและไพที่ออกใช้ในรัชกาลที่ ๑ ยังคงมีพอใช้สอยอยู่

ปีที่ ๑๐ รัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

เงินพดด้วงตราปราสาท

ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังคงใช้เงินพดด้วงอยู่ แต่ตราประจำองค์พระมหากษัตริย์ได้เปลี่ยนเป็นตราปราสาท ซึ่งตราปราสาทนั้นสืบเนื่องมาจากพระนามเดิม “ทับ” ของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทับแปลว่าที่อยู่หรือเรือน เมื่อเป็นที่อยู่หรือเรือนของพระมหากษัตริย์ก็เรียกว่าปราสาท สังฆนายกปลัดเสวร์แก้ว ได้ยืนยันเรื่องนี้ไว้ในหนังสือ Description du Royaume Thai ou Siam ว่าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระนามว่าพระเจ้าปราสาททอง

ขนาดของเงินพดด้วงที่ออกใช้ในแผ่นดินนั้นนั้น นายยอห์นครอเฟิร์ต (John Crawford) ได้กล่าวไว้ในหนังสือคณะทูตมาสยามและโคชินไชน่า (Embassy to Siam and Cochin China) เล่ม ๒ หน้า ๓๔ ว่า มีขนาดมาตรฐานคือหนึ่งบาท และยังมีขนาดต่ำลงไปกว่านั้นอีกหลายขนาด แต่ขนาดเล็กที่สุดคือหนึ่งไพ เมื่อได้ตรวจดูของจริงที่พบแล้วประกอบกับที่นายยอห์นครอเฟิร์ต ได้กล่าวไว้ สรุปได้ว่ามี ๖ ขนาด คือ บาท สองสลึง เฟื้อง สองไพ และไพ นายครอเฟิร์ตได้ให้ความรู้ต่อไปว่า เมืองไทยในขณะนั้นไม่มีเงินตราที่ทำด้วยทองหรือทองแดง และเงินบาทพดด้วงมีผู้ส่งไปวิเศษระหัดที่โรงกษาปณ์กัลกัตตา เจ้าหน้าที่ได้ตรวจพบว่าไม่มีมาตรฐานที่แน่นอน ค่าของเงินบาทเมื่อเทียบกับเงินรูปีแตกต่างกันไปตั้งแต่ ๑ รูปี ๓ แอ่นนา ๓ พาย ถึง ๑ รูปี ๓ แอ่นนา ๗ พาย

เงินพดด้วงตราอื่น ๆ

ยังมีเงินพดด้วงที่ทำขึ้นเป็นที่ระลึกในรัชกาลนี้อีกหลายตราด้วยกัน เช่น ตราครุฑเสี้ยว มีขนาดสิบสลึงเพียงขนาดเดียว ตราเฉลิมมีขนาด ๑ บาท ตราดอกไม้มิมีขนาด ๑ บาท สองสลึง สลึง เฟือง สองไพ และไพ ตราใบมะกুমิมีขนาด ๑ บาท สองสลึง สลึง เฟือง สองไพ และไพ ตรารวงผึ้งมีขนาด สลึง เฟือง สองไพ และไพ ตราปลายลูกศรมิมีขนาด สลึง เฟือง สองไพ และไพ

นายเปเรร่า กล่าวว่า เงินพดด้วงตรารวงผึ้งเป็นของรัชกาลที่ ๑ ตราใบมะกอกเป็นของรัชกาลที่ ๒ และตราดอกไม้มิเป็นของรัชกาลที่ ๓ แต่ก็ไม่ได้ให้เหตุผลในเรื่องนี้แต่อย่างใด แต่นายเลอเมย์ให้ความเห็นว่า ควรจะเชื่อตามหม่อมเจ้าปิยะว่า เงินพดด้วงที่กล่าวมาแล้วข้างต้นเป็นของที่ทำในรัชกาลที่ ๓ ทั้งสิ้น โดยพระองค์ได้รับความรู้เรื่องนี้มาจากพนักงานโรงกษาปณ์ ซึ่งเพิ่งจะผ่านมาสัก ๗ ร้อน ๆ นอกจากนั้นพระองค์ยังทรงให้เหตุผลว่า ในรัชกาลที่ ๑ และรัชกาลที่ ๒ เป็นระยะเวลาสงคราม การค้าถูกจำกัดความต้องการในเงินตรา มีน้อย มาในรัชกาลที่ ๓ มีความสุขสงบเกิดขึ้นการค้าขายทั่วจึงได้มีการทำเงินตราขึ้นมา ซึ่งนายเลอเมย์เห็นว่าเป็นคำชี้แจงที่น่าพอใจ เพราะในขณะที่นายเลอเมย์เขียนหนังสือเงินพดด้วงปลื้กตราอาณาจักรสยามได้ไม่ถนัดนัก

ตราครุฑเสี้ยวคงจะทำเป็นที่ระลึกแห่งพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เฉลวคือเอาไม้มาขัดกันเป็นรูปสามเหลี่ยม หกเหลี่ยม หรือรูปอย่างใดก็ได้ มีขนาดต่าง ๆ กัน ตราเฉลิมมีความหมายเป็น ๓ นัย

ด้วยกันคือ เป็นการโฆษณาขายสิ่งของ เป็นเครื่องป้องกันภูติผีปีศาจ เช่น
ปักไว้ที่หม้อยา นอกจากนี้ยังมีความหมายเป็นรูปร่างเป็นเขตหวงห้ามเช่น
เดียวกันกับราชวัติ แต่เฉลวเป็นรูปร่างที่ชันพอเป็นสังเขป เพราะถ้าจะทำ
เป็นรูปร่างจริงๆ ก็เปลืองมาก เนื่องจากที่กั้นนั้นกว้างใหญ่ ทำแค่อ้อยู่พอ
เป็นกิริยาบอกให้รู้ว่าเขตบ้านเท่านั้น トラโบมะตุ้ม トラคอกไม้ トラปลายลูก
ศร เป็นเครื่องหมายแทนตรีศูล ซึ่งพราหมณ์ถวายแด่องค์พระมหากษัตริย์
ในงานพระราชพิธีต่าง ๆ ส่วนตรารวงผึ้งยังค้นไม่พบว่าหมายถึงอะไร
อาจหมายถึงความอุดมสมบูรณ์ หรือเกี่ยวพันในทางพุทธศาสนาอย่างที่เรา
เห็นรูปवानรนำรวงผึ้งมาถวายสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอยู่บ่อย ๆ

เหรียญทองแดง จ.ศ. ๑๑๙๗

สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทราบว่าทางประเทศอินเดียมีเหรียญ
ทองแดงใช้กันในประเทศ จึงทรงดำริที่จะให้มีเบี้ยทองแดงใช้ในเมืองไทย
บ้าง และได้ทรงโปรดให้เจ้าพระยาคลัง (ทิศ) กิจตัวอย่างเบี้ยทองแดง
สั่งจ้างทำที่อังกฤษ เจ้าพระยาคลังได้เขียนแบบเบี้ยทองแดงขึ้น ๒ แบบ
แบบที่ ๑ ด้านหนึ่งมีรูปช้างยืนเต็มตัวหันข้างศรชะอยู่ทางด้านซ้าย และมี
เลขไทย ๑๑๙๗ บอกรับ จ.ศ. อีกด้านหนึ่งมีตัวหนังสือว่า “เมืองไท”
และมีดาวอยู่ข้างบนตัวหนังสือดวงหนึ่ง และอยู่ข้างล่างอีกดวงหนึ่ง
แบบที่ ๒ ด้านหนึ่งมีรูปคอกบัวบาน และมีเลขไทย ๑๑๙๗ บอกรับ จ.ศ.
อีกด้านหนึ่งมีรูปเหมือนกันกับแบบที่ ๑ เจ้าพระยาคลังได้คิดคอกกับ
มิสเตอร์ฮันเตอร์สั่งทำเข้ามาแบบละ ๕๐๐ อัน แต่เมื่อได้นำขึ้นทูลเกล้าฯ
ถวายพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว ไม่เป็นที่พอพระราชหฤทัย
จึงมิได้ใช้เบี้ยทองแดงในเวลาต่อมา

อันมิสเตอร์ฮันเตอร์ นีชื่อเต็ม โรเบิร์ต ฮันเตอร์ คนไทยในสมัย
นั้นเรียกกันว่า นายหันแตร หรือ หันแตร แรกเป็นชาวสกอตโดยสารเรือ
สินค้าชื่อ “แซนนอน” เข้ามาเมืองไทยเมื่อปลายเดือนสิงหาคม พ.ศ.
๒๓๖๗ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๓๖๙ ได้เข้าศึกษาของสมเด็จพระเจ้าพระยาบรม
มหาประยูรวงศ์ หน้าวัดประยูรวงศาวาส เบ็ดทำการขายสรรพสินค้าต่าง
ประเทศ ให้ชื่อห้างว่า “ห้างมอร์แกนและฮันเตอร์” ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อ
ห้างเป็น “ห้างฮันเตอร์เฮส์แอนด์กัมปะนี” ต่อมาได้รับพระราชทานแต่งตั้ง
เป็นหลวงอาวธุวิเศษประเทศพานิช เนื่องจากได้ถวายปืนใหญ่เป็นของ
สำหรับแผ่นดินและสิ่งของอื่น ๆ เป็นอันมากด้วย เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๘๗
มิสเตอร์ฮันเตอร์ได้นำเอาเรือกำปั่นไฟเก่า ๆ ชื่อ เอ็กซ์เพรส (Express)
มาขายให้แก่รัฐบาลไทยเป็นราคา ๒,๐๐๐ ชั่ง เจ้าพนักงานเห็นว่าแพงไป
ก็ไม่ยอมซื้อ ฮันเตอร์โกรธพุดจาหยาบซ้ำ อ้างว่าในหลวงรับสั่ง ถ้า
เจ้าพนักงานไม่ซื้อจะเอาเรือไปผูกไว้หน้าตำหนักหน้า พระบาทสมเด็จพระ
นั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทราบก็ขี้ขี้เคือง ให้ไล่ฮันเตอร์ไปเสียไม่ให้อยู่ใน
บ้านเมือง เมื่อฮันเตอร์ออกไปได้พุดโอ้อวดว่าจะไปฟ้องรัฐบาลอังกฤษให้
เอาเรือกำปั่นรบเข้ามาชำระความ เป็นเหตุให้รัฐบาลต้องเสริมบ้อมค่ายกัน
เป็นการใหญ่ ครั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นครองราชย์
แล้ว ฮันเตอร์ก็หวนกลับมาใหม่ไปเป็นเลขานุการของเจ้าพระยาศรี
สุริวงค์สมุหพระกลาโหม และได้ทำหน้าที่นี้จนถึงแก่กรรม เมื่อวันที่ ๑๙
เมษายน พ.ศ. ๒๔๐๘ ที่บ้านกุฎีจีน

บทที่ ๑๑ รัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

เงินพดด้วงตรามงกุฏ

เป็นประเพณีสืบต่อกันมาว่า เมื่อเปลี่ยนรัฐบาลใหม่ก็ต้องทำเงินตราใหม่ขึ้นใช้ ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทำเงินตราขึ้นใหม่ใน ปี พ.ศ. ๒๓๙๔^๑ ตราที่ทำเป็นตราจักรกับมงกุฏ ซึ่งตราจักรนั้นหมายถึงพระราชวงศ์จักรี ส่วนตรามงกุฏมีความหมายสืบเนื่องมาจากพระนามเดิม คือ พระเจ้าฟ้ามงกุฏ ขนาดของเงินพดด้วงที่ทำขึ้นนั้นตามประกาศพิทักษ์ราคาเหรียญและเงินแปพ.ศ. ๒๔๐๓ แจ้งว่ามี ๔ ขนาด คือ บาท สองสลึง สลึง และเฟื้อง แต่สังฆนายกบัลเลอว์กัวซ์ (Mgr Pallegoix) และเซอร์ยอห์นเบาริง (Sir John Bowring) ได้กล่าวไว้สอดคล้องต่อกันว่า นอกจาก ๔ ขนาดดังกล่าวยังมีขนาด ๒ บาท^๒ อีกชนิดหนึ่ง สำหรับเงินพดด้วงทองคำเซอร์ยอห์นเบาริงกล่าวว่าได้ทำขึ้นบ้างมีขนาดเท่ากับเงินพดด้วงที่ทำด้วยเงิน แต่จำนวนไม่มากนัก เงินพดด้วงที่ทำด้วยเงิน ปรากฏว่ามีผู้ทำปลอมชุกชุมพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงได้ทรงสร้างเงินกระดาษเรียกว่าหมายขึ้นใช้แทนเงินใน ปี พ.ศ. ๒๓๙๖ เพื่อมิให้คนร้ายปลอมแปลงได้เช่นเงินพดด้วง หมายที่ออกมีย่อยด้วยกัน ๓

๑. หมายับสั่ง ร. ๔ จ.ศ. ๑๒๑๓

๒. หนังสือ Description du Royaume Thai ou Siam และ The Kingdom and People of Siam

ชนิด แต่ละชนิดมีราคาต่างๆกัน รวมทั้ง ๓ ชนิดมีราคาตั้งแต่หนึ่งชั่งจนถึง
หนึ่งฝอย ลวกลายในเงินกระดาษแต่ละชนิดก็ไม่ซ้ำแบบกัน ทั้งมีดวงตรา
ต่างๆ ประทับเพื่อป้องกันการปลอมแปลง เงินกระดาษรุ่นนี้ตามหลักฐาน
ไม่ปรากฏว่ามีผู้ทำปลอมแต่เป็นที่น่าเสียดายที่ไม่ได้ใช้กันแพร่หลาย ใครได้
มาก็รีบนำไปขอขึ้นเอาเงินที่พระคลังมหาสมบัติ

เงินเหรียญต่างประเทศ

ตั้งแต่ เซอร์ยอห์นเบาวริง ได้เข้ามาทำหนังสือสัญญากับประเทศไทย
เมื่อ ปี พ.ศ. ๒๓๙๘ แล้ว ได้มีเรือต่างประเทศเข้ามาค้าขายในกรุงเทพฯ
ถึง ๑๐๓ ลำ และเรือที่ทางกรุงเทพฯ ส่งออกไปค้าขายยังต่างประเทศก็มี
จำนวนถึง ๓๗ลำ พวกพ่อค้าต่างประเทศเอาเงินเหรียญ^๑ มาซื้อสินค้าไทย
แต่ราษฎรไทยไม่ยอมรับเพราะไม่เคยใช้มาแต่เดิม นอกจากนั้นยังมีข่าวลือ
กันหนาหูว่าพระเจ้าแผ่นดินและเสนาบดีเสียดูพวกฝรั่ง โดยพวกฝรั่งคบคิด
กับญวนนำเงินมาล่อซื้อข้าว^๒ อันจะทำให้ไพร่บ้านพลเมืองอดหยากเป็น
การเปิดช่องให้ญวนยกทัพมาตีเอาบ้านเมือง พ่อค้าชาวอังกฤษ ฝรั่งเศส
และอเมริกัน จึงต้องเอาเงินเหรียญเข้าไปวางช่างในพระคลังมหาสมบัติทำ
เงินพดด้วง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้เจ้าพนักงานทำให้โดยมิได้คิดกำไร เพียงแต่หักเงินไว้ซึ่งละค่าสิ่งสิ่งเป็น
ค่าถ่านหนึ่งสิ่ง ค่าไล่เอาทองแดงออก ๓ บาท และค่าสูญเพลิง ๑ บาท
แต่เงินพดด้วงนั้นมีค่าทำเงินเพียง ๑๐ เตา และเตาหนึ่งก็ทำเงินได้เพียง
วันละ ๒๔๐ บาท ทั้งนายช่างหลวงก็มีน้อยตัว การทำก็ทำด้วยมือมิได้
กระทำด้วยเครื่องจักร จึงไม่ทันความต้องการของพ่อค้าชาวต่างประเทศ

๑. ส่วนใหญ่เป็นเงินเม็กซิกันเรียกกันทั่วไปว่าเหรียญนก

๒. จกทนายเหตุ ร. ๔ จ.ศ. ๑๒๒๖ เลขที่ ๑๐๔

(Mr. Charles Bell) ผู้ช่วยกงสุลอังกฤษซึ่งรักษาการกงสุลอังกฤษอยู่ในขณะนั้น จึงทำหนังสือทูลเกล้าฯ ถวายขอให้ประเทศไทยใช้เงินเหรียญเสีย จึงจะไม่เป็นการลำบากแก่บรรดาพ่อค้าทั้งปวง และในการใช้เงินเหรียญนั้นขอให้ราษฎรไทยรับชำระหนี้เป็นเงินเหรียญในจำนวนเงินที่เกินกว่าสิบซัง ถ้าจำนวนเงินต่ำกว่าสิบซังจึงจะชำระเป็นเงินบาท พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริเห็นว่า การที่เงินตราต่างประเทศเข้ามาในบ้านเมืองเป็นคุณประโยชน์แก่แผ่นดิน ทั้งบรรดาประเทศใกล้เคียงและเมืองต่าง ๆ ทางภาคใต้ที่ค้าขายกับเมืองขึ้นของอังกฤษก็ยอมรับเงินเหรียญกันอยู่แล้ว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ใช้เงินเหรียญได้ในอัตรา ๓ เหรียญ ต่อ ๕ บาท ส่วนพวกเจ้าภาษีนายอากรลูกค้าพาณิชย์ราษฎรทั้งปวงที่ซื้อขายได้เงินเหรียญไว้ จะนำเงินเหรียญส่งพระคลังฯ เป็นเงินค่าภาษีอากร หรือจะแลกเปลี่ยนเอาเงินบาทมาใช้สอยบ้างก็ให้กระทำได้ โดยเจ้าพนักงาน จะเผาเงินซังเงิน แล้วหักเอาเป็นค่าสูญเพลิง และค่าถ่านซัง ละค่าสิ่งสสิ่งกงให้เงินบาทเพียงสิบแปดค่าสิ่งสามบาทสามสลึง

แม้จะมีประกาศให้ใช้เงินเหรียญกันได้แล้วก็ตาม ราษฎรก็ยังไม่พอใจใช้เงินเหรียญ นอกจากนั้นราษฎรยังเอาเงินพดด้วงและเงินตราต่างประเทศไปทำเครื่องแต่งตัวด้วย ทำให้เงินตราขาดแคลน รัฐบาลจึงต้องออกประกาศห้ามไม่ให้เอาทองเหรียญเงินเหรียญแต่งตัวให้เด็ก และอนุญาตให้ใช้เงินเหรียญนอก ลงวันที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๔๐๐ ข้อความในประกาศ เริ่มต้นด้วยการ ประณาม ผู้ที่เอาเงินตราไปเป็นเครื่องประดับว่ามีคนบางจำพวกเอาเงินบาทเงินสลึงเงินเฟื้องเจาะร้อยผูกคอและผูกข้อมือบุคร

หลานอวคั้งอวคมี และมีบุคคลเป็นจำนวนมากเอาเหรียญเงินและเหรียญทองของต่างประเทศมาทำเครื่องแต่งตัวบุตรหลาน ด้วยสำคัญว่าเป็นของประหลาด หาได้สำนึกไม่ว่าลวกลายในเหรียญเงินและเหรียญทองนั้นบ้างก็มีรูปไม้กางเขนซึ่งเป็นเครื่องหมายของศาสนาอื่น และบ้างก็มีรูปพระเจ้าแผ่นดินประเทศอื่น ไม่สมควรที่คนไทยซึ่งนับถือศาสนาและเป็นข้าแผ่นดินไทยจะนำเอาไปทำเครื่องประดับ ขอให้เลิกเสียทั้งสิ้น ในคอนท้ายได้สนับสนุนให้ราษฎรใช้เงินเหรียญ โดยให้ใช้พิกัด ๓ เหรียญต่อ ๕ บาท และยกย่องเงินเหรียญว่าทำปลอมยาก แม้ในพระคลัง ๖ เองก็มีเงินเหรียญอยู่มาก ถ้าราษฎรไม่เชื่อเนื้อเงินเหรียญก็จะตีตราเงินบาทลงบนเงินเหรียญให้เป็นสำคัญว่าเป็นเงินเนื้อดี ตราเงินบาทดังกล่าวก็คือตราจักรกับมงกุฎเหรียญที่เคยตีตราแล้วมี เหรียญเม็กซิกัน เหรียญเปรู และเหรียญวนมินมาง นอกจากนี้อาจจะมีเงินขอลันคาอีกชนิดหนึ่งแต่ยังไม่พบของจริงเป็นหลักฐาน

ตามพระราชหัตถ์เลขารวบรวมครั้งที่ ๕ ฉบับที่ ๑๖ ถึงคณะทูตไทยที่ส่งไปประเทศอังกฤษ ลงวันที่ ๒ พฤศจิกายน ๒๔๐๐ ทรงเล่าเหตุการณ์ในขณะนั้นว่า ทรงรำคาญกงสุลอังกฤษและกงสุลอเมริกันที่รบกวนเรื่องราษฎรที่เอาสินค้ามาขายไม่ยอมรับเงินเหรียญ ภาษีอากรส่วนใหญ่ก็ส่งกันเป็นเงินเหรียญ ทางบ้านเมืองขาดแคลนเงินบาทจนถึงกับต้องจ่ายเบี้ยหวัดกันเป็นเงินเหรียญแล้ว และแม้จะเพิ่มช่างทำเงินให้มากขึ้นจนทำเงินได้วันละ ๘๐-๘๐ ซั่ง ก็ยังไม่พอกับความต้องการของลูกค้า เมื่อสถานการณ์เป็นไปเช่นนี้ รัฐบาลจึงจำต้องออกประกาศฯ ให้ใช้เงินเหรียญอีก

ครั้งหนึ่ง เมื่อวันที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๐๐ ประกาศตอนแรกท้าวความใน
ประกาศฉบับแรก ส่วนตอนหลังเป็นการย้าให้ใช้เงินเหรียญ ซึ่งมีข้อความ
ดังต่อไปนี้

“อนึ่ง บัดนี้ก็ได้โปรดให้พนักงานช่างเงินทำเงินตราเพิ่มอีก
ก็มาก วันหนึ่งทำได้หลาย ๆ ร้อยบาท เพราะฉะนั้นอย่าให้ราษฎรลูกค้า
วานิชรังเกียจเลย ให้รับใช้เงินเหรียญกับชาวต่างประเทศเถิด ลูกค้าชาว
ต่างประเทศจะได้เข้ามาค้าขายมากเสมอไป เงินทองจะได้ตกอยู่ในกรุงเทพ
มหานคร อาณาประชาราษฎร์ก็จะเป็นสุขสมบูรณ์สมบัติทุกประการ”

ราษฎรยังคงถือรั้นไม่ยอมรับเงินเหรียญอยู่ต่อไปอีก ลงท้าย
รัฐบาลต้องออกกฎหมายลงโทษปรับแก่ผู้ที่ไม่ยอมรับเงินเหรียญ เมื่อวันที่
๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๐๐ ในประกาศดังกล่าวมีใจความว่า ได้มีเรือสินค้า
นำเงินเหรียญเข้ามาซื้อสินค้าในกรุงเทพฯ มากขึ้นเป็นลำดับ คุกคามบัญชีมี
จำนวนถึงสามล้านบาทเศษแล้ว เจ้าพนักงานทำเงินก็ทำเงินพดด้วงให้ไม่
ทันกับความต้องการของชาวต่างประเทศ การจ่ายเงินเดือนแก่ข้าราชการก็
จ่ายเป็นเงินเหรียญ และเมื่อจ่ายไปแล้วก็มีผู้ยอมรับบ้างไม่ยอมรับบ้างข้าราชการ
เหล่านั้นก็ต้องมาแลกเอาเงินบาทที่พระคลังอีก ทั้งๆ ที่ได้มีประกาศ
ให้ใช้เงินเหรียญไปแล้วถึง ๒ ครั้ง ก็ยังไม่ได้ใช้เงินเหรียญกันทั่วไป
จำต้องออกกฎหมายให้มีเบี้ยปรับเสียบ้าง คือ ๒๐ วันนับแต่วันประกาศ
เป็นต้นไป ประชาชนคนใดที่มีเงินเหรียญ จะใช้ได้ทาสหรือใช้หนี้เงินกู้
เงินยืมหรือใช้หนี้ค่าสินค้าที่เกี่ยวข้องกัน ให้เจ้าหนี้รับเงินเหรียญไว้ในอัตรา
๓ เหรียญต่อ ๕ บาท ถ้าเจ้าหนี้ไม่ยอมรับให้ลูกหนี้ร้องต่อเจ้าพนักงาน

คลังสินค้าซึ่งประจำรับแลกเงินเหรียญอยู่ที่พระคลังสินค้า สำหรับหัวเมือง ให้ร้องท่อมุขสำเร็จราชการเมือง กรมการจะได้มีหมายเรียกตัวเจ้าหน้ามาว่า กล่าวให้รับเงินเหรียญไป และให้หักเงินไว้เป็นพินัยหลวงร้อยละห้าตาม จำนวนเงินที่ชำระกัน ส่วนผู้ที่ซื้อขายสินค้าถ้าตกลงกันจะชำระค่าสินค้า เป็นเงินเหรียญในภายหน้านั้น ก็ให้มีหนังสือสัญญากันเป็นหลักฐานไว้ ถ้าไม่มีหนังสือสัญญาเกิดโต้เถียงกันขึ้น ให้เจ้าหน้างานและผู้สำเร็จราชการ เมืองกรมการคัดสินให้ใช้กันเป็นเหรียญได้ และให้ชักไว้เป็นพินัยร้อยละห้า เมื่อได้ออกกฎหมายดังกล่าวแล้ว เรื่องเงินเหรียญก็พอจะเรียบร้อยไปได้ คราวหนึ่ง

ตั้งโรงกระษาปณ์หลวง

ได้กล่าวมาแล้วว่าเงินพดด้วงนั้นมีผู้ทำปลอมชุกชุม ถึงแม้ว่าจะได้ กวดขันจับกุมโดยเข้มงวดกวดขัน ก็ยังปราบปรามการปลอมแปลงไม่ได้โดย เต็มซาด พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระราชดำริที่จะสร้าง เงินเหรียญแบบขึ้นตามลักษณะสากลนิยม ฉะนั้น เมื่อ นายแฮร์รีปาร์คส์ (Harry S. Parkes) นำหนังสือสัญญากับอังกฤษที่ได้ลงตราแล้วเข้ามาแลกเปลี่ยนในเดือนมีนาคม ๒๓๙๘ จึงได้มีพระราชกระแสรับสั่งให้นายปาร์คส์ ช่วยจัดหาเครื่องทำเงินเหรียญให้ ต่อมาเมื่อ ปี พ.ศ. ๒๔๐๐ ได้มีการส่ง คณะทูตไทยไปเจริญทางพระราชไมตรียังประเทศอังกฤษ เมื่อคณะทูตไทย ได้ไปถึงประเทศอังกฤษแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้มีพระราช หัตถ์เลขา ลงวันที่ ๒ พฤศจิกายน ๒๔๐๐ ถึงคณะทูตรวมกัน ให้คณะทูต จัดซื้อเครื่องทำเงินเข้ามาใช้ในกรุงเทพฯ ตอนหนึ่งของพระราชหัตถ์เลขา มีข้อความดังต่อไปนี้

“..... เที่ยวน้ำข้าพเจ้าจะใคร่ได้เครื่องมือที่จะทำเงินเหรียญตาม
อย่างตราไทยที่ให้อย่างไปแก่เจ้าหมื่นสรรเพธภักดีนั้นแล้ว ขอท่านทูลถาม
จงเอาใจใส่ในการนี้ พอจะพุกซ์แจ่งแก่เลอรคกลางเรนคอน^๑ ให้เขาช่วย
คิดอ่านก็ว่าแก่เขาเด็ก จะได้ทำนุบำรุงบ้านเมือง เพราะว่าป็นเงินตรา
ไทยน้ำเงินอย่างไทยแล้ว เห็นราษฎรจะเชื่อถือใช้สอยเหมือนเงินบาท
แลประสงค์ของข้าพเจ้าจะใคร่ให้เป็นเงินเหรียญละบาท แลกึงบาท แลสลึง
แลเฟื้อง ให้เห็นตราชั่งกวมก็เป็นเกียรติยศต่อไปด้วย จะให้ทำได้ง่าย
ได้เร็วด้วย จงคิดเอาใจใส่ให้ละเอียด ครานั้นจะทำอย่างไรจึงจะได้มาก
เหมือนกันมาก เมื่อตีในแบบทำเงินเหรียญยับเยินไปบ้างจะทำเพิ่มเติม
อย่างไร แลเครื่องซึ่งจะทำนั้นเอาแต่พอกำลังไทยจะทำได้ ถึงจะทำได้
เพียงวันละ ๑๐,๐๐๐ บาท ๒๐,๐๐๐ บาท เท่านั้นก็เป็นที่อยู่แล้ว ถึงจะ
ต้องลงทุนเงิน ๒๐๐ ชั่ง ๓๐๐ ชั่ง ก็ตาม แต่อย่าตื่นเครื่องกลไฟกลพื้น
ไปนัก จะยากหลายอย่างไป ถึงจะหนักแรงคนบ้างก็ตาม คิดอ่านการช่าง
กันๆ ไปก่อน การแรกเริ่มจะทำการตีพิมพ์เงินเหรียญ
ก็เหมือนกัน เมืองไทยการช่างมือก็หายาบ วิชาก็น้อย ทุนก็ยังมีน้อย ถึงถ้า
ทองแดงเงินเหรียญทำขึ้นได้ ผู้จะต้องการใช้แลรับจับจ่ายซื้อขายก็ยังมีน้อย
คนใจคนเบรียวมาก ถ้าจะคิดโตใหญ่ขึ้นไฟต้นพื้นในการปลายก็จะเสียทุน
เปล่า เมื่ออย่างนั้นจะไม่คิดทำแล้ว ก็คิดอวยแก่เจ้าเวียตนามมินมาง เขายัง
คิดทำเงินเหรียญมังกรมีชื่อเขาใช้ในเมืองญวนได้ แลองค์หริรัักษราม
มหาอิศราธิบดีเขาก็ได้ทำเงินเหรียญเขมรใช้ในเมืองเขา ถึงเขาเป็นแต่เมือง
ขึ้นแก่เรา การทำเงินเหรียญเสียตั้งนี้ ก็เป็นการกันเงินแดงคดียิ่งนัก ถ้าหาก

๑. Earl of Clarendon เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ

ว่าเราจะทำแล้ว เราจะไล่เสียงเหนือน้ำเงินเสียให้เหมือนเงินไทย แล้วทำตามน้ำหนักบาท สลึง เฟื้อง ตามน้ำหนักที่ราษฎรฝ่ายเราเคยใช้ร่วมกันแล้ว เห็นว่าจะเป็นที่เชื่อที่ไว้ใจใช้ได้เร็วกว่าเงินเหรียญตราเมืองอื่นเป็นแน่แท้ เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าขอคำสั่งมาให้ท่านทูตาทูตให้เอาใจใส่หาเครื่องมือเครื่องจักรสำหรับทำเงินเหรียญ ทั้งยังทำตราตามอย่างซึ่งได้ให้มาแก่พระนายสรพรเพชภักดีมานั้น แต่ให้รู้การทันการปลายการสำคัญแลไม่สำคัญ คิดให้รอบคอบ ก็จะทำเหรียญทองก็ได้เงินก็ได้ พอให้เป็นเกียรติยศแก่แผ่นดินของข้าพเจ้า”

ทางประเทศอังกฤษ ได้จัดทำเครื่องทำเงินถวายเป็นราชบรรณาการ ๑ ชุด ประกอบด้วยเครื่องมือตีตราและแม่ตรา เครื่องตักตัวเปล่า เครื่องกล่อมข้าง^๑ เครื่องกด เครื่องเหล่าน^๒ ได้ทำอย่างดีมากที่บริษัทเทเลอร์ (Taylor) เบอร์มิงแฮม เกี่ยวกับเครื่องราชบรรณาการชุดนี้ปรากฏอยู่ในพระราชหัตถ์เลขา ลงวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๔๐๐ มีข้อความว่า “จดหมายบอกเพิ่มเติมมาว่า เมื่อมันท์คัททั้งหลายในหนังสือนี้แต่งแล้วเขียนแล้ว ข้าพเจ้าได้พบอ่านข่าวมีในหนังสือโหมนิว ว่าผู้ครองข้างอังกฤษให้ช่างสร้างเครื่องมืออักษัสำหรับหนึ่ง เครื่องทำเงินเหรียญสำหรับหนึ่ง เป็นสามจักรๆ ที่หนึ่งสำหรับทำแผ่นเงินเหรียญ จักรที่สองสำหรับตีกลดตราเงิน จักรที่สามสำหรับทำริมเงินเหรียญ เครื่องเหล่าน^๒นี้ทำดีมาก เกลี้ยงเกลามากหนักหนาเป็นอย่างดีทีเดียว เครื่องเหล่าน^๒นี้ผู้ครองข้างอังกฤษจะถวายไปแก่เจ้าแผ่นดินเมืองไทย แต่เครื่องจักรที่ทำนั้น เป็นเครื่องจักรทำ

-
๑. เมื่อตักเป็นตัวเปล่าแล้ว ริมขอบยังคงอยู่ ต้องใช้เครื่องกล่อมข้างลบคม
 ๒. บัจจุบันนี้เป็นบริษัทเทเลอร์และแชลเลน

ด้วยมือคน เพราะในเมืองไทยไม่มีเครื่องกลไฟใช้ ถ้าคำที่ว่าในหนังสือพิมพ์ โหมนิวน์นั้นว่าจริง ข้าพเจ้าจะเห็นว่ากรณนั้นเห็นผู้ครองข้างอังกฤษจะให้ทำคามค่าของมิสเตอร์ปากส่งไปแต่ก่อน จึงคิดว่าแก่เขาให้สมควรเถิด ซึ่งเขาทำเป็นแค่เครื่องใช้ด้วยมือนั้นก็ชอบอยู่แล้ว ขอท่านทุกท่านทุกจงเอาใจใส่ให้ละเอียดนั้นเถิด คราวตัวอย่างนั้นจะได้ให้แก่มิสเตอร์ปากไปฤไม่ ข้าพเจ้าก็ลืมไปเสียแล้ว ถ้ายังไม่ได้ให้ไปก็จงเอาตัวอย่างที่ให้พระนายสรรเพชรภักดีไปนั้น สำแดงปฤษาแก่ผู้ครองข้างอังกฤษเถิด การทำกรณนั้นเห็นจะทำด้วยใช้เครื่องแซ่เครื่องไฟฟ้า ซึ่งไม่มีในบ้านเมืองไทย ถ้าพอจะได้ก็หามา เพราะการที่จะทำตราให้เหมือนกันเสมอไปนั้น เป็นการสำคัญที่จะทำเงินเหรียญ “และต่อมาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอาจทรงวิตกว่าเครื่องจักรทำเงินนั้นจะนำเข้ามาถวายแก่สมเด็จพระราชวังบวร จึงได้ทรงมีพระราชหัตถ์เลขมาถึงพระยามนตรีสุริยวงศ์ และเจ้าหมื่นสรรเพชรภักดี ราชทูตลงวันเดียวกันกับฉบับก่อนมีข้อความว่า “จงหมายมายังพระยามนตรีสุริยวงศ์ เจ้าหมื่นสรรเพชรภักดี อุปทูต ให้ทราบว่ายังข้าพเจ้ายังวิตกอยู่ว่าเครื่องจักรทำเงินที่หนังสือพิมพ์กล่าวว่ายว่า ผู้ครองข้างอังกฤษให้ทำจะถวายไปแก่พระเจ้าแผ่นดินกรุงไทยนั้น เขาจะให้มาในพระบรมมหาราชวังนี้ ฤจะถวายในพระบรมราชวังก็ยังไม่ทราบแน่ ด้วยข้าพเจ้าไม่สู้มีชื่อเสียงฤษาปรากฏ ท่านข้างโน้นท่านก็เป็นผู้พอใจมีของประหลาด ท่านกว้างขวางกว่าข้าพเจ้า ถ้ากรณนั้นเป็นของถวายในพระบรมราชวังไป ครั้นของมาถึงกรุงเครื่องนั้นก็เป็นของหนึ่งอยู่ เป็นแค่ของเครื่องเล่นไป เพราะการทำเงินตราฤหมายฝ่ายไทยมีได้แต่ข้างพระบรมมหาราชวัง จะต้องคิดอ่านยกย้ายถ่ายเทว่ากันวันวายไปผู้ครองข้างอังกฤษเขาจะเข้าใจว่าอย่างไรก็ไม่ทราบ เพราะฉะนั้นให้สืบดูให้แน่ ถ้าผู้ครองข้างอังกฤษเขาคิดจะถวายเครื่องนั้นในบรมราชวังแล้ว

ก็อย่าว่าทุ่มเตียงแย่งชิงเลย ก็คิดลงทุนสั่งเขาขอแก่เลอร์ดกลาเรนคอนให้เขาทำ
ให้ข้างพระบรมมหาราชวังนี้ให้ได้ เขาจะให้ลงทุนก็ลงเถิด อย่าให้ข้าพเจ้า
ได้ความอัปยศ เพราะประสงค์อันนี้ประสงค์มานานแล้วเพื่อจะกันเงินแคง”

หนังสือพิมพ์เบอร์มิงแฮมเดลีโพสต์ (Birmingham Daily Post)
ประจำวันที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๔๐๐ ได้ลงข่าวว่า เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม
คณะทูตไทยได้เยี่ยมวิศวกรรมาสถานของนายเทเลอร์ และได้สั่งให้ทำเครื่อง
จักรทำเงินให้สำรับหนึ่ง เป็นราคาประมาณ ๓,๐๐๐ ปอนด์สเตอร์
ลิงก์^๑ ฉะนั้นเซอร์รอเบิร์ตชอมเบิร์ก (Sir R.Schombarhk) กงสุลอังกฤษ
คนใหม่ซึ่งเข้ามาถึงกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๐๐ จึงมิได้
ทราบเรื่อง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมอบให้เซอร์รอเบิร์ต
ชอมเบิร์ก ติดต่อบริษัทเครื่องจักรราคา ๒,๐๐๐ ปอนด์ ไปยังกระทรวง
การต่างประเทศอังกฤษ พร้อมกับขอคำแนะนำในเรื่องการทำเงินด้วย
ซึ่งในการนี้กระทรวงการต่างประเทศของอังกฤษได้มอบให้โรงกระดาษปณ
หลวงเป็นผู้ดำเนินการ ต่อมาในเดือนสิงหาคม ๒๔๐๑ นายโทมัส เกรแฮม
(Thomas Graham) ผู้อำนวยการโรงกระดาษปณหลวง ได้มีหนังสือรายงาน
ไปยังกระทรวงการต่างประเทศ^๒ มีความสำคัญว่า คณะทูตไทย
ได้สั่งให้นายโยเซฟ เทเลอร์ (Joseph Taylor) วิศวกรที่เมืองเบอร์มิง
แฮมทำเครื่องจักรทำเงินแล้ว เมื่อได้ดูรายละเอียดเกี่ยวกับเครื่องจักรที่
นายเทเลอร์ส่งมาให้ ก็รู้สึกว่าการเลือกได้เหมาะสมสำหรับการทำเงินขนาด
ปานกลาง เครื่องจักรมีราคาประมาณ ๓,๐๐๐ ปอนด์ และจะต้องเสียค่า

๑. ประชุมพงศาวดารพงศาวดารภาค ๔๔ ภาค ๔๕ ภาคภาษาอังกฤษ หน้า ๑๔๐

๒. จกหมายเหตุ F.O. 68 -Siam; Public Record Office, London

ใช้จ่ายสำหรับแกะแม่ตรา และสำหรับส่งวิศวกรมาติดตั้งเครื่องจักรที่กรุงเทพฯ สองนายอีกต่างหากด้วย ส่วนเงินพดด้วงบาทสตึงและเฟื้องที่ส่งมาวิเคราะห์นั้น รู้สึกว่าเนื้อบริสุทธิ์แตกต่างกันไปมาก สูงสุด ๙๕.๒๖ ต่ำสุด ๘๙.๔๓ เข้าใจว่าการวิเคราะห์เนื้อเงินในกรุงเทพฯ ยังคงไม่เป็นที่เข้าใจกันดี ควรจะมีนักวิเคราะห์ที่ชำนาญในโรงกระษาปณ์ท้องถิ่นใหม่ ซึ่งนายเกรแฮมเชื่อว่าอาจหาได้ที่โรงกระษาปณ์กัลกัตตาหรือบอมเบย์มากกว่าในยุโรป สำหรับเนื้อบริสุทธิ์ของเงินเหรียญไทย นายเกรแฮมแนะนำไม่ควรเกินร้อยละ ๙๕ เพราะเนื้อเงินยังบริสุทธิ์ยิ่งอ่อนเกินไปในการทำเงินเหรียญ และไม่ควรต่ำกว่าร้อยละ ๙๐ ซึ่งเป็นมาตรฐานของเหรียญดอลลาร์

เครื่องจักรทำเงินราชบรรณาการคงจะมาถึงกรุงเทพฯ ในตอนต้นปี พ.ศ. ๒๔๐๑ เพราะตามพระราชหัตถเลขาถึงพระยามนตรีสุริยวงศ์ และเจ้าหมื่นสรรเพชรภักดี ลงวันที่ ๕ มีนาคม ๒๔๐๐ เครื่องจักรยังไม่ถึงกรุงเทพฯ ส่วนเครื่องจักรทำเงินที่ส่งจากนายเทเลอร์ ทางกรุงเทพฯ ได้รับแจ้งในเดือน พฤษภาคม ๒๔๐๑ ว่าจวนจะสำเร็จเรียบร้อยแล้ว คงจะมาถึงกรุงเทพฯ ในตอนปลายปี พ.ศ. ๒๔๐๑ นายเทเลอร์ได้ส่งหัวหน้าคนงานชื่อแซมมวล แซนเตอร์ส (Samuel Sanders) ° เป็นผู้คุมเครื่องเข้ามาแค่ในระหว่างทางได้ป่วยเป็นไข้ พอมาถึงกรุงเทพฯ ได้ไม่นานก็ถึงแก่กรรม ต่อมาได้มีวิศวกรชาวอังกฤษเข้ามาติดตั้งเครื่องจักรอีกสองนาย ก็ือนายชาลส์ วิกลี่ (Charles Wigley) และนายแบริงเจอร์ (Barringer) สำหรับนายชาลส์วิกลี่ หนังสือบางกอกแกลเด็นเคอ

๑. จดหมายของนาย J.B. Challen ผู้อำนวยการบริษัทเทเลอร์และแชลเลน ถึงข้าพเจ้า

(Bangkok Calendar) ปี ค.ศ. ๑๘๖๐ บันทึกไว้ว่า “เมื่อวันที่ ๑๓ มีนาคม ๒๔๐๒ ท่ามกลางศึกสงครามนายชาลส์ วิลลี่ วิศวกรชาวอังกฤษ ซึ่งทำการติดตั้งเครื่องจักร โรงกระษาปณ์ใหม่ได้จมน้ำตายในแม่น้ำเจ้าพระยา โดยตกจากระเบียงเรือแพที่อาศัย ทั้งภรรยาที่รักและบุตรน้อย ๓ คนไว้ในอังกฤษให้เศร้าสลดต่อการสูญเสียอันใหญ่หลวง” เมื่อนายช่างวิลลี่ได้ถึงแก่กรรมแล้วได้มีคนไทยชื่อนายโหมท อมาตยกุล รับอาสาเข้าทำหน้าที่แทน อันนายโหมท อมาตยกุลผู้นี้ จะขอเล่าประวัติความเป็นมาสักเล็กน้อย คือในรัชกาลที่ ๓ นั้นมีผู้เอาใจใส่ศึกษาในวิชาช่างอย่างฝรั่งมีอยู่สามท่านด้วยกันคือ พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ครั้งยังเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนอิศเรศรังสรรค์ ทรงศึกษาในวิชาจักรกล อีกท่านหนึ่งสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ แต่ครั้งยังเป็นหลวงนายสิทธิ เป็นผู้เอาใจใส่ในวิชาต่อเรือกำปั่น และนายโหมท อมาตยกุลเป็นผู้เอาใจใส่ในเครื่องจักรกลและวิธีผสมธาตุ พยายามหาความรู้โดยลำพังตนเอง จนทำเครื่องมือกลึงเกลียวและเครื่องช่างอย่างฝรั่งได้ แต่นายโหมทไม่มีตำแหน่งราชการในรัชกาลที่ ๓ เนื่องจากนายโหมทได้เอาหนังสือพระราชกำหนดกฎหมายส่งให้หมอบรัดเลย์พิมพ์ ซึ่งถือกันในเวลาอันว่าเป็นการล่วงละเมิดเพราะไม่ได้รับพระบรมราชานุญาต จนถึงรัชกาลที่ ๔ จึงทรงตั้งนายโหมทเป็นนายพิจิตรสรรพการหุ้มแพร แล้วต่อมาเป็นที่พระวิสุทธโยธามาตย์ และเมื่อวันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๔๑๑ ในรัชกาลที่ ๕ จึงได้เป็นพระยาทษาปณ์ภิจโกศล ส่วนนายช่างชาวอังกฤษอีกคนหนึ่งชื่อแบริงเจอร์นั้น บางกอกแคลเลนเดอ ปี ค.ศ. ๑๘๖๐ ได้

บันทึกไว้ว่าถึงแก่กรรมด้วยโรคบิด เมื่อวันที่ ๑๒ ธันวาคม ๒๕๐๓ นับว่าเป็นเหตุการณ์ประหลาดที่นายช่างชาวอังกฤษที่มาติดตั้งเครื่องทำเงินที่ โรงกระษาปณ์ถึงแก่ความตายหมดทั้งสองคน

โรงงานเครื่องจักรสำหรับทำเงินเหรียญได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นที่หน้าพระคลังมหาสมบัติ คือที่สำหรับทำเงินพดด้วงมาแต่ก่อนตรงมุมถนนออกประตูสุวรรณบริบาลข้างตะวันออกสร้างและติดตั้งเครื่องจักรเรียบร้อยแล้วเมื่อตอนต้นปีพ.ศ.๒๕๐๓ พระราชทานนามว่าโรงกระษาปณ์สิทธิการต่อมาในรัชกาลที่ ๕ โรงกระษาปณ์นี้เลิกไปไม่พอใช้การ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงโปรดฯ ให้สร้างโรงกระษาปณ์ใหม่ข้างตะวันออกประตูสุวรรณบริบาลใกล้กับโรงกระษาปณ์เก่า ส่วนโรงกระษาปณ์เก่าใช้เป็นโรงหมอล้วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งใช้เป็นคลังทหารมาจนปีระกา พ.ศ. ๒๕๔๐ เกิดไฟไหม้ก็ทิ้งโรงกระษาปณ์เก่าทิ้งลง จึงได้แก้ไขซ่อมแซมใช้เป็นพระคลังชาวยุโรป ในขณะนั้นยังใช้เป็นคลังพัสดุของสำนักพระราชวังอยู่

เหรียญทอง และเหรียญเงินตรามงกุฎเครื่องราชบรรณาการ

เครื่องทำเงินที่ประเทศอังกฤษจัดถวายเป็นราชบรรณาการนั้น ในปีพ.ศ.๒๕๐๑ ได้ใช้ทำเงินเหรียญบาท เงินเหรียญสองสลึง และเงินเหรียญสลึง ทำได้เป็นเงินบาท ๓๐ ชั่ง เงินสองสลึง เงินสลึง และเงินเฟื้อง ๑๐ ชั่ง ๑๐ ตำลึง และเหรียญทองพัคคิงส์ (ราคาสิบสลึง) จำนวนหนึ่ง เป็นการทดลอง เนื่องจากทำได้วันละเล็กน้อยไม่เพียงพอกับความต้องการจึงได้เลิกเสีย เงินเหรียญที่ทำขึ้นดังกล่าว พระบาทสมเด็จพระจอม

เกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงแจกจ่ายพระราชทานแก่บุคคลต่างๆ ไปบ้าง ทรงตั้ง
ทานแก่ราษฎรไปบ้าง เหรียญเงินเครื่องราชบรรณาการ^๕ เป็นเงินตราที่
ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย ทั้งปรากฏตามประกาศด้วยเรื่องมีผู้ทำเงินปลอม
ณ วันเสาร์ เดือน ๑๒ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ปีชวดคศก ให้นำเงินเหรียญเครื่อง
ราชบรรณาการมาแลกเอาเงินตราที่ใช้อยู่ในขณะนั้นได้ ถ้าหากสงสัยไม่
พอใจจะใช้ต่อไป

เหรียญเงินเครื่องราชบรรณาการมีรูปลักษณะ เป็นเหรียญกลม
แบน ด้านหน้ามีตรารูปพระมหาพิชัยมงกุฎอยู่กลาง มีฉัตรกระหนาบอยู่
สองข้าง มีกึ่งไม้เป็นเปลวแทรกอยู่ในท้องลาย ด้านหลังเป็นรูปจักรกลาง
ใจจักรมีรูปช้างประจำแผ่นดิน รอบวงจักรชั้นนอกของเหรียญบาทมีดาวอยู่
แปดทิศบอกราคาแปดเฟื้อง เงินสองสลึงมีดาวอยู่สี่ทิศบอกราคาสี่เฟื้อง
เงินสลึงมีดาวอยู่ข้างบนและข้างล่างสองดวงบอกราคาสองเฟื้อง เงินเฟื้อง
มีดาวอยู่ข้างบนดวงเดียวบอกราคาหนึ่งเฟื้อง เหรียญเงินรุ่นนี้แตกต่างกับ
เหรียญเงินรุ่นที่ออกในปี พ.ศ. ๒๔๐๓ บ้างบางประการ กล่าวคือเหรียญ
เงินรุ่นเก่าลวดลายดอกไม้ละเอียดมีกระจังข้างเงิน เนื้อเงินต่ำกว่าและ
ขนาดโตกว่าแก่น้ำหนักเท่ากัน ส่วนเหรียญทองน้ำหนักประมาณ ๑ เฟื้อง
มีลวดลายคล้ายกันกับเหรียญเงิน

เหรียญเงินและเหรียญทองตรามงกุฎ

เมื่อได้ทำเหรียญเงินและเหรียญทองที่โรงกระษาปณ์ได้จำนวนมาก
พอสมควรแล้ว รัฐบาลจึงได้ออกประกาศพิเคราะห์ราคาเงินเหรียญบาทแลเงิน
แป^๖ เมื่อวันที่ ๑๗ กันยายน ๒๔๐๓ เนื่องจากประกาศดังกล่าว

๕. เงินแปคือเงินแบน ส่วนเงินพดด้วงชาวบ้านไม่เรียกเงินพดด้วงแต่เรียกกันว่าเงินกลม

อธิบายประวัติเงินตราและเหตุผลในการทำเงินเหรียญได้คือพอใช้ จึงขอคัดลอกมาลงไว้ดังต่อไปนี้

“มีพระบรมราชโองการมานพระบัญชาบูรสุรสิงหนาท ให้ประกาศแก่เจ้านายฝ่ายหน้าฝ่ายในและข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย แลราษฎร แลพระสงฆ์ แลสามเณร กฤหัสถ์ ชาววัด ชาวบ้านในกรุงนอกกรุงทั้งปวง ให้ทราบทั่วกันว่าในพระราชอาณาจักรนี้ แต่ก่อน เมื่อผู้ครองแผ่นดินจะใคร่ให้ผู้ซื้อผู้ขายจ่ายรับสิ่งของทั้งปวงด้วยใช้เงินใช้ทองเป็นราคานั้น ถ้าเป็นตัวเงินตราที่มีเนื้อเงินเนื้อทองต่างๆ และมีกำหนดไม้ได้จำกัดกรรูปนั้นๆ ครั้นเมื่อเวลาซื้อขายใช้จ่ายต่อกันก็เป็นที่ต้องทุ่มเตี้ยงเกียงเตี้ยงกันด้วยเนื้อเงินเนื้อทองคำสูงแลต้องชั่งต้องตวงตรวจสอบน้ำหนักในตราชรูตราชั่งต่างๆ ก็เป็นที่ทุ่มเตี้ยงวิวาทบาดคดล้องกันเนื่องๆ แล้วเป็นเหตุให้ชำเสียเวลาประสงค่นั้นๆ ไป จึงได้คิดอ่านตั้งพนักงานเป็นกองเดียวเลือกน้ำหนักให้เสมอกันเป็นอย่างดีแล้ว คัดชั่งคั่งรูปให้มีน้ำหนักเสมอกันเป็นเงินเฟื้อง เงินสลึง เงินบาท เงินกึ่งบาทขึ้นได้แล้ว จึงตีตรารูปต่างๆ ตามแผ่นดินนั้นๆ เป็นสำคัญ ให้คนเชื่อว่าทำไป แต่โรงช่างเงินใหญ่เป็นของพระเจ้าแผ่นดิน เจ้าพนักงานได้สอบน้ำหนักและน้ำหนักแล้วไม่กลาดไม่ขาดไม่เกิน เพราะเชื่อต่อรูปพดคั่งและตราหลวงที่ประทับแล้วก็ไม่มีใครเสียเวลาสอบชั่งหรือคุ่น้ำเงินเลย ซื่อขายจ่ายใช้กันได้คดล้องๆ ไม่ต้องลำบากเนิ่นชำเสียเวลาไปคั่งหนึ่งใช้เงินใช้ทองเปล่าที่เป็นรูปเป็นแท่งต่างๆ คัดชั่งใช้กันคั่งในเมืองพมานั้นครั้นเมื่อราษฎรใช้เงินพดคั่งตีตราหลวงคั่งนี้ ไม่มีสอบน้ำหนักแลดูเนื้อเงินแล้ว มีพวกช่างเหล็กช่างทองช่างเงินใน

กรุงบ๊าง นอกกรุงบ๊าง ลอบทำเงินเจือทองแดงแลคืบบุกเป็นรูปพคต้วง
คีตราแกะปลอมให้เหมือนตราหลวง ทำเงินทองแดงเงินคืบบุกขึ้นได้เป็น
อันมากแล้วก็สอบเอาเข้าเปลี่ยนปลอมซื้อขายเองบ๊าง ขายให้แก่ชายหญิงซึ่ง
เป็นคนโกง ๆ รับไปเปลี่ยนปลอมใช้สอยบ๊าง เงินปลอมจึงชุกชุมขึ้นในแผ่นดิน
คิน เมื่อการเป็นดังนี้ พระเจ้าแผ่นดินซึ่งตั้งโรงเงินหลวงพคต้วงคีตราให้
ราษฎรใช้นั้น ก็เหมือนกับเป็นนายประกันให้อ้ายผู้ร้ายที่ทำเงินทองแดง
เงินคืบบุกหรือตราหลวงแล้วทำขึ้นนั้นไป เป็นที่ขัดเคืองพระราชหฤทัย
ทรงโทมนัสมากนั้มาช้านาน แลเมื่อการค้าขายในกรุงเจริญขึ้น มีเงิน
เหรียญเมืองต่างประเทศเข้ามามากลูกค้าต่างประเทศเมื่อเอาเงินเหรียญมา
ซื้อของลูกค้าในประเทศ ก็หาใครจะยินดีรับไม่ ค้วยรังเกียจเนื้อเงินว่าต่ำ
กว่าเงินบาทบ๊าง ว่ากลัวจะเป็นเหรียญปลอมบ๊าง หรือถึงจะยอมรับก็ต้อง
กิดกลับเป็นบาท เป็นสิ่งเป็นเฟื้อง โดยมาตราธรรมเนียมไทย เป็นที่ทุ่ม
เดียวกันว่านวยไปกับลูกค้าต่างประเทศ กว่าจะตกลงกันก็ช้าเลยเวลาค้า
ขายไป ครั้นนั้นผู้ครองฝ้ายไทยได้พร้อมใจกันกับกงสุลต่างประเทศทั้งปวง
แล้วตกลงให้กิดเงินเหรียญสามเหรียญเปลี่ยนกับเงินไทยห้าบาท ประ
คาศไปแล้วก็ยังมีผู้เดียงเกียงเลี้ยงไปต่าง ๆ ว่าอย่างนั้นก็เสียเปรียบค้วย
เหตุนี้เหตุนี้ ตามแต่จะว่าไป ทั้งผู้ให้เงินก็เสียเปรียบจนจะพังเอามิได้
ครั้นจะกิดเป็นหุน เป็นเซนต์ เป็นสิ่ง เป็นเฟื้อง แลปลายเบี้ยก็เป็นที
จะให้กิดกันยาก จึงตกลงมาว่าสามเหรียญเป็นเงินห้าบาทขาดค้วลง ถึง
กระนั้นราษฎรฝ้ายไทยก็ยงว่าเข้าใจยาก ซึ่งเป็นทั้งนี้ก็เพราะมาตราเงิน
เหรียญ เงินรูเบียไม่ต้องกับมาตราของไทย เพราะเหตุนี้บั้นนี้จึงได้ทรง

พระราชดำริการให้ตั้งโรงจักรทำเงินแปะ เงินเหรียญขึ้นเป็นอย่างใหม่ ทำ
 หมกจกสะอาคไถ้งามคี่เหมือนกับเงินมาแต่เมืองยุโรปที่เรียกว่าเมืองฝรั่ง โดย
 กำหนดเหรียญอย่างไทยเหรียญละบาทเป็นพื้นแล้ว มีเงินแปะๆ ละสองสลึง
 บ้าง สลึงบ้าง เฟื้องบ้าง ในเงินเหรียญเงินแปะเหล่านี้ หน้าหนึ่งมีตรารูป
 พระมหาพิไชยมงกุฎอยู่กลางมีฉัตรกระหนาบอยู่สองข้าง มีกึ่งไม้เป็นเปลว
 แทรกอยู่ในท้องลาย หน้าหนึ่งเป็นรูปจักรกลางใจจักรมีรูปช้างประจำแผ่นดิน
 ดิน รอบวงจักรชั้นนอกเหรียญบาทมีดาวอยู่แปดทิศ คือบอกว่าแปดเฟื้อง
 แปะสองสลึงมีดาวอยู่สี่ทิศ คือบอกว่าสี่เฟื้อง แปะสลึงมีดาวอยู่ข้างบนข้างล่าง
 สองดวง คือบอกว่าสองเฟื้อง แปะเฟื้องมีดาวอยู่ข้างบนดวงเดียวแปะว่า
 เฟื้องเดียว เงินจำพวกนี้มีพระราชประสงค์จะให้เจ้านายแลข้าราชการผู้ใหญ่
 ผู้น้อยแลราษฎรไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินทั้งปวงใช้ได้เสมอเงินบาทเงิน กึ่งบาทเงิน
 สลึงเงินเฟื้อง ไม่ให้อ้ายผู้ร้ายทำเงินแคงเปลี่ยนปลอมได้เลย เพราะจะทำ
 ขึ้นได้โดยยาก อีกอย่างหนึ่งมีแปะทองคำ * เนื้อแปะเศษสอง หน้าหนึ่งเฟื้อง
 หนึ่งกับวิศาค์หนึ่งคือ หนักกว่าเงินเฟื้องขึ้นไปเท่าส่วนที่สิบของเฟื้อง
 หรือถ้าจะถนัดเรียกอย่างจีนก็ควรจะว่าเฟื้องหนึ่งกับกึ่งหนุ แปะเช่นนี้ราคา
 สิบแปะหนัก ^๒ เป็นราคาแปะละสิบสลึงที่เรียกว่าค่าตั้งเงิน แปะเช่นนี้ผู้ใดไป
 เมื่อต้องการทองแล้วจะยุบทำรูปพรรณก็ได้ไม่เสียเปรียบนัก เพราะสิบแปะ
 หนักก็ใกล้ราคาทองอย่างสูงอยู่แล้ว แต่ถ้าว่าไม่ชอบใจก็ให้เอาแปะทองนั้น
 มาเปลี่ยนเอาเงินสิบสลึงที่เจ้าพนักงานพระคลังมหาสมบัติ ซึ่งไปคอยรับ

-
๑. เหรียญทองคำสิบสลึงในประเทศไม่ได้บอกกลายในเหรียญไว้ แต่ของจริงมีลวด
 ลายเช่นเดียวกับเหรียญเงิน
 ๒. ทองหนัก ๑ บาทมีราคาเท่ากับเงิน ๑๘ บาท ในสมัยรัชกาลที่ ๒ ราคาเงินสูงขนาด
 ทองหนึ่งบาทเท่ากับราคาเงิน ๑๒ บาท ดังนั้นจะเห็นได้จากค่ากลอนในเรื่องสังข์ทอง
 ตอนหนึ่งว่า “เมียเจ้ารูปทองสิบสองหนัก ยศศักดิ์ปึงขားจะหาไหน”

หมายใช้แทนเงินอยู่ตามเคยนั้น ก็จะได้เงินไปในทันทีไม่มีชักขวาง ถึงเงิน
เหรียญบาทแลแปดกึ่งบาท แปดสลึง แปดเฟื้องที่ใคร ๆ ได้ไป ถ้าใช้ไม่
คล่องไม่ชอบใจก็ให้มาเปลี่ยนเอาเงินบาท เงินกึ่งบาท เงินสลึง เงินเฟื้อง
ตามกำหนดคนนั้นเถิด ก็จะได้เงินพดด้วงซึ่งเป็นเงินบาท เงินกึ่งบาท เงิน
สลึง เงินเฟื้องตามรูปไปในทันที เหมือนกระดาษหมายแทนเงินเหมือน
กัน เงินเหรียญเงินแปดบาททองแปดที่มีลักษณะตั้งว่าแล้วนั้น จะได้พระราช
ทานแลจ่ายจ่ายออกไป ตั้งแต่วันอาทิตย์เดือนสิบเอ็ดขึ้นแปดค่ำ ปีมวอกโทศก
ซึ่งเป็นปีที่สิบในรัชกาลปรกติยุบนั้นไป จึงทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้า ฯ
ให้ตีพิมพ์ประกาศนี้มาให้ทราบทั่วกันก่อน”

ประกาศดังกล่าวมิได้กล่าวถึงผู้ที่มีเนื้อเงินจะนำมาให้โรงกระษาปณ์
ทำเป็นเหรียญเงินได้เพียงใดหรือไม่ แต่สันนิษฐานว่าคงจะทำได้ เพราะ
ได้มี ประกาศให้ เอาเงินเหรียญ ไปแลกเงินบาท ได้ที่ พระคลัง ในอัตรา ๓
เหรียญต่อ ๕ บาท

ภาพพระมหาพิไชยมงกุฎ มีความหมายสืบเนื่องมาจาก พระนามเดิม
ของสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวคือ เจ้าฟ้ามงกุฎ ส่วนฉัตรนั้นตามพจน
านุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๔๙๓ อธิบายว่าเป็นเครื่องสูงทำ
เป็นชั้น ๆ สำหรับปักเป็นเกียรติยศ พระยาเทวาริราช (ป. มาลากุล) ได้
ให้คำอธิบายฉัตรไว้ในหนังสือเรื่องราชูปโภคและพระราชฐานว่า “ฉัตร
คือเครื่องกัน บางแบบก็ว่าเป็นร่มมีระบายหลายชั้น ไทยแคว้นลานช้าง
เรียกว่าร่มขาว แต่ฉัตรในประเทศไทยเป็นร่มซ้อนชั้นและมีระบาย ชั้นที่
ซ้อนนั้นมีตั้งแต่ ๓ ชั้นขึ้นไปจนถึง ๙ ชั้น ในประเทศอินเดียและพม่าก็มี
ฉัตรซ้อนกันเหมือนกัน มีผู้พูดว่าถ้าไปที่บ้านเมืองใดได้มาเมืองหนึ่งก็ซ้อน

ชั้นฉัตรขึ้นไปชั้นหนึ่ง คำพูดนี้ดูกระไรอยู่ เพราะราวกับใส่คะแนนและชั้นของฉัตรก็มีแต่จำนวนที่เป็นเลขคี่ ที่เป็นเลขคู่ชั้นไม่เคยปรากฏมีเลย ถ้าไปที่เมืองไหนแล้วชั้นฉัตรขึ้นไปชั้นหนึ่งแล้ว ก็น่าจะได้พบฉัตรที่มีชั้นเป็นเลขคู่เช่นฉัตร ๖ ชั้น ๘ ชั้นได้บ้าง”

สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ ได้ทรงอธิบายฉัตรไว้ในหนังสือเที่ยวเมืองพม่าว่า “จะแทรกวินิจฉัยเรื่องฉัตรสักหน่อย เพราะไทยเราเรียกฉัตรชั้นเดียว เช่นเศวตฉัตรพม่าที่พรรณนามาว่า “กลต” ต่อทำซ้อนกันอีกหลายชั้นจึงเรียกว่า “ฉัตร” มูลของคำว่า “ฉัตร” เป็นภาษาสันสกฤต ถ้าแปลเป็นภาษาไทยก็ว่า “ร่ม” ไม่เกี่ยวกับต้องมีกี่ชั้น ที่เรียกว่า “เศวตฉัตร” ก็หมายความเพียงว่า “ร่มสีขาว” คำนี้พวกไทยชาวลานช้างเขาใช้เรียกพระเจ้าแผ่นดินของเขาว่า “พระเจ้าร่มขาว” มาแต่โบราณการที่ใช้ฉัตรสีขาว ใช้ได้แก่พระเจ้าแผ่นดิน (ความสอดคล้องไปว่าฉัตรเครื่องยศของผู้ที่มีได้เป็นพระเจ้าแผ่นดินต้องใช้สีอื่น) เป็นประเพณีมีมาในอินเดียแต่ดึกดำบรรพ์ แม้ในคัมภีร์พระไตรปิฎกก็มีอธิบายเป็นเช่นนั้นประเทศทางตะวันออกเหล่านี้ได้แบบมาจากอินเดียด้วยกันทั้งนั้น เป็นแต่มาคัดแปลงรูปฉัตรและแก้ไขขนบธรรมเนียมใช้ฉัตรต่างๆ กันไป พิศเพราะเหตุรูปฉัตรเดิมเห็นว่าจะจะเป็นชั้นเดียว (คือร่มคันยาวมีคนอื่นถือกัน) ที่ทำฉัตรซ้อนกันขึ้นไปหลายชั้นน่าจะเป็นของสำหรับตั้งประจำที่ และคิดทำขึ้นภายหลัง ถึงกระนั้นก็มีมาช้านานเหมือนกัน รูปฉัตรของโบราณในอินเดียตามที่จำหลักศิลาประกอบกับรูปภาพทำเป็นฉัตรชั้นเดียวทั้งนั้น ฉัตรซ้อน ๓ ชั้นมีตัวอย่างทำบ้างเป็นยศพระเจดีย์สาธุกิจของพระเจ้าอโศกมหาราช ก็ทำเป็นรูปฉัตร

ชั้นเดียว ๓ คันบักค่อ ๆ กันขึ้นไป แต่เห็นคันฉัตรทั้ง ๓ ชั้น ฉัตรของ
ไทยในกฎมณเฑียรบาลว่ามี ๖ อย่าง คือฉัตรชั้นเดียว ฉัตร ๒ ชั้น ฉัตร
๓ ชั้น ฉัตร ๕ ชั้น ฉัตร ๗ ชั้น ฉัตร ๙ ชั้น (ฉัตร ๔ ชั้น ๖ ชั้น ๘
ชั้น ห้ามไม่) พิศุทธศาสตร์ตามอธิบายนั้นสันนิษฐานว่าฉัตรสำหรับให้คนถือ
กันเวลาเดินทาง เดิมเห็นจะทำรูปเป็นฉัตรชั้นเดียวทั้งนั้น เพราะจะต้อง
ให้เบาแต่ไทยเราเรียกว่า “พระกลต” ใช้เครื่องหมายศักดิ์ต่างกันที่ระบายน
พระกลตของพระเจ้าแผ่นดินทำระบายน ๓ ชั้น พระกลตเจ้านายทำระบายน
๒ ชั้น สัปทน (คือฉัตร) ชุนนางทำระบายนชั้นเดียว ฉัตรจำพวกพระ
กลตนับว่าระบายน ๓ ชั้นเป็นอย่างสูงสุด เศวตฉัตรพม่าจึงทำเป็นอย่างเช่น
กล่าวมาแล้ว ต่อฉัตรสำหรับเอาไว้กับที่ จึงทำเป็นฉัตรซ้อนกันขึ้นไป
หลายชั้น ไทยเรียกว่า “ฉัตร” แต่พวกนี้ยังมีฉัตรที่มาแก้ไขเป็นอย่างอื่น
กล่าวไว้ในกฎมณเฑียรบาลอีกหลายอย่าง ล้วนเป็นเครื่องยศทั้งนั้น พึง
สังเกตอย่างหนึ่ง แม้ในกฎมณเฑียรบาลก็เรียกว่า “ฉัตร” แต่ที่ตั้งอยู่
ประจำที่ ถ้าทำสำหรับถือเดินทาง ถึงรูปเหมือนฉัตรก็เรียกอย่างอื่น เช่น
เรียกว่าอภิรุ้ม ชุมสาย กรรชิง กลึงกลต รัม ก็ฉัตรนั่นเอง”

ตราช่างกับจักรมีความหมายสืบเนื่องมาจากธงไทย ในพระราช
บัญญัติธง ร.ศ. ๑๑๖ มีพระราชปรารภว่า“.....ธงอันเป็นสำคัญ
เครื่องหมายแห่งสยามประเทศนี้ แต่ก่อนมาใช้ผ้าสีแดงเกลี้ยง ครั้นถึงใน
รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงพระราชดำริว่า เรือ
หลวงกับเรือราษฎรควรมีเครื่องหมายสำคัญให้เห็นต่างกัน จึงมีพระบรม
ราชโองการดำรัสเหนือเกล้าฯ สั่งให้บรรดาเรือหลวงทั้งปวงทำรูปจักรอัน

เป็นนามสัญญา พระบรมราชวงศ์ แห่งพระองค์ ลงไว้ในกลางธง พื้นแดงนั้น
เป็นเครื่องหมายใช้ในเรือหลวง

ต่อมาถึงในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ครั้น
มีสารเสวตรอันอุดมด้วยลักษณะมาสู่พระราชสมภารถึงสามข้าง เป็นการพิ
เศษไม่มีได้ในประเทศอื่นเสมอเหมือน ควรจะออกจรรยาอาศัยคุณพิเศษอัน
นั้น จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้า ฯ ให้ทำรูปข้างเผือกลงไว้
กลางวงจักรในธงเรือหลวงนั้นด้วย”

สมเด็จพระยามะยาคำรงราชานุภาพ ได้ทรงอธิบายเรื่องนี้ไว้ในตอน
หนึ่งของหนังสืออธิบายเรื่องธงไทยว่า “ตามที่สอบสวนได้ความว่าแต่
โบราณมาเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยายังเป็นราชธานี ใช้ธงสีต่าง ๆ เป็นเครื่อง
หมายสำหรับกองทัพกองละสี ใช้ในเวลาเมื่อจักกองทัพไปทำสงคราม ส่วน
เรือกำปั่นเดินทะเลใช้ธงสีแดงเป็นเครื่องหมาย ยังห้ามมีธงชาติอย่างเช่นเข้า
ใจกันทุกวันนี้ไม่

ถึงรัชกาลที่ ๒ กรุงรัตนโกสินทร์ระหว่าง พ.ศ. ๒๓๖๐ ถึง พ.ศ.
๒๓๖๖ เมื่ออังกฤษตั้งสถานการค้าที่เมืองสิงคโปร์แล้ว พระบาทสมเด็จพระ
พุทธเลิศหล้านภาลัยโปรดให้สร้างเรือกำปั่นขึ้น ๒ ลำ สำหรับการค้า
ของรัฐบาล คือหาเครื่องศัตราวุธเป็นต้น ไปมาระหว่างกรุงเทพ ฯ กับ
เมืองสิงคโปร์ และมาเก่า เรือทั้งสองลำนั้นก็ชักธงแดง อังกฤษเจ้าเมือง
สิงคโปร์บอกให้นายเรือเข้ามากราบทูลว่า เรือทะเลของพวกความลายุที่ไป
ค้าขาย ณ เมืองสิงคโปร์ก็ชอบชักธงแดงเหมือนกัน ขอให้พระเจ้าอยู่หัวกรุง
สยามใช้ธงอย่างอื่นเสีย จะได้จัดการรับรองเรือรบหลวงได้สะดวก ในสมัย

นั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยได้ช้างเผือกไว้ ๓ ตัว ซึ่งนับ
ถือในประเทศไทยว่าเป็นพระเกียรติยศอย่างสูง จึงโปรดให้ทำรูปช้างสีขาว
อยู่ในวงจักรสีขาวติดไว้กลางธงแดง พระเจ้าแผ่นดินอันมีช้างเผือก(รูปช้าง
อยู่ในวงจักร)ได้เอามาใช้เป็นตราค้ำหลังเหรียญเงินครั้งรัชกาลที่ ๔) แต่ธง
ตราช้างอยู่ในวงจักรใช้แต่เรือหลวง เรือพ่อค้าไทยยังใช้ธงแดงอยู่ตาม
เดิม”

ตราจักรจะได้มีมาแต่รัชกาลใดก็ตาม ที่เราทราบกันแน่นอนก็คือ
ในรัชกาลที่ ๒ ใช้ธงแดงและมีช้างเผือกกับฉัตรอยู่กลาง ซึ่งช้างเผือกกลาง
วงจักรนี้มากลายเป็นตราเงินเหรียญค้ำหนึ่ง ในรัชกาลที่ ๔

เหรียญคืบก อัฐ โสฬส

ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๕ สิงหาคม ๒๔๐๕ รัฐบาลได้ออกประกาศ
ให้ใช้กะแปะ^๑ อัฐ^๒ และโสฬส^๓ ที่ทำขึ้นใหม่ เริ่มค้นประกาศได้
กล่าวถึงการใช้เบี้ยว่า ตั้งแต่สมัยโบราณมาแล้วราษฎรได้ใช้หอยที่เรียกว่า
เบี้ยเป็นเงินปลีกรซื้อขายของกัน ตามพระราชกำหนดกฎหมายโบราณกำ
หนดให้กติกกันแปดร้อยเบี้ยค่อเฟื้อง และตามคำบอกเล่าต่อ ๆ กันมาเมื่อ
ครั้งกรุงศรีอยุธยา ก็ใช้แปดร้อยเบี้ยค่อเฟื้องจริง ครั้นเมื่อได้ย้ายบ้านเมืองมา
ตั้งที่กรุงเทพฯ ๖ เบี้ยหายสาบสูญไปเหลือน้อยลง เงินเฟื้องหนึ่งแลกได้เพียง
สองร้อยเบี้ย พวกพ่อค้าชาวต่างประเทศเห็นว่า มีผู้ต้องการเบี้ย จึงไป
เก็บจากทะเลหน้าเข้ามาขายในกรุงเทพฯ ๖ ราคาเบี้ยก็ตกลงไปเป็นลำดับจน

๑. เงินปลีกรโบราณ อีแปะก็เรียก
๒. อัฐ แปลว่า แปด หมายถึง $\frac{๖}{๘}$ ของเฟื้อง
๓. โสฬส แปลว่า สิบหก หมายถึง $\frac{๑๖}{๘๖}$ ของเฟื้อง

ถึงหนึ่งพันสามร้อยเบี้ยต่อเฟื้อง การใช้เบี้ยซื้อของรับประทานกว่าจะนับ
 เบี้ยได้ครบ ก็ต้องทนทิวแสบท้องอยู่เป็นเวลานาน นอกจากนั้นการเล่น
 การพนันในโรงบ่อน แทนที่จะนับเบี้ยแถวแล้วเช่นเดิม ก็ใช้สามดวงเบี้ย
 กันทั่วไป

เนื่องจากเบี้ยมีค่าตกต่ำไม่คงเส้นคงวาจึงได้กล่าวมาแล้ว รัฐบาล
 จึงได้ทำเหรียญกษาปณ์ของแดงและกษาปณ์ดำ^๑ ขึ้นใช้เป็นสองขนาด
 คือ อัฐ และโสฬส หน้าหนึ่งมีตราจักรรูปช้างอยู่กลาง มีอักษรไทย
 บอกราคาเทียบกับเฟื้องอยู่ข้างบน^๒ เลขอักษรโรมันบอกราคาเทียบกับ
 เฟื้องกระหนาบอยู่สองข้าง^๓ มีอักษรจีนบอกราคาเทียบกับเฟื้องอยู่ข้าง
 ล่าง^๔ เพื่อให้ชาวไทย ชาวจีนชาวอังกฤษ ซึ่งเป็นพวกที่ค้าขายใหญ่โต
 ได้รู้เสมอกัน อีกหน้าหนึ่งมีรูปพระมหาพิชัยมงกุฎอยู่กลาง มีฉัตรตั้งอยู่
 ทงสองข้างซึ่งเป็นตราประจำรัชกาลที่ ๔ เหรียญกษาปณ์ทั้งสองขนาดนี้มีเฟื้อง
 จักร เหรียญอัฐใช้ ๘ อัฐเป็นหนึ่งเฟื้องและใช้แทนเบี้ย ๑๐๐ เบี้ย ส่วน
 โสฬสใช้ ๑๖ โสฬสเป็นหนึ่งเฟื้อง และใช้แทนเบี้ย ๕๐ เบี้ย ผู้ใดมีเนื้อ
 กษาปณ์จะไปให้โรงกระษาปณ์ทำเหรียญกษาปณ์ไม่ได้ ต้องเอาเนื้อกษาปณ์ไปขาย
 ให้แก่โรงกระษาปณ์ในราคาหนัก ๗ คำถึงต่อเฟื้อง ผู้ขายจะขอรับเอาเป็น
 เหรียญเงินหรือเหรียญกษาปณ์ก็ได้แล้วแต่จะเลือก ส่วนเรื่องเหรียญกษาปณ์
 สึกหรือมีข้อกำหนดไว้ว่า ถึงแม้จะสึกหรือขาดน้ำหนักแล้วกลบเคลือบเลื่อน
 ไปบ้าง ถ้ายังปรากฏเป็นที่เชื่อได้ว่าเป็นของหลวงก็จะเปลี่ยนให้เก็บตาม

-
- ๑. เพื่อให้แข็งกว่ากษาปณ์ธรรมดา
 - ๒. อัฐ: แปดอันเป็นเฟื้อง โสฬส: สิบหกอันเป็นเฟื้อง
 - ๓. อัฐ: $\frac{๑}{๘}$ F โสฬส: $\frac{๑}{๑๖}$ F
 - ๔. อัฐ 八片方 โสฬส 十六片方

ราคาแต่ถ้ามีการเจาะทำให้ทะลุหรือค้ำพื้น ให้ซากบินเป็นท่อนเสีรูป
สัณฐานก็จะซังเหรีญคืบคืบ ให้นำหนักครึ่งหนึ่ง ของน้ำหนักเหรีญ
ที่ยับเย็น เพราะการหลอมทำเหรีญใหม่ต้องเสียเนื้อสูญ เพลิงไปมาก

สำหรับเบี้ยที่เคยใช้สอยกันมาแต่ก่อนนั้น ความในตอนที่ประ
ภาศมีว่า “หอยเบี้ยที่เคยใช้อยู่แต่ก่อน ก็คงใช้กันอยู่ตามเคยเดิม ไม่ห้าม”
และในประกาศได้กำหนดราคาเบี้ยไว้ตายตัว ๘๐๐ เบี้ยต่อเฟื้อง ๑๐๐
เบี้ยต่อ ๑ อัฐ และ ๕๐ เบี้ยต่อ ๑ โสฬส ในเรื่องนี้อาจจะมีส่วนสงสัยว่า
การกำหนดคอตราไว้ดังกล่าวจะเป็นช่องให้เอาเบี้ยมาแลกเงินเฟื้อง อัฐ
โสฬส ที่พระคลัง ฯ เพื่อหากำไร ถ้าตอบมีอยู่แล้วในจดหมายเหตุ ร. ๔
เลขที่ ๑๐๕ เรื่องเงินเหรีญบาท ลงวันที่ ๑๔ สิงหาคม ๒๔๐๗ ตอน
หนึ่งความว่า “อนึ่ง เบี้ยอัฐ เบี้ยโสฬส ที่ทำให้ใช้นั้น ก็เหมือนกับ
หมายแทนเงิน ก็เมื่อใครมีมากก็จะกลับมาขึ้นเอาเงินคลัง ๘อัฐ ต่อเฟื้อง ๑๖
โสฬสต่อเฟื้อง หรือจะส่งภาษีอากรด้วยอัฐด้วยโสฬส เจ้าพนักงานก็จะรับ
ก็หอยเบี้ยซึ่งราษฎรใช้สอยซื้อขายอยู่แต่ก่อนนั้น พระราชบัญญัติก็ไม่ห้าม
แต่จะเอามาขึ้นเงินแก่คลังก็ดี จะส่งแทนภาษีอากรก็ดี ไม่เคยรับ เพราะ
หอยเบี้ยราษฎรหามาใช้กันเอง ยอมใช้กันเอง ในหลวงไม่ได้ประกัน
เหมือนเบี้ยแป อัฐ แลโสฬส” เบี้ยหอยยังคงใช้กันต่อมาในจำนวนเศษ
ที่ต่ำกว่าห้าสิบเบี้ย จนกระทั่งโสฬสกลายเป็นเงินชั้นต่ำสุดที่จะซื้อของได้
จึงได้เลิกใช้เบี้ยกันไปเองโดยปริยาย

เมื่อได้ออกใช้เหรีญคืบคืบ อัฐ โสฬส ไปเพียงสองสามสัปดาห์
ก็เกิดมีเสียงเล่าลือกันต่าง ๆ นานาในท้องตลาด บ้างก็ว่าอัฐ โสฬส ใช้ไม่

ได้แล้ว เพราะรัฐบาลจะเรียกคืน บ้างก็ว่าตราประจำแผ่นดินฉัตรกับมงกุฏ
นานไปจะใช้ไม่ได้ รัฐบาลจึงจำต้องออกประกาศชี้แจงเมื่อวันที่ ๑๘ กันยายน
๒๔๐๕ ในประกาศนั้นมีข้อความว่า

“มีพระบรมราชโองการให้ประกาศแก่ราษฎรทั้งปวงให้ รู้ทั่วกันว่า
บัดนี้ ได้ยินข่าวว่ามีผู้ไปเที่ยวประกาศว่า เบี้ยอัฐเบี้ยโสฬสที่แจกจ่ายมาก่อน
นั้นใช้ไม่ได้แล้ว ว่าในหลวงจะเรียกคืนบ้าง ว่าอะไร ๆ ไปบ้างต่าง ๆ
ผิด ๆ กัน การทั้งปวงนั้นไม่จริงหมก คงใช้ได้อยู่ทั้งประกาศก่อน เมื่อ
ราษฎรไม่เชื่อไม่ใช้กัน ใครมีเบี้ยอัฐเบี้ยโสฬส มีผู้มาขอขึ้นดู ๆ กว่า
๘ แผ่นเฟือง ๑๖ แผ่นเฟือง ให้จับตัวคนนั้นเป็นคนโกงเบี้ยอัฐกง ๘ แผ่น
เฟือง เบี้ยโสฬสกง ๑๖ แผ่นเฟืองเป็นนิศย์ เมื่อใครไม่เชื่อให้เอามาขึ้น
ที่พระคลังก็คงจะได้เงินไป ๘ อัฐเฟือง ๑๖ โสฬสเฟืองคาบี่ตาซาคี ไม่
ยักไม่ย้ายไม่กลายไม่กลับเลย ที่พระคลังคงจะให้ราษฎรมาขึ้นเงินแลมา
เปลี่ยนอยู่เสมอเป็นนิศย์ คนที่ไปพูดผิดต่าง ๆ นอกจากคำประกาศ
ด้วยเรื่องเบี้ยอัฐเบี้ยโสฬส ให้พร้อมกันจำตัวจำหน้าไว้ หรือให้จับตัว
ผู้นั้นไว้แล้วเอามาส่งต่อพระยาอภัยรณฤทธิ์ที่โรงชำระจะให้รางวัล ผู้
ไปพูดผิด ๆ นั้น ถ้ามีพยานรู้เห็นยืนยันมาจะปรับใหม่ให้ใช้รางวัล แต่ผู้
มาขึ้นเบี้ยอัฐเบี้ยโสฬสนั้นไม่มีโทษ ฝ่ายราษฎรเมื่อมีผู้พูดไปอย่างนั้นอย่าง
นี้ อย่าให้เชื่อฟังเลยเป็นอันขาดทีเดียว เบี้ยอัฐเบี้ยโสฬสใครมีอยู่เห็นว่า
จะใช้ไม่ได้ ซื่อขายชาวตลาดไม่รับ ก็ให้กลับมาขึ้นเงินแต่พระคลังไป
จะให้ตามพิกัก ๘ อัฐเฟือง ๑๖ โสฬสเฟือง จะรับเสมอคำประกาศก่อน
ไม่ปิดไม่ห้ามไม่ลดราคาให้ดู

อนึ่ง การทำกะแปะอัฐกะแปะโสฬสนี้ มิใช่ของเจ้าอื่นนายใด ไม่ได้มาห้ามมาปราม ถึงจะมีผู้มาห้ามก็ไม่ยอมทำตาม ด้วยทุนที่ทำขึ้นก็คิเงินที่จะรับราษฎรมาขึ้นกัคิ ไม่ได้เกี่ยวข้องเป็นของใคร ตรารูปมงกุฎนั้นถึงเงินบาทก็เป็นอย่างนั้นมิใช่หรือ เหมือนกับไม่มีใครถือว่าสูงค่า เมืองอื่น ๆ เหมือนเหรียญเงินเหรียญทองแดงเขาก็มีรูปหน้าพระเจ้าแผ่นดินของเขาข้างหนึ่ง ๆ ข้างหนึ่งก็เป็นตราของเจ้าแผ่นดินนั้นบ้าง เป็นรูปมงกุฎอย่างเมืองเขาบ้าง แลมีชื่อเจ้าแผ่นดินของเขาเป็นอักษรที่เดียว เป็นอย่างป็นธรรมเนียมทุกเมืองมิใช่หรือ สืบคุเด็คอย่ว่าจุกจิกอุตรีตะรอยไปเลย ใครไม่ฉลาดกว่าพระราชคำริไปคอก

อนึ่ง ถ้าที่ผู้พูดว่าตราที่ประทับในกะแปะนั้นานไปจะใช้ไม่ได้ คำนี้ไม่จริงไม่ควรเชื่อ ด้วยเป็นอย่างธรรมเนียมเหมือนกับเงินตราของแผ่นดินก่อนๆ สามแผ่นดินสี่แผ่นดินมาแม้ันเป็นแผ่นดินล่วงไปแล้วก็ยังใช้ได้อยู่ฉันโคแปยะปะในเมืองจีนเมืองญวนแลเมืองอื่น ๆ ถึงเป็นของแผ่นดินเก่า ๆ ล่วงมาแล้วก็ต้องกงใช้ได้ยู่เหมือนกันฉันนั้น จะใช้ไม่ได้แต่ของที่คนทำปลอม ถ้าเป็นของทำไปแก่แผ่นดินใหญ่ก็ต้องให้ใช้ได้สืบ ๆ แผ่นดินไปจนของสูญไปเอง ที่จะคิกลกลัวว่านานไปจะใช้ไม่ได้นั้น ไม่ชอบกับอย่างธรรมเนียมเมืองที่ใช้กะแปะทั้งปวง ถ้าแม้ันเจ้าแผ่นดินองค์โคห้ามไม่ให้ใช้ หรือมาขึ้นเงินไม่ใช้ให้ ลูกกำวานิชก็กงมาร้องทุกซัดกล่าวโทษต่าง ๆ จนทนไม่ได้ ต้องใช้ให้เอง การกงเป็นอย่งนี้ป็นแน่

อนึ่ง เครื่องกลที่ท่ากะแปะนั้น ก็ป็นทุนแก่เงินของแผ่นดินจับจ่ายสร้างขึ้นเพื่อจะทำนุแผ่นดินให้รุ่งเรืองมีกะแปะใช้เหมือนเมืองอื่น ไม่

ใช้หอยเหมือนลาวเหมือนข่า ชาวป่า ชาวคง เครื่องกลเครื่องจักรทั้ง
โรงทั้งที่ทำนั้นก็จะเป็นของแผ่นดินสืบไปสิ้นกาลนาน มิใช่ชั่วอายุคน
เดียว ก็ตราที่เปลี่ยนไปทุกแผ่นดิน ๆ นั้น เป็นแต่จะให้เรา รู้ว่า กระเปาะนั้น
ทำในแผ่นดินนั้น ๆ ความจริงนั้นกระเปาะทั้งปวงก็คงเป็นของแผ่นดินอยู่
เสมอ ถ้าเจ้าแผ่นดินองค์ใดในอนาคตมีพระราชดำริศรัทธาเนียมไป จะ
ว่ากระเปาะที่มีตราของแผ่นดินที่ล่วงแล้ว เมื่อราษฎรขอขึ้นเงินจะไม่ยอมให้
จะไม่ใช้เงินให้ จะชักเอาเป็นเลืกตั้งค่าเสียแล้วเครื่องในโรงทำกระเปาะที่มี
อยู่จะทำต่อหรือไม่ ถ้าจะเลิกไม่ทำเสียแล้ว ของที่ลงทุนมาเป็นนักเป็นหนา
ก็มิเป็นอันทั้งเสียหรือ จะขายใครเขาจะซื้อ การทำกระเปาะที่ราษฎรใช้แทนเบี้ย
เป็นการของบ้านใหญ่เมืองโตทุกทิศทุกประเทศ เมืองเขมรเขาเป็นเมืองชั้น
ของกรุงเทพ ฯ เขาก็ยังริใช้ก่อนกรุงเทพ ฯ นี้ขึ้นไปถึงสิบห้าสิบหกปีมาแล้ว
ที่เมืองสงขลา พระยาสงขลาเขาก็หล่อแผ่นดินบุกมีตราให้ราษฎรใช้แทนเบี้ย
มานานแล้ว ก็ในกรุงเทพ ฯ นี้มีผู้ริอ่านการกระเปาะแทนเบี้ยขึ้นได้ทำใช้กัน
แล้ว ใครจะมาเป็นใหญ่เป็นโตจะให้เลิกเสียก็จะเป็นอันทำบ้านเมือง
กรุงเทพ ฯ ให้กลับเป็นเหมือนเมืองลาว เมืองข่า เมืองป่า เมืองคง ใช้
แต่หอยเบี้ยกันไม่อายุเขาหรือ ถ้าจะทำต่อไปห้ามไม่ให้ใช้ตราเก่าแล้ว เขา
ก็จะสงสัยว่าของทำขึ้นใหม่ในแผ่นดินนั้นนานไปก็จะใช้ไม่ได้เหมือนกัน เขา
ก็จะไม่เชื่อไม่ถือ ถ้าในแผ่นดินนั้นจะให้ใช้ตราในแผ่นดินนั้นแต่อย่างเดียว
ตราในแผ่นดินก่อน ๆ ก็ต้องยอมให้ใช้เหมือนกัน ถ้าไม่ยอมให้ใช้ก็จะ
ต้องซื้อมาให้หมดเก็บตามราคาจึงจะเป็นยุติธรรม ด้วยพระเจ้าแผ่นดินก็
เป็นมนุษย์ แลไม่เป็นเช่นไม้ก้อนหญ้าเลยเหมือนกันทุกพระองค์ ไม่มี

พระองค์ โศเป็นไม้แก่นแลเป็นทองเหลืองทองแดงของแผ่นดิน เมื่อแผ่นดินยังตั้งอยู่ที่แผ่นดิน ของอยู่ในแผ่นดิน เคียวจะให้ เปลี่ยนไปอย่างเปลี่ยน พระวงศ์กิติพระองค์กิติของพระเจ้าแผ่นดิน แลเปลี่ยนตำแหน่งขุนนางนั้นไม่ได้ ขุนนางในแผ่นดินเมื่อเปลี่ยนแผ่นดินไปแล้ว ก็ยังคงบรรดาศักดิ์แลตำแหน่งอยู่ฉนั้นใด สิ่งของบังเกิดขึ้นตามพระราชบัญญัติทั้งปวง ก็จะต้องคงเป็นพระราชบัญญัติอยู่ จะทำลายล้างเลิกถอนไม่ได้ แต่หอยเบี้ยกติกะแปะตราเมืองอื่น ๆ กิติ จะมาขึ้นเงินแก่ท้องพระคลังไม่ได้ เพราะมิใช่ของทำไปแก่พระเจ้าแผ่นดินเมืองนี้”

ต่อมาเพียงไม่กี่วัน รัฐบาลได้ออกประกาศชี้แจงข่าวลืออีกครั้งหนึ่ง กราวนี้เป็นเรื่องชี้แจงความเข้าใจผิดของราษฎรที่เอารัฐโสฬสที่มีตราเครื่องสูง ไปใช้ในทางต่ำ และพร้อมกันนั้นได้ขอร้องให้ราษฎรสงวนการใช้รัฐและโสฬสด้วย * ประกาศดังกล่าวมีข้อความดังต่อไปนี้

“มีพระบรมราชโองการว่า ด้วยเบี้ยรัฐเบียโสฬสกิติเงินบาทกิติที่มีตราประจำแผ่นดินไปนี้มีคนบางจำพวกเล่าลือกันว่า ทรงพระราชดำริคิดเพราะเป็นเงินบาทเงินเหรียญและเบี้ยรัฐเบียโสฬสมีผู้เอาไปใช้ต่ำ ๆ สูง ๆ ไม่สมไม่ควร และว่าอย่างอื่น ๆ ไปอีกกิติ ก้อนธรรมาคาราษฎรเมืองไทยนี้มักเป็นเช่นนั้นเอง โง่งมซมเซอะเอามาสำคัญเป็นการของพระเจ้าแผ่นดิน ความฉลาดเฉลียวเปรี้ยวปราศเอาไปยกยอให้ผู้อื่นเสีย การที่จริงไม่อย่างนั้น การอย่างธรรมเนียมที่ชอบอย่างไรในหลวงทราบสิ้นทุกประการ ก็การทำเบี้ยแปะใช้ในเมืองใหญ่ ๆ เขาทำให้แทบทุกเมือง ว่าแต่เมืองใกล้ ๆ

๑. จกตหมายเหตุ ร. ๔ เรื่องเบี้ยแปะมีผู้เอาไปใช้สูง ๆ ต่ำ ๆ เลขที่ ๔๒๒

ที่ท่านทั้งปวงรู้เห็นอยู่ คือเมืองจีนเมืองญวน เขาก็หล่อกะแปะทองเหลือง
กะแปะสังกะสีใช้มานาน ในกะแปะทุกแผ่นมีหยัห้อยตามพระเจ้าแผ่นดินทุกองค์
สืบมาหลายชั่วแผ่นดิน ก็ฝ่ายข้างแผ่นดินยุโรปนั้นเบี้ยแปะทำค้วยทองแดง
เขาถ่ายรูปดวงพัศตร์เจ้าแผ่นดินเมืองเขา ถ่ายทั้งรูปก็มีบ้าง ทำไว้ใน
แผ่นแปะทุกแผ่น แล้วก็มีนามพระเจ้าแผ่นดินแลนามเมืองล้อมอยู่ค้วย ของ
ทำในเวลาพระเจ้าแผ่นดินองค์ใด ดวงพัศตร์แลรูปแลอักษรสำแดงตามพระ
เจ้าแผ่นดินองค์นั้นก็มียกแผ่น หนึ่งหน้าหนึ่งของเบี้ยแปะทองแดงนั้นก็เป็นรูป
ตราเช่นตราของพระเจ้าแผ่นดินนั้นใช้ บางทีก็มีประมาณบอกส่วนของเบี้ย
เช่นอัฐเช่นโสฬสนั้นทุกเมือง ในแผ่นดินอินเดียที่ไทยเรียกว่าเมืองเทศนั้น
เมื่อครั้งฮินดูและแขกยังครองแผ่นดินของค้วยอยู่ ราษฎรก็ใช้ห้อยเบี้ยช้อ
ขายกันเหมือนเช่นในกรุงเทพ ฯ นี้ ครั้นนั้นลูกค้าเอาห้อยเบี้ยไปขายที่เมือง
อินเดียที่เรียกว่าเมืองเทศเสียมาก ในกรุงเทพ ฯ นี้มีห้อยเบี้ยเข้ามาน้อยเบี้ย
จึงแพง ครั้นเมืองอังกฤษได้มาเป็นใหญ่ในเมืองอินเดียที่เรียกว่าเมือง
เทศทั้งสน ก็ตั้งทำเบี้ยแปะให้ราษฎรใช้ มีรูปดวงพัศตร์ของพระเจ้าแผ่นดิน
อังกฤษหน้าหนึ่ง มีอักษรบอกประมาณหน้าหนึ่ง แลจำหน่ายไปให้
ราษฎรใช้ช้อขายกัน เวลานั้นห้อยเบี้ยอังกฤษก็ไม่ได้ห้ามกงให้ใช้กันอยู่ แต่
มีผู้ชอบใจใช้เบี้ยแปะทองแดงเสียมาก พวกชนห้อยเบี้ยเข้าไปขายในเมือง
อินเดียที่เรียกว่าเมืองเทศก็หาผู้ช้อไว้ไม่ เบี้ยแปะทองแดงในอินเดียจำเรียด
มากจนถึงใช้ต่อมาในเมืองเกาะหมากเมืองสิงคโปร์จนบัดนี้ประมาณ ๔๐ ปี
มาแล้ว ตั้งแต่เบี้ยแปะทองแดงเกิดขึ้นมากในเมืองอินเดีย พวกชายห้อย
เบี้ยขายในเมืองนั้นไม่ได้ จึงทรุกกันชนมาขายในกรุงเทพ ฯ นี้ ห้อย

เบี้ยจึงจำเริญมากขึ้น ก็บั้นในกรุงเทพ ฯ นี้ทำเบี้ยอัฐเบี้ยโสฬสขึ้นแล้ว
จำหน่ายให้ราษฎรใช้ ก็ไม่ได้ห้ามว่าอย่าให้ใช้หอยเบี้ย คงให้ใช้กันอยู่
ตามเดิมตามแก่ใจของราษฎร การเบี้ยอัฐเบี้ยโสฬสนั้นก็ให้รู้ว่าเหมือนกับ
หอยเบี้ยที่ลูกค้าขนเข้ามาขายเพิ่มเติมให้เบี้ยมากขึ้นนั้นแล จะเป็นอันขัด
ขวางแก่ทางซื้อขายของราษฎรก็หาไม่ แต่เพราะพิศุขขาดลงไปว่า ๘ อัฐ
เพียง ๑๖ โสฬสเพียงไม่ยอมให้ขึ้นลงเลยก็ย้ายเหมือนหอยเบี้ย ในหลวง
จึงยอมรับว่า ถ้าใครมีเบี้ยอัฐเบี้ยโสฬสมากจะใคร่ได้เงินจะมาเปลี่ยนไปแต่
ในหลวงก็ได้ ถ้ายอมให้ราคาขึ้น ๆ ลง ๆ ตามใจราษฎรจะซื้อขายกันแล้ว
ในหลวงก็ไม่ต้องให้ เบี้ยแปะก็ตกลงเหมือนหอยเบี้ยอย่างเดียวกัน ก็ซึ่ง
ใครสำคัญว่ามีตราของพระเจ้าแผ่นดินจะเอาไปใช้เป็นค่าสูง เจ้าแผ่นดินที่
ทำไปดังนั้นทำไปด้วยใจไม่รู้จักว่าดังนี้ไม่ควรด้วยธรรมเนียมเมือง
อื่น ๆ เขาใส่ชื่อใส่รูปใส่ตราของพระเจ้าแผ่นดินทุกเมือง ก็ในเมืองไทยนี้
ถ้าจะใช้ตราอย่างอื่นไม่ใช่ตราสำคัญให้รู้จักเจ้าแผ่นดินผู้ทำแล้ว การนั้นจะ
มีเป็นเกียรติยศแก่ผู้อื่นไปๆ ประการหนึ่งการถือค่าสูงไม่ข้ามไม่กราบ
จะถือแก่ในดวงตราเดิม รูปที่กตที่ประทับไปจากดวงตราเดิมนั้นไม่ควรจะถือ
รูปที่กตที่ประทับไปจากดวงตราเดิม เมื่อใครคิดถึงพระเดชพระคุณจะกราบ
ไหว้ถวายบังคมบูชาก็ได้ เมื่อข้ามเมื่อกราบคูดุกคูดุหมันก็ไม่มีโทษมีผิด
เปรียบเหมือนหนึ่งกับว่าถ้าพระเจ้าแผ่นดินเสด็จพระราชดำเนินไป โดยหน
ทางที่มีดินอ่อนนุ่มเป็นพื้นทราย รอยพระบาทปรากฏอยู่ เมื่อเสด็จนั้น
ประทับทรงท้าวที่ทรายด้วยพระหัตถ์ รอยพระหัตถ์ปรากฏอยู่ เมื่อมีผู้นับ
ถือมากราบถวายบังคมหรือบูชาก็เป็นสวัสดิมงคล เมื่อไม่นับถือไม่กระทำ
ในใจแล้ว เคนลุยลายเหยียบย่ำไปก็ไม่มีโทษ เหมือนหนึ่งเวลาเสด็จพระ-

ราชดำเนินไปด้วยพระบาท รอยพระบาทปรากฏอยู่ในหนทางดินอ่อนก็ตีทางฝุ่นทางทรายก็ตี ข้าราชการพวกตามเสด็จก็เดินตามเสด็จไปไม่ได้หลีกเลี่ยง เหยียบย่ำสูญไป ไม่ได้สั่งให้ใครห้ามปรามนั่งเฝ้ารักษาเลยไม่ใช่ฤกษ์แต่องค์พระบาทนั้น ไปกระทบกระทั่งข้ามกรายไม่ได้เป็นที่เคารพยิ่งฉนั้นใครพระราชัญจรก็ตี ดวงตราเดิมก็ตีนั้นแต่เป็นที่บูชานับถือ ทำมิ่งสิ่งขวัญใครข้ามกรายก็เกินไม่ได้ไม่ควรเหมือนองค์พระบาทนั้นแล การเป็นดังนี้”

ในตอนท้ายของประกาศได้ขอร้องให้ ประชาชนสงวน สิ่งที่ใช้ร่วมกันในสังคม คือเหรียญรัฐ และโสฬส ความมีว่า

“แต่บัดนี้มีพระบรมราชโองการให้ประกาศขอมาแก่ผู้จะใช้เหรียญรัฐ โสฬสทั้งปวง ใครจะนับเหรียญรัฐ โสฬส ขอเสียอย่าให้เขาลงนับที่พันปุ่นพันศิลาแลกระเบื่องอิฐหยาบคายแข็งต่าง ๆ ลวดลายคราศำคัญจะร่อยหรอไปเสียเร็ว ให้ผู้ฝังแล้วเข้านับกันบนผ้า เพื่อจะรักษาของให้ใช้อยู่ได้นาน ๆ กะเปาะทำด้วยดีบุกผสมทองแดงน้อยอ่อนกว่าทองเหลืองทองแดง จะร่อยหรอยับเย็นเสียเร็ว ครั้นจะทำด้วยทองแดง ๆ หายากทำมากไม่ได้ ถ้าจะทำด้วยทองเหลือง ๆ เพราะใช้ในพิมพ์จักรไม่ได้ต้องหล่อด้วยกะเปาะเงิน การเข้าไปไม่ทันพระประสงค์”

เหรียญ ทอง หส พิศ พิศกึ่งดี

เนื่องจากได้มีการเปิดชุมทองที่เมืองกาลิฟอเนีย สหรัฐอเมริกา และทวีปออสเตรเลียในราว พ.ศ. ๒๓๕๐-๒๓๕๑ ทำให้เพิ่มจำนวนทองคำของโลกที่เสาะหาได้ในปีหนึ่ง ๆ ถึง ๖-๗ เท่าตัว ทองคำได้เข้าไปท่วมตลาดยุโรป และอเมริกาอยู่หลายปี แล้วเริ่มไหลมาทางตะวันออกไกลในราว พ.ศ. ๒๔๐๐ ครั้นเมื่อประเทศไทยเปิดการค้ากับต่างประเทศโดยเสรี ทองคำได้หลังไหลเข้ามามากจนเกินความต้องการที่

จะใช้ทำรูปพรรณและเครื่องประดับ รัฐบาลจึงได้ทำเหรียญทองขึ้นใช้ ๓
ขนาด ขนาดใหญ่ราคา ๘ บาทเทียบเท่ากับเหรียญทองปอนด์สเตอร์ลิงก์
เรียกว่า ทศ ทศนั้นแปลว่าสิบหมายถึงเศษหนึ่งส่วนสิบของชั่ง คือ ๘ บาท
ขนาดกลางราคา ๔ บาทเทียบเท่ากับเหรียญทองครึ่งปอนด์สเตอร์ลิงก์ เรียก
ว่าพิศ พิศมาจากคำภาษาบาลี “วิส” แปลว่ายี่สิบหมายถึงเศษหนึ่งส่วน
ยี่สิบของชั่ง คือ ๔ บาท ส่วนขนาดเล็กราคาสิบสิ่งเทียบเท่า ๑ ตำลึงจีน
เรียกว่าพัคคิงส์ พัคคิงส์มาจากคำภาษาบาลี “พคฺคิสฺ” แปลว่าสามสิบสอง
หมายถึงเศษหนึ่งส่วนสามสิบสองของชั่ง คือ ๑๐ สิ่ง ผู้ใดมีทองคำจะนำ
ไปให้โรงกระษาปณ์ทำเหรียญทองก็ได้ แต่เจ้าพนักงานจะหักค่าด้านค่าสูญ
เพลิงไว้ตามสมควร ส่วนลวดลายของเหรียญทองนั้นไม่มีกล่าวไว้ ณ ที่ ไค
จึงต้องดูเอาจากของจริง เท่าที่ปรากฏลวดลายในเหรียญทองก็คล้ายคลึงกัน
กับลวดลายของเหรียญเงินที่ออกในปี พ.ศ. ๒๔๐๓ กล่าวคือหน้าหนึ่งมีรูป
มงกุฎอยู่กลางและฉัตรตั้งอยู่สองข้าง อีกหน้าหนึ่งมีช้างอยู่กลางวงจักร ที่
แตกต่างกันไปจากเหรียญเงินก็คือลาย พื้นด้านมงกุฎกับจักรของเหรียญทองทศ
และเหรียญทองพิศเส้นหยาบกว่า นอกจากนั้นเหรียญทศและพิศมี จุกไข
ปลารอบขอบวงกลมทั้งสองด้าน ส่วนเหรียญเงินนั้นไม่เป็นจุกไขปลารอบ
เป็นรูปคล้ายเกสรดอกไม้ เหรียญทองดังกล่าวมีเพียงจักรทศขนาด

เหรียญทองราคา ๑๐ สิ่งที่ออกพร้อมกับเหรียญเงินในปี พ.ศ.
๒๔๐๓ ไม่ค่อยมีความสำคัญเท่าไรนัก แต่เหรียญทองรุ่นนี้มีความสำคัญ
มาก แสดงถึงพระปรีชาสามารถของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่
ทรงพระราชดำริให้มีเหรียญทองใช้ควบคู่กันไปกับเหรียญเงิน และให้

เหรียญทองใช้ชำระหนี้ในการค้าขายกับต่างประเทศได้ด้วย โดยเทียบกับ
มาตราเงินของประเทศที่ทำการค้าขายคึกคักกับประเทศไทยมาก คืออังกฤษ
กับจีน นอกจากนั้นการทำเหรียญทองก็เป็นไปโดยเสรี ใครมีเนื้อทองคำ
จะนำมาให้รัฐบาลทำเหรียญทองก็ได้

ในการออกใช้เหรียญทองคำรัฐบาลได้ออกเป็นประกาศพิทักษ์ราคาของ
แปดศพิศพัคคิงส์ เมื่อวันที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๕๐๖ เนื่องจากประกาศดังกล่าว
ได้อธิบายเหตุผลในการทำเหรียญทองไว้ และได้ให้ความรู้ที่เป็นประโยชน์
เกี่ยวกับเรื่องทองคำไว้ชัดเจนดีพอใช้ ถ้าจะถอดความในประกาศเกรงว่า
จะทำได้ไม่ดีพอ จึงขอคัดเอาประกาศทั้งหมดมาลงไว้ ถึงแม้ว่าก่อนข้าง
จะยืดยาวอยู่สักหน่อยก็ตาม

“ มีพระบรมราชโองการมรพระบัตินุสรุตสิงหนาทให้ประกาศแก่
พระราชวงศานุวงศ์ แลข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายหน้าฝ่ายใน แลราษฎรใน
กรุงแลหัวเมืองให้ทราบทั่วกันว่า ในพระราชอาณาจักรนี้แต่ก่อนทองคำมีน้อย
เป็นแต่ใช้ทำรูปพรรณต่าง ๆ เป็นเครื่องยศเครื่องประดับ กับคั้นทองคำใบ
ของเงินบ้าง ทองแท่งเงินบ้าง ทองคำเมืองกาสพอเนียบ้าง ทองเหรียญ
เมืองยุโรปเมืองอเมริกาบ้าง มีเข้ามามากในพระราชอาณาจักร จนเกินการ
ที่จะใช้สอยทำรูปพรรณแลเครื่องประดับ ผู้มีทรัพย์เก็บทองคำมากร้องขอ
ขายแลขอส่งแทนภาษีอากรก็มี ด้วยเหตุนี้จึงทรงพระราชดำริว่า ความอย่าง
เมืองอื่นที่เป็นเมืองแผ่นดินใหญ่นั้น ๆ หลายเมือง เมื่อทองคำมีมากขึ้นผู้
ครองแผ่นดินเมืองนั้น ๆ ก็คิดทำเป็นทองเหรียญมีตราหลวงเป็นสำคัญให้
ราษฎรใช้ในกำหนดราคานั้น ๆ ไม่ต้องเทียบน้ำหนักและเนื้อทองคำกัน

ผู้ใดได้ทองคำทองเหรียญไป เมื่อต้องการเงินมาขอขึ้นเงินต่อคลังหลวง
ฤๅเศรษฐีเจ้าทรัพย์ก็ได้ตามกำหนดซึ่งพิคักไว้ จนเมื่อนั้น ๆ ใช้ทอง
ตราทองเหรียญแก่กันอยู่เป็นปรกติเหมือนใช้เงินตราแลเบี้ยแปะทั้งปวง ก็
ในกรุงเทพฯ นี้ทองคำใช้กับเงินตราเช่นนั้นยังมีไม่ จึงมีพระบรม
ราชโองการดำรัสสั่งให้เจ้าพนักงานโรงจักร ซึ่งเป็นที่ทำเงินเหรียญแลเบี้ย
อัฐเบี้ยโสฬศนั้น คิดทำทองเหรียญทองแปะด้วยทองคำเนื้อแปดเศษสอง
คือทองใบยี่ห้ออันเสงเป็น ๓ ขนาด ขนาดใหญ่ทีราคาแปดละ ๘ บาท
ขนาดกลางทีราคาแปดละ ๔ บาท ขนาดน้อยทีราคาแปดละ ๑๐ สลึง ขนาด
ใหญ่ขนาดกลางนั้นเทียบตามอย่างทองเหรียญอังกฤษ คือ เหรียญใหญ่ของ
อังกฤษที่เรียกว่าทองปอนด์ ฤๅอีกชื่อหนึ่งว่าสเตอร์ลิงก์ ฤๅอีกชื่อหนึ่ง
เรียกว่าสอเวอร์เรนต์แลเหรียญขนาดย่อมเรียกว่าทองฮาฟปอนด์ ฤๅอีกชื่อ
หนึ่งว่าสเม็คเตอร์ลิงก์ ฤๅอีกชื่อหนึ่งว่าฮาฟสอเวอร์เรนต์จะว่าตามการซึ่ง
คิดมาตราเงินในเมืองอังกฤษนั้น อังกฤษคิดนับว่า ปอนด์ หนึ่งเป็น ๒๐
ซิลลิงก์ หนึ่งเป็น ๑๒ เปส แลในการสั่งสั่งของซื้อขายอยู่เมื่อได้บิล คือ
หนังสือกำหนดราคาของมาแต่เมืองอังกฤษก็ยอมคิดนับเป็นจำนวนปอนด์มา
๔ ปอนด์ ๑๐ ปอนด์ ๑๐๐ ปอนด์แลอื่น ๆ ครั้นมาที่กรุงเทพฯ นี้ถ้าผู้ซื้อ
มีทองปอนด์เอาทองปอนด์ใช้ให้ก็ได้ ถ้าไม่มีทองปอนด์ นายห้างผู้รับสั่ง
ของคิดเอาเงินแต่ผู้สั่งปอนด์ละ ๘ บาทเสมอไป ถ้าจำนวนเป็นฮาฟปอนด์
คือครึ่งปอนด์ก็คิดเอา ๔ บาทเสมอไป คงคิดราคากัน ๑๐ ปอนด์เป็นเงิน
ซึ่งหนึ่งแล ๒๐ ฮาฟปอนด์เป็นเงินซึ่งหนึ่ง แต่ตัวทองปอนด์ทองฮาฟ
ปอนด์นั้นไม่เป็นทองบริสุทธิ์ เป็นทองขวางลิ่มประสมทองแดงส่วน ๑
ใน ๑๒ ส่วน ปอนด์หนึ่งหนัก ๒ สลึง เมื่อคิดราคาปอนด์ละแปดบาทก็

เป็น ๑๖ นักซาฟปอนด์นั้นหนัก ๑ สติง คิดราคาซาฟปอนด์ละ ๔ บาท ก็เป็น ๑๖ นักเหมือนกัน ทองปอนด์ทองซาฟปอนด์นั้นได้เอามาหุงกั๊ก เอาทองแดงออกเสีย ก็คงเนื้อทองคำเนื้อแปดปอนด์ ๑ แต่สติง ๑ กับ เฟือง ๑ กับ ๒ ไพ คิดราคาปอนด์ละ ๘ บาท ก็เป็น ๑๘ นักเกินสัก หน่อย ทองใบซาฟปอนด์ที่หุงแล้วก็คงแต่เฟือง ๑ กับ ๓ ไพ คิดซาฟปอนด์ละ ๔ บาทก็เป็น ๑๘ นักเกินหน่อยหนึ่งเหมือนกัน จึงทรงพระราชดำริว่า ซึ่งทองคำทองเหรียญเมืองอื่นเจือทองแดงให้ขวางลึมนั้น เพื่อจะให้มันเนื้อกระด้างใช้ทนได้นานคราไม่ใคร่เลื่อนไป ไม่ต้องยุบทำใหม่บ่อยๆ ให้เสียสูญเปลือง หนึ่งจะล่อใจคนที่ไม่รู้คทองว่าคงลึมนขวางลึมนินดี ว่าคิดราคาแค่ ๑๖ นัก ในกรุงเทพฯ นี้จะทำเช่นนั้นให้เหมือนกันก็ได้ แต่ครั้นจะทำอย่างนั้น ทองในบ้านในเมืองก็จะไปทองขวางลึมนไปเสียมาก ราษฎรที่ไม่นับถือก็จะรังเกียจไป จึงโปรดฯ ให้คงทำด้วยเนื้อทองล้วน คิดราคา ๑๘ นัก ตามเนื้อทองบริสุทธิ์ ก็เมื่อคิดแปลละ ๑๘ นักทั้ง ๓ อย่าง ขนาดใหญ่ทองน้ำหนักสติงเฟืองกับ ๓ ไพ เก่านราคา ๘ บาท ขนาดกลางน้ำหนักทองเฟืองกับ ๓ ไพ เก่านราคา ๔ บาท ขนาดน้อยน้ำหนักทองเฟืองกับ ๑ ไพ เก่านราคา ๑๐ สติง ขนาดใหญ่ขนาดกลางนั้นใช้ในที่ทองปอนด์แลซาฟปอนด์ของอังกฤษคงว่าแล้ว แต่ขนาดน้อยราคา ๑๐ สติงนั้น ใช้แทนกำลังอย่างเงินที่จีนเรียกว่าเตล^๑ ก็ดีว่าเนี่ยะ^๒ ก็ดี

ทองแปที่^๓ทำขึ้นใหม่จำพวก ๓ อย่างนี้ล้วนเป็นทองคำเนื้อบริสุทธิ์ ไม่ได้ผสมเงินผสมทองแดงเลย แต่คิดราคา ๑๘ บาทนั้น ตามราคาเนื้อทองใน

๑. ตรงกับ Fael ในภาษาอังกฤษแปลว่าคำลึง

๒. ตรงกับ สึ ในภาษาจีนแปลว่าคำลึง

ทองปอนด์และทองฮาฟปอนด์ของอังกฤษ ซึ่งจะพึงคำนึงเอาไว้ว่าได้ผสมทองแดงนั้นเลย ก็ในกาลทุกวันนี้เพราะทองคำมีเข้ามามากล้นเหลือไป ผู้มีทองคำมากอยากขายเอาเงินใช้ ก็บอกขายในราคาต่ำลงมาจากทองคำแท้ เนื้อแปดเศษสองก็หย่อนกว่า ๑๖ หนัก ก็การที่ทองราคาต่ำไปนี้ เพราะทองมีมากเข้ามา ประมาณเนื้อทองซึ่งเรียกกันอยู่ว่า เนื้อสี่ เนื้อห้า เนื้อหก เนื้อเจ็ด เนื้อแปด ฤๅอีกคำหนึ่งว่านพคุณแก่น้ำ ฤๅอีกเล่า คำที่คนพูดละเอียดยกเศษชานเนื้อหกเนื้อเจ็ดสองซาสามซา ฤๅต่างอย่างที่เศษอย่างคำว่าเนื้อแปดเศษสอง ก็คำว่าเหล่านี้จะมีต้นเดิมราคาของคำมาแต่ไหน ท่านทั้งหลายเข้าใจฤๅไม่ ซึ่งวางประมาณเบ้มจำนวนนับมีแต่สี่ขึ้นไปหาเก้า แลนับค่าได้ส่งมากก็ไม่มี คือไม่มีว่าเนื้อหนึ่ง เนื้อสอง เนื้อสาม แต่บางทีก็มีอยู่บ้างเป็นคำโบราณคำลาวแต่ก่อน ได้ยินอยู่ว่า เนื้อหนึ่ง เนื้อสอง แต่เดี๋ยวนี้ไม่มีใครพูดแล้ว แลจำนวนนับเนื้อทองคำเกินกว่าเก้าขึ้นไป คือใครจะว่าเนื้อสิบเนื้อสิบเอ็ด เนื้อสิบสอง เนื้อยี่สิบสามสิบ เนื้อร้อย เนื้อพันไม่มีที่เดียว ก็ซึ่งเหตุให้เรียกอย่างนั้นนั้นคืออย่างไร ท่านทั้งหลายเข้าใจฤๅไม่ว่าให้ท่านทั้งหลายฟังตามที่ได้รู้มา ท่านผู้ใดรู้แล้วก็อย่าลืออวดเลย จะว่าทั้งนี้เพราะเห็นว่าผู้ที่ไม่รู้มีโดยมาก ให้รู้มาก ๆ ด้วยกัน จึงจะขอว่าให้เข้าใจ

ประมาณเนื้อทองคำตั้งแต่สี่ขึ้นไปจนเนื้อนพคุณแก่น้ำนั้น เป็นธรรมเนียมเมืองลาวเชียงแสนซึ่งเป็นต้นเดิมของไทยชาวเหนือสิบมา ครั้นนี้ที่เมืองเชียงแสนบ่อแร่ทองมีมากเงินมีน้อย เพราะเป็นบ้านคอนเมืองเงินอยู่ไกลทะเลกำปั่นแลสำเภาเข้าไม่ถึง มีเงินใช้แต่เงินที่คัดออกจากทองเนื้อคำด้วยการหง้าง แลมีเงินจีนเงินญวนมาแต่ลูกค้าทางบกบ้าง มีเงินใช้ในพื้นบ้านพื้นเมืองน้อย เจ้าบ้านเจ้าเมืองอยากได้เร็วเงินเกิดในแผ่นดิน

เป็นของบ้านเมืองนั่นเอง แต่งคนให้ออกเที่ยวสืบเสาะหาบ่อแร่ที่จะตกลง
เป็นเงินได้ก็ไต่เนื้อแร่ประหลาดๆ มาบ้าง สำคัญว่าเป็นเงินแล้วทำพดด้วง
ประทับตราใช้สอยกันก็มีบ้าง แต่ครั้นนานเข้าเก่าแล้วก็ค่าไป เงินตราของ
เก่าที่ทำด้วยแร่อย่างนั้นทุกวันนี้ก็ยังมิหาได้อยู่บ้าง พวกแปรรูปเรียกว่า
เงินคำ คือเงินที่มีเนื้อละเอียดกว่าเงินปกติ แต่สีคำคล้ายของสัมฤทธิ์ เงิน
ลาวอีกอย่างหนึ่งเรียกว่าเงินชาเกวียน น้ำเงินนี้ดีกว่าเนื้อเงินที่ใช้อยู่โดย
ปกติ เนื้อละเอียดดีแลขาว เงินพวกนั้นประมาณการดูเห็นจะคัดออกจาก
ทองคำเนื้อดำ ฤๅอย่างหนึ่งจะนำแต่เงินเนื้อนุ่มมาแต่เมืองจีนทางบก ก็
เพราะในเมืองเชียงแสนใช้เงินเนื้อสูงกว่าเงินเหรียญตราในทุกวันนั้นก็ดี แล
เพราะมีเงินใช้ในบ้านในเมืองน้อย เหมือนบ้านเมืองที่มีเบี้ยน้อยก็ใช้เบี้ย
ร้อยสองร้อยต่อเฟื้องบางแห่งบางคราวฉันทใด ในเมืองเชียงแสนแต่ก่อน
มีเงินใช้น้อย มีทองคำมาก ทองคำจึงราคาถูก ทองคำที่เนื้อดำซื้อขายกัน
หนักบาทหนึ่งเป็นเงิน ๔ บาท จึงเรียกว่าเนื้อดำ ที่เนื้อสูงขึ้นไปกว่านั้น
ทองคำหนักบาทหนึ่งเป็นราคาเงิน ๕ บาท เรียกว่าเนื้อห้า ทองคำหนัก
บาทหนึ่งเป็นราคาเงินหกบาท เรียกว่าเนื้อหก ทองคำหนักบาทหนึ่งเป็น
ราคาเงิน ๗ บาท เรียกว่าเนื้อเจ็ด ทองคำหนักบาทหนึ่งเป็นราคาเงิน ๘
บาท เรียกว่าเนื้อแปด ทองคำหนักบาทหนึ่งเป็นราคาเงิน ๘ บาท ๒ สลึง
เรียกว่าเนื้อแปดสองขา ฤๅอีกคำหนึ่งเรียกว่าเนื้อแปดเศษสอง ตามการที่
ราษฎรใช้ซื้อขายกันในเวลานั้นทองคำเนื้อสูงสูงอย่างเอก เช่น ทองบางตะ
พาน ขายกันหนักบาทหนึ่งเป็นราคาเงิน ๘ บาท เรียกว่านพคุณแก่น้ำ ก็
ทว่าสองขาสามขาที่ดี ฤๅที่เรียกว่าเศษสองเศษสามก็ดีโดยละเอียดนั้น ก็
ว่า เศษสลึงแต่หน้าขึ้นนั้นขึ้นไป

ทองผสมสีเหลือง ๆ ให้กินไม่ขึ้นทุกวันนี้ เรียกว่าทองเนื้อริน แต่
ก่อนลาวเรียกว่าเนื้อสอง เพราะขายกัน ๒ หนัก ทองเนื้อรินอย่างเลวๆ
ทองสีคอกบวบ ซึ่งในเวลานั้นขายกันชนิดราคาต่อหนัก ลาวเรียกว่าทอง
เนื้อหนึ่ง แต่โบราณได้ยินว่าบังอยู่ ก็ประมาณซื้อเนื้อทองเหล่านี้ทั้งปวง
เดิมเป็นธรรมเนียมของลาวชาวเชียงแสน แลใช้เป็นไวหารในการเทียบน้ำ
ทอง ครั้นสืบมาถึงบ้านเมืองใกล้ทะเล เงินมีเข้ามากราคาทองก็แพงขึ้นไป
ถึง ๒ เท่าพักกันนี้ ก็บางทีทองคำเนื้อนพคุณบางตะพานราคาถึง ๒๐
หนัก ถึง ๑๔ หนัก ทองคำเนื้อแปดสามัญที่เรียกว่าเนื้อแปดกตลาท ราคา
ถึง ๑๔ หนัก ๑๗ หนักถึง คนโบราณว่ากันอีกคำหนึ่งว่า ข้าวกับทองได้
ราคาเท่ากัน เมื่อไรข้าวถูกทองแพง เมื่อไรข้าวแพงทองถูก ซึ่งว่าดังนั้นก็
จริงอยู่บ้าง ในเวลาเมื่อในกรุงมีธรรมเนียมปักข้าวไม่ให้มีผู้เอาไปค้าขาย
นานา ประเทศเป็นนี้จ เมื่อนั้นชาวนาเมื่อทำนาได้ข้าวมากจะขายราคา
แพงก็ขายไม่ใคร่ไ้ จะเก็บไว้กลัวจะผุจะเสีย ต้องขายในราคาต่ำๆ เพียง
เกวียนละ ๕ บาท ๔ บาท ๓ บาท ถึงกระนั้นไม่ใคร่มีผู้ซื้อ ต้องเอาข้าว
ออกแลกของต่าง ๆ บรรดาที่จะใช้จะกิน เมื่อขายดังนั้นก็ไม่ได้ทรัพย์สิน
มากเป็นกำไรสมกับแรงเหนื่อย ที่ชาวนาคู่โคกลัวต้องเสียค่านาเปล่าเวรนา
เสีย นานาฝนฟางลอยก็ทิ้งไม่ทำ ชาวนาที่ท้ออยู่ก็คอยจ้องมองหาเวลาที่จะ
กคราภาข้าวให้สูงขึ้น เมื่อเวลาค้นกันซื้อ ก็เมื่อใดฝนแล้งสักเดือนหนึ่ง
ครึ่งเดือน ฤามีข้าวศึกเสียเหนือไค้อะโรมา คนที่มีครอบครัวบุตรภรรยาทาส
ชายหญิงมาก ก็เกิดความสะดุ้งตกใจกลัวข้าวจะแพง ค้นกันเที่ยวซื้อข้าวมา
ไว้ ที่นอย่งนั้นหลายสิบแห่งเข้าด้วยกัน ราคาข้าวก็แพงขึ้นไปในสองวัน
สามวัน ก็เพราะนามีน้อย ตัวข้าวก็น้อย เมื่อค้นกันซื้อมากเอาไปก็เสีย ข้าว

ก็ไม่พอประสงค์ของคนที่นี่ ต้องซื้อซื้อขบ่นกันอยู่ ทัพข้าวมากอยาก
ได้กำไรก็ยิ่งกดราคาข้าวให้สูงขึ้นไปเงินของคนบางจำพวกจะใช้ราคาข้าว
ไม่มี ต้องเอาทองออกตีให้แทนราคาข้าว ฝ่ายผู้รับเอาทองไว้ก็เก็งเล็ง
ให้ลดราคาทองต่ำลงไป ด้วยเหตุนี้เมื่อไรข้าวแพงราคาทองจึงต่ำลงมาก
เพราะตื่นความที่ปลหลังฝนน้อยก็ตี ฝนมากน้ำมากเกินไปก็ตี ครั้นฤดูทำนาปี
ใหม่ชาวนาเห็นว่าข้าวแพงอยากจะขายข้าวให้มีกำไรกันทำนามากทุกแห่ง
ทุกตำบล คนที่ทิ้งนาไปทำมาหากินอย่างอื่นแล้วก็กลับไปทำนา ฝ่ายผู้ซื้อ
ข้าวไว้เกินประมาณ เห็นว่าปีใหม่ข้าวใหม่จะมีมาก ข้าวที่ตัวคนซื้อไว้แพง
จะเก็บไว้ก็กลัวผุจะเสีย ฤจะขายต่อเมื่อข้าวใหม่มีมาก ก็กลัวว่าราคา
ข้าวจะตกลงหนักจะขาดทุนมากไป ก็รีบร้อนเร่งขายข้าวของตัวที่เก็บไว้เสีย
โดยเร็ว สู้ขายขาดทุนแต่น้อย ด้วยเห็นว่าคิดว่าจะขายเมื่อเวลาข้าวใหม่มี
ราคาจะตกมากนั้น ก็เมื่อขายข้าวขาดทุนไปตั้งนั้นแล้ว ก็กลับไปหากำไรใน
ทองซึ่งตัวได้เอาข้าวแลกไว้ ฤเอาเงินซื้อไว้ด้วยราคาต่ำ ๆ ตั้งว่าแล้วนั้น
ก็พากันกดราคาทองให้สูงขึ้นไป ก็ทองนั้นเป็นของเก็บไว้ไม่ผุจะ เมื่อ
ราคายังต่ำอยู่ไม่ขาย เมื่อราคาทองกลับสูงขึ้นไปจึงขาย ก็ด้วยเหตุนี้เมื่อ
ไรราคาข้าวถูกทองจึงแพง คำที่ว่ามาก่อนนั้นก็ชอบด้วยเหตุบังโดยจริง
แต่บัดนี้เพราะเปิดข้าวให้นานาประเทศชนข้าว ไปจำหน่ายเมืองอื่นไม่ห้าม
ก็มีผู้ทำนามากเต็มทีเสนาเกิดขึ้นใหม่ ๆ ทุกปี เมล็ดข้าวมีในบ้านในเมือง
ล้นเหลือเพื่อฝ่าย คนต่างประเทศเอาเรือเข้ามาบรรทุกข้าวไปขายเมือง
อื่นมากมายหลายลำ ปีหนึ่งชนข้าวไปหลายหมื่นเกวียน ราษฎรก็กด
ราคาข้าวให้แพงอยู่เป็นนิจ ด้วยคิดจะขายเอาเงินให้มาก ฝ่ายลูกค้านา
นาประเทศเมื่อเห็นข้าวในกรุงเทพฯ ราคาแพงเพียงพอจะซื้อเอาไปขายมี

กำไรได้ ก็เอาเงินมาบ้างเอาทองมาบ้าง แต่เมืองอื่นมาซื้อข้าวไป ก็เงินทองเมื่อเข้ามาในบ้านในเมืองก็ไม่หมดไม่สูญไปเหมือนคังข้าวที่คนกินเสียเงินทองในพนบ้านพนเมืองก็มากจนทุกปี ตั้งแต่เปิดข้าวมาแปดปี เงินเมืองอื่นเข้ามาในกรุงเทพฯ น้หลายหมื่นชั่ง ทองคำเข้ามาในกรุงเทพฯ น้หลายสิบบาบ เพราะฉะนั้นถึงข้าวมีมามากราคาก็คงแพงอยู่ คือ เกวียนละ ๔ ตำลึง ๕ ตำลึงเสมอไป เหมือนกับของสิ่งอื่น ๆ ราษฎรขายอยู่ถูกๆ ราคาก็แพงขึ้นหมดทุกอย่าง เพราะเงินทองมีเข้ามามาก เมื่อเป็นคังนการก็เป็นอัครจรรย้อยู่อย่างหนึ่ง กาลล่วงมาถึง ๔ ปี ๑๐ ปีแล้ว โดยปีใดปรากฏว่าฝนน้อยน้ำบ่าก็มาช่วยน้ำไม่ให้เสีย เหมือนอย่างปีมะแมเอกศก ปีระกาตรีศก ปีจอ จัตวาศกนั้น แลในปีกญเบญจศกนี้ ตั้งแต่เดือน ๕ เดือน ๖ มาจนถึงเดือน ๑๐ คุฝนตกชุกมากนัก เป็นที่น่ากลัวว่าจะเป็นน้ำใหญ่มาท่วมข้าวเสีย แต่เมื่อสืบไปในเมืองฝ่ายเหนือก็ได้ความว่าน้ำในปีนั้นน้อยกว่าน้ำในปีหลังอีกต้นข้าวทุกแห่งทุกตำบลเป็นชุ่มชื้นอยู่ด้วยน้ำฝน ข้าวก็คงจะได้ไม่เสียทุกแห่ง ก็เมื่อการเป็นคังน้อย จะว่าอย่างเก่าว่าเมื่อไรข้าวถูกทองแพง เมื่อไรข้าวแพงทองถูกเห็นจะหาชอบไม่แล้ว ด้วยข้าวเปิดเสียแก่นานาประเทศแล้ว ราษฎรทำนาเต็มมืออยู่เสมอ ผู้ที่ไม่ได้ทำนาก็ไม่ได้ต้นจึงกันซื้อข้าวอย่างแต่ก่อนมานานแล้ว มิใช่ฤๆ เพราะฉะนั้นจะต้องว่าใหม่ ว่าเมื่อใดชาวต่างประเทศเอาทองเข้ามาใช้เป็นราคาสินค้าในกรุงเทพฯ มาก เมื่อนั้นราคาทองก็จะตก เมื่อใดลูกค้าชาวต่างประเทศเอาเงินเข้ามาใช้เป็นสินค้าในกรุงเทพฯ มาก เมื่อนั้นราคาทองก็จะกลับขึ้นไป ก็แต่ทองนั้นมีแต่เป็นทองลี้มทองใบจะซื้อขายกันก็ยาก ผู้จะซื้อมักกดราคาให้ต่ำไมใครจะซื้อทองมาเหลือเฟืออยู่มาก จึงได้คิดทำเป็นทองแบมีตราให้ใช้ประจำราคา

สินค้าที่ซื้อขายกันได้เหมือนกับเงิน เมื่อผู้จะเอาไปทางไกลใส่พกไปเล็กน้อย ก็ไ้ราคาหลายคำสิ่งหลายข้งไม่หนักบ่า หนักพก หนักหาบ หนักเรือเหมือนอย่างพาเอาเงินไป ฤจะเก็บไว้ในหีบในที่น้อย ๆ ไว้ที่ข้างที่หลับที่นอนก็จะเก็บไว้ได้มาก ๆ ง่าย ๆ บัดนี้ซึ่งตั้งราคา ๑๘ หนักไปนั้น เพราะเป็นทองมีตรา เมื่อผู้ใดได้ไปซื้อไปเมื่อไม่พอใจเอาไว้ เห็นไปว่าเสียเปรียบจะใคร่ ได้เงิน ก็จงเอามาคืนขึ้นรับเงิน ไปจากพระคลังหลวงตามราคา ๑๘ หนักนั้นเดี๋ย ดักทองไม่ถูกตัดยับเสียถึงสายจะเลื่อนลบสีก็หรือไปบ้าง ถ้ายิ่งสังเกตได้ว่าเป็นตราเดิมแท้มิใช่ของปลอมแล้ว ชาวพระคลังก็จะรับใช้ราคา ๘ บาท ๕ บาท ๑๐ สิ่งตามเดิมนั้นให้ ก็เพราะในหลวงรับจะใช้ราคาเท่านั้นยังยืนไม่ลดหย่อนดังนี้แล้ว ผู้ที่ได้ไปไม่ควรรังเกียจควรรับใช้ตามพิกัตประกาศมา เหมือนกับเงินตราพดด้วงบาท กึ่งบาทแลสลึง แลเฟื้องก็ดี เงินเหรียญกึ่งคำสิ่ง^๑ เงินเหรียญบาทกึ่งบาทแลสลึงแลเฟื้องก็ดี เบี้ยอัฐเบี้ยโสฬสก็ดี เงินเหรียญของมาแต่เมืองนอกซึ่งคิดกันตามประกาศไว้ใช้ ๓ เหรียญ ๕ บาท และเงินรูเบียที่แขกมสาธุฤชาวบักษได้เรียกว่าฆ่าไป ราคาแปดละ ๓ สิ่งนั้นก็ดี เมื่อมีตราเป็นที่สังเกตแล้วราษฎรก็ใช้กันง่าย ๆ ไม่เลือกน้ำเงิน ไม่เลือกน้ำหนัก แลไม่คิดราคาตีบวกแลทองแดงนั้นเลย ใช้ขึ้นตามพิกัตประกาศแต่ก่อนฉันใด ทองแป่มิตรรา ๓ ขนาดนั้นก็ใช้ตามพิกัตแปใหญ่แปดละ ๘ บาท แปกลางแปดละ ๕ บาท แปน้อยแปดละสิบสลึง เหมือนกันดังนั้นเดี๋ย แต่ถ้าผู้มีเนื้อทองคำเปล่าจะมาให้ทำแป ๓ อย่างนั้นให้ จะต้องหักค่าด้านค่าสูญเพลิงตามแต่เจ้าพนักงานจะคิดให้ตามสมควรแก่งาน ถ้าจะเอาทองเปล่าฤาของรูปพรรณ

๑. ตามประกาศฉบับนี้ได้มีการทำเหรียญเงินสองบาทขึ้นด้วย

มาเสกษาทองแปะจะคิดหนักก่อนหนักไม่ได้ ต่อให้ขายราคาทองคำแลราคา
รูปพรรณที่เอามาขึ้น ตกคงว่าเป็นราคาเท่าใดตามราษฎรซื้อขายกันนั้นแล้ว
จึงจะคิดราคาทองแปะตามพิภพนี้ใช้ราคาทองคำเปล้าแลรูปพรรณนั้นให้
เพราะจะต้องเสียแรงแลเสียค่าเสียฟันแลสูญเปลืองไป ทองแปะมีตราที่ไป
เจาะไปตัดทำยับเงินเสียแล้วราคาก็ตกเหมือน ราคาทองคำเปล้าที่ราษฎรซื้อ
ขายกันขึ้นๆ ลงๆ ตามเวลานั้นๆ แต่ราคาทองแปะนั้นเมื่อมีผู้เอาทองแปะมีตรา
เป็นสำคัญอยู่นั้นมาขึ้นเอาเงิน ฤมาส่งแทนภาษีอากรเงินพินัยใดๆ ก็ดี คง
จะคิดราคาพิภพ ๒ ทำสิ่งแลทำสิ่ง ๑ แล ๑๐ สิ่งนั้นยังยืนเสมออยู่ ถึง
ทองคำที่ราษฎรซื้อขายกัน ราคาจะทำลงก็ดี จะสูงขึ้นกว่า ๑๘ หนักก็ดี
ก็จะไม่ยักย้ายราคาเสีย คงจะใช้ให้หักให้ตามราคานั้น เมื่อราษฎรรับทองแปะ
ทั้ง ๓ ขนาดนี้ใช้ได้ทั่วกันมาก ๆ แล้ว ในหลวงจะส่งตามหัวเมืองนั้นๆ ว่า
ถ้ามีผู้เอาทองแปะทั้ง ๓ จำพวกนี้ไปขอขึ้น ก็ให้กรมการคอยรับตามหัวเมือง
นั้นทุก ๆ เมืองไป

ทองแปะ ๓ ขนาดนี้ ถ้าจะเรียกชื่อว่าทองใหญ่ ทองกลาง
ทองเล็ก ก็จัดหนักไป แลเมื่อเวลาจะใส่เข้ากับคำ นับว่า ๓ ทอง
ใหญ่ ๔ ทองกลาง ๕ ทองเล็กก็พึงยากไป อนึ่งทองใหญ่ แปะ
ทองกลาง แปะทองเล็ก เป็นเตาเป็นขนาดต่าง ๆ ของเมืองอื่นก็มีมาปะปน
อยู่ เมื่อเรียกคั่งนั้นก็เสอะเอะไป ไม่รู้ว่าทองใหญ่ แปะทองกลาง
แปะทองเล็กของเมืองไร ถ้าจะเอาชื่ออังกฤษมาเรียก ขนาดใหญ่ว่าทอง
ปอนต์ ขนาดกลางว่าทองฮอฟปอนต์ ลักษณะก็ไม่เหมือนกันแท้เป็นแต่
ราคาเท่ากัน ค้วยทองปอนต์และฮอฟปอนต์ของอังกฤษนั้นเป็นทองขวาง
ลิ่มเข้าทองแดง กิต ๑๖ หนัก ตามทองขวางลิ่มนั้น ก็เมื่อคัตทองแดง

ออก คงแต่ทองคำก็เป็นราคา ๑๘ หนักกว่าไปหน่อยหนึ่ง เพราะฉะนั้น
ถ้าจะเรียกว่าทองปอนด์ทองฮาฟปอนด์ตามอังกฤษก็จะปนไปกับทองที่ไม่
เหมือนกัน ถ้าจะเรียกอย่างนั้นให้ไต่ก็จะต้องเอาคำว่าไทยใส่เข้า ว่า
ทองปอนด์ไทย ฮาฟปอนด์ไทยจึงจะเข้าใจถนัด ทองขนาดเล็กนั้นเล่า เพราะ
ทำตามราคาค่าสิ่งเงินจะเรียกว่าทองเตล็ดฎาทองเนี้ยะก็ได้ แต่ข้างหนึ่งเป็นชื่อ
อังกฤษข้างหนึ่งเป็นชื่อจีน จะเรียกของที่ทำขึ้นในเมืองไทยก็ไม่ชอบกล ก็
เหมือนอย่างแปดสิบเก้าร้อย ซึ่งใช้แทนเบี้ยร้อยเบี้ยห้าสิบนั้น ครั้นจะ
เรียกเบี้ยร้อยเบี้ยห้าสิบ เมื่อมาใส่เข้ากันนั้นก็ชักหยุ่งยากไป เหมือนจะว่า
ร้อยร้อย สองร้อยร้อย ห้าสิบห้าสิบ ร้อยห้าสิบ สองร้อยห้าสิบ ก็ยุ่ง
ยากไม่รู้ค่าไรเป็นค่านับ ค่าไรเป็นชื่อเบี้ย เพราะฉะนั้นจึงได้ให้ชื่อเป็นคำ
ศัพท์สูงว่าอัฐิ ว่าโสฬส คำนับเดียวนั้นก็ใช้คล้องแล้วทั้งบ้านทั้งเมืองฉันท
ถ้าจะเรียกชื่อทอง ๓ ขนาดนี้จะเรียกให้เข้าศัพท์สูงอย่างอัฐิอย่างโสฬสก็ได้
ให้เรียกทองใหญ่ว่า “ทศ” แปลว่า ๑๐ แปะ เป็นเงินชั่งหนึ่ง ขนาดกลาง
เรียกว่า “พิศ” แปลว่า ๒๐ แปะ เป็นเงินชั่งหนึ่ง ขนาดน้อยเรียกว่า
“พิศดิ่งส์” แปลว่า ๓๒ แปะ เป็นเงินชั่งหนึ่ง อีกอย่างหนึ่งแปะทอง ขนาด
ใหญ่ ให้เรียกว่า “ทศกัณฐ์” แปลว่าสองคำลึง ขนาดกลางให้เรียกว่า
“เอกกัณฐ์” แปลว่าคำลึงเดียว ขนาดน้อยให้เรียกว่า “จันทกัณฐ์” แปลว่า
คำลึงเงิน ตามแต่จะชอบใจเถิด แต่เห็นว่าย่างก่อนนั้นเป็นดี ด้วยคล้าย
กับชื่ออัฐิชื่อโสฬส ซึ่งบอก ๘ แปะ ๑๖ แปะแก่เฟื้อง ในทองนี้ให้เรียกว่า
“ทองทศ” “ทองพิศ” “ทองพิศดิ่งส์” ซึ่งแบ่งเป็น ๑๐ แปะ ๒๐ แปะ ๓๒
แปะราคาชั่งหนึ่งนั้นเทอญ”

เป็นที่น่าเสียดายที่เหรียญทองมิได้ใช้หมุนเวียนเป็นเงินตราคังพระราชประสงค์ ทั้งนี้ ก็เพราะราษฎรนิยมเก็บรักษาไว้เสมือนของมีค่า หรือมิฉะนั้นก็เอาไปทำรูปพระนเศวตฉัตรประดับ เมื่อต่างคนต่างเก็บเหรียญทองก็ค่อย ๆ สูญหายไปจากท้องตลาด

เหรียญทองและเหรียญเงินหนัก ๔ บาท

เมื่อปีชวด พ.ศ. ๒๔๐๗ มีการพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาครบ ๖๐ ปีบริบูรณ์ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างเหรียญตราพระมหาพิชัยมงกุฎหนัก ๔ บาท เป็นเหรียญทองคำอย่างหนึ่งเหรียญเงินอย่างหนึ่ง พระราชทานพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการและพระราชทานพระบรมราชานุญาต ให้ใช้เป็นเครื่องประดับได้อย่างเครื่องราชอิสริยาภรณ์ด้วย เหรียญดังกล่าวทำเลียนแบบเหรียญเงินตรามงกุฎ ซึ่งได้ออกใช้ตามประกาศพิทักษ์ราคาเงินเหรียญบาทแลเงินแปะ ลงวันที่ ๑๗ กันยายน ๒๔๐๓ ด้านหน้ามีตรารูปพระมหาพิชัยมงกุฎอยู่กลาง มีฉัตรกระหนาบอยู่สองข้าง มีกึ่งไม้เป็นเปลวแทรกอยู่ในท้องลายและมีดาวอยู่รอบๆ ๓๒ ดวง รอบวงขอบเป็นลายเกสรดอกไม้วาดด้านหลังเป็นลายแก้วซึ่งดวงหรือลายรวงผึ้งตามที่ชาวจีนเรียกกัน มีอักษร “กรุงสยาม” อยู่ตรงกลางและมีอักษรจีน 壽明通寶 อยู่ ๔ ทิศ อ่านออกเสียงเป็นภาษาแต้จิ๋วว่า “แต้แม้งทงป้อ” แปลว่าเงินตราของแต้แม้ง รอบวงขอบเป็นลายเกสรดอกไม้วาดที่ทราบว่าเป็นเหรียญแต้แม้งเป็นเหรียญที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานในงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาครบ ๕ รอบ ก็เพราะหนังสือตำนานเครื่องราชอิสริยาภรณ์สยามและประชมพงศาวดารภาคที่ ๒๕ (ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๒) ซึ่งเป็นหนังสือที่กล่าวถึงเหรียญนั้นได้ตีพิมพ์รูปถ่ายของเหรียญไว้ด้วย และถึงแม้ว่าจะจะเป็นรูปถ่ายของเหรียญเพียงด้านหน้าเดียวก็พอ

จะสันนิษฐานได้ว่าเป็นเหรียญอย่างเดียวกัน เพราะขนาดลวดลาย และจำนวนของดาวตรงกันกับเหรียญของจริง

เนื่องจากด้านหลังของเหรียญมีอักษรจีนอยู่ด้วย อาจทำให้เข้าใจผิดไปว่าเป็นเหรียญของจีน จึงได้มีอักษรไทยแบบไทยย่อซึ่งนิยมเขียนกันในรัชกาลที่ ๔ กำกับไว้ด้วย เพื่อแสดงให้เห็นชัดว่าเป็นเหรียญของกรุงสยาม เรื่องอักษรจีนนี้มีผู้เข้าใจสับสนอยู่ไม่น้อย เช่นนาย Edard Kann ได้กล่าวไว้อย่างโง่เขลาเบาปัญญาในหนังสือ Illustrated Catalog of Chinese Coins ว่า การที่เงินเหรียญไทยมีอักษรจีนจารึกอยู่นั้น เนื่องมาจากความจริงที่ว่าในปี ค.ศ. ๑๘๖๘ ซึ่งเป็นปีที่ทำเหรียญ ประเทศสยามยังกังวลกับความเป็นใหญ่ของประเทศจีนเหนือตนเอง ชาวจีนในเมืองไทยก็เช่นเดียวกันเข้าใจผิดไปว่าเป็นเหรียญที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างขึ้นเพื่อเป็นที่ระลึกแก่พระเจ้ากรุงธนบุรี เพราะเป็นที่รู้จักในหมู่ชาวจีนว่าพระเจ้ากรุงธนบุรีแน่แท้ ความจริงนั้นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเลียนแบบมาจากเงินเหรียญของพระเจ้านิรมิตที่มีอักษรจีนอยู่ ๔ ทิศว่า “เม่งเหม็งทงป้อ” และแต่เม็งก็เป็นพระปรมาภิไธยอย่างเงินของพระองค์เอง ซึ่งในเรื่องนี้มีหลักฐานหลายอย่างพิสูจน์ได้ กล่าวคือจดหมายเหตุจีนในสมัยพระเจ้าช้าง เล่มที่ ๑๖ ระบุไว้ชัดว่ารัชกาลที่ ๔ มีพระนามว่าแต่เม็ง นอกจากนี้ก็คือพระราชหัตถเลขาภาษาอังกฤษของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานให้แก่ เซอร์ยอห์นเบาริง^๒ ซึ่งในตอนท้ายของ Postscript (ป.ล.) มีกราชาคงอักษรจีน “แต่เม็ง” ประทับอยู่

๑. 盛豐泉華錄

๒. พระราชหัตถเลขาฉบับดังกล่าวปรากฏอยู่ในหนังสือ The Kingdom and People of Siam Vol. I โดย Sir John Bowring

เพื่อประกอบเป็นความถี่ไคร่ขอลดมาถึงมูลเหตุที่พระมหากษัตริย์
 ราชวงศ์จักรีทรงมีพระนามเป็นภาษาจีนไว้ด้วยว่า เมื่อพระบาทสมเด็จพระ
 พุทธยอกฟ้าจุฬาลงกรณ์เสด็จขึ้นเสวยราชใหม่ ๆ ได้ทรงแต่งตั้งไปเมืองจีนเข้า
 ใจว่าพระองค์ท่านคงจะมีพระประสงค์มิให้เจ้าพระเจ้านครปฐมว่า มี
 การเปลี่ยนพระราชาวงศ์ใหม่ จึงทรงใช้แซ่แท้ของพระเจ้ากรุงธนบุรีแต่ใช้
 พระนามฮั่ว และนอกจากนั้นคงมีพระประสงค์จะให้ทางเมืองจีนเข้าใจได้
 ง่าย ซึ่งถ้าออกพระนามเป็นภาษาไทยไปแล้วอาจฟังยากสำหรับคนจีน
 ฉะนั้นพระมหากษัตริย์ไทยราชวงศ์จักรีตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๕
 จึงมีพระนามเป็นภาษาจีนทุกพระองค์ เพื่อประโยชน์ในการแต่งตั้งไป
 เมืองจีนดังได้กล่าวมาแล้ว เป็นแต่พระนาม “แท้เจี๋ย” ที่คิดขึ้นสำหรับ
 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นมิได้เคยใช้เลย ทั้งนี้เนื่องจาก
 รัชกาลนี้มีได้แต่งตั้งไปเมืองจีน

พิศเงินเหรียญนอก

ได้กล่าวมาแล้วว่า เมื่อได้ออกกฎหมายปรับ ผู้ที่ไม่ยอมรับเงิน
 เหรียญในปี พ.ศ. ๒๔๐๑ แล้ว เรื่องเงินเหรียญก็เรียบร้อยไปได้คราว
 หนึ่ง ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๑๗ พ่อค้าชาวต่างประเทศได้มาร้องเรียน
 ต่อรัฐบาลว่า ราษฎรไม่ยอมจับเงินเหรียญชนิดต่าง ๆ เป็นเงินเหรียญ
 ซอลันคาบ้าง เงินรูปีบ้าง ราษฎรเห็นผิดสัณฐานผิดตราไขไม่เข้าใจ
 นำหนักและราคาจึงไม่ยอมรับ นอกจากนั้นยังมีข่าวลือหนาหูว่าฝรั่งเอาเงิน
 แดงสอดใส่มาหลอกซื้อข้าวของไทย ฉะนั้น รัฐบาลจึงต้องออกประกาศ

-
๑. รัชกาลที่ ๑ มีพระนามว่า แท้ฮั่ว	鄭華	รัชกาลที่ ๒ แท้ทก	鄭福
รัชกาลที่ ๓ แท้ยอก	鄭佛	รัชกาลที่ ๔ แท้เม้ง	鄭明
รัชกาลที่ ๕ แท้เจี๋ย	鄭正		

พิกัดเงินเหรียญนอกเมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๐๗ กำหนดอัตราแลกเปลี่ยนระหว่างเงินเหรียญต่างประเทศและเงินไทยไว้ว่า เหรียญปกติราคาเหรียญเป็นเงิน ๕ บาท เหรียญรูปีอินเดีย ๗ เหรียญเป็นเงิน ๕ บาท เหรียญฮอลันดาขนาดใหญ่ ๑๓ เหรียญเป็นเงิน ๒๐ บาท ถ้าเป็นเงินปลั๊กหรือเป็นเงินเหรียญหักหรือชำรุดมีตราขายห่างเมืองจีนมากก็ให้รวมชั่งได้น้ำหนักเท่าใดก็คิดคำนวณตามน้ำหนัก ๓ เหรียญหนักต่อ ๕ บาท ส่วนข้อที่ราษฎรสงสัยว่าฝรั่งเอาเงินแดงสอดใส่เข้ามาใช้นั้น รัฐบาลก็ได้ชี้แจงข้อเท็จจริงให้ประชาชนทราบว่า ชาวต่างประเทศเอาเงินเหรียญมาแลกเงินบาทไปจากคลังไม่นานนักหลายแสนเหรียญเป็นเงินบาทหลายพันชั่งแล้ว เมื่อได้หลอมทำเงินเหรียญบาทเนื้อเงินก็ปกคดียิ่ง เงินเหรียญปลอมที่สอดใส่ก็บุกมีเข้ามาบ้างเป็นจำนวนเล็กน้อย แต่เมื่อตรวจดูด้วยตาและทั้งฟังเสียงก็จับได้ ขอให้ประชาชนอย่าได้ตื่นตกใจในข่าวลือที่เป็นอกุศล

เงินเหรียญและเงินบาทปลอม

จดหมายเหตุ ร.๔ จ.ศ. ๑๒๒๖ เลขที่ ๑๐๔ ลงวันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๐๗ ได้กล่าวถึงเงินเหรียญและเงินบาทปลอมไว้โดยละเอียด เนื่องจากจดหมายเหตุดังกล่าวมิได้เคยตีพิมพ์ไว้ในหนังสือเล่มใด จึงขอคัดเอามาลงไว้เพื่อเป็นความรู้ดังต่อไปนี้

“มีพระบรมราชโองการมหาราชบัณฑิตยสถาน ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้ประกาศแก่อาณาประชาราษฎรทั้งปวงในกรุงนอกกรุงทั่วทั้งพระราชอาณาจักรให้ทราบว่าในกรุงเทพฯ นี้ ถ้าจะเป็นข่าวอะไรเป็นข่าวดี ถึงมีผู้เล่าให้ฟัง ก็ไม่สู้มีใครเชื่อนักมักสงสัยไป

ต่าง ๆ ถ้าข่าวอะไรเป็นข่าวร้ายเป็นที่สะทึงตกใจ ถ้าการณั้นนั้นสักนิตหนึ่ง
น้อยหนึ่งก็สะทึงสะเทือนเอิกเกริกตลอดไปเร็ววัน ก็การที่ตื่นต่าง ๆ มาแต่
หลังจะพรรณนาไปว่าครั้งนั้นตื่นอย่างนั้นก็จะยาวไป ไกรเคยฟังไกรเคยตื่น
ก็จะจำได้บ้างอยู่ ก็จะทำให้เห็นว่าแต่การที่ใกล้แต่เรื่องที่จะประกาศนี้

เมื่อมีมะโรง อัฐศก ๑๒๑๙ สัญญาใหม่ฝ่ายสยามกับอังกฤษทำ
สำเร็จลงแล้ว ลูกค้าต่างประเทศเอาเงินเหรียญเมืองอื่นมาตั้งห้างซื้อสินค้า
ส่งออกไปต่างประเทศ และขอให้เปิดเข้าเป็นสินค้าออกไป ก็ครั้งนั้นลือต่าง ๆ
เป็นไปมากเป็นหลายประการ ในท่ามกลางเจ้านายขุนนางแก่ ๆ เก่า ๆ
แลราษฎรกระชั้นชิดทุกกันว่า ผู้ครองแผ่นดินว่าราชการกรุงเทพฯ คือ
พระเจ้าแผ่นดินแลเสนาบดีแพ้วแพ้วความคิดแก่ฝรั่ง ฝรั่งเข้าคิดกับญวน
ชวนทำสัญญา แล้วเอาเงินเข้ามาล่อซื้อเอาข้าวไปเสียหมด จะทำให้ไพร่
บ้านพลเมืองอดยาก แล้วจึงจะเปิดช่องให้ญวนยกทัพมาตีเอาบ้านเมือง
ส่วนญวนเป็นมิตรไมตรีอันสนิทกับฝรั่ง ฝรั่งไม่ไปเอาญวนทำสัญญินสัญญา
อะไรว่ากันทั้งนี้จึงไป จนเมื่อในกรุงแตกให้ทูตไปเมืองอังกฤษ ก็ลือกัน
ว่าอังกฤษมาลวงเอาทูตไปขายเมืองญวน ญวนจับโยนน้ำตายหมดแล้ว ก็
เรื่องทีลือกันเป็นต้นเช่นนี้จริง ๆ ทูตไม่กลับมาได้ฤกษ์เมืองญวนที่ซึ่งอยู่ไม่
รับทำสัญญากับคนต่างประเทศต้องเป็นศึกสงครามเสียเอกราชบ้านเมือง จน
บัดนี้ต้องกลับใจยอมทำสัญญาด้วยชาวต่างประเทศมิใช่ฤกษ์ เจ้านายขุนนาง
แก่ ๆ เก่า ๆ ซึ่งเป็นผู้คิดเตียนการทำสัญญาด้วยชาวต่างประเทศอยู่แต่ก่อน
ก็กลับสรรเสริญว่าผู้ครองแผ่นดินคิดราชการถูก บ้านเมืองมีความเจริญขึ้น
มากหลายสิ่งหลายประการ ทั้งแต่ทำสัญญาด้วยชาวต่างประเทศมาแล้วแล

การครั้งนี้ในเร็ว ๆ นี้ได้ข่าวว่านายห้างที่เมืองสิงคโปร์บ้างเมืองจีนบ้าง ก็
ชายชาติทุนเป็นหนี้สินทับยี่รุ่งรังมาก ห้างล้มสาร์ภาพแพ้แก่เจ้าหนี้ ย่อม
เสียให้แก่บ่อย ให้คระลาการตัดสินเอาเป็นเสร็จไม่ให้เจ้าหนี้ทวงเป็นนหลาย
เรื่องหลายราย สุกค่าที่ไปมาค้าขายไม่ไว้ใจนายห้าง ด้วยการใช้จ่ายเงินทอง
เหมือนแต่ก่อน เมื่อชายของไต่ทำโคชนเงินเข้ามาเท่านั้น เงินอเมริกันที่
เรียกว่าเหรียญตัวนกบ้าง เงินเหรียญเล็กเมืองอินเดียที่เรียกว่าเงินรูเปีย
บ้าง เงินเหรียญมาแต่เมืองบศเวียที่เรียกว่าเมืองยัคตราตุกလာบ้าง
มากมายนักกว่าแต่ก่อน เรือไฟเข้ามาคราวหนึ่งมีเงินเหรียญเข้ามาสองแสน
เหรียญบ้างสองแสนเศษบ้าง ผิดกว่าแต่ก่อน ก็คนตามหาเหตุแก่กันแลกัน
ว่าแต่ก่อนเงินเหรียญเข้ามาน้อย ในสองสามเดือนนี้เงินเหรียญเข้ามาหนัก
ด้วยเหตุไร ก็จะมีพวกหนึ่งกะเนว่าฯจะพยอะไร ด้วยทคลองสักเล็กน้อย
ก็ว่าเล่าลืออื้ออึงกันไป ว่าชาวนอกประเทศเอาตึกทำเป็นเงินเหรียญปลอม
เอาตึกทำแรกไว้ในกลางเหรียญ มีเนื้อเงินแต่่น้อย แล้วจนเอาเข้ามาหลอก
ลวงซื้อของหรือแลกเงินบาทแต่คลัง แลกเงินเหรียญซึ่งเข้ามามากผิดสังเกต
กว่าแต่ก่อนนั้น เพราะชาวนอกประเทศทำเงินปลอมขึ้นได้ ก็จะมา
หลอกลวงไทยที่เคยเชื่อเงินเหรียญมาแต่ก่อน เงินเหรียญจึงทับเข้ามามาก
ผิดปกติกว่าแต่ก่อน ลือกันอื้ออึงอยู่ดังนี้ ความได้ทราบได้ฝ่าละอองธุลี
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว ได้ทรงพิจารณาชำระโดยละเอียด
แล้ว เห็นความจะไม่เป็นจริงดังนั้นเพราะเงินเหรียญซึ่งชาวต่างประเทศมา
ขอแลกเงินบาทไปจากห้องพระคลังในเร็ว ๆ นี้ แลกไปแล้วคิดเป็นน้ำ
หนักหลายพันชั่ง เจ้าพนักงานเมื่อจะรับไว้ก็ได้เผาแล้วหมด เห็นไม่เป็น
แดงเป็นเหรียญปลอมแล้วจึงรับไว้ ก็ในเงินที่มาแลกเงินบาทแต่ห้องพระ

กลังนั้น ในหลายแสนเหรียญเจ้าพนักงานจับได้เหรียญหนึ่งเผาเงินแดงผดเหมือนเงินแดงเดือน แต่ทราน์ลบๆ เดือนๆ ไม่เห็นถนัด แลจับได้อีก ๑๕ เหรียญ เมื่อเผาเข้าที่bukไหลออกมาข้างๆ ครั้นพิเคราะห์ดูจับได้ว่า เป็นเงินเหรียญตราเคิมเค็มผู้ลักเลื่อยให้เป็นสองซีก แล้วซอกกลางเสียเอาที่bukเข้าแล่นสวมไว้ข้างใน ทำซอบล้อมเสียให้ซิดไม่ให้เห็นแผล ก็เหรียญที่มีที่bukแล่นสวมในอยู่คั้งนี้ ทรากก็เป็นปกติเหมือนกับเหรียญดีทั้งสองหน้า แต่เมื่อทิ้งลงไม่ให้เสียงกริ่งเหมือนเหรียญที่ดีเป็นปกติ ก็ตัวเป็นที่bukแล้ว จะทนไฟอยู่ไม่ได้ ต้องไหลออกมาให้เป็นประจักษ์ ถ้าเป็นทองแดงปนมากถูกเผาแล้วคงสำแดงออกมาเป็นทองแดง ก็แต่เงินที่มาแลกเปลี่ยนบาทในคลังครั้งนั้นก็หลายแสนเหรียญ เป็นเงินหลายพันซังมาแล้ว ก็ได้เป็นเงินที่มีที่bukสามใน ๑๕ เหรียญ แลเป็นทองแดงเหรียญหนึ่งเท่านั้นไม่มากนัก เงินไม่คียังน้อยกว่าในเงินบาทไทย ก็ในเงินบาทไทยที่เอามาส่งคลัง ปีหนึ่งจับได้ร้อยบาทขึ้นไปทุกปี ฤาเงินที่ไม่ได้เผาส่งคลัง เมื่อจะเอามาเผาในถุงหนึ่ง ๑๐ ซัง ถุงหนึ่ง ๑๐ ซังก็คงได้เงินแดงแทบทุกถุง ลงที่เป็นที่bukไปบ้างก็มี ก็เงินเหรียญมาแต่ต่างประเทศนั้นที่เป็นเหรียญไทยนั้นม้นน้อยกว่าเหรียญดี

อนึ่ง เหรียญย่อยที่มาแต่เงินเป็นรอยตราหังคนต่างๆ มากนัก ก็ในรอยตราหังอย่างนั้น บางเหรียญมีบัตรที่bukบ้ายในช่องตราที่ซ้ำซากเบือนๆ อยู่ก็มีบ้าง แต่จะดูก็ง่ายออกก็เมื่อพิเคราะห์อย่างนั้นแล้ว ก็ยังมีผู้ลือผู้สงสัยว่าฝีมือฝรั่งดีมาก จะซ่อนเงื่อนเงาไว้อย่างไรเผาเผินๆ จะจับไม่ได้ก็เพื่อจะชำระความสงสัยอันนี้ ได้มีพระบรมราชโองการให้เจ้าพนักงานหลอมเงินเหรียญที่ชาวต่างประเทศมาแลกเปลี่ยนบาทไปนั้น ทำเป็นแท่ง

หีบศักดิ์ทำเป็นเหรียญบาท เงินเหรียญที่หลอมไปแล้วนั้น ทั้งเงินเหรียญเก่า บ้าง เงินเหรียญใหม่บ้าง ๕ พันซึ่งเศษมาแล้ว เงินที่หลอมแล้วเท่ากับใหม่ ก็เหมือนกันเงิน คือเงินเหรียญที่เข้ามาใหม่ๆ เมื่อนับเท่าใดหลอมคราวหนึ่ง ก็ได้น้ำหนักเสมอกับเงินเหรียญเก่า นับเท่านั้นหลอมคราวหนึ่งสูญเพลิงก็มี เหมือนกัน เงินเหรียญใหม่ก็ไม่สูญเพลิงมากไปกว่าเงินเหรียญเก่า น้ำเงิน ก็เหมือนกัน เงินเหรียญตัวนกและเงินเหรียญรูปเขียนน้ำเงินคล้าย ๆ กัน แต่ เงินเหรียญวัดกันนั้นหลอมได้น้ำเงินดีกว่าเงินเหรียญตัวนกเงินเหรียญรูปเขียน เล็กน้อย แต่น้ำหนักในเหรียญหนึ่งๆ ซึ่งเป็นขนาดใหญ่เบากว่าเหรียญนก เหรียญนกสี่สิบแปดเหรียญเป็นชั่ง เหรียญวัดกันขนาดใหญ่ ๕๒ เหรียญ เป็นชั่ง ก็ชั่งให้ลูกค้าชาวต่างประเทศแลกเงินบาทไปจากคลังนั้น เอา เหรียญนกเป็นตัวอย่าง เงินเหรียญเอามาอย่างไรๆ ก็ดี เงินหนักเงินย่อยก็ดี เมื่อชั่งได้กับเหรียญนก ๓ เหรียญก็ให้ไป ๕ บาท ได้กับเหรียญนก ๖ ก็ ให้ไป ๑๐ บาท ถังนั้นขึ้นไปจนเงินอื่นหนักเท่ากับ ๔๘ เหรียญนกก็ให้ไป ชั่งหนึ่งเป็นประมาณ เพราะการได้ทดลองหล่อหลอมถึงอย่างนี้แล้ว จึง ได้ทรงพระสันนิษฐานว่าที่ตื้นกันลือคังนั้นไม่จริง ไม่ควรจะคืนไป การก็ เหมือนกับแต่ก่อน ก็การเงินทองเข้ามาเป็นผลประโยชน์แก่บ้านเมืองมาก พิกัดอัตราประกาศไว้แต่ก่อนว่าเงินเหรียญต่างประเทศเช่นเหรียญนก ๒ เหรียญแลกกับ ๕ บาทขึ้นไป ก็เป็นอันชั่งชั่งอยู่แล้ว ก็บัดนี้ในโรงกระษาปณ์ ก็ได้จัดการทำเงินเหรียญบาทอยู่แล้ว ไม่ช้าก็จะได้เงินเหรียญบาทมาก ข้าราชการ หรือราษฎรผู้ใดที่ซื้อขายกับลูกค้าต่างประเทศ เมื่อลูกค้านอก ประเทศไม่มีเงินบาทจะให้อาจจะให้เงินเหรียญ ก็ให้ดูเงินเหรียญด้วยทั้งฟัง เสียง ๆ ไม่แปลกหู เป็นเหมือนกับเหรียญเก่าๆ ฤ็าเผาให้ร้อน ไม่มีดี

บุกไหลออกมาก็ให้รับไว้เถิด เมื่อเงินบาทในโรงกระดาษออกมากแล้ว
จะเอาเงินเหรียญมาซึ่งส่งคลังรับเงินบาทไป ก็เปลี่ยนให้ ๓ เหรียญ
๕ บาท เหมือนกับชาวต่างประเทศ

หนึ่ง ผู้ที่มีทรัพย์มาก เก็บเงินบาทไว้ไม่ใช้สอย ก็หาผู้ต้องการ
อะไรสักไม่ ก็ถ้าแม้เอาเงินบาทแลกเอาเหรียญเก็บไว้ก็ดูเหมือนจะดีเพราะ
เงินเหรียญซื้อของเมืองนี้ก็ได้เมืองอื่นก็ได้ คงให้ ๓ เหรียญ ๕ บาทยืนตัว

หนึ่ง เงินบาทไทยนั้น ก็เป็นที่สงสัยว่าเงินคงปนมาก เมื่อก่อน
นี้ไปเดือนหนึ่งก็มีคำลือมาก ว่าเงินบาทแผ่นดินปัจจุบันนี้มีตีบุกปนมาก
ช่างเงินปลอมเอาตีบุกปนกับเศษเงินเผาไม่ได้ ถ้าเผาก็ฉิวพรุนไป เพราะ
เนื้อตีบุกพังลง คำลือคังนี้มาก เพราะเหตุที่เห็นพวกช่างเงินที่เคยทำเงิน
บาทแต่ก่อน อยากจะทำเงินบาทไปตามเดิม เพราะได้เศษเลยเป็นผล
ประโยชน์ไม่ยากให้เลิกการทำเงินบาท ไม่พอใจจะให้มีโรงกระดาษพิมพ์
เงินเหรียญ ก็คิดอ่านว่าน่วยเป็นอุบายต่างๆ กราบทูลฟ้องร้องกล่าวโทษ
แม่การทำโรงกระดาษพิมพ์เป็นหลายครั้งหลายหน ครั้นโปรดให้ชำระสืบสวน
เอาความจริง ก็แพ้พวกแม่การโรงกระดาษพิมพ์ทุกเรื่อง ได้โปรดให้ชุมนุม
พวกตระลาการในกรมพระคลังมหาสมบัติ แลกรมพระตำรวจพร้อมกัน
ชำระแล้ว เห็นว่าพวกช่างเงินกล่าวโทษพวกโรงกระดาษพิมพ์เป็นความไม่
จริงทั้งสิ้น จึงมีพระบรมราชโองการให้ส่งพระราชอาญาจำไว้ ครั้นพวก
ช่างเงินเก่าเป็นโทษลง คำที่ว่าเงินบาทซึ่งช่างเงินทำปนตีบุกมากจนเผาไม่
ได้เหมือนเงินเก่าๆ นั้นก็อ้ออิงลือไป ครั้นความทราบได้ฝ่าละอองธุลีพระ
บาท ก็ทรงพระราชดำริสงสัย จึงได้มีพระบรมราชโองการให้ประมวญ

เงินมาแต่ข้างโน้นข้างนี้ต่าง ๆ ประมาณ ๒๐๐ ชั่งเศษ เงินคลังบ้าง เงิน
นอกบ้าง แล้วให้เจ้าพนักงานเผาถวายให้ทอดพระเนตรหน้าพระที่นั่ง ก็
ในเงินที่เผา ๒๐๐ ชั่งเศษนั้น จับเงินแดงได้ ๔ บาท ทอดพระเนตร
เห็นว่าไม่เป็นเงินข้างเงินทำ เป็นเงินแดงเดือนตามธรรมเนียม เพราะเงิน
ที่รวบรวมมาเผา นั้น มิใช่เงินคลังที่เจ้าพนักงานเลือกแล้วแต่เมื่อเผานั้นมี
พระราชโองการให้เอาเงินแดงที่ยังไม่ได้เผา ที่ผู้เลือกว่าแดงด้วยตาคุณั้น
เข้าเตาด้วยกับเงินก็ เป็นพยานการเผาทุกครั้ง เผาเพียงไรเงินแดงแดงออก
มาเห็นถนัด เงินก็สุกจนทั้งน้ำลงเดือดให้เสียงแล้วมีผิวขาวอย่างเงินเผาจึง
เชื่อว่าเผาถึงที่ ก็เมื่อเผาคั้งถึง ๔ เวลาหน้าพระที่นั่ง เงิน ๒๐๐ ชั่งเศษ
เกือบ ๓๐๐ ชั่งมีเงินบาทผิวพรุนไป ๕ บาท ใน ๕ บาทนั้นเป็นเงินตราแผ่น
ดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าบาทหนึ่ง เป็นเงินตราปราสาทบาทหนึ่ง
เป็นเงินตราแผ่นดินปัจจุบัน ๓ บาท เงินที่พรุนนั้นได้ฝนได้ทุบตรวจ ก็
เป็นเนื้อเงินตีปกติ พรุนไปเพราะถูกไฟแก่เกินไปบ้างไม่เป็นด้วยตีบุกปน
เมื่อได้ลองคั้งแล้วเห็นเป็นแต่เท่านั้น จะว่าคำลือนั้นจริงไม่ได้ ชรอยจะ
เป็นผู้ใดผู้หนึ่งมีความสงสัยขึ้นมาเอาเงินเข้าเผาลองดู ใช้ไฟแรงเกินไป ไม่
เข้าใจในการเผาเช่นเจ้าพนักงานผิวเงินก็พรุนไปหมด ถ้าใช้ไฟแรงจนผิว
เงินเข้มแล้วคงพรุนไป เงินเก่าเงินใหม่ไม่ว่าอะไรเหมือนกันหมด เพราะ
อย่างนั้นคำลือสองอย่างนี้ให้รู้เถิดว่า ได้ทดลองแล้วอย่างว่ามาจะเป็นไป
เป็นอันมากเหมือนอย่างลือนั้นหามิได้ เงินไม่ตีก็ยังมีปะปนบ้างเล็กน้อย
ทั้งเงินเหรียญและเงินบาทเหมือนกัน จะเป็นมากจนถึงต้องรังเกียจว่าเงิน
เหรียญเข้ามาใหม่ ๆ ก็ดี เงินตราแผ่นดินปัจจุบันนี้ก็ดี จะเชื่อไม่ได้จะ

ใช้ไม่ได้ ดังนั้นหาไม่ได้ ถ้าใครไม่เชื่อคำประกาศนี้ ให้เอาเงินเหรียญเงินบาทเก่าแต่ใหม่หลอมเทียบกันดูก็จะเห็นจริง ว่าของเก่ากับของใหม่ก็คล้ายๆ กัน เงินไม่คืนนั้นเป็นแค่หาง ๆ ฤๅอย่างหนึ่งถ้าใครสงสัยว่าเจ้าพนักงานเผาเงินอ่อนไฟ ก็ให้เอาเงินของตัวเข้ามาให้เจ้าพนักงานเผาลองดูต่อหน้าพร้อมกันกับเงินแดงเลือกมาว่าเงินแดงตัว ก็ให้เห็นได้ว่าเผาอ่อนเผาแก่ก็ซึ่งจะให้เผาหนักไม่ได้ ถ้าหนักเข้าก็คงละลายไป แค่เหล็กถึงเกลี้ยงแล้ว เผาไฟหนักผิวก็พรุณ ก็ด้วยคำประกาศนี้ขอมาแก่ข้าราชการแลราษฎรทั้งปวง ว่าอย่าให้รังเกียจเงินเหรียญใหม่ไปหมด แลเงินบาทตราแผ่นดินปัจจุบันไปหมด ให้ตรวจตราใช้สอยซื้อขายกันอยู่โดยปกติ อย่าตื่นคำลือนั้นไปเลย

อนึ่ง เบี้ยอัฐเบี้ยโสฬสที่ทำให้ใช้นั้น ก็เหมือนกับหมายแทนเงิน ก็เมื่อใครมีมากจะกลับมาขึ้นเอาคลัง ๘ อัฐคือเพียง ๑๖ โสฬสคือเพียง หรือจะส่งภาษีอากรด้วยอัฐด้วยโสฬสเจ้าพนักงานก็จะรับ ก็หอยเบี้ยซึ่งราษฎรใช้สอยซื้อขายอยู่แต่ก่อนนั้น พระราชบัญญัติไม่ห้าม แค่ว่าเอามาขึ้นแก่คลังก็ดี จะส่งแทนภาษีอากรก็ดีไม่เคยรับ เพราะหอยเบี้ยราษฎรหามาใช้กันเอง ยอมใช้กันเองในหลวงไม่ได้ประกันเหมือนเบี้ยแป้อฐแลโสฬส

อนึ่งทองทศทองพิศทองพัคตั้งสี่สามอย่าง ทองทศราคา ๘ บาท ๑๐ ทศเป็นชั่ง ทองพิศราคา ๔ บาท ๒๐ พิศเป็นชั่ง ทองพัคตั้งสี่ราคา ๑๐ สลึง ๓๒ พักตั้งสี่เป็นชั่ง ทองสามจำพวกนี้ใครมีก็ให้ใช้สอยซื้อขายแก่กันตามราคานั้นเถิด เมื่อจะมาขึ้นเอาเงินแก่คลังไปตามราคานั้นก็ดี จะส่งภาษีอากรตามราคานั้นก็ดี เจ้าพนักงานก็จะรับใช้เงินให้หักเงินให้ตาม

กำหนดนั้น แต่ถ้าเอาไปเจาะเป็นช่องก็ตี เอาไปเล่นคิกทักกับทองอื่นก็ตี
แปลงเป็นเครื่องประดับเสียแล้ว จะมาขึ้นเอาเงินตามพิกัดนั้นรับไม่ได้”

นอกจากนั้นยังมีประกาศเรื่องมีผู้ทำเงินปลอมลงวันที่ ๑๒ พฤศจิกายน
ย. ๒๔๐๗ ซึ่งแจ้งให้ประชาชนทราบว่า ตั้งแต่ได้ใช้เงินบาทแบบมา ได้
มีผู้เอาเงินมาร้องเรียน ๖ รายด้วยกัน คือ

ก. ชุนอินทรพิจิตร เจ้ากรมช่างหล่อได้เงินปลอมมา ๑ สลึง
เข้าใจว่าผู้ทำเอาเงินสลึงตีไปอัดด้วยดินละเอียดในกระบอกไม้ ถ้ายลาย
ตราทั้งสองหน้าออกได้แล้วผ่าซีกเงินออกเสียแล้วประกบเข้า เอาทองแดง
หล่อตัดริมให้กลมแล้วเอาไปซุบเงินแท้ก็ดูง่ายไม่ยากนัก

ข. หลวงนาวาเกษิกรจับมา ๑ บาท เป็นทองแดงผสมตีบุกแล้ว
ซุบเงินคล้ายกับเงินสลึง ในข้อ ก. แต่ขนาดย่อมกว่าเงินเหรียญเล็กน้อย
เพราะพิมพ์ดินที่หล่อถูกไฟหกรั่ว

ค. พระยาบุรุษรัศมีรัตนราชพัลลภ ได้มา ๑ บาท เป็นเนื้อตีบุกแท้
ทราบดีแน่นอน

ง. ห้างร้านเรมิกัมปนีจับส่งมา ๑ บาท เป็นเหรียญที่ออกไปจาก
โรงกระษาปณ์แต่ก็ตราพลาดไป เจ้าพนักงานผู้เลือกหลงตาไม่ได้คัดออก

จ. พระยาบุรุษรัศมีรัตนราชพัลลภ ส่งมาอีก ๑ เหรียญ หล่อด้วย
ทองแดงฝีมือเดียวกับรายที่หลวงนาวาเกษิกรส่งมา

ฉ. พระไชยยศสมบัติจับได้จากเงินอากรสวนที่มีผู้นำส่ง เป็นฝีมือ
เดียวกันกับรายที่หลวงนาวาเกษิกรส่งมา

ผู้ใดได้พบเงินปลอมดังกล่าวให้นำมาส่งต่อเจ้าพนักงาน ถ้าเหรียญปลอมทำด้วยทองแดงทองเหลืองชุบเงิน จะเปลี่ยนเงินดีให้บาทต่อบาท สลึงต่อสลึง ฯลฯ แต่ถ้าเหรียญปลอมทำด้วยดีบุกจะให้รางวัลเพียง ๑๐ อัฐ ๑๒ อัฐ เพราะง่าย ทั้งนี้มีกำหนด๕เดือน นับแต่วันประกาศ เมื่อพ้นกำหนดไปแล้วจะได้จัดส่งเหรียญปลอมไปยังสถานที่ที่รับจ่ายเงินมากๆ เช่น โรงบ่อนและสำนักนายภาษีอากร เมื่อมีผู้รู้จักเงินปลอมมากขึ้นแล้ว พวกทำเงินปลอมทำใช้ไม่คล่องก็จะเลิกกันไปเอง

ประกาศได้ชี้แจงต่อไปด้วยว่า ยังมีเงินเหรียญบาทกึ่งบาท สลึง และเฟื้อง ผิดกับเงินเหรียญที่ออกในปี พ.ศ. ๒๔๐๓ บ้างเล็กน้อย เงินดังกล่าวได้ทำขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๐๐ และ ๒๔๐๑ ด้วยเครื่องมือและตราคนละอย่างกับเครื่องที่ออกในปี พ.ศ. ๒๔๐๓ และทำได้วันละเล็กวันละน้อยไม่มากนัก เป็นเงินเหรียญบาท ๒๔๐๐ บาท เงินกึ่งบาท สลึง และเฟื้อง ๘๔๐ บาท ทองพัดตั้งสี่จำนวนหนึ่ง แต่เมื่อได้ทดลองทำดูแล้ว เห็นว่าจะไม่พอใช้ จึงได้เปลี่ยนใช้เครื่องจักรใหญ่ทำเงินเหรียญขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๐๓ เงินรุ่นเก่าแตกต่างเงินรุ่นใหม่บ้างก็คือ ลวดลายดอกไม้ละเอียดมีเฟืองจักรและกระจิงข้างเงิน เนื้อเงินต่ำกว่า และขนาดโตกว่า แต่บางกว่า ส่วนน้ำหนักนั้นเท่ากัน เหรียญเงินและเหรียญทองรุ่นเก่าได้พระราชทานแจกและทรงตั้งทานแก่ราษฎรไปบ้างจำนวนหนึ่ง ผู้ที่สงสัยเห็นผิดพื้นฐานผิดคราไป ก็ให้เอามาขอแลกเอาเหรียญทองเหรียญเงินรุ่นใหม่จากเจ้าพนักงานได้

หนึ่ง เงินเหรียญบาทที่ทำที่โรงกระษาปณ์ใน ปี พ.ศ. ๒๔๐๓ ฝีมือ
ในตอนแรก ๆ ไม่สู้ดีนัก บางเหรียญทราวมงกุฎกับตราข้างกลับข้างกันก็มี
ถ้าผู้ใดสงสัยว่าจะเป็นเหรียญปลอม ก็ให้อามาให้เจ้าพนักงานดู จะไม่
เรียกค่าดู แต่ถ้ายังสงสัยอยู่จะขอเผาเงินก็จะเผาให้ โดยเรียกค่าเผาคาม
ธรรมเนียม

แจกเบี้ยหวัดเป็น ทองหล่ ทองพิศ ทองพัสดึงดี แทนเงิน

ในปีพ.ศ. ๒๔๐๖ ที่ทำเหรียญทองชั้นนั้นเหรียญเงินเข้ามาในประเทศ
ก็น้อยอยู่แล้ว พอมาถึง ปี พ.ศ. ๒๔๐๗ เรือกำปั่นของไทยที่ไปค้าขายกับ
ต่างประเทศไม่ค่อยได้เงินมา แต่ได้ทองคำเข้ามาจากราคาทองคำเนื้อ
แปดหนักหนึ่งบาทซึ่งเคยซื้อขายกัน ๑๗ บาท หรือ ๑๗ บาทสองสลึง ทกลง
มาเป็นลำดับจนเหลือ ๑๔ บาทเศษ นายอากรเจ้าภาษีที่เคยส่งเงินเป็นเงิน
บาท ก็เปลี่ยนขอส่งทองคำเป็นส่วนใหญ่ ที่ขอส่งเป็นเงินเหรียญเงินมุ่น
ก็มีเหมือนกันแต่เป็นจำนวนน้อย ราษฎรที่ยากจนได้เงินไปก็คืนมั่งมีเอา
เงินซ่อนเก็บไว้ไม่เอาออกใช้ พวกพ่อค้าชาวต่างประเทศก็เอาเงินเหรียญ
มาแลกเงินบาทอยู่เรื่อย ๆ ยิ่งทำให้เงินบาทขาดแคลนยิ่งขึ้น นอกจากนั้น
พวกช่างทำเงินพวกคังเก่าก็คิดสินบนคนร้าย แกล้งทำเครื่องจักรให้หักถึง
สองสามครั้ง เพื่อจะได้มีโอกาสทำเงินพวกคังคามเคิม เป็นเหตุให้ต้อง
หยุดการทำเงินซ่อมแซมเครื่องจักร ในขณะที่ยังทำเหรียญบาทไม่พอใช้
รัฐบาลจึงดำริที่จะกำเนินการคามที่รัฐบาลก่อน ๆ ได้เคยทำมาแล้ว คือใน
แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และแผ่นดินพระบาท

๑. แปลว่าเงินละเอียด

สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เมื่อสำภาหลวงที่แต่งออกไปค้าขายยัง
ต่างประเทศก็ได้กำไรน้อยไม่พอแจกเบี้ยหวัด ก็มีการลดเบี้ยหวัดลงบ้าง
พระราชทานผ้าสายแทนเงินบ้าง พระราชทานทองคำแทนเงินบ้าง แต่ใน
ครั้งนั้นไม่มีการลดเบี้ยหวัด แต่จะพระราชทานเบี้ยหวัดบางส่วนเป็นเหรียญ
ทอง และรัฐบาลได้ขอร้องให้ผู้ที่ได้รับพระราชทานเบี้ยหวัดเป็นเหรียญ
ทองรอกการนำเหรียญทองมาขึ้นเอาเงินบาทไว้ก่อน เพราะเงินบาทยังทำไม่
ทันใช้ ส่วนราษฎรที่ได้เหรียญทองไปโดยการซื้อขายของนั้น เพื่อมิให้
เป็นการชักขวางต่อการค้าขายเป็นส่วนรวม รัฐบาลอนุญาตให้นำมาแลกเปลี่ยน
เอาเงินบาทได้

เหรียญทองแดงชีกเสี้ยว

เมื่อวันที่ ๕ กันยายน ๒๔๐๘ นาย R.S. Scott กงสุลเคนมาร์ก ได้
ลงแจ้งความในหนังสือพิมพ์ The Bangkok Recorder เป็นใจความว่า การ
ที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงคิดทำอัฐและโสฬสให้ราษฎร
ใช้แทนเบี้ยหอยนั้น แสดงถึงพระปรีชาสามารถเป็นที่ยิ่ง แก่อัฐและโสฬส
นั้นทำด้วยคิบุกการทำปลอมนั้นง่ายนักด้วยอัฐหลวงใช้ ๖๔ เป็นอันบาท
๘ อันเป็นเฟื้อง คนที่ทำอัฐปลอมขาย ๑๐๐ อัฐ ก็สิ้นเงินเพียงสามสลึงเฟื้อง
ได้กำไรเป็นอันมาก ถ้าหากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงคิดทำอัฐ
และโสฬสด้วยทองแดง ก็จะมีคนปลอมไต่ยาก ตัวเขาเองจึงคิดที่จะขอผูก
ขาดทำอัฐทองแดงมาใช้แทนอัฐคิบุก ๑๐ ปี โดยจะขอถวายเงินปีละ ๔๐๐ ซึ่ง
ขอให้บุคคลทั้งปวงที่เห็นชอบด้วยแจ้งให้เขาทราบถึงความเห็นชอบ และ
จำนวนเงินที่จะประมุขด้วยถ้าไม่มีผู้ใดแจ้งมาเขาจะทุเลเกล้าฯ ถวาย และจะ

ไม่ยอมให้ผู้อื่นโถมแย่งประมูลในภายหลัง ต่อมาวันที่ ๑๖ กันยายน ๒๕๐๘ ได้มีประกาศเรื่องเงินทำอัฐปลอมให้แจ้งให้ประชาชนทราบว่า เนื่องจากมีพวกฝรั่งปล่อยข่าวว่าจะย้ให้รัฐบาลเลิกใช้เหรียญคิบุก และจะสั่งเหรียญทองแดงมาจำหน่ายให้แก่รัฐบาล ซึ่งรัฐบาลชี้แจงว่ารัฐบาลจะยังไม่เลิกเหรียญคิบุกและจะไม่ซื้อเหรียญทองแดงจากฝรั่ง แต่รัฐบาลจะทำเหรียญทองแดงขึ้นใช้สองชนิดชนิดหนึ่งเรียกว่าซิกมีราคา ๒ อันเป็นเฟื้อง มีตรามงกุฎตราช้างและตราจักรเหมือนกับเหรียญอัฐและเหรียญโสฬส และมีหนังสือบอกราคาสามภาษา คือภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษาจีน ต่อมาวันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๐๘ ได้มีหนังสือหลวงว่าด้วยอัฐตีพิมพ์ในหนังสือ The Bangkok Recorder มีข้อความว่า

“คนที่เขียนหนังสือลงพิมพ์ซ้ำซาก เข้าช่วยเรื่องอัฐกะว้ายจะทำให้ทำทองแดงนั้น ค้ายึกคักอย่างไรผู้อ่านก็รู้อยู่แล้ว ก็ผู้เขียนผู้กคนนั้นเป็นข้าของคำลือว่า เจ้าชีวิตเมืองไทยเป็นบ้าย ยุอะไรให้ทำหมดไม่รอรังก็อย่าเขียนไปให้เหนื่อยเลย ถ้าอยากหากำไรก็ให้หาทองแดงแท่งทองแดงก้อนมาขายเป็นสินค้า ถ้าราคาเขาพอจะซื้อได้ก็จะซื้อบ้าง แต่อย่าพาโลเอาว่าส่งแต่ที่จะ ห้ามให้เลิก อัฐกะว้ายยอมให้คนอื่น ทำอัฐทองแดง มาขายนั้น ไม่ยอมแล้วอย่าคิดเลย ฝีมือไทยเดียนทองแดงก็ทำได้ แต่ว่าตัวทองแดงหายากคิบุกเป็นของดินมีถมไปในแผ่นดินไทยก็ทำให้ตามของที่มีในแผ่นดินของตัวถึงคนหลอมทำปลอมได้ง่ายก็ไม่หลอมได้วันหนึ่งก็อัฐนั้ หนึ่งก็ไม่เหมือนกับของหลวงหักคู้รู้ว่าอ่อน เมื่อราษฎรเชื่อใช้กันก็ใช้กันไป ก็เมื่อมาส่งหลวงมาเงินหลวงก็ทดลองง่ายคอกว่าอัฐตีอัฐปลอม หักคู้ก็ผัดเนื้อกัน

ก็เนื้ออัฐิในหลวงนั้นพวกทำปลอมจะหล่อกก็หล่อไม่ลง เพราะเป็นคืบๆ ทองแดงสังกะสีแข็ง ถ้าอัฐิปลอมใครเอามาส่งหลวงหักๆ ก็อ่อนโอนไปจับได้ง่ายๆ เมื่อเป็นอัฐิปลอมแล้วจะมาขึ้นเอาเงินแต่ในหลวงก็จะไ้แต่หนักเจ็ดคำสิงค่อเฟื่องเหมือนคืบๆ เปล่า ถ้าเป็นอัฐิแข็งของแท้ก็จะให้แปดอัฐิค่อเฟื่องตามราคา อย่าเขียนหนังสือบ่นเพื่อไปเลยช้เกียจอ่าน ถึงจะลงหนังสือพิมพ์ประจានก็ไม่อย เพราะเป็นบ่ย์อัฐิดีกว่าบ่ย์หอยที่เคยใช้กันมาแต่ก่อนและงามกว่าแปะสังกะสีดูนอยู่แล้ว

หนึ่ง เบี้ยทองแดงก็จะทำขึ้นเร็ว ๆ สองแปะค่อเฟื่องเรียกว่ากึ่งหรือชีกอย่างหนึ่ง สี่แปะค่อเฟื่อง เรียกว่าซาหรือเสี้ยวอย่างหนึ่ง จะจ่ายจะใช้กันเร็ว ๆ อย่าพูดเพื่อเจ้อไปเลยช้เกียจ อ่านช้เกียจฟัง

ถ้าพวกโรงพิมพ์ไ้จัดหมายนี้ แล้วยก็จงเอาจดหมายนี้ลงพิมพ์ด้วยหรือจะนิทานบ่นเพื่อไปว่าอะไรอีกก็ให้บ่นไปไม่ถือโทษ แต่เห็นว่าบ่นเพื่อไปนั้นเหน้อยเปล่าไม่มีใครคิดทำตาม เหมือนแต่ละแครฟแลรดไฟพูดไปจะไ้ค่อจะไ้พิศวงจนจิตเสียแล้ว ช้เกียจอ่าน ช้เกียจดู ช้เกียจฟัง ถ้าจะเอาแต่ของเล่นเด็กน้อยอย่างประหลาด ๆ อย่างปาลุนและอื่น ๆ หรือของใด ๆ ที่จะใช้เป็นประโยชน์เด็กน้อยพอทำได้ ควรจะต้องการตามภาษาเมืองยากเมืองจนยังจะทำบ้างอยู่ คุณแต่พวกสี่ข้าวเลื่อยไม้ เอะอะมาทำก็ไม่เคยเห็นไ้การไ้ทำอะไรเท่าไร”

รัฐบาลไ้ประกาศใช้เหรียญทองแดงชีกและเสี้ยว เมื่อวันที่ ๑๓ ธันวาคม ๒๔๐๘ คำนหนึ่งมีตราจักรรูปช้างอยู่กลาง มีอักษรไทยเทียบ

ราคาเฟื้องอยู่เบื้องบน^๑ เลขและอักษรโรมันบอกราคาเทียบกับเฟื้องกระ
 หนาบอยู่สองข้าง มีอักษรจีนบอกราคาเทียบกับเฟื้องอยู่เบื้องล่าง^๒ อีก
 ด้านหนึ่งมีรูปพระมหาพิชัยมงกุฎอยู่กลาง มีฉัตรทงอยู่สองข้าง เหรียญทอง
 แดงทั้งสองขนาดไม่มีเฟื้องจักร เหรียญซีกใช้ ๒ อันเป็นเฟื้อง ส่วนเหรียญ
 เสี้ยวใช้ ๔ อัน เป็นเฟื้อง เหรียญซีกและเสี้ยวที่ทำในครั้งแรกได้ทำหนา
 เกินไป เพราะรัฐบาลประสงค์จะใช้เนื้อทองแดงในเหรียญซีกและเสี้ยวมี
 ค่าเท่ากับราคาในเหรียญจริง ๆ ครั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้า
 อยู่หัวทรงโปรดทานด้วยเหรียญซีกและเสี้ยว ถูกศรัทธาผู้รับแตกบ้างฟกช้ำ
 บ้าง พระองค์ทรงพระราชดำริว่า เหรียญทองแดงที่ออกใช้มีตราประทับ
 และมีอักษรบอกไว้ว่า ๒ อันเฟื้อง ๔ อันเฟื้อง ก็เป็นเครื่องหมายสำคัญ
 ควรเชื่อถือได้แล้ว ถึงจะทำให้เบาและบางลงกว่าเดิมก็ใช้ได้ จึงทรงพระ
 กรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระวิสุทธิโยธามาตย์ (โหมค อมาตยกุล) ทำเหรียญ
 ซีกและเสี้ยวให้บางกว่าเดิม และได้มีหมายประกาศ เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม
 ๒๔๐๔ ให้ใช้ได้ในราคาเท่ากันทั้งอย่างหนาและอย่างบาง

เงินเหรียญตีบทุกปลอม

ในปี พ.ศ. ๒๔๐๗ ได้มีข่าวลือเกี่ยวกับเรื่องมีผู้ทำอัฐปลอมกัน
 หนาหู รัฐบาลจึงต้องออกประกาศลงวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๔๐๗ ชี้แจง
 ให้ราษฎรทราบ ว่า ตามที่มีข่าวลือกันว่า มีผู้ทำอัฐปลอมขึ้นนั้น สันนิษฐาน

-
๑. เหรียญของจริงมีทั้งทองแดงและทองเหลือง
 ๒. ซีกมีอักษรไทยบอกราคาว่า "สองอันเป็นเฟื้อง" เลขและอักษรโรมัน $\frac{1}{2}$ F (ครึ่งเฟื้อง)
 และภาษาจีน "二片方" แปลว่าสองอันเป็นเฟื้อง เสี้ยวมีภาษาไทยบอกราคาว่า
 "สี่อันเป็นเฟื้อง" เลขและอักษรโรมัน $\frac{1}{4}$ F (หนึ่งในสี่เฟื้อง) และภาษาจีน
 "四片方" แปลว่าสี่อันเป็นเฟื้อง

ว่าคงจะเป็นข่าวลือจากพวกที่มีเบียดเบียนอยากจะใช้เบียดไป จึงปล่อยข่าวให้คนเสื่อมความนิยมในรัฐของรัฐบาลเพื่อที่จะได้ใช้เบียดตามเดิมเรื่องนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงรับสั่งให้ผู้ที่มิชอบลอบนำมาถวายทอดพระเนตรก็ไม่มีผู้นำมาได้ ถ้าผู้ใดนำรัฐปลอมมาถวายได้จะพระราชทานรางวัล เมื่อ ๔ เดือนมาแล้ว พระอินทราธิบดีศรีหรวรของเมืองจันทน์ทำศึกปลอมได้พร้อมด้วยเครื่องมือซึ่งเป็นพิมพ์หินก้อนหนึ่ง แะตราเลียนรูปตราของเหรียญรัฐทูลถวายทอดพระเนตร ได้มีพระบรมราชโองการคำรัสให้เงินนั้นเอาพิมพ์ไปหล่อรัฐปลอมขึ้น ถ้าหล่อได้จะยกพระราชอาณาให้ เงินนั้นก็พยายามหล่อแต่ก็หล่อให้ตีไม่ได้ ในที่สุดก็สารภาพว่าเพิ่งจะริเริ่มขึ้น เมื่อข้อเท็จจริงมีมาดังกล่าวดังแล้ว ก็ขอให้ประชาชนอย่าเชื่อข่าวลือ ใครมีเหรียญรัฐเห็นเก่าเกิน ไปจะเอาไปแลกรัฐใหม่ก็ได้หรือจะมาขึ้นเอาเงินไปใช้ก็ได้เช่นเดียวกัน

อีกเพียงสองวันก่อนารัฐบาลต้องออก ประกาศเพิ่มเติม เกี่ยวกับข่าวลือเรื่องรัฐปลอมอีกฉบับหนึ่ง ซึ่งแจ้งเรื่องรัฐและโสฬสแต่เดิมนั้นทำด้วยตีบุกเจือทองแดงซึ่งละหนึ่งบาทเพื่อให้แข็งใช้ได้ทนทาน ต่อมาเมื่อต้นปี พ.ศ. ๒๔๐๗ พ้อค่าเอาเงินเหรียญต่างประเทศเข้ามาแลกเงินบาทมาก นอกจากนั้น รัฐบาลก็ต้องการใช้เงินบาทในราชการและแจกเบี้ยหวัดด้วยเครื่องหีบเงิน จึงต้องงคตีบุกทำรัฐโสฬสมาหีบเงินทำเงินบาทเป็นเวลาหลายเดือนมาแล้ว ผู้ต้องการรัฐโสฬสก็เรียกร้องให้รัฐบาลรีบเร่งทำขึ้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระราชดำริแล้วคำรัสสั่งให้เงินช่างตีบุกหลอมตีบุกแล้วหีบด้วยศิลารองกระชาย ทำเป็นแผ่นแล้วกดเป็นแผ่นกลมมาตีตราเป็นรัฐทดลองดู ตีบุกที่เข้าทองแดงนั้นเมื่อหลอมเข้ามีความร้อน

สูงใหม่กระดาษซึ่งรองหน้าคิลาทักทำเป็นแผ่นไม่ได้ จีนข้างคิบุกจึงขอเจือเนื้อคิบุกมากขึ้นกว่าแต่ก่อนให้เนื้ออ่อนลง เมื่อเนื้อคิบุกอ่อนลงแต่เครื่องจักรคีตรายังคงมีกำลังแรงอยู่ตามเดิม จึงทำให้ลวดลายในเหรียญรัฐโสพลเส้นโคไป และเนื้อก็บางไปกว่าเหรียญรัฐโสพลเก่าเล็กน้อย แต่ก็ได้ทำออกจำหน่ายไปเพียงประมาณ ๕๐,๐๐๐ เหรียญ ฉะนั้นผู้ที่ไม่ทราบความจริงในข้อนี้ก็อาจสงสัยว่าเป็นของปลอม รัฐบาลจึงได้ชี้แจงให้ประชาชนทราบว่า เหรียญรัฐโสพลแข็งที่ทำขึ้นครั้งก่อนก็ดี เหรียญรัฐโสพลที่ทำขึ้นใหม่อ่อนและบางกว่าก็ดี คงใช้ได้เท่าเทียมกันทั้งนั้น ผู้ที่ได้เหรียญรัฐโสพลที่แข็งและหนาซึ่งจะได้แก้ไขทำใหม่ก็ได้ หรือจะนำมาขอซื้อเงินก็ได้เช่นเดียวกัน

ต่อมาประมาณหนึ่งเดือนข่าวลือที่ว่าม็อบรัฐปลอมนั้นได้กลายเป็นความจริงขึ้นมีผู้ทำเหรียญรัฐปลอมแพร่หลายอยู่ในท้องตลาด เนื่องจากเหรียญรัฐเป็นเงินที่ราษฎรยากจนใช้สอยอยู่ รัฐบาลจึงได้ออกประกาศลงวันที่ ๓ ธันวาคม ๒๔๐๗ ให้ผู้ที่มีอัฐคิบุกที่สงสัยว่าปลอมมาแลกเปลี่ยนเอาอัฐคิบุกไปใช้ที่หน้าพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ทุกวัน อย่าได้ใช้สอยอัฐปลอมกันต่อไปอีก ทั้งนี้กำหนดให้นำมาแลกเปลี่ยนใน ๔ เดือน นับแต่วันประกาศ อันอัฐปลอมนั้น ถ้าใช้ความสังเกตก็จะเห็นได้ว่าเป็นอัฐปลอม ถ้าประชาชนรู้จักดูรู้จักเลือกเฟ้นแล้ว พวกที่ทำปลอมก็จะระอาไปเอง ใครมีอัฐปลอมทางการไม่เอาโทษให้มารับแลกเปลี่ยนเอาอัฐคิบุกไปใช้ภายในเวลาที่กำหนดไว้

ในปี พ.ศ. ๒๔๐๘ ปรากฏว่ามีเงินพวกหนึ่งเอาอัฐหลวงไปกดพิมพ์คิน แล้วเอาคิบุกหลอมเต็ยปลอมขายดุก ๆ มีผู้รับซื้อเอาไปใช้

สอยไม่มากนัก รัฐบาลจึงออกประกาศลงวันที่ ๑๖ กันยายน ให้ราษฎร
ทุกแลในเขตที่ของตนอยู่เสมอ อย่าให้คนร้ายลอบอาศัยทำอัฐปลอม
ได้ ถ้าจับตัวคนทำอัฐปลอมได้พร้อมกับเครื่องมือจะมีรางวัลให้ ๘๐ บาท
๑๐๐ บาท ๑๒๐ บาท ตามควรแก่กรณี ถ้าคนนอกเขตรับสินบนนำจับ
จะปรับ เจ้าของ ที่ที่ให้คนร้ายเช่าทำอัฐปลอม ชดใช้ค่าสินบน ส่วนที่ทำอัฐ
ปลอมซึ่งเป็นของคนร้ายเอง จะเฉลี่ยเสียรายคนในเขตเสียค่าสินบนตาม
ศักดิ์ใหญ่น้อย ผู้ที่มีอัฐปลอมอย่าได้เสียขายให้คนใช้เสีย และให้รวบรวม
เอามาขายให้แก่คลังสินค้าในอัตราหนัก ๗ ทำลึง ต่อเงิน ๑ เฟื้อง ถ้าหาก
ขึ้นใช้จะต้องเสียเบี้ยปรับให้แก่ผู้จับสองหรือสามอัฐ ประกาศได้แจ้งให้
ทราบต่อไปด้วยว่า มีฝรั่งเที่ยวปลอญข่าวว่าจะยุพระเจ้าแผ่นดินไทยให้เลิก
ใช้อัฐคืบๆ และจะทำเหรียญทองแดงมาขายให้ราคาถูก ๆ เพื่อรัฐบาลจะ
ได้หากำไรโดยจำหน่ายให้ราษฎรในราคาแพง ๆ เรื่องนี้รัฐบาลขออย่าให้
ราษฎรเชื่อ เพราะถ้าจะทำตราแผ่นดินไทยมารัฐบาลก็ไม่ซื้อ แต่ถ้าเป็น
ตราเมืองอื่นรัฐบาลจะซื้อแต่เพียงเป็นเนื้อทองแดง และจะซื้อเนื้อทองแดง
ก็เมื่อต้องการเท่านั้น และเรื่องเหรียญทองแดงนี้รัฐบาลก็ดำริที่จะทำขึ้นใน
เร็ว ๆ นี้แล้วสองชนิด ชนิดหนึ่งเรียกว่าซีกมีราคา ๒ อันเป็นเฟื้อง อีกชนิด
หนึ่งเรียกว่าเสี้ยวมีราคา ๔ อันเฟื้อง มีตรามงกุฎตราช้างและตราจักร เหมือน
กับอัฐโสฬส และมีหนังสือบอกราคาสามภาษา คือภาษาไทย ภาษาอังกฤษ
และภาษาจีน

เนื่องจากราคาเนื้อคืบๆต่ำกว่าราคาในเหรียญคืบๆมาก ในปีต่อ ๆ
มาได้มีพวกเงินทำอัฐปลอมเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ ครั้นกวัดจับกันเข้มงวดก็

หลบหนีไปทำงานทางบริษัทได้ แล้วลอบส่งเข้ามาขายในกรุงเทพฯ นายโยเซฟฮาส (Joseph Hass) ได้ให้ความรู้ไว้ในหนังสือ Siamese Coinage อีกกระแสดหนึ่งว่า ชาวจีนได้ส่งเหรียญตึบुकปลอมจากฮ่องกงเข้ามาเป็นจำนวนมาก เรื่องนี้จะจริงเท็จอย่างไรก็ไม่ทราบ แต่ความเสียหายในทางเศรษฐกิจที่เกิดจากเหรียญตึบुकปลอมนั้นใหญ่หลวง ราษฎรต่างไม่ยอมรับเหรียญตึบुक เพราะไม่สามารถเลือกได้ว่าเหรียญอันไหนเป็นของ หลวงและเหรียญอันไหนเป็นของปลอม ความปั่นป่วนในเรื่องนี้ได้ยืดยาวมาจนถึงขั้นรุนแรงในตอนที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวใกล้เสด็จสวรรคต

บทที่ ๑๒ รัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

เหรียญโสฬศ์บุกดราพานเกล้า

ได้กล่าวมาแล้วว่าความปั่นป่วนในเรื่องเหรียญกษาปณ์ได้ยืดยาวมาจนถึงขั้นรุนแรงในตอนใกล้สิ้นรัชกาลที่ ๔ ซึ่งเรื่องนี้จะเห็นได้จากหนังสือสยามวิพอสติโรรี (Siam Repository) ของนายสมิธ (Samuel J. Smith) เล่มที่ ๑ ประจำเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๑๑ ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ตอนที่พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวใกล้เสด็จสวรรคต ท่อนหนึ่งว่า “...ทั้งปรากฏว่ามีเหรียญปลอมชนิดราคาต่ำ เกิดความยุ่งเหยิงในเรื่องเงินตราจนตื่นตกใจกันไปเป็นเวลาหลายวัน การซื้อขาย เล็ก ๆ น้อย ๆ แทบจะหยุดซังกักันหมด” และจดหมายเหตุโทรของจมีนกงศ์ศิลป์^๑ ก็ได้บันทึกไว้ว่า “ณ วันที่ ๗ ๑๒ คำ (๑๗ ตุลาคม ๒๔๑๑) ในเดือนนี้ราษฎรได้ความเดือดร้อน ด้วยอัฐจะเปลี่ยนตราทำใหม่ เลือกอัฐปลอม ของทั้งปวงก็แพง แท้มะพร้าว ๒ ผลเพียง ๒ ฟนชุกนั้กแต่ ณ วัน ๑ ๑๑ คำ (๒๐ กันยายน ๒๔๑๑) มา” รัฐบาลจึงจำต้องรีบวินิจฉัยแล้วออกประกาศเมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๔๑๑^๒ ให้ประชาชนนำเหรียญทองแดงและเหรียญกษาปณ์ของหลวงที่ตน

๑. ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔ จดหมายเหตุโทร

๒. จดหมายเหตุพระวราชกั๊จรายวันในรัชกาลที่ ๕ ตอนแรกเสวยราชย์ ในวารสารศิลปากร ปีที่ ๒ เล่ม ๓ ว่า เป็นวันขึ้นค่ำหนึ่งเดือนอ้าย จ.ศ. ๑๒๓๐ ซึ่งตรงกับวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๑๑ แต่พระนิพนธ์ของสมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพเรื่องตำนานเงินตราไทยในหนังสือเรื่องเงินของหม่อมเจ้าประสมศุข สุขสวัสดิ์ที่ ๑ ว่า เป็นเดือน ๑๑ แรม ๑๒ คำ จ.ศ. ๑๒๓๐ ซึ่งตรงกับวันที่ ๑๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๑๑

มีอยู่ในครอบครองมาขึ้นเอาเงิน จะยอมให้ขึ้นเต็มตามราคาภายในกำหนด ๑๕ วัน ถ้าพ้นกำหนดนั้นไปแล้วจะลดราคาลง คือชดเชยราคาเท่ากับราคาอัฐ เสียเท่ากับราคาโสฬส อัฐลดราคาลงเป็น ๙๐ อันเฟื้องโสฬสเป็น ๘๐ อันเฟื้อง แม้กระนั้นราษฎรก็ยังไม่ว้าวางใจในเหรียญตึกพวกนี้ลดราคาตามลำพังต่อไปอีก อัฐลดเหลือ ๘๐ อันต่อเฟื้อง และโสฬสลดเหลือ ๑๖๐ อันต่อเฟื้อง อัฐและโสฬสคนจึงเรียกกันว่าเกี^๑ ทั้งนี้แต่ต้นนั้นมาเป็นเวลาหลายปีก็จะเห็นได้จากคำพูดของคนรุ่นเก่า เมื่อแสดงถึงความจนก็มักจะพูดว่า “ไม่มีเงินสักเกีเดียว” เช่นนี้เป็นต้น

ในระหว่างระยะเวลาที่อนุญาตให้นำเหรียญทองแดงและเหรียญตึกมาขึ้นเงินได้เต็มราคานั้น รัฐบาลได้ออกใช้เหรียญตึกโสฬสอย่างใหม่หนักสองสลึง ไม่มีเฟื้องจักร ท่านหนึ่งเป็นตราพระเกี้ยวออกมีพานรองสองชั้นและฉัตรตั้งอยู่สองข้าง มีจุดไข่ปลาอยู่รอบวงกลมขอบเหรียญอีกด้านหนึ่งเป็นรูปข้างเผือกอยู่ในวงจักร ตอนบนมีเลขและอักษรไทยว่า “๑๖ อันเฟื้อง” ตอนล่างมีอักษรจีน “十六片” แปลว่า ๑๖ อันเฟื้อง ข้างซ้ายมีเลขโรมัน $\frac{1}{16}$ ข้างขวามีอักษรโรมัน F หมายถึงเฟื้อง และมีจุดไข่ปลาอยู่รอบวงกลม การที่ใช้ตราพระเกี้ยวออก (ตามพระราชบัญญัติใช้ตราแผ่นดิน พ.ศ. ๒๔๓๒ เรียกว่าตราจุลมงกุฏ) แทนตราพระมหาพิชัยมงกุฏนั้นเนื่องมาจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้ตราพระมหาพิชัยมงกุฏเป็นตราแผ่นดินประจำรัชกาล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงใช้ตราจุลมงกุฏหรือที่เรียกกันว่าพระเกี้ยวออกเป็นตราประจำรัชกาล

๑. เกีมาจากภาษาจีน 價 แปลว่าปลอม

การออกเหรียญโสฬสตีบุกอย่างใหม่^๕ ปรากฏอยู่ในจดหมายเหตุ
พระราชกิจรายวันในรัชกาลที่ ๕ ตอนแรกเสวยราชย์ คัดจากสมุดไทยคำ
เส้นดินสอขาว เลขที่ ร ๕, ๓๕๖/๒ ตีพิมพ์ลงในวารสารศิลปากร
ปีที่ ๒ เล่ม ๓ ตอนหนึ่งความว่า “ปีมะโรง จ.ศ. ๑๒๓๐ แต่ ณ วันขึ้น
ค่ำหนึ่งเดือนอ้าย ท่านเสนาบดีเจ้าต่างกรมปรึกษาพร้อมด้วยกัน อัฐปสมิ
ผู้ทำปลอมระคนปนกับอัฐหลวงเป็นอันมาก บ้างร้องประตูลูกค้าพาณิชย์
ราษฎรในกรุงนอกกรุงทั่วพระราชอาณาจักร ให้เอาอัฐปสมิขึ้นกับเจ้า
พนักงานคลังมหาสมบัติ เจ้าพนักงานรับแค่อัฐหลวงไว้ อัฐปลอมนั้นทบ
เสียหายแล้วจึงจำหน่ายเงินบางพศที่ตราพระพานเกล้าข้างหนึ่ง รูปจักรกับ
ข้างข้างหนึ่ง พสหนึ่งหนักสองสลึง ๑๖ พสเป็นเงินเฟื้องหนึ่ง ให้รับมา
ขึ้นแค่นั้น ๑๕ วันซีกเสียให้ราษฎรทั่วพระราชอาณาจักรให้เอาแคซีกเสีย
ของหลวงมาขึ้น ถ้าไม่ใช่ของหลวงเจ้าพนักงานไม่รับ ขึ้นได้แล้วให้ใช้อัฐ
เก่า ๔๐ ตัว เป็นเงินเฟื้องหนึ่ง พส ๘๐ ตัวเป็นเงินเฟื้องหนึ่ง ให้รับเอามา
ขึ้นแค่นั้นแรมสิบสี่ค่ำเดือนอ้าย”

เหรียญเงินตราพานเกล้า

เมื่อเปลี่ยนรัชกาลใหม่ตามประเพณีนิยมสืบต่อเนื่องกันมา จะต้องทำ
เงินตราประจำรัชกาลใหม่ขึ้น แค่นั้นปี พ.ศ. ๒๔๑๑ ซึ่งเป็นปีที่เริ่มรัชกาล
ที่ ๕ รัฐบาลยังมีภาวะที่จะต้องแก้ไขเรื่องเงินปลีกทองแดงและตีบุกปลอมอยู่
นอกจากนั้นรัฐบาลเห็นว่าเหรียญเงินเก่าตรามงกุฎยังพอใช้สอย จึงมิได้ทำ
เหรียญเงินประจำรัชกาลขึ้นใช้ในป็นั้น ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๑๒ จึงได้ทำ
เหรียญตราพานเกล้าออกใช้เป็น ๓ ขนาดตามที่คนนิยมใช้คือ เหรียญบาท
เหรียญสลึง และเหรียญเฟื้อง มีน้ำหนักและเนื้อเงินเช่นเดียวกันกับเหรียญ
บาท เหรียญสลึงและเหรียญเฟื้องตรามงกุฎ เหรียญเงินรุ่นนี้มีเฟื้องจักร

ทุกขนาด จำนวนหนึ่งเป็นรูปพระเกี้ยวออกมีฟานรองสองชั้นและฉัตรทั้งสองข้าง ริมขอบมีจุดไข่ปลากรอบวงกลม อีกจำนวนหนึ่งเป็นรูปช้างเผือกอยู่ในวงจักรรอบวงจักรชั้นนอกเหรียญบาทมีดาวอยู่แปดทิศ หมายความว่าแปดเฟือง เหรียญสลึงมีดาวอยู่ข้างบนและข้างล่างสองดาว หมายถึงสองเฟือง ส่วนเหรียญเฟืองมีดาวอยู่ข้างบนดาวเดียวหมายถึงหนึ่งเฟือง ริมขอบมีจุดไข่ปลารอบวงกลม การที่ทราบได้แน่นอนว่าเหรียญเงินทั้งสามขนาดนี้ออกใช้ในปี พ.ศ. ๒๔๑๒ ก็เพราะประกาศให้ใช้เหรียญใหม่ (ตราพระรูป) ลงวันที่ ๓๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๑๔ ตอนหนึ่งกล่าวว่า "..... แลเงินทั้งสามอย่างใช้เหมือนบาท สลึง เฟืองอย่างเก่า เป็นแต่เปลี่ยนดวงตราเหมือนเปลี่ยนตรามงกุฎเป็นตราพระเกี้ยวเมื่อครั้งบิมะเส็ง เอกศกนั้นเอง ไม่ประหลาดสิ่งไร....." บิมะเส็งเอกศกที่กล่าวถึงนั้นก็คือ ปี พ.ศ. ๒๔๑๒ ปีโรงบ่อน

บ่อนเบี้ยของประเทศไทยมีมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระนารายณ์ทรงราชธานุภาพทรงสนับนิตฐานไว้ในประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑๗ เรื่องตำนานการเลิกบ่อนเบี้ยแลเลิกหยั่วว่า บ่อนเบี้ยเห็นจะเกิดภายหลังรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช คือ ภายหลัง พ.ศ. ๒๒๓๑ ทั้งนี้ เนื่องจากได้ทรงสังเกตเห็นหนังสือเรื่องเมืองไทย ซึ่งเมอซีเออร์เกลลาตูแบร์ อัครราชทูตฝรั่งเศสที่เข้ามาเจริญทางพระราชไมตรีในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้แต่งไว้ ในตอนที่พรรณนาว่าด้วยการเล่นของไทยได้กล่าวถึงการพนันอย่างอื่น คือชนไก่และสกาหมากกรุกเป็นต้น การเล่นทั่วไปและบ่อนเบี้ยหาได้กล่าวถึงไม่ ถ้าบ่อนเบี้ยมีอยู่ในสมัยนั้นจริงก็คงจะกล่าวถึงบ้าง

เกมที่การเล่นเบี้ยใช้เงินปลีกพค้วงกันทั้งสิ้น แต่เงินปลีกพค้วง
 มีลักษณะกลมกลึงหายไ้ง่าย นอกจากนั้นยังเป็นของเล็กจะหยิบจะยก
 ก็ยาก นายบ่อนชาวจีนจึงเอาประเพณีเมืองจีนมาใช้ ทำคะแนนสำหรับเล่น
 เบี้ยในโรงบ่อนเรียกว่า “^๒ปี” * ^๒ปีในชั้นแรกหล่อด้วยทองเหลืองหล่อเป็น
 ตัวสัตว์ ตัวอักษรจีน และตัวเลขครุ ที่หล่อด้วยแก้วสีต่าง ๆ ก็มีเหมือนกัน
^๒ปีของนายบ่อนคนหนึ่งก็ทำรูปและลวดลายให้ผิดจากนายบ่อนคนอื่น ๆ แต่
 สำหรับราคานั้นทำเป็นราคาหนึ่งสิ่ง หนึ่งเฟื้อง สองไพ ไพ ร้อยเบี้ย
 ห้าสิบเบี้ย เหมือนกันทุกบ่อน ต่อมาตอนปลายรัชกาลที่ ๔ การคมนาคม
 ระหว่างเมืองจีนและเมืองไทยสะดวกขึ้น นายบ่อนจึงได้สั่งทำ^๒ปีที่เมืองจีน
 ด้วยดินด้วยขามเคลือบสี สถานที่ทำ^๒ปีกระเบื้องตามที่ปรากฏบนตัว^๒ปีได้แก่
 กำบลับังโคย (楓溪) อำเภอกุ้ยอัน จังหวัดกุ้ยจิ๋ว มณฑลกวางตุ้ง
 ซึ่งกำบลับังกล่าวมีดินทำด้วยขามเป็นพิเศษ แต่^๒ปีบางอย่างเนื้อละเอียดสง
 สัยว่าจะไม่ได้ทำที่กำบลับังโคย คงจะทำที่จังหวัดเก็งเต๊กตันใกล้ทะเลสาบ
 ไปยางโนมณฑลเกียงสี หรือที่เราเรียกกันว่ามณฑลกังไส ^๒ปีกระเบื้อง
 ดังกล่าวมีลวดลายต่าง ๆ น่ารักมาก บ้างก็เป็นรูปดอกไม้ สัตว์บก สัตว์น้ำ
 บ้างก็เป็นเลขครุบ้างก็เลียนแบบเหรียญกระษาปณ์ต่างประเทศ มีรูปกษัตริย์
 ของประเทศนั้น ๆ แต่ที่คล้ายคลึงกันเป็นส่วนใหญ่ก็คือมีอักษรหรือตัว
 เลขบอกราคาและมีอักษรบอกชื่อของโรงบ่อน

๑. ^๒ปีเท่าที่ปรากฏบนตัว^๒ปีเขียนเป็นตัวอักษรจีนว่า ~~๒~~ ซึ่งไม่มีในพจนานุกรมของจีน เป็น
 ตัวอักษรที่ชาวจีนในเมืองไทยคิดขึ้นเอง โดยเอาคำ~~๒~~ แปลว่ากระเบื้องมาผสมกับ
 คำ ~~๒~~ ซึ่งอ่านสำเนียงว่าปี แต่ข้าพเจ้าเข้าใจว่ามาจาก ~~๒~~ มากกว่า ซึ่งคำนี้อ่านว่า
 ปีแปลว่าเงินตรา

การเล่นเบี้ยโดยใช้ป็นนั้นก็คือ เมื่อเวลาคนเข้าไปเล่นเบี้ยใช้เงิน
 แทางถูกนายบ่อนก็ใช้ค้ายปี หรือคนเล่นจะเอาเงินบาทและเงินปลีกไปแลก
 เอาปีมาแทางแต่เริ่มแรกก็ได้เหมือนกันเมื่อคนเล่นเลิกเล่นก็เอาปีไปแลกเอา
 เงินกลับบ้าน การใช้ปีในชั้นแรกจึงเป็นแต่เพียงคะแนนในการเล่นเบี้ย
 แต่ต่อมาคนเล่นซักร้านแลกปีเอาเงินกลับบ้าน เพราะเชื่อว่าจะเอาไปแลก
 เอาเงินเมื่อใดก็ได้ เลยใช้ชื่อหาชำระหนี้กันค้ายปี ความไว้วางใจใน
 ชุนพัฒนา^๒ นายบ่อนทำให้ปีกลายเป็นเงินตราขึ้นมาทันที และเป็นช่องทาง
 ให้ชุนพัฒนา นายบ่อนหาทำไรจากการนี้กล่าวคือลักษณะของอากรบ่อนเบี้ย
 นั้นต้องประมูลกันใหม่ทุกปี เมื่อนายบ่อนคนใดประมูลไม่ได้มีการเปลี่ยน
 คัวนายบ่อนใหม่ หรือมีผู้ส่งปีปลอมเข้ามา ถ้านายบ่อนต้องการเลิกปีชุก
 เติมเมื่อใด ก็ที่มาฟ้องตักลงหน้าโรง บ่อนประกาศให้ เอาปีบ่อนของตนไป
 แลกเอาเงินคืนภายใน ๑๕ วัน หลังจากนั้นใครจะเอาปีไปขอแลกเงินก็ไม่
 รับ ผู้ไม่ทันรู้ตัวเอาปีมาแลกเงินไม่ทันเวลาก็ต้องขาดทุน เนื่องจากนายบ่อน
 ได้กำไรในการจำหน่ายปีดังกล่าวแล้ว ใครเป็นนายบ่อนก็ทำไรเลิกปี
 เก่าจำหน่ายปีใหม่ตลอดมา ดังจะเห็นได้ในหนังสือประชุมพงศาวดารภาคที่
 ๑๗ ว่า มีผู้ได้ลองรวบรวมปีต่างๆ ว่ามีปีกว่า ๕,๐๐๐ อย่าง สังฆนายก
 บัลเลอรักวัชได้เล่าไว้ในหนังสือเกี่ยวกับเรื่องเมืองไทยว่า ในรัชกาลที่ ๔
 ตามหัวเมืองพระเจ้าแผ่นดินทรงอนุญาตให้ใช้เงินที่ทำด้วยทองแดงหรือแก้ว
 หรือกระเบื้องเคลือบสีต่างๆ เงินเหล่านี้ก็อป็นตนเอง

๒. ใครได้ผูกอากรบ่อนเบี้ยก็ได้เป็นชุนพัฒนาสมบัติ แต่ถ้าออกจากตำแหน่งนายอากร
 บ่อนเบี้ยเมื่อใดก็ออกจากชุนพัฒนาสมบัติด้วย ฉะนั้นคนจึงเรียคนายบ่อนเบี้ยว่า
 “ชุนพัฒนา”

เมื่อราษฎรลดราคาซีกเสี้ยวอัฐโสฬสตามลำพังแล้ว การปลอมแปลงเงินปลีกย่อยก็สะดวกยิ่งขึ้น เพราะไม่มีกำไรในการปลอมแปลง ความขึ้นบ้านเกี่ยวกับเงินตราที่สงบเรียบร้อยลงไปได้ ต่อมาประมาณปลายปี พ.ศ. ๒๔๑๖ ปรากฏว่าราคาเนื้อทองแดงและตีบุกสูงขึ้น มีผู้รู้ว่าเหรียญทองแดงและเหรียญตีบุกที่ใช้กันในท้องตลาด มีราคาต่ำกว่าราคาเนื้อทองแดงและตีบุกที่ซื้อขายกันในประเทศอื่น จึงพากันหลอมเหรียญทองแดงและเหรียญตีบุกทำเป็นแท่งเป็นปึกส่งออกไปขายต่างประเทศ ทำให้เงินปลีกซีกเสี้ยวอัฐโสฬสขาดแคลนไม่พอกับการใช้จ่าย ราษฎรจึงหันไปใช้ปีกระเบื้องของโรงบ่อน แต่ได้กล่าวมาแล้วว่านายบ่อนชอบเปลี่ยนปีเอาเปรียบราษฎรที่มีปีอยู่ในความครอบครอง ทางบ้านเมืองจะลงโทษนายบ่อนก็ไม่ถนัดนัก เพราะราษฎรยอมใช้ปีของโรงบ่อนเอง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงทราบถึงเหตุการณ์ดังกล่าว จึงได้ทรงปรึกษาคณะเสนาบดีเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ และเจ้าพระยาภาณุวงศ์ มหาโกษาธิบดีที่ตกลงจะส่งไปทำเหรียญทองแดงที่ประเทศอินเดีย เพราะผู้สำเร็จราชการประเทศอินเดีย ได้ทูลรับรองไว้เมื่อครั้งเสด็จพระราชดำเนินประพาสเมืองกัลกัตตาว่า ถ้าเครื่องจักรในกรุงทำเหรียญกระษาปณ์ขึ้นใช้ไม่ทัน จะรับจ้างทำให้ที่กัลกัตตาให้ทันใช้จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กรมท่ามีหนังสือตามไปยังเมืองกัลกัตตาตัวรับทำให้ได้ขอให้คอบทางโทรเลขคอยอยู่ประมาณหกเดือนก็ไม่ได้ข่าว ราษฎรที่ค้าขายเล็กๆ น้อยๆ ก็ขาดทุนไปทั่วหน้ากัน จึงได้ทรงพระราชดำริปรึกษาคณะเสนาบดีเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ว่า เครื่องจักรในโรงกระษาปณ์สิทธิการที่สร้างขึ้นใหม่อีกเจ็ด

หรือแปดเดือนจึงจะทำเหรียญทองแดงได้ ถ้าจะส่งไปทำที่ยุโรปก็ต้องกินเวลาห้าถึงหกเดือน ในระหว่างที่ไม่มีเหรียญทองแดงใช้นี้ ให้ทำบัตรเครดิตราคาหนึ่งรัฐเพียงเล็กน้อยให้พอใช้ในท้องถิ่นไปพลางก่อน เพื่อมิให้ราษฎรที่ยากจนต้องเดือดร้อน ส่วนเรื่องเหรียญทองแดงจะทำที่โรงกระษาปณ์หรือจะสั่งทำที่ยุโรปนั้นจะได้พระราชทานวินิจฉัยภายหลัง

รัฐบาลได้ออกประกาศว่าควยไปรดเกล้าฯ ให้ใช้อัฐกระดาษแทนอัฐที่บุกไปจนกว่าโรงกระษาปณ์สิทธิการจะได้ทำอัฐทองแดงเปลี่ยนอัฐกระดาษ เมื่อวันที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๔๑๗ ความสังเขปมีว่า ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไปรดเกล้าให้โรงกระษาปณ์สิทธิการทำอัฐทำโสฬสด้วยดีบุกใช้แทนเบี้ย ครั้นต่อมามีผู้แกะพิมพ์ทำอัฐปลอมเป็นจำนวนมาก ภายหลังท่านเสนาบดีปรึกษาพร้อมกันให้ใช้อัฐหนึ่งสลึงเป็นราคา ๒๐ เบี้ย ราษฎรใช้สอยก็สูญสิ้นไปมาก การทำอัฐจึงคิดว่าหาได้ทำต่อไปไม่ ทั้งนี้เนื่องจากเครื่องจักรเก่าทำเหรียญทองแดงไม่ได้ จึงไปรดเกล้าฯ สั่งเครื่องจักรมาใหม่เป็นเครื่องใหญ่มีกำลังแรงมากกว่าเครื่องเก่า ถ้าเครื่องจักร ใหม่ติดตั้ง สำเร็จเมื่อใด จะทรง ไปรดให้เจ้าพนักงาน โรงกระษาปณ์สิทธิการทำเหรียญทองแดง มิให้คนร้ายทำปลอมได้เหมือนอย่างแต่ก่อน ในระหว่างนั้นราษฎรใช้เบี้ยของขุนพัฒน์นายบ่อนซึ่งใช้ได้เป็นแห่งเป็นตำบล ถ้าขุนพัฒน์ออกจากที่ขุนพัฒน์เมื่อใด ราษฎรจะเอาเบี้ยไปขึ้นเงินไม่ทัน ก็ต้องขาดทุนทั่วหน้ากัน จึงทรงพระกรุณาไปรดเกล้าฯ ให้ทำอัฐกระดาษขึ้นให้ราษฎรได้ใช้จ่ายไปพลางก่อน อัฐกระดาษที่ออกมาชั้นไม่

บังคับให้ราษฎรใช้ ผู้ใดอยากจะใช้ปีตามเดิมก็สุดแต่ใจ แต่ถ้ารัฐของแกลง
ออกใช้เมื่อใดจริงจะบังคับให้ใช้รัฐของแกลงทั่วกัน

ทางฝ่ายบ้านเมืองได้วิตกอยู่เหมือนกันว่า ราษฎรจะเข้าใจผิดไปว่า
รัฐบาลเล่นฉลาดเอาเงินของคนไปเก็บ จึงได้ออกประกาศเพิ่มเติมชี้แจงให้
ประชาชนทราบว่า การที่รัฐบาลออกอัฐกระดาษให้ใช้กันนี้ ก็เพื่อแก้ไข
มิให้ราษฎรที่ค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ ต้องขาดทุน มิได้คิดหากำไรเอาเป็น
ประโยชน์อย่างเงินทำปี่ เพียงแต่ค่ากระดาษ ค่าจ้างการทำ ค่าจ้างเสมือน
อัฐกระดาษ แผ่นหนึ่ง ก็ตก ประมาณ แปดร้อยเบี้ย มากกว่าหนึ่งอัฐเสียแล้ว
เมื่อได้ทำอัฐกระดาษด้วยกระดาษสีราคาต้นทุนสูงมากกว่าหนึ่งอัฐ ผู้ที่คิด
จะปลอมก็ต้องเล็ดล้มความคิด เพราะไม่มีกำไรมากสมกับที่เหนื่อย แม้
กระนั้นรัฐบาลก็ยังเตือนให้ราษฎรระมัดระวังอัฐกระดาษปลอม โดยให้
สังเกตเลขหมายที่ซ้ำกัน และให้พิเคราะห์คู้ดวงตรา และลายขอบโดยละเอียด
ส่วนเรื่องเบียดหน้าชาคหาย และเรื่องฉ้อราษฎร รัฐบาลก็ได้กำนังอยู่
เหมือนกัน คงจะเห็นได้จากประกาศตอนหนึ่งว่า “เมื่อผู้ใดมีมากไม่อยากจะ
เก็บรักษาไว้กลัวจะเบียดหน้าชาคหายไป จะมาขึ้นคืนเอาเงินเมื่อใดก็ให้
มาที่หอรัษฎากรพัฒนาในเวลาห้าโมงเช้ากระทั่งสามโมงเย็น ให้เจ้าพนักงาน
รับคิกเงินให้ในวันที่กำหนดไว้ นั้นมิให้ล่วงวันเวลาไปได้ ถ้าอัฐ
กระดาษที่ราษฎรมาขึ้นนั้น ถึงจะขาดเป็นสองก่อนก็ดีสามก่อนก็ดี ถ้า
ชนประจบต่อกันเห็นเป็นอันเดียวกัน ให้เจ้าพนักงานรับคิกเงินให้อย่างอัฐ
กระดาษดีเหมือนกัน ห้ามอย่าให้เจ้าพนักงานซึ่งเป็นผู้รับขึ้นอัฐนั้นเรียกเอา
สิ่งหนึ่งสิ่งใดกับราษฎรเจ้าของอัฐกระดาษที่มาขึ้นเงิน ให้ได้รับความเดือด
ร้อนเป็นอันขาดทีเดียว” แต่อย่างไรก็ดีเป็นที่น่าเสียดายที่อัฐกระดาษของ

รัฐบาลไม่เป็นที่นิยมแก่ประชาชนเท่าใดนัก ผู้ใดมีมากพอสมควรก็นำไป
แลกเอาเงินที่หอรัษฎากรพิพัฒน์เพราะอัฐกระดากเข็ญอยู่ได้ง่าย
เหรียญทองแดงเสี้ยวอัฐโสฬสตรา จปร

เหรียญทองแดงที่สั่งทำจากประเทศอังกฤษได้มาถึงในคอนปลายปี
พ.ศ. ๒๔๑๗ รัฐบาลจึงได้ออกประกาศเมื่อวันที่ ๑๔ เมษายน ๒๔๑๘ ให้
ใช้เหรียญทองแดงเสี้ยวอัฐโสฬสมีใจความว่า เมื่อครั้งแผ่นดินพระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ทำอัฐโสฬสด้วยคืบทุกใช้แทน
เบี้ย ครั้นต่อมามีผู้แกะพิมพ์ทำปลอมเป็นอันมาก ภายหลังท่านเสนาบดี
ปรึกษาพร้อมกันให้อัฐหนึ่งสลกลงเป็นราคาสิบเบี้ย ราษฎรใช้สอยสูญสิ้นไป
เป็นอันมาก ในระหว่างนั้นราษฎรใช้ปิ่นพัฒนนายบ่อน ก็ใช้ได้เป็นแห่ง
เป็นตำบล ทั่วชนพัฒนนายบ่อนออกจากที่เมื่อใดเบี้ยนั้นก็ใช้หาได้ไม่
ราษฎรมีแต่จะขาดทุนทุกครั้งทุกคราวไป จึงโปรดเกล้าฯ ให้ทำเบี้ยทอง
แดงขึ้นเป็นสามชนิด ชนิดใหญ่หน้าหนึ่งมีตราเป็นตัวอักษร จ ป ร มี
ตราจุลจอมเกล้าอยู่บนตัว จ มีหนังสือว่ากรุงสยาม รัชกาลที่ ๕ หน้าหนึ่งมี
ใบชัยพฤกษ์ผูกเป็นวงมาลัยรอบ ในรอบวงมาลัยนั้นมีอักษรว่าเสี้ยว ๔ อัน
เป็นเฟือง มีเลข ๑๒๓๖ ทองแดงชนิดใหญ่นี้ให้เรียกชื่อว่าเสี้ยว ใช้เป็น
ราคาอันละไพ ๔ อันเป็นเฟือง ๓๒ อันเป็นเงินบาทหนึ่ง ทองแดงชนิด
กลางหน้าหนึ่งมีอักษร จ ป ร มีตราจุลจอมเกล้าอยู่บนตัว จ มีหนังสือว่า
กรุงสยามรัชกาลที่ ๕ หน้าหนึ่งมีใบชัยพฤกษ์ผูกเป็นวงมาลัยรอบ ในวง
มาลัยนั้นมีอักษรว่าอัฐ ๘ อันเป็นเฟือง มีเลข ๑๒๓๖ ทองแดงชนิดกลาง
เป็นเงินนี้ให้เรียกชื่อว่าอัฐใช้เป็นราคาอันละ ๑๐๐ เบี้ย ๘ อันเป็นเฟือง ๖๔
อันบาทหนึ่ง ทองแดงชนิดเล็กหน้าหนึ่งมีอักษร จ ป ร มีตราจุลจอมเกล้า

อยู่บนตัว จ มีหนังสือว่ากรุงสยามรัชกาลที่ ๕ หน้าหนึ่งมีใบชัยพฤกษ์ผูก
เป็นวงมาลัยรอบ ในวงมาลัยมีอักษรว่าโสฬศ ๑๖ อันเป็นเฟื้อง มีเลข
๑๒๓๖ ทองแดงอย่างชนิดเล็กนี้ให้เรียกว่าโสฬสใช้อันละ ๕๐ เบี้ย ๑๖ อัน
เป็นเฟื้อง ๑๒๔ อันเป็นเงินบาทหนึ่ง ทองแดงทั้งสามชนิดนี้ได้โปรดเกล้าฯ
ให้ทำอย่างละเอียดเพื่อมิให้ผู้หนึ่งผู้ใดทำปลอมแปลงได้ง่าย ให้ประชา
ราชผู้ซื้อถือซื้อขายแลกเปลี่ยนตามพิกักคังกล่าวข้างต้น ตั้งแต่วันประกาศ
เป็นต้นไป เมื่อผู้ใดได้เบี้ยทองแดงไปจะต้องการแลกเปลี่ยนเอาเงิน ก็ให้
มาแลกได้ที่หอรัษฎากรพิพัฒน์ตั้งแต่ห้าโมงเช้าจนถึงสามโมงเย็น

ตัวเลข ๑๒๓๖ นั้นหมายถึงจุลศักราช ๑๒๓๖ ส่วน จ ป ร นั้น
นายเลอเมย์กล่าวว่า เป็นพระนามาภิไธยย่อของพระบาทสมเด็จพระจุลจอม
เกล้าเจ้าอยู่หัว คือ จุฬาลงกรณ์ประมินทร ° แต่เจ้านายชั้นผู้ใหญ่พระองค์
หนึ่งทรงอธิบายว่า จ ป ร นั้นย่อมาจากจุฬาลงกรณ์บรมราชา บรมราชา
ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า Imperator Rex ในพระราชบัญญัติว่าด้วย
แบบอย่างธงสยาม ร.ศ. ๑๑๐ ว่าด้วยธงจุฑาธิปไตยมีความว่า “ข้อ ๒
ธงจุฑาธิปไตย คือ ธงราชสำหรับแผ่นดินกรุงสยาม เป็นรูปช้างอัยราพต
สามเศียรทรงเครื่องยืนแท่นมีบุษบกแลเครื่องสูง ๗ ชั้น ๔ องค์ ในกลาง
บุษบกมีมีอักษร จ ป ร จุฬาลงกรณ์บรมราชาธิราชไว้กั้น เป็นพระนามา
ภิไธยในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน.....” และพระราช
บัญญัติเครื่องราชอิสริยาภรณ์สำหรับตระกูลจุลจอมเกล้า ร.ศ. ๑๑๒ (ฝ่าย
หน้า) ตอนหนึ่งของมาตรา ๑๗ มีความว่า “.....แลมีสายสร้อยทองคำ
ยาวหกสิบสามนิ้ว กลางสายสร้อยเป็นรูปช้างสามเศียร มีจุฬมงกุฎอยู่บน

๑. ดูหนังสือ The Coinage of Siam ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๒ หน้า ๑๑๓

หลังเครื่องสูงสองข้าง มีรูปปราสาทสี่เหลี่ยมคางหมูประคองตราแผ่นดินอยู่ กลางมีอักษร จ ป ร ไขว้กัน (คือจุฬาลงกรณ์บรมราชา) เป็นอักษรพระนามาภิไธยอย่างย่อในแผ่นดินปัจจุบันนี้” นอกจากนั้นยังมีประกาศตราพระกฐล จ.ศ. ๑๒๓๕ ตอนหนึ่งความว่า “.....แลมีสายสร้อยทองคำสำหรับติดเสื้อครุยขาวหกสิบสามนิ้ว กลางสายสร้อยเป็นรูปข้างสามเศียร มีจุดมังกุอยู่บนหลังเครื่องสูงสองข้าง มีรูปปราสาทสี่เหลี่ยมคางหมูประคองอยู่กลาง มีอักษร จ ป ร ไขว้กัน (คือจุฬาลงกรณ์บรมราชา) เป็นอักษรพระนามย่อในแผ่นดินปัจจุบันนี้.....” จากพระราชบัญญัติและประกาศดังกล่าว จะเห็นได้ว่า จ ป ร มีความหมายว่า จุฬาลงกรณ์บรมราชา หรือจุฬาลงกรณ์บรมราชาธิราช ก็ได้ทั้งสองอย่าง เพราะคำว่าราชาธิราชนั้นมีความหมายว่าพระราชามีเป็นใหญ่กว่าพระเจ้าแผ่นดินอื่น ๆ ไม่แตกต่างกับคำว่าราชาเท่าใดนัก ในเรื่องนี้มีผู้สงสัยว่าเมื่อ จ ป ร มีความหมายว่าจุฬาลงกรณ์บรมราชา หรือ จุฬาลงกรณ์บรมราชาธิราชแล้ว เหตุใดจึงไม่ใช่ จ บ ร ข้อนี้ก็มีผู้เฉลยให้ข้าพเจ้าฟังว่า คำว่าบรมนั้นมาจากคำว่าบรม และมีสระไม่ถี่ จึงใช้ จ ป ร แทน จ บ ร จะถูกต้องเพียงใดหรือไม่นี้ ขอให้ท่านวินิจฉัยเอาเองด้วยสติปัญญาของท่าน

เหรียญทองแดงเสี้ยวรัฐโสฬสที่ออกไปนั้น ปรากฏว่าราษฎรมีความรังเกียจไม่ยอมใช้สอย พวกนี้เอาเหรียญทองแดงมาขึ้นเงินที่หอรัษฎากรพิพัฒน์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปรึกษาคณะเสนาบดีเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ทรงเห็นควรให้คงจ่ายอัฐิแทนเงิน และให้เจ้าพนักงานออกรับอัฐิแลกเงินอย่าให้ขาด แม้

จะให้ข้าราชการช่วยรับมาขึ้นเงินที่พระคลังก็ควรกระทำ ส่วนปีกระเบื้อง
ของโรงบ่อนซึ่งประชาชนยังนิยมใช้กันอยู่นั้น ได้พระราชทานดำริว่า การ
ที่ขุนพัฒน์นายบ่อนส่งปีกระเบื้องเข้ามาใช้ ดูประหนึ่งขุนพัฒน์นายบ่อนคิด
การลบด้างอำนาจแผ่นดิน ถ้าจะให้เลิกใช้ทั้งในและนอกโรงบ่อนขุน
พัฒน์ก็จะเอาเงินมาแลกเอาเหรียญทองแดงไปใช้ในโรงบ่อนจะทำให้เหรียญ
ทองแดงขาดแคลนไม่พอกับการใช้สอย ถ้าจะห้ามใช้ปีเพียงนอกโรงบ่อน
ก็เห็นจะเป็นการเพียงพอ ฉะนั้น รัฐบาลจึงได้ออกประกาศลงวันที่ ๒๕
สิงหาคม ๒๔๑๘ แจงให้ราษฎรไทยจันทราบทั่วกันว่า ได้มีพระบรมราช
โองการโปรดเกล้าฯ ว่า ราษฎรที่มีปีใช้อยู่นาน้อยเท่าใด ให้รีบเอาปีไป
ขึ้นต่อขุนพัฒน์นายบ่อนเสียโดยเร็วอย่าให้มีปีค้างอยู่ได้ ถ้าถึงวันที่ ๒๘
พฤศจิกายน ๒๔๑๘ ห้ามมิให้ราษฎรไทยจีนและผู้หญิงผู้ใดใช้ปีซื้อขายแก่
กันต่อไป เบี้ยทองแดงเสี้ยวอัฐโสฬสของหลวงนั้น สำหรับเสี้ยวให้ใช้ ๔
อันเฟื้อง อัฐให้ใช้ ๘ อันเฟื้อง โสฬสให้ใช้ ๑๖ อันเฟื้อง และจะคงอยู่
ตามนี้ไม่เปลี่ยนแปลง ถ้าราษฎรซื้อขายได้เสี้ยวอัฐโสฬสมาก หรือเจ้าภาษี
นายอากรนายระวางมีเสี้ยวอัฐโสฬส จะเอามาส่งต่อเจ้าพนักงานหอรัษฎา
กรพิพัฒน์ ถ้าเจ้าพนักงานตรวจดูไม่เป็นของปลอมก็ให้รับไว้โดยเร็วอย่า
หน่วงเหนี่ยวให้เห็นช้า อย่าให้เจ้าภาษีนายอากรนายระวางและราษฎร
ได้รับความเดือดร้อน ถ้าราษฎรที่มีเสี้ยวอัฐโสฬสเห็นว่าการมาขึ้นเงินที่หอ
รัษฎากรพิพัฒน์ลำบาก ก็ให้ข้าราชการและผู้ที่มีทรัพย์ช่วยรับเสี้ยวอัฐโสฬส
ของราษฎรมาขึ้นเอาเงินต่อเจ้าพนักงาน ก็ให้เจ้าพนักงานหอรัษฎากร

พิพัฒน์เร่งรับและจ่ายเงินให้โดยเร็ว อย่าให้เนิ่นช้าข้ามวันได้ ให้ข้าราชการและราษฎรปฏิบัติตามหมายประกาศ ผู้ใดฝ่าฝืนจะมีโทษตามโทษานุโทษ เมื่อได้ออกหมายประกาศฉบับนี้ไปแล้ว ความยุ่งยากในการไม่ใช้เหรียญทองแดงก็ยุติลง

โครงการษาปณ์ใหม่

เครื่องจักรทำเงินครั้งรัชกาลที่ ๔ ได้ใช้ทำเหรียญตราพระเกี้ยวเป็นครั้งสุดท้ายเมื่อ ปี พ.ศ. ๒๔๑๒ ต่อมาใน ปี พ.ศ. ๒๔๑๓ เครื่องจักรชำรุดทำเงินต่อไปไม่ได้ จึงได้สั่งเครื่องจักรใหม่จากประเทศอังกฤษให้แข็งแรงและมีกำลังกว่าเดิม เครื่องจักรดังกล่าวได้มาถึงประเทศไทยในตอนปลาย พ.ศ. ๒๔๑๗ และติดตั้งเสร็จเรียบร้อยเมื่อปลายปี พ.ศ. ๒๔๑๘ แต่ใน ปี พ.ศ. ๒๔๑๘ นี้ได้ส่งข้าวออกมาก ชาวต่างประเทศได้นำเงินเหรียญมาขอแลกเอาเงินบาทไปเป็นจำนวนไม่น้อย เงินเหรียญจึงค้างอยู่ในคลัง จนถึงกับต้องเอาเงินนอนรายหมื่นพระคลังข้างในออกรับจวนจะหมดกั้วเงินอยู่แล้ว ในขณะนั้นมีเงินบาทเหลืออยู่ไม่ถึง ๒,๐๐๐ ชั่ง จำเป็นต้องทำเงินบาทขึ้นใช้เป็นการด่วน เครื่องจักรก็พร้อมแล้วทุกอย่างเว้นแต่ดวงตราใหม่นั้นยังหาไม่ถึง การทำเงินจึงต้องใช้ตราเก่าไปก่อน แม้จะไม่สู้งามและเรียบร้อยก็พอแก้ขัดไปได้ และจะลงมือทำในเดือนมีนาคม ในการนี้พระยาภษาปณกิจโกศล ได้ทำเรื่องราวถวายสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ามหาลากรมพระบารามประบัษย์ มีข้อความสำคัญอยู่สามข้อ

ข้อแรกทูลขอเจ้าพนักงานผู้กำกับ คือ พระยาพิพิธโภคัย พระไชยศสมบัคิ
ขุนษาปณ์พิภาค ขุนนานาคมาสก ทรวจการตามอย่างเช่นแผ่นดินพระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ข้อสองได้ทูลหารือในเรื่องเนื้อเงินว่าจะทำ
ตามแกนแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และแผ่นดินปัจจุบัน
ที่ได้เคยทำมาแล้วหรือจะเปลี่ยนเป็นอย่างอื่น และการทดลองเงินจะให้
เจ้าพนักงานหักแกนดูตามอย่างแต่ก่อน หรือจะให้ลองด้วยน้ำกรคอย่างฝรั่ง
ซึ่งในชั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานดำริว่า จะต้อง
ทำเนื้อเงินอย่างที่เคยทำมาแล้ว เพราะเงินบาทนั้นได้ตกลงกันในแผ่นดิน
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้คิดพิคัก ๕ บาท ต่อ ๓ เหรียญ
ก็ต้องเอาเนื้อเงินแผ่นดินนั้นเป็นแบบจึงจะไม่เสียเงินเก่า ส่วนเรื่องการทค
ลองด้วยน้ำกรค ก็ทรงเห็นว่าไม่ใคร่จะเสมอได้ เงินบาทบางบาทก็หนัก
ไปบ้างเบาไปบ้าง แม้เงินบาทเดียวตัดออกเป็นส่วนละสองไพ ลองด้วย
น้ำกรคทีละคราวก็ยิ่งหย่อนไม่เสมอกันได้ และเจ้าพนักงานของเราก็ไม่
ค่อยเข้าใจในเรื่องนี้ดี ควรใช้วิธีเติมคือผสมเลือกเงินหนึ่งบาทในจำนวน
๑๐ ชั่ง เอามาผ่าคู้แกนเทียบกับแกนเก่า ถ้าเสียเพียงหนึ่งบาทก็ต้องคืน
ทั้ง ๑๐ ชั่ง ข้อสุดท้ายทูลขอให้ม้พระราชบัญญัติสำหรับโรงกระษาปณ์นั้น
ทรงเห็นว่า ข้อบังคับเติมในพระคลังมหาสมบัติและในโรงกระษาปณ์ก็มีอยู่
บ้างแล้ว ถ้าพระยากระษาปณ์กิจโกศลขอเพิ่มเติมมาประการใด ให้
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ามหามาลากรม พระบารบประบัคษ์ ทูลปรึก
ษา ถ้าพระองค์ทรงเห็นชอบด้วยก็จะโปรดเกล้าฯ ให้ตราเป็นพระราช
บัญญัติต่อไป

ในที่สุด ก็ได้มีพระราชบัญญัติกรมกษาปณ์สิทธิการ ซึ่งทรงพระ
กรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งขึ้น เมื่อวันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๔๑๘ รวม ๑๕ ข้อ
และข้อบังคับสำหรับกรมกษาปณ์สิทธิการ ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ผู้บัญชาการกรมกษาปณ์ สิทธิการ ตั้งไว้
เมื่อวันที่ ๑๖ เมษายน ๒๔๑๘ รวม ๘ ข้อ เนื่องจากพระราชบัญญัติและ
ข้อบังคับดังกล่าวเป็นเอกสารสำคัญ และไม่ปรากฏอยู่ทั้งในราชกิจจานุ
เบกษาและกฎหมายประจำรัชกาล จึงค้นนำลงไว้ดังต่อไปนี้

ระเบียบการปฏิบัติงานในโรงกระชาปณ์
ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
(คัดจากพระบรมราชโองการ)

จุฬาลงกรณ์ ป.ร.

ศุภมัศัศ ๑๒๓๘ วัน ๗ ๑๕ ค่ำปีชวดยังเป็นสัปดาห์

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ บดินทรเทพยมหา
มงกุฎ บุรุษรัตนราชวิวงษ์ วรุตมพงษ์ บริพัติ วรชัฎยราชนิกรโคม
จาตุรนต์บรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ บรมธรรมิกมหाराชาธิราช บรม-
นารถบพิตรพระจุลจอมเกล้าอยู่หัว เสด็จออก ณ พระที่นั่งบรมราชสถิตยม
โหฬาร สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ามหามาลากรมพระบาราบปรบัษ
อธิบดีในกรมพระคลังมหาสมบัติ นำเรื่องราวพิกัคทำเงินของพระยากระ
สถาปนกิจโกศล จางวางโรงกระชาปณ์สิทธิการ ขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อม
ถวาย ให้ทรงทราบตามอย่างธรรมเนียม ทำเงินเหรียญตราแผ่นดินแต่ใน
แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นั้น

ความว่า ถึงกำหนดวันที่ตราเงินเวลาเข้าเปิดแคตสัญญา ให้คน
เข้าโรงทำการ ชุนกระชาปณ์พิภภาคย์ เจ้าพนักงานพระคลังมหาสมบัติ ต้อง
ชุนนานาจนมาศก
มากำกับในห้องกิจการจึงตราเงินได้ เมื่อตราเงินได้เท่าใด เจ้าพนักงาน

ข้างเงิน พร้อมด้วยเจ้าพนักงานพระคลังมหาสมบัติซึ่งมากำกับ กัดเลือก
ตรวจนำหน้าเงิน ๘๐๐ บาท ให้หนักได้ ๑๐ ซั่งทุกถุง แล้วประทับตรา
ถุงลงหีบเสก่าปั้นสั้นกุญแจไว้ที่โรงกระสาปน์สิทธิการ พร้อมด้วยเจ้าพนักงาน
ข้างเงิน เมื่อถึงวันกำหนดจะส่งคลังพระไชยสมบัติให้เจ้าพนักงาน มา
ตรวจนับซั่งสอบนำหน้าให้ดูถูกต้องกันอีกครั้งหนึ่ง แล้วจึงยกถุงเงินออกมา
ชนสูทพร้อมด้วยพระยาพิพิธโกไทย พระวาทชนพิทักษ์ พระไชยยศสมบัติ จึง
มาเลือกหยิบเงินในถุงๆ ละบาทให้ได้ ๑๐ บาทมารวมหลอมหักแกนชนสูท
หน้า
๕ เงิน ที่ทำกับแกนเงินลิ่มตัวอย่าง ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระ
๖ เนื้อ
บาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งโปรดเกล้าฯ ให้ตีตราเป็นแบบไว้
สำหรับพระคลังมหาสมบัตินั้น เหน็ดถูกต้องได้ ^{หน้า} ๕ กันแล้ว พระไชยยศ
สมบัติจึงรับเงินนั้นไว้ ถ้าเงินนั้นค่ากว่าแกนตัวอย่าง ก็ต้องยุบหลอมทำใหม่
ให้ได้กับแกนตัวอย่าง ซึ่งทำกันมาดังนี้ แลการนั้นก็หยุดทำมาหลายปีแล้ว
ครั้งนั้นทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ จะให้ทำเงินเหรียญตราแผ่นดินนั้น ข้า
พระพุทธเจ้า ขอรับพระราชทานพระราชนัดบัญญัติ ซึ่งจะทำเงินต่อไปจะโปรด
เกล้าฯ ให้ข้าพระพุทธเจ้า ไซ้แกนเงินอย่างไหนเป็นตัวอย่าง และ
ประชุมกันชนสูทหลอมหักแกน เหมือนอย่างทำมาแต่ก่อน ฤฯจะชนสูท
ด้วยนำกรตัวอย่างเค็มมีศตรี ก็แล้วแต่จะทรงกรุณาโปรดเกล้าฯ อนึ่ง เมื่อจะ
ชนสูทแกนเงินนั้น ถ้าผู้ใดเป็นผู้ชนสูทแกนเงิน เหน็ดได้กับตัวอย่างที่โปรด
พระราชทานไว้เป็นแบบแล้ว ขอรับพระราชทานให้ผู้ชนสูทแกนนั้น ทำ
หนังสือเชอक्ति์เกิดลงชื่อประทับตรา ให้ข้าพระพุทธเจ้าไว้สำหรับโรงกระ

สาปน์สิทธิการ ทุกครั้ง หนึ่ง ชุณกระสาปนพิภากย์ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระ
ชุนนนานาภมมาศก

พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ตั้งไว้เป็นเจ้าพนักงานพระคลัง สำหรับ
กำกับตรวจเมื่อเวลาที่ตราเงินนั้น ขอรับพระราชทานให้มากำกับตรวจ
เหมือนแต่ก่อน ด้วยเวลาเบ็คจกักรทำการ เจ้าพนักงานกำกับต้องมาประจำ
รักษาอยู่ห้องตรา เมื่อเงินนั้นที่ตราได้มากน้อยเท่าใด เจ้าพนักงานคลัง
ต้องเก็บแลรักษา ประทับตราประจำ ^{ถึง}ไว้ อย่าให้ผู้ใดลักลอบเอาเงิน

ตราแล้วไปได้ เมื่อเจ้าพนักงานพระคลังมหาสมบัติรับเงิน ต้องให้นับเงิน
ให้ได้ ๘๐๐ บาท ซึ่งให้ไต่หนัก ๑๐ ซึ่งทุกดูง อย่าให้เป็นข้อเดียวว่า
เงิน ^{หนัก} ^{เบา} ไต่ ซึ่งข้าพระพุทธเจ้ารับใส่เกล้าฯ ทำการในโรงกระสาปน

สิทธิการมาดังนี้ แต่ยังมีข้อพระราชบัญญัติไม่ขอพระบรมราชวโรกาส
ให้มีข้อพระราชบัญญัติไว้สำหรับไปภายนอก จึงมีพระบรมราชโองการ
มาพระบัณฑูรสรุสังหนาท คำหรัสเหนือเกล้าฯ ว่า ซึ่งพระยากระ
สาปนกิจโกศล ยื่นเรื่องราวว่าด้วยจะทำเงินต่อไป จะขอให้มิพิกักแต่ข้อ
บังคับว่าจะให้ใช้เงินอย่างไรและจะขนสุเงินอย่างเดิมมิศตรีลอง
ด้วยน้ำกรด ฤจะใช้หักเกณฑ์ของเก่า จะขอให้มิพระราชบัญญัติไว้
สำหรับโรงกระสาปนสิทธิการนั้น ทรงเห็นว่า เงินซึ่งจะทำต่อไปนั้นแทน
เงินเก่าซึ่งทำแต่ครั้งแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตลอด
มาถึงแผ่นดินปัจจุบันนี้ ก็เป็นเงินเคยใช้ขึ้นมาแล้ว จะยกย้ายไปอย่าง

อื่นก็ไม่ควร เพราะเงิน ^{กลม} ^{เหลี่ยม} ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐ ๑๐๑ ๑๐๒ ๑๐๓ ๑๐๔ ๑๐๕ ๑๐๖ ๑๐๗ ๑๐๘ ๑๐๙ ๑๑๐ ๑๑๑ ๑๑๒ ๑๑๓ ๑๑๔ ๑๑๕ ๑๑๖ ๑๑๗ ๑๑๘ ๑๑๙ ๑๒๐ ๑๒๑ ๑๒๒ ๑๒๓ ๑๒๔ ๑๒๕ ๑๒๖ ๑๒๗ ๑๒๘ ๑๒๙ ๑๓๐ ๑๓๑ ๑๓๒ ๑๓๓ ๑๓๔ ๑๓๕ ๑๓๖ ๑๓๗ ๑๓๘ ๑๓๙ ๑๔๐ ๑๔๑ ๑๔๒ ๑๔๓ ๑๔๔ ๑๔๕ ๑๔๖ ๑๔๗ ๑๔๘ ๑๔๙ ๑๕๐ ๑๕๑ ๑๕๒ ๑๕๓ ๑๕๔ ๑๕๕ ๑๕๖ ๑๕๗ ๑๕๘ ๑๕๙ ๑๖๐ ๑๖๑ ๑๖๒ ๑๖๓ ๑๖๔ ๑๖๕ ๑๖๖ ๑๖๗ ๑๖๘ ๑๖๙ ๑๗๐ ๑๗๑ ๑๗๒ ๑๗๓ ๑๗๔ ๑๗๕ ๑๗๖ ๑๗๗ ๑๗๘ ๑๗๙ ๑๘๐ ๑๘๑ ๑๘๒ ๑๘๓ ๑๘๔ ๑๘๕ ๑๘๖ ๑๘๗ ๑๘๘ ๑๘๙ ๑๙๐ ๑๙๑ ๑๙๒ ๑๙๓ ๑๙๔ ๑๙๕ ๑๙๖ ๑๙๗ ๑๙๘ ๑๙๙ ๒๐๐ ๒๐๑ ๒๐๒ ๒๐๓ ๒๐๔ ๒๐๕ ๒๐๖ ๒๐๗ ๒๐๘ ๒๐๙ ๒๑๐ ๒๑๑ ๒๑๒ ๒๑๓ ๒๑๔ ๒๑๕ ๒๑๖ ๒๑๗ ๒๑๘ ๒๑๙ ๒๒๐ ๒๒๑ ๒๒๒ ๒๒๓ ๒๒๔ ๒๒๕ ๒๒๖ ๒๒๗ ๒๒๘ ๒๒๙ ๒๓๐ ๒๓๑ ๒๓๒ ๒๓๓ ๒๓๔ ๒๓๕ ๒๓๖ ๒๓๗ ๒๓๘ ๒๓๙ ๒๔๐ ๒๔๑ ๒๔๒ ๒๔๓ ๒๔๔ ๒๔๕ ๒๔๖ ๒๔๗ ๒๔๘ ๒๔๙ ๒๕๐ ๒๕๑ ๒๕๒ ๒๕๓ ๒๕๔ ๒๕๕ ๒๕๖ ๒๕๗ ๒๕๘ ๒๕๙ ๒๖๐ ๒๖๑ ๒๖๒ ๒๖๓ ๒๖๔ ๒๖๕ ๒๖๖ ๒๖๗ ๒๖๘ ๒๖๙ ๒๗๐ ๒๗๑ ๒๗๒ ๒๗๓ ๒๗๔ ๒๗๕ ๒๗๖ ๒๗๗ ๒๗๘ ๒๗๙ ๒๘๐ ๒๘๑ ๒๘๒ ๒๘๓ ๒๘๔ ๒๘๕ ๒๘๖ ๒๘๗ ๒๘๘ ๒๘๙ ๒๙๐ ๒๙๑ ๒๙๒ ๒๙๓ ๒๙๔ ๒๙๕ ๒๙๖ ๒๙๗ ๒๙๘ ๒๙๙ ๓๐๐ ๓๐๑ ๓๐๒ ๓๐๓ ๓๐๔ ๓๐๕ ๓๐๖ ๓๐๗ ๓๐๘ ๓๐๙ ๓๑๐ ๓๑๑ ๓๑๒ ๓๑๓ ๓๑๔ ๓๑๕ ๓๑๖ ๓๑๗ ๓๑๘ ๓๑๙ ๓๒๐ ๓๒๑ ๓๒๒ ๓๒๓ ๓๒๔ ๓๒๕ ๓๒๖ ๓๒๗ ๓๒๘ ๓๒๙ ๓๓๐ ๓๓๑ ๓๓๒ ๓๓๓ ๓๓๔ ๓๓๕ ๓๓๖ ๓๓๗ ๓๓๘ ๓๓๙ ๓๔๐ ๓๔๑ ๓๔๒ ๓๔๓ ๓๔๔ ๓๔๕ ๓๔๖ ๓๔๗ ๓๔๘ ๓๔๙ ๓๕๐ ๓๕๑ ๓๕๒ ๓๕๓ ๓๕๔ ๓๕๕ ๓๕๖ ๓๕๗ ๓๕๘ ๓๕๙ ๓๖๐ ๓๖๑ ๓๖๒ ๓๖๓ ๓๖๔ ๓๖๕ ๓๖๖ ๓๖๗ ๓๖๘ ๓๖๙ ๓๗๐ ๓๗๑ ๓๗๒ ๓๗๓ ๓๗๔ ๓๗๕ ๓๗๖ ๓๗๗ ๓๗๘ ๓๗๙ ๓๘๐ ๓๘๑ ๓๘๒ ๓๘๓ ๓๘๔ ๓๘๕ ๓๘๖ ๓๘๗ ๓๘๘ ๓๘๙ ๓๙๐ ๓๙๑ ๓๙๒ ๓๙๓ ๓๙๔ ๓๙๕ ๓๙๖ ๓๙๗ ๓๙๘ ๓๙๙ ๔๐๐ ๔๐๑ ๔๐๒ ๔๐๓ ๔๐๔ ๔๐๕ ๔๐๖ ๔๐๗ ๔๐๘ ๔๐๙ ๔๑๐ ๔๑๑ ๔๑๒ ๔๑๓ ๔๑๔ ๔๑๕ ๔๑๖ ๔๑๗ ๔๑๘ ๔๑๙ ๔๒๐ ๔๒๑ ๔๒๒ ๔๒๓ ๔๒๔ ๔๒๕ ๔๒๖ ๔๒๗ ๔๒๘ ๔๒๙ ๔๓๐ ๔๓๑ ๔๓๒ ๔๓๓ ๔๓๔ ๔๓๕ ๔๓๖ ๔๓๗ ๔๓๘ ๔๓๙ ๔๔๐ ๔๔๑ ๔๔๒ ๔๔๓ ๔๔๔ ๔๔๕ ๔๔๖ ๔๔๗ ๔๔๘ ๔๔๙ ๔๕๐ ๔๕๑ ๔๕๒ ๔๕๓ ๔๕๔ ๔๕๕ ๔๕๖ ๔๕๗ ๔๕๘ ๔๕๙ ๔๖๐ ๔๖๑ ๔๖๒ ๔๖๓ ๔๖๔ ๔๖๕ ๔๖๖ ๔๖๗ ๔๖๘ ๔๖๙ ๔๗๐ ๔๗๑ ๔๗๒ ๔๗๓ ๔๗๔ ๔๗๕ ๔๗๖ ๔๗๗ ๔๗๘ ๔๗๙ ๔๘๐ ๔๘๑ ๔๘๒ ๔๘๓ ๔๘๔ ๔๘๕ ๔๘๖ ๔๘๗ ๔๘๘ ๔๘๙ ๔๙๐ ๔๙๑ ๔๙๒ ๔๙๓ ๔๙๔ ๔๙๕ ๔๙๖ ๔๙๗ ๔๙๘ ๔๙๙ ๕๐๐ ๕๐๑ ๕๐๒ ๕๐๓ ๕๐๔ ๕๐๕ ๕๐๖ ๕๐๗ ๕๐๘ ๕๐๙ ๕๑๐ ๕๑๑ ๕๑๒ ๕๑๓ ๕๑๔ ๕๑๕ ๕๑๖ ๕๑๗ ๕๑๘ ๕๑๙ ๕๒๐ ๕๒๑ ๕๒๒ ๕๒๓ ๕๒๔ ๕๒๕ ๕๒๖ ๕๒๗ ๕๒๘ ๕๒๙ ๕๓๐ ๕๓๑ ๕๓๒ ๕๓๓ ๕๓๔ ๕๓๕ ๕๓๖ ๕๓๗ ๕๓๘ ๕๓๙ ๕๔๐ ๕๔๑ ๕๔๒ ๕๔๓ ๕๔๔ ๕๔๕ ๕๔๖ ๕๔๗ ๕๔๘ ๕๔๙ ๕๕๐ ๕๕๑ ๕๕๒ ๕๕๓ ๕๕๔ ๕๕๕ ๕๕๖ ๕๕๗ ๕๕๘ ๕๕๙ ๕๖๐ ๕๖๑ ๕๖๒ ๕๖๓ ๕๖๔ ๕๖๕ ๕๖๖ ๕๖๗ ๕๖๘ ๕๖๙ ๕๗๐ ๕๗๑ ๕๗๒ ๕๗๓ ๕๗๔ ๕๗๕ ๕๗๖ ๕๗๗ ๕๗๘ ๕๗๙ ๕๘๐ ๕๘๑ ๕๘๒ ๕๘๓ ๕๘๔ ๕๘๕ ๕๘๖ ๕๘๗ ๕๘๘ ๕๘๙ ๕๙๐ ๕๙๑ ๕๙๒ ๕๙๓ ๕๙๔ ๕๙๕ ๕๙๖ ๕๙๗ ๕๙๘ ๕๙๙ ๖๐๐ ๖๐๑ ๖๐๒ ๖๐๓ ๖๐๔ ๖๐๕ ๖๐๖ ๖๐๗ ๖๐๘ ๖๐๙ ๖๑๐ ๖๑๑ ๖๑๒ ๖๑๓ ๖๑๔ ๖๑๕ ๖๑๖ ๖๑๗ ๖๑๘ ๖๑๙ ๖๒๐ ๖๒๑ ๖๒๒ ๖๒๓ ๖๒๔ ๖๒๕ ๖๒๖ ๖๒๗ ๖๒๘ ๖๒๙ ๖๓๐ ๖๓๑ ๖๓๒ ๖๓๓ ๖๓๔ ๖๓๕ ๖๓๖ ๖๓๗ ๖๓๘ ๖๓๙ ๖๔๐ ๖๔๑ ๖๔๒ ๖๔๓ ๖๔๔ ๖๔๕ ๖๔๖ ๖๔๗ ๖๔๘ ๖๔๙ ๖๕๐ ๖๕๑ ๖๕๒ ๖๕๓ ๖๕๔ ๖๕๕ ๖๕๖ ๖๕๗ ๖๕๘ ๖๕๙ ๖๖๐ ๖๖๑ ๖๖๒ ๖๖๓ ๖๖๔ ๖๖๕ ๖๖๖ ๖๖๗ ๖๖๘ ๖๖๙ ๖๗๐ ๖๗๑ ๖๗๒ ๖๗๓ ๖๗๔ ๖๗๕ ๖๗๖ ๖๗๗ ๖๗๘ ๖๗๙ ๖๘๐ ๖๘๑ ๖๘๒ ๖๘๓ ๖๘๔ ๖๘๕ ๖๘๖ ๖๘๗ ๖๘๘ ๖๘๙ ๖๙๐ ๖๙๑ ๖๙๒ ๖๙๓ ๖๙๔ ๖๙๕ ๖๙๖ ๖๙๗ ๖๙๘ ๖๙๙ ๗๐๐ ๗๐๑ ๗๐๒ ๗๐๓ ๗๐๔ ๗๐๕ ๗๐๖ ๗๐๗ ๗๐๘ ๗๐๙ ๗๑๐ ๗๑๑ ๗๑๒ ๗๑๓ ๗๑๔ ๗๑๕ ๗๑๖ ๗๑๗ ๗๑๘ ๗๑๙ ๗๒๐ ๗๒๑ ๗๒๒ ๗๒๓ ๗๒๔ ๗๒๕ ๗๒๖ ๗๒๗ ๗๒๘ ๗๒๙ ๗๓๐ ๗๓๑ ๗๓๒ ๗๓๓ ๗๓๔ ๗๓๕ ๗๓๖ ๗๓๗ ๗๓๘ ๗๓๙ ๗๔๐ ๗๔๑ ๗๔๒ ๗๔๓ ๗๔๔ ๗๔๕ ๗๔๖ ๗๔๗ ๗๔๘ ๗๔๙ ๗๕๐ ๗๕๑ ๗๕๒ ๗๕๓ ๗๕๔ ๗๕๕ ๗๕๖ ๗๕๗ ๗๕๘ ๗๕๙ ๗๖๐ ๗๖๑ ๗๖๒ ๗๖๓ ๗๖๔ ๗๖๕ ๗๖๖ ๗๖๗ ๗๖๘ ๗๖๙ ๗๗๐ ๗๗๑ ๗๗๒ ๗๗๓ ๗๗๔ ๗๗๕ ๗๗๖ ๗๗๗ ๗๗๘ ๗๗๙ ๗๘๐ ๗๘๑ ๗๘๒ ๗๘๓ ๗๘๔ ๗๘๕ ๗๘๖ ๗๘๗ ๗๘๘ ๗๘๙ ๗๙๐ ๗๙๑ ๗๙๒ ๗๙๓ ๗๙๔ ๗๙๕ ๗๙๖ ๗๙๗ ๗๙๘ ๗๙๙ ๘๐๐ ๘๐๑ ๘๐๒ ๘๐๓ ๘๐๔ ๘๐๕ ๘๐๖ ๘๐๗ ๘๐๘ ๘๐๙ ๘๑๐ ๘๑๑ ๘๑๒ ๘๑๓ ๘๑๔ ๘๑๕ ๘๑๖ ๘๑๗ ๘๑๘ ๘๑๙ ๘๒๐ ๘๒๑ ๘๒๒ ๘๒๓ ๘๒๔ ๘๒๕ ๘๒๖ ๘๒๗ ๘๒๘ ๘๒๙ ๘๓๐ ๘๓๑ ๘๓๒ ๘๓๓ ๘๓๔ ๘๓๕ ๘๓๖ ๘๓๗ ๘๓๘ ๘๓๙ ๘๔๐ ๘๔๑ ๘๔๒ ๘๔๓ ๘๔๔ ๘๔๕ ๘๔๖ ๘๔๗ ๘๔๘ ๘๔๙ ๘๕๐ ๘๕๑ ๘๕๒ ๘๕๓ ๘๕๔ ๘๕๕ ๘๕๖ ๘๕๗ ๘๕๘ ๘๕๙ ๘๖๐ ๘๖๑ ๘๖๒ ๘๖๓ ๘๖๔ ๘๖๕ ๘๖๖ ๘๖๗ ๘๖๘ ๘๖๙ ๘๗๐ ๘๗๑ ๘๗๒ ๘๗๓ ๘๗๔ ๘๗๕ ๘๗๖ ๘๗๗ ๘๗๘ ๘๗๙ ๘๘๐ ๘๘๑ ๘๘๒ ๘๘๓ ๘๘๔ ๘๘๕ ๘๘๖ ๘๘๗ ๘๘๘ ๘๘๙ ๘๙๐ ๘๙๑ ๘๙๒ ๘๙๓ ๘๙๔ ๘๙๕ ๘๙๖ ๘๙๗ ๘๙๘ ๘๙๙ ๙๐๐ ๙๐๑ ๙๐๒ ๙๐๓ ๙๐๔ ๙๐๕ ๙๐๖ ๙๐๗ ๙๐๘ ๙๐๙ ๙๑๐ ๙๑๑ ๙๑๒ ๙๑๓ ๙๑๔ ๙๑๕ ๙๑๖ ๙๑๗ ๙๑๘ ๙๑๙ ๙๒๐ ๙๒๑ ๙๒๒ ๙๒๓ ๙๒๔ ๙๒๕ ๙๒๖ ๙๒๗ ๙๒๘ ๙๒๙ ๙๓๐ ๙๓๑ ๙๓๒ ๙๓๓ ๙๓๔ ๙๓๕ ๙๓๖ ๙๓๗ ๙๓๘ ๙๓๙ ๙๔๐ ๙๔๑ ๙๔๒ ๙๔๓ ๙๔๔ ๙๔๕ ๙๔๖ ๙๔๗ ๙๔๘ ๙๔๙ ๙๕๐ ๙๕๑ ๙๕๒ ๙๕๓ ๙๕๔ ๙๕๕ ๙๕๖ ๙๕๗ ๙๕๘ ๙๕๙ ๙๖๐ ๙๖๑ ๙๖๒ ๙๖๓ ๙๖๔ ๙๖๕ ๙๖๖ ๙๖๗ ๙๖๘ ๙๖๙ ๙๗๐ ๙๗๑ ๙๗๒ ๙๗๓ ๙๗๔ ๙๗๕ ๙๗๖ ๙๗๗ ๙๗๘ ๙๗๙ ๙๘๐ ๙๘๑ ๙๘๒ ๙๘๓ ๙๘๔ ๙๘๕ ๙๘๖ ๙๘๗ ๙๘๘ ๙๘๙ ๙๙๐ ๙๙๑ ๙๙๒ ๙๙๓ ๙๙๔ ๙๙๕ ๙๙๖ ๙๙๗ ๙๙๘ ๙๙๙ ๑๐๐๐

ยอกฟ้าจุฬาโลกย พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
เลิศหล้านภาไลย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
เงินแผ่นดินปัจจุบันนี้ แลเนื้อเงินก็คงอยู่ ทั้งแต่ทำหนังสือสัญญากับต่างประเทศ พ่อค่านายห้างก็ได้ทราบเนื้อเงินอยู่แล้ว

ข้อสอง เมื่อเจ้าพนักงานโรงกระสาปน์สิทธิการ ทำเงินแล้วเสร็จ จะส่งคลังให้พระไชยยศสมบัติพร้อมด้วยเจ้าพนักงานผู้ขนสุท นับเงิน ๘๐๐ บาท ชั่งให้ไต่หนัก ๑๐ ชั่งทุกถุง แล้วให้เลือกเงินนั้นถุงละบาทมารวมไว้ก่อน แล้วจึงหยิบเอาแต่ ๑๐ บาทมาหลอมเทเป็นแท่ง ถ้าหักแกนเงินซึ่งหลอมไม่ไหม้แล้ว จึงให้เอาเทียบคู่กับแกนตัวอย่าง เหนเนื้อเงินไต่กับตัวอย่างจึงให้เจ้าพนักงานคลังรับไว้ ถ้าเนื้อเงินที่ทำนั้น ต่ำไปกว่าตัวอย่างก็ให้เจ้าพนักงานผู้กำกับขนสุทไปทำการยุบหลอมเงิน ซึ่งไม่ได้กับแกนตัวอย่างทั้งสน

ข้อสาม เมื่อเจ้าพนักงานประชุมกันขนสุท ตรวจเห็นเนื้อเงินไต่กับแกนตัวอย่าง แลชั่งน้ำหนักถูกต้องแล้ว ให้เจ้าพนักงานผู้ขนสุทกับพระไชยยศสมบัติ ทำหนังสือเชคิพีเก็ดลงชื่อประทับตรา ว่าเงินนี้เห็นถูกต้องแล้ว มอบให้เจ้าพนักงานโรงกระสาปน์สิทธิการทุกครั้ง

ข้อสี่ เวลาเช้าเจ้าพนักงานโรงกระสาปน์สิทธิการ เปิดแตรให้กัน
เข้าโรงทำการ พระไชยยศสมบัติ ฤๅ ขุนกระสาปน์พิภากย์ เจ้าพนักงาน
ขุนนานาคมมาตค
ผู้กำกับ ต้องมาประจำรักษาห้องตราอยู่เสมออย่าให้ขาดไต่ ถ้าเจ้าพนักงาน
ผู้กำกับไม่มากำกับ อย่าให้เจ้าพนักงานโรงกระสาปน์สิทธิการตีตราเงิน

แต่ให้นำความขึ้นกราบทูล แลเรียนต่อท่านอธิบดีกรมพระคลังมหาสมบัติ
จะได้บังคับเจ้าพนักงานผู้กำกับ ให้มากกว่ากับ อย่าให้เสียเวลาได้

ข้อห้า เจ้าพนักงานช่างเงิน รับเงินตัวคัตที่ขัดสีแล้ว ตีตราได้

มากน้อยเท่าใด แลยับเสียเท่าใดคงได้ก็เท่าใด พระไชยยศสมบัติ ฤฯ ขุน
ขุน

กระสาปนพิภากย์ ต้องตรวจนับรับไว้ ตีตราประจำตวง ฤฯ กำปั่น ล้นกุ่ม
นานาคชมาศก

แจ พร้อมกับช่างเงินจนถึงวันชนสุท แล้วให้ทำบาญชียื่นต่อเจ้าพนักงานผู้
ใหญ่ ณ โรงกระสาปนีสถิธิการให้ทราบจงทุกวัน ถ้าเงินตีตราแล้วหาย

มาก เท่าใด พระไชยยศสมบัติ ขุนกระสาปนพิภากย์ ผู้กำกับห้องตราแล
น้อย ขุนนานาคชมาศก

เจ้าพนักงานช่างเงินต้องรับ ใช้ ค้ำย กับอย่าให้ผู้ หนึ่ง
ผิด ใด ลักลอบเอาเงิน

ซึ่งตีตราแล้วมิได้ชนสุทไปได้เป็นอันขาด

ข้อหก ห้ามมิให้เจ้าพนักงานโรงกระสาปนีสถิธิการ รับเงินของผู้
ใด ๆ แลเงินของตัว ฤฯ เงินใต้เสศสุญเพลิง ซึ่งเปนประโยชน์ของตัว
นอกจากเงินหลวง ซึ่งเจ้าพนักงานพระคลังมหาสมบัติ จ่ายมาให้ทำนั้นมา
ทำขึ้นเป็นอันขาด

ข้อเจ็ด พื่อค่านายห้างแลผู้ใด ซึ่งจะเอาเงินเหรียญแลเงินก้อนมา
แลกเงินบาท ต่อเจ้าพนักงานพระคลังมหาสมบัติไปใช้นั้น เจ้าพนักงาน
โรงกระสาปนีสถิธิการ ต้องเป็นพนักงานเผาคตรวจเงิน เหยียน
ก่อน เห็นว่าเนื้อ

เงินถูกต้องตามแบบพิกัดแล้ว ให้เจ้าพนักงานพระคลังมหาสมบัติ ตรวจสอบรับแลกเงินนั้นไว้ ให้ถูกต้องตามพระราชบัญญัติทุกประการ

ข้อแปด เจ้าพนักงานพระคลังมหาสมบัติ รับเงิน ^{เหรียญ} ที่เจ้า ^{ก่อน}

จำนวนส่งภาษีอากร แลพ่อค้านายห้างคนต่าง ๆ มาแลก ซึ่งเจ้าพนักงานโรงกระสาปน์สิทธิการได้ขนสูกแล้วนั้น ต้องให้เจ้าพนักงานโรงกระสาปน์สิทธิการที่ตราประจำถุงใส่หีบ ถูก่าบับันล้นกุญแจไว้ในพระคลังมหาสมบัติอย่าให้เป็นที่เถียงกันว่าเงินผลัดเปลี่ยนได้

ข้อเก้า พ่อค้านายห้างแลคนต่าง ๆ มา แลก ^{เงิน} เจ้าพนักงาน ^{ส่ง}

โรงกระสาปน์สิทธิการได้ตรวจ ^{เนื้อ} แล้ว มอบให้เจ้าพนักงานพระคลัง

มหาสมบัติรักษาไว้ เมื่อเจ้าพนักงานพระคลังมหาสมบัติ จะจ่ายเงินนั้นให้

มาทำ ถ้าเนื้อเงินนั้น ^{ทำ} ไป หาได้ตามพิกัดไม่ เจ้าพนักงานโรง-

กระสาปน์สิทธิการ ต้องรับ ^{ทำ} ให้ได้กับเกณฑ์อย่าง ตามข้อพิกัดไว้

อย่าให้เงินหลวงชวค่างลดน้อยถอยลงได้

ข้อสิบ เจ้าจำนวนแลพ่อค้านายห้างคนต่าง ๆ ซึ่งจะส่งเงิน ^{ภาษี} ^{อากร}

แลแลกเงินนั้น เมื่อเวลาจะเผาเงินเจ้าของเงินจะเผาเองก็ได้ แต่ให้เจ้าพนักงานโรงกระสาปน์สิทธิการกำกับตรวจดู ถ้าเจ้าของเงินจะให้เจ้าพนักงานเผา ก็ให้เจ้าของเงินตรวจนับกำกับเมื่อเวลาเผาเงินของตัว

ข้อสิบเอ็ด อินทเนียเจ้าพนักงานโรงกระสาปน์สิทธิการ เมื่อเวลา
จะเผาเงินต้องอยู่ในอำนาจยอมให้เจ้าของเงินตรวจค้นเมื่อเวลา ^{เข้า} ^{ได้}
ออก
ทุกครั้ง อย่าให้เป็นที่สงสัยกับเจ้าของเงิน ว่าอินทเนียโรงกระสาปน์สิทธิ
การลักเงินเปลี่ยนปลอมเงินได้เป็นอันขาด

ข้อสิบสอง ว่าด้วยพิกักเงินต่างๆ ซึ่งเจ้าพนักงานจะรับแลกเงิน
ให้ ^{รับ}
แลก ไว้ตามพิกักดังนี้ คือ

เงินตราแผ่นดิน ๗ แลกเงินเหรียญนิกมิกชิโกให้ได้ ๔๘ เหรียญหนัก
๑๖ จึงรับไว้

เงินตราแผ่นดิน ๗ แลกเงินเหรียญเบียให้ได้ ๑๑๒ เหรียญหนัก ๑๖
จึงรับไว้

เงินตราแผ่นดิน ๗ แลกเงินเหรียญฮอลันดาอย่างใหญ่ ๕๒ เหรียญหนัก
๑๖ จึงรับไว้

เงินตราแผ่นดินแลก ๗ เงินมุนเงินอย่างดี ๗ จึงให้รับไว้ตามข้อพิกักดังนี้

ถ้าเงินนอกจาก ๔ อย่างนี้ จะมีผู้ใดมา แลก ^{แลก}
ส่ง ก็ให้หักแกนเปรียบคู่กับเงิน

๔ อย่าง ถ้าได้กับเงินอย่างไหน ก็ให้เอาเงินอย่างนั้น นับซึ่งตามกำหนด
เงินนั้น สอบให้ถูกต้องน้ำหนักกันแล้ว จึงให้รับแลกเงินนั้นไว้ ตามข้อ
พระราชบัญญัติ

นิกมิกชิโก

ข้อสิบสาม ว่าถ้าจะจ่ายเงินเหรียญเบีย แลกเงินมุนเงิน
ฮอลันดาอย่างใหญ่

ทั้ง ๔ อย่าง ทำเป็นเงินตราแผ่นดินนั้น เงินเหรียญนกกมิกชิโก ๔๘ เหรียญ
 หนัก ๑/๒

	กึ่งตำลึง	สูญเพลิง	๗/๘	ให้ส่งคลัง	๑/๒	
	บาท	สูญเพลิง	๗/๘	ให้ส่งคลัง	๑/๒	
	กึ่งบาท	สูญเพลิง	๗/๘	ให้ส่งคลัง	๑/๒	
ทำเป็น	สลึง	สูญเพลิง	๗/๘	ให้ส่งคลัง	๑/๒	จึงให้เจ้าพนักงานรับไว้
	เฟื้อง	สูญเพลิง	๗/๘	ให้ส่งคลัง	๑/๘	
	สองไพ	สูญเพลิง	๑/๒	ให้ส่งคลัง	๑/๒	

เงินเหรียญรูปเบี๋ย ๑๑๒ เหรียญหนัก ๑/๒ เนื้อเงินเหมือนกับเงินเหรียญนกก
 มิกชิโก ทำสูญเพลิงแล้วให้ส่งคลังเหมือนกับเงินเหรียญนกกมิกชิโกนั้น อนึ่ง
 เงินเหรียญซอลันตาอย่างใหญ่ ๕๒ เหรียญหนัก ๑/๒ เหมือนกัน แต่เนื้อ
 เงินดีกว่า จึงให้ทำสูญเพลิงน้อยกว่าเงินเหรียญนกกมิกชิโก มีพิศกัไว้ดังนี้
 รูปเบี๋ย

คือเงินเหรียญซอลันตาอย่างใหญ่ ๕๒ เหรียญ หนัก ๑/๒ ทำเป็น

	กึ่งตำลึง	สูญเพลิง	๗/๘	ให้ส่งคลัง	๑/๘	
	บาท	สูญเพลิง	๗/๘	ให้ส่งคลัง	๑/๘	
	กึ่งบาท	สูญเพลิง	๗/๘	ให้ส่งคลัง	๑/๘	
เงิน	สลึง	สูญเพลิง	๗/๘	ให้ส่งคลัง	๑/๘	จึงให้เจ้าพนักงานรับไว้
	เฟื้อง	สูญเพลิง	๗/๘	ให้ส่งคลัง	๑/๘	
	สองไพ	สูญเพลิง	๗/๘	ให้ส่งคลัง	๑/๘	

กึ่งตำลึง	ให้เพิ่มส่งคลัง	๑/๒
บาท	ให้เพิ่มส่งคลัง	๑/๒
กึ่งบาท	ให้เพิ่มส่งคลัง	๑/๒

หนึ่งเงินมุ่นอย่างคี สติง ให้เพิ่มส่งคลัง ๗๒ จึงให้เจ้าพนักงานรับไว้
หนัก ๗ ทำเป็นเงิน เพื่อ ให้เพิ่มส่งคลัง ๗๒
สองไพ ให้เพิ่มส่งคลัง ๗๒

ข้อสิบสี่ พิกัดไว้ว่าเงินนอกจาก ๔ อย่าง ซึ่งได้มีข้อพิกัฏมาแล้ว
นั้น ถ้าเจ้าพนักงานคลังจะจ่ายเงินมาให้เจ้าพนักงานโรงกระสาปนีสติธิการ
ทำก็ให้หักแกนเปรียบกับเงิน ๔ อย่าง ถ้าได้เนื้อเงินอย่างไหน ก็ให้เอา
เงินอย่างนั้น นับชั่งตามกำหนดเงินนั้น แล้วให้หักสูญเพลิงแลส่งคลัง ความ
เงินซึ่งมีพิกัฏไว้แล้ว

ข้อสิบห้า ว่าด้วยพิกัฏค้ำซึ่งจะชั่ง เงิน นั้น ให้ทำไว้สามค้ำ
ทอง
หนักเท่ากัน ดีกราบประจำไว้เป็นสำคัญ รักษาไว้ที่หอรัษฎากรพิพัฒน์ค้ำ
หนึ่ง รักษาไว้ที่โรงกระสาปนีสติธิการค้ำหนึ่ง รักษาไว้ที่พระคลังมหา
สมบัติค้ำหนึ่ง เมื่อเวลาจะจ่ายส่ง เงิน นั้น จึงจะไม่ส่งเสียเดียวกันได้
ทอง

แลพระราชบัญญัติ สำหรับโรงกระสาปนีสติธิการนี้ ให้อาลักษณ์
เขียนลงหน้าหมึกสีฉบับ ประทับพระราชลัญจกร ไว้สำหรับออฟฟิศในพระ
บรมมหาราชวังฉบับหนึ่ง หอรัษฎากรพิพัฒน์ฉบับหนึ่ง โรงกระสาปนีสติ
ธิการฉบับหนึ่ง พระคลังมหาสมบัติฉบับหนึ่ง แลให้เจ้าพนักงานกระ
ทำคามข้อพระราชบัญญัติทุกข้อทุกประการ

ครั้น ณ วัน ๑๖ ๕ ค่ำ ปีมะจิดศก ศักราช ๑๒๓๘ พระ

บาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกพระที่นั่งบรมราชสถิตย์มโหฬาร พระยา
กระสาปนกิจโกศล ได้นำร่างข้อบังคับสำหรับโรงกระสาปนีสติธิการ ซึ่ง

มีต่อไปข้างท้าย^๕ชนทุกเหล่า ๆ ถวาย จะขอพระราชทานตั้งเป็นชื่อบังคับ
สำหรับโรงกระสาป^๕นิติการสืบต่อไป จึงมีพระบรมราชโองการมารพระ
บัณฑิตสุรสิงหนาท คำรัสสั่งให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงษาเธอ เจ้าฟ้ามหา
มาลากรมพระบำราบปรปักษ์ อธิบดีในกรมพระคลังมหาสมบัติ คัดข้อ
บังคับนี้คิดไว้ในท้ายข้อพระราชบัญญัติด้วย ให้เจ้าพนักงานผู้กระทำการใน
โรงกระสาป^๕นิติการ ประพฤติให้ถูกต้องตามข้อบังคับนี้จงทุกประการ

ข้อหนึ่งว่า เมื่อจะจ่ายเงินสี่หมื่น ปลัดกอง ข้างเงิน ชาย หักแกน
นายเวน ขวา

ตรวจจนสุกทุกตุ้ม แล้วให้เจ้าพนักงานผู้รับเงินห้อง หีบ แลห้อง เเผา
ตุ้มได้กับคว้อย่างแล้ว จึงให้เจ้าพนักงานห้องหีบรับไป ให้ข้างหีบๆ ได้ที่
แล้ว ให้ข้างส่งเจ้าพนักงานห้องกัตต์ต่อไป

ข้อสอง ถ้าเจ้าพนักงานเงินห้องกัตต์ รับเงินห้องหีบไปให้ห้องกัตต์ๆ

แผ่นให้ดู ตรวจเนื้อเงินทุกแผ่น ถ้าเห็นเนื้อเงิน ภา ไป ก็ให้มาบอก
แกง

เจ้าพนักงานผู้ใหญ่ จะได้ชำระว่ากล่าวให้เหน็ดแผลชอบ ตามการซึ่งเป็น
ขึ้นในห้องหีบนั้น ถ้าเจ้าพนักงานรับเงิน แลข้างห้องกัตต์เห็นแผ่นเงิน

เนื้อ ภา ไป มิได้มาบอกเจ้าพนักงานผู้ใหญ่ บิดความไว้ มีผู้มาว่า
แกง

กล่าว ชำระสืบสวนเป็นสัจจะ จะทำโทษให้จงหนัก

ข้อสาม เจ้าพนักงานเงินห้องเผา รับเงินตัวกัตต์ไปให้เผาซบแต่

ซัดสนั้น จงตรวจดูให้ทั่วทุกแผ่น ถ้าเห็นเนื้อเงิน ภา ไป ก็ให้มาบอก
แกง

เจ้าพนักงานผู้ใหญ่ จะได้ชำระว่ากล่าวให้เหน็ดแผลชอบ ตามการซึ่งเป็น

ขึ้นในห้องคั่นนั้น ถ้าเจ้าพนักงานรับเงิน แลช่างห้องเผาเหนื่อเงิน ^{ท่า}
มิได้มาบอกเจ้าพนักงานผู้ใหญ่ บิดความไว้มีผู้มาว่ากล่าว ชำระสืบสวน ^{แดง}
เป็นสัถย จะทำโทษให้จ้งหนัก

ข้อสี่ เจ้าพนักงานห้องคีตรา รับเงินไปให้ช่างคีตรานั้น จงตรวจ
เหนื่อเงินดูให้ดีทุกแผ่น ถ้าเหนื่อเงิน ^{ท่า} ไป ก็ให้มาบอกเจ้าพนักงาน
ผู้ใหญ่ จะได้ชำระว่ากล่าวให้เหนื่อผิดแลชอบ ตามการซึ่งเปนขึ้นในห้องเผา
ซุบแซ่ซัดสีนั้น ถ้าเจ้าพนักงานรับเงิน แลช่างคีตราเหนื่อเงิน ^{ท่า} มิได้
บอกให้เจ้าพนักงานผู้ใหญ่ บิดความไว้มีผู้มาว่ากล่าว ชำระสืบสวนเป็นสัถย ^{แดง}
จะทำโทษให้จ้งหนัก

ข้อห้า ให้ ปลัดกอง ช่างเงิน ซ้าย เจ้าพนักงานรับ ^{เงิน}
นายเวน ขวา แล ช่างประจำห้อง ^{แดง}
หีบ
บ้านกาห้อง คัด แลเสมียนประจำห้อง ให้ตรวจตราไต่สวนกันจ้งทุกหนัก
เผา
คีตรา

งานอย่าได้ประมาท คอยจับตัวผู้ร้ายซึ่งจะ ^{ลัก}
ช้อ เงิน ฤฯเอาเงินของตัวเข้า
มาทำ แลเปนเงินเหนื่อ ^{ท่า} ^{บาท}
แดง ^{แดง} ตังแก่เหรียญ สลึง หนึ่งขึ้นไป ถ้าผู้ใดจะจับ
เพื่อง

ได้จะให้สินบน ตามจับได้มากแล่น้อยไม่ต่ำกว่า ๗ ถ้าแลสืบสวนจับตัว
ผู้ร้ายมิได้ ฤฯไม่มีผู้ใดว่ากล่าวขึ้น จนถึงวันชนสุทเงินส่งคลัง หลอมหัก
แกนเทียบลิ้มคว้อย่างไม่ได้ จะทำโทษตามโทษานุโทษทุกเจ้าพนักงาน แต่
เนื่องเงินที่ ^{ค่า} _{แดง} กว่าคว้อย่างนั้น จะต้องหลอมไล่หล่อลิ้มทำใหม่ เงินหลวง

หีบ
ชามากน้อยเท่าใด จะให้เจ้าพนักงานรับเงิน ต้อง ^{หัก} _{นั้น} กับ ปลัด
เผา นายเว
ที่ตรา

ข้างเงิน ^{ซ้าย} _{ขวา} เจดีย์กันไซ้ ตามที่ได้เงินเดือนมากแล่น้อย

หีบ
หัก
ข้อหก ผู้ที่รับราชการอยู่ตามห้อง เผา นั้น ถ้าจะเข้าไปในห้องแล
ที่ตรา
หลอม

ออกจากห้อง ให้บอกกัน ตาม ^{พนักงาน} _{ช่างทำการ} ประจำห้องคันคูตาม ^{พก} _{ได้}
เข้า

ตรวจตราสิ่งของที่มีเห็นทั่วกันแล้ว จึงจะเข้า ^{ใน} _{ห้องได้} ถ้ามิได้
ออกนอก

บอกเล่าให้คั่นคว่ากัน เข้าออกตามใจจะทำโทษ

ข้อเจ็ด ถ้าผู้ใดไม่ใช้พนักงานของตัว ไม่มีการสิ่งใดเข้าไปไม่บอก
กล่าวให้เจ้าของห้องจับตัวมาบอกเจ้าพนักงานผู้ใหญ่ ๆ จะได้ทำโทษ ถ้า

เป็นข้าเจ้าว่าขุนนางแปลกปลอมมา ไม่มีฐานะเข้าในโรงก็ให้ไล่เสียเข้าใน
ห้องก็ให้จับมัดไว้ไต่ถามเหตุการ ทั้งแก่นไป ถ้าเจ้าพนักงานผู้ใด มิได้
ทำตามประกาศไว้ มีเหตุการสิ่งใด ๆ จะทำโทษให้จงหนัก

ข้อแปด พิกัดสูญเพลิงไว้กับเจ้าพนักงานรับเงินห้องหลอมซึ่งละ
ห้องที่บั้งซึ่งละ ๗ ไพ ห้องคักซึ่ง ๘ ห้องเผาซบแซ่ซัดสี ๙ ไพ

หลอม

รวมห้อง ๗ หีบ สูญเพลิงซึ่งละ ๘ กำหนดไว้ดังนี้.

เผา

โรงกระษาปณ์ใหม่ได้สร้างขึ้นทางข้างตะวันออกของประตูสุวรรณ
บริบาลใกล้โรงกระษาปณ์เดิม ณ วันที่ ๓๑ พฤษภาคม ๒๔๑๕ เวลา
เช้า ๓ โมงเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกทรงพระราชนาน
แต่เกยหน้าประตูพรหมโสภา ไปประทับหน้าโรงกระษาปณ์ใหม่แล้วจึงเสด็จ
พระราชดำเนินขึ้นประทับ ณ ห้องคัตรา ทรงจุดเทียนนมัสการพระพุทธ
ปฏิมากรพระไชโยในแผ่นดินปัจจุบันเป็นประธานแล้ว พระศาสนโสภณว่าที่
พระธรรมวโรคมจึงถวายศีล ครั้นทรงศีลแล้วพระสงฆ์ถวายพรพระ และ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดเทียนที่บูชาพระสยามเทวาริราช ซึ่งตั้ง
อยู่บนโต๊ะเงินข้างขวาม้าหมู่ซึ่งตั้งพระพุทธ และโต๊ะเงินข้างซ้ายนั้นตั้งทอง
คำซึ่งได้ทำที่โรงจักรเมืองปราจีน กับทองคำทรายซึ่งซุกได้ที่บ่อแร่เมือง
กบินทร์ ครั้นพระสงฆ์สวดถึงขยันโต พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรง
พระมหาสังข์รดและทรงเจิมที่กระดานชื่อโรงกระษาปณ์สิทธิการและแม่ควา
บาท สลึง เพือง ทั้งสามซึ่งอยู่ในหีบมีดงเข้มซาบห่อชั้นนอก แล้วจึง
เสด็จพระราชดำเนินมาทรงรดน้ำสังข์ และทรงเจิมเครื่องจักรคัตราทั้งสาม

เครื่องแล้ว จึงทรงโยกจักรให้สายพานเลื่อนมาเดินจักรตีตรา และทรง
หยิบเงินที่ยังไม่ได้ตีตรานั้นลงในรางเครื่องจักร และตีตราไปทุก ๆ เครื่อง
ทั้งสามเครื่องแล้ว จึงโปรดเกล้า ๆ ให้พนักงานทำการทุก ๆ ห้อง แล้ว
จึงทรงประเคนและโปรดเกล้า ๆ ให้พระบรมวงษานุวงศ์ปฏิบัติพระสงฆ์
และทรงรณาสังข์และทรงเจิมเงินซึ่งได้ทำใหม่ครั้งนั้น พระสงฆ์นั้นแล้วจึง
โปรดเกล้า ๆ พระราชทานเงินซึ่งตีตราใหม่กับประกาศว่าด้วยให้ใช้เงิน
เหรียญใหม่นั้นแก่พระสงฆ์ที่ได้มาเจริญพระพุทธมนต์ และพระบรมวงษานุ
วงศ์และข้าทูลลอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อย ครั้นพระราชทานแจกทั่วกัน
แล้ว พระสงฆ์ถวายยถาสัพพีอดิเวก ถวายพระพรลากลับแล้วชีพ้อพราหมณ์
จึงได้เบิกแวนเวียนเทียนรอบเครื่องจักรตีตราแล้ว พระมหाराชกรพิธิ
พระครูอัษฎาจารย์ พระสิทธิไชย จึงรณาสังข์และเจิมเครื่องจักรนั้นแล้ว
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงเสด็จพระราชดำเนินไปทอด พระเนตร ห้อง
คลัง ห้องล้าง ห้องตัด ห้องหีบ ห้องจักร ห้องหม้อน้ำ แล้วจึงเสด็จ
พระราชดำเนินข้ามสะพานไปทอดพระเนตรโรงงานข้างหลังแล้ว จึง
เสด็จกลับมาห้องเก็บเงินและห้องหล่อแล้ว จึงเสด็จพระราชดำเนินกลับ
จากโรงกระษาปณ์ ทรงพระราชยานแต่เกยหน้าโรงกระษาปณ์ ไปประทับ
เกยหน้าประตูพรหมโสภาแล้วเสด็จขึ้น °

เงินเหรียญตราพระรูป

ได้กล่าวมาแล้วว่า เครื่องจักรทำเงินที่สั่งเข้ามาใหม่ได้ติดตั้ง
เรียบร้อยแล้วเมื่อปลายปี พ.ศ. ๒๔๑๘ แต่ยังไม่พร้อมที่จะทำเงินเหรียญ
ใหม่ได้ เพราะยังต้องรอตราใหม่จากอังกฤษ พอมาถึงเดือนมีนาคมก็ได้
รับตัวอย่างเงินเหรียญบาท สลึง เฟื้องซึ่งแกะตราใหม่จากบริษัทเมซัน

ส่วนตัวครานั้นจะมาถึงต้นเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๑๔ ครั้นเมื่อดวงครามา
ถึงก็ได้รับจัดทำเงินเหรียญใหม่ได้จำนวนหนึ่งแล้ว รัฐบาลจึงได้ออกประ
ภาคว่าควยให้ใช้เงินเหรียญใหม่ลงวันที่ ๓๑ พฤษภาคม ๒๔๑๔ มีข้อ
ความสำคัญว่า ตามที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระ-
กรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งเครื่องจักรตีตราเงินเป็นเหรียญบาท สลึง เพื่อ
แทนเงินพดด้วงแผ่นดินก่อนๆ ใช้สืบมาจนถึงรัชกาลปัจจุบันนี้ ก็ได้ทำ
เงินตราพระเกี้ยวใช้เนื้อเงินและพิกัดอัตราเหมือนครั้งแผ่นดินพระบาทสม-
เด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวสืบมา ครั้นถึงปีมะเมีย โทศก เครื่องจักร
เดิมซึ่งใช้มาแต่รัชกาลที่ ๔ นั้นชำรุดทำเงินไม่ได้ จึงทรงพระราชมดำริพร้อม
ด้วยความคิดท่านเสนาบดี ให้ส่งเครื่องจักรทำเงินมาจากเมืองอังกฤษใหม่
ให้แข็งแรงและมีกำลังมากขึ้นกว่าแต่ก่อน ครั้นเครื่องจักรมาถึงพร้อมแล้ว
จึงได้ตั้งโรงกระษาปณ์ขึ้นใหม่ใกล้กับโรงกระษาปณ์เดิม และได้ใช้เครื่อง
จักรใหม่ทำเงินเหมือนอย่างแต่เดิมมา ตลอดจนพิกัดอัตราก็ใช้อย่างเดียว
กันไม่ผิดเพี้ยน เงินตราที่ทำขึ้นใหม่นี้มีสามชนิดคือบาทหนึ่ง สลึงหนึ่ง
และหนึ่งเฟื้อง แต่ดวงตราซึ่งประจำเงินนั้นหน้าหนึ่งเป็นพระรูปสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงฉลองพระองค์เครื่องแบบทหาร มีเครื่องราช
อิสริยยศนพรัตนราชวราภรณ์และพระจุลจอมเกล้า มีอักษรอยู่รอบพระรูป
ว่า สมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อีกหน้า
หนึ่งมีตราแผ่นดินแบ่งออกเป็นสามห้อง ห้องหนึ่งมีตราไอยราพศ ห้อง
หนึ่งมีช้างเผือก ห้องหนึ่งมีกรีชและมีจักรกรี่ มีพระมหาพิชัยมงกุฏ และ
พระแสงขรรค์ ทานพระกร ฉลองพระบาท พระสังวาลย์นพรัตนราช

วรรณกรรม พระสังวาลย์จุลจอมเกล้า และมีแถบจารึกอักษรสำหรับดวงตรา
 ว่า สหเพลิง สงฆภูกานัน สามศกัฏฐกนิสาธิกา และราชสีห์ คชสีห์ ประ
 กองเครื่องสูงทงสองข้าง มีฉลองพระองค์ครุอยู่เบื้องหลังรวมเป็นดวง
 ตราดวงหนึ่งอยู่ตรงกลาง และมีอักษรในพื้นเงินดวงตราว่ากรุงสยามรัชกาล
 ที่ ๕ ข้างใต้ ดวงตราบอกราคา ๑ บาท และขอบเงินนั้นมีลายจุดไขเปลา
 รอบ ข้าง ๆ เหนือมีเฟืองจักรตลอดแต่เงินสลึง เงินเฟืองนั้น หน้าหนึ่ง
 เป็นพระรูปและหนังสือรอบเหมือนเงินบาท อีกหน้าหนึ่งเป็นตราแผ่นดิน
 อย่างน้อยมีห้องสามห้อง ห้องหนึ่งมีข้างไอยราพต ห้องหนึ่งมีข้างเปล่า
 ห้องหนึ่งมีกรีซ มีจักรกรี พระมหาพิไชยมงกุฏ มีเครื่องสูงสองข้าง มี
 หนังสือรอบว่า กรุงสยามรัชกาลที่ ๕ ใต้ดวงตราบอกราคาสลึงหนึ่งเฟือง
 หนึ่งตามตัวเงิน และขอบเหรียญเงินนั้นมีจุดไขเปลารอบ ข้างเหนือมี
 เฟืองจักรตลอด เงินทั้งสามชนิดนี้ให้ราษฎรใช้กันตามปกติ และดวงตรา
 ที่เป็นพระรูปนั้นก็อย่าให้ถือเป็นของสูงค่า จะนำไปใส่กระโล่หรือกระจาก
 ก็ได้ ห้ามมิให้ผู้ใดนำไปอ้างผิด ๆ ถูก ๆ จับกุมให้ราษฎรได้รับความ
 เคียดร้อน ถ้าผู้ใดไปจับกุมราษฎรให้ได้รับความหวาดกลัวจะลงโทษตาม
 โทษานุโทษ

ตราอาร์มแผ่นดินที่ปรากฏอยู่บนเหรียญบาทนั้น เป็นฝีพระหัตถ์
 ของหม่อมเจ้าประวิทย์ในกรมขุนราชสีหวิกรม ทรงผูกขึ้นเมื่อปี พ.ศ.
 ๒๔๑๖ สิ่งต่าง ๆ ซึ่งผูกประกอบเป็นดวงตรามีความหมายตั้งต่อ
 ไปนี้ ๐

๑. ความหมายตราแผ่นดินที่หนังสือตำรวจปีที่ ๒๐ เล่มที่ ๑๒ วันตำรวจ และพระราช
 บัญญัติธง ร.ศ. ๑๑๘ ประกอบ

ก. พระมหาพิชัยมงกุฎพร้อมด้วยรัศมีและเครื่องสูงคือ ฉัตรสองข้าง หมายความว่า ราชอาณาจักรไทย

ข. จักรกบตรี หมายถึงพระราชวงศ์จักรี

ค. รูปช้างสามเศียรหมายถึงสยามเหนือ สยามกลาง สยามใต้ รวมกันเป็นประเทศสยาม รูปช้างเผือกยืนแท่นหมายถึงประเทศราชลาว รูปกริชคดและตรงไขว้กัน^๑ หมายถึงประเทศราชมลายู

ง. รูปราชสีห์และกษัตริย์ถือฉัตรสองข้าง หมายความว่ามหาชาติไทย เป็นใหญ่ฝ่ายพลเรือน กลาโหมเป็นใหญ่ฝ่ายทหารตามลำดับ ทั้งสองฝ่าย เป็นเจ้าพนักงานป้องกันราชอาณาจักร

จ. พระสังฆาสนนพรัตน์ราชวรารณณ์ หมายความว่านับถือพระพุทธศาสนา เพราะตามพระราชบัญญัติเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ผู้ที่จะได้รับ ต้องเป็นผู้ที่ถือพุทธศาสนา พระสังฆาลจตุลจอมเกล้าหมายความว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงบำรงถึงสกุลวงศ์ผู้มีบำเหน็จความชอบในบ้านเมือง ให้เป็นสามัคคีช่วยกันในการบ้านเมือง

ฉ. คาถา สัพเพสั สงฆมกุทานิ สามกุกิ วุฑฺฒิสาธิกา สมเด็จพระสังฆราช (สา) วัดราชประดิษฐ์ทรงผูกไว้ แปลความว่า ความพร้อมเพรียงของชนผู้เป็นหมู่ยังความเจริญให้สำเร็จ

ช. เครื่องประดับตกแต่งเบื้องหลังเป็นราชูปโภค มีฉลองพระองค์ครุฑเป็นพื้นอย่างม่าน เครื่องราชกกุธภัณฑ์ พระขรรค์ชัยศรี พัด วาลวิชนีอยู่ข้างขวา ทานพระกรกับพระแสงอยู่ข้างซ้าย ฉลองพระบาทอยู่ริมฐานฉัตรข้างละขอบ

๑. นายเลอเมย์ว่าเป็นกริชขอย่นอกฝักและในฝักไขว้กัน แต่พระราชบัญญัติธง ร.ศ. ๑๑๘ ว่าเป็นกริชคดและตรงสองอันไขว้กัน

ในรัชกาลที่ ๕ นั้นเป็นยุคที่ฝรั่งออกมาล่าเมืองขึ้นกันอย่างขนานใหญ่ ทางฝ่ายไทยเรากลัวฝรั่งจะมายึดเอาเมืองไทยไปเป็นเมืองขึ้น จึงได้ทำอะไรที่อะไรรีเสี้ยนแบบฝรั่ง เช่นสถานที่ราชการแบบฝรั่ง พระเจ้าแผ่นดินทรงเครื่องฝรั่ง ขุนนางแต่งแบบฝรั่ง ฯลฯ การที่ทำเช่นนั้นเรามีความจำเป็นอยู่ ก็เพื่อคบค้าฝรั่งให้เห็นว่าเมืองไทยเราเจริญแล้วเอาเป็นเมืองขึ้นไม่ได้ เพราะเหตุผลที่พวกนั้นจะไปอ้างเอาเป็นเมืองขึ้นก็เพื่อจะทำให้เจริญมีวัฒนธรรมคึกคัก ฉะนั้น เงินเหรียญที่พวกฝรั่งได้พบอยู่บ่อย ๆ ก็ต้องเลียนแบบฝรั่งมีรูปพระเจ้าแผ่นดินเป็นครั้งแรก ซึ่งเข้าใจว่าเอาแบบอย่างมาจากเหรียญอัลฟร้าวน์ * ของอังกฤษออก สมัยพระเจ้าวิลเลียมที่ ๔ ปี ค.ศ. ๑๘๓๔-๑๘๓๗ ที่นั่นหนึ่งมีรูปพระเจ้าวิลเลียมที่ ๔ ไม่สวมมงกุฎ รอบรูปพระเจ้าวิลเลียมที่ ๔ มีอักษรโรมัน GULIELMUS III D:G: BRITANNIAR: REX F:D: D:G: เป็นคำย่อมาจาก Dei Gratia แปลเป็นภาษาอังกฤษว่า by the grace of God ส่วน F:D: ย่อมาจาก Fidei Defensor แปลเป็นภาษาอังกฤษว่า Defender of the Faith สรุปรวมความแปลเป็นภาษาไทยได้ว่า วิลเลียมที่ ๔ โดยพระมหากษัตริย์คุณของพระผู้เป็นเจ้า กษัตริย์แห่งบริเตน ศาสนูปถัมภก อีกคำหนึ่งมีรูปมงกุฎอยู่บนอาร์ม ๓ อาร์มแบ่งออกเป็นสี่ห้อง ห้องบนขวาและล่างซ้ายเป็นรูปเสือดาว ๓ ตัว ซึ่งหมายถึงอิงแลนด์ ห้องบนซ้ายเป็นรูปสิงห์โตล่าพองหมายถึงไอร์แลนด์ ส่วนห้องล่างขวาเป็นรูปพิณ หมายถึงสกอตแลนด์ กลางอาร์มใหญ่มีมงกุฎกับอาร์มเล็กของมหากษัตริย์ ใต้อาร์มใหญ่ลงมามีรูปสายสร้อย ถัดลงมาเป็นศักราชบอกปีที่ออกใช้เหรียญมงกุฎ และตราอาร์มใหญ่ มีผ้าเป็นฉากอยู่ข้างหลังอย่างม่าน

๑. อัลฟร้าวน์ของอังกฤษเท่ากับ ๒ ซึ่งถึง ๖ เพนส์

เงินเหรียญญี่ปุ่น

เมื่อได้ทำเหรียญบาทตราพระรูปขึ้นใช้ พ่อค้าชาวต่างประเทศก็ แลกเงินบาทได้สะดวก ต่อมาไม่นานนักมีผู้นำเอาเหรียญญี่ปุ่นมาขอแลก เงินบาทที่คลังก็แลกเปลี่ยนไม่ได้ เพราะยังไม่มีพิกัดแลกเปลี่ยนกัน เงินญี่ปุ่น ที่นำเข้ามานั้นตามประกาศของรัฐบาลแจ้งว่ามีสองชนิด ชนิดหนึ่งเป็นตรา ตัวหนังสือ อีกชนิดหนึ่งเป็นตราดวงอาทิตย์ ข้าพเจ้าได้ลองสอบดูใน หนังสือวิวัฒนาการของเงินตรา ญี่ปุ่นแสดงด้วยภาพ 日本通貨變遷圖 繼 เงินญี่ปุ่นที่พอจะเข้ามาในขณะนั้นได้คือเงินตราพระอาทิตย์ จำนวนหนึ่ง เป็นรูปพระอาทิตย์ อีกจำนวนหนึ่งเป็นรูปมังกรชก มีส่วนผสมเนื้อเงิน ๕๐๐ ส่วน ทองแดง ๑๐๐ ส่วน ทำขึ้นในแผ่นดินพระเจ้าเมจิปีที่ ๓ (ค.ศ. ๑๘๗๐) ๓,๖๘๕,๖๘๓ อัน แต่ออกใช้ ๓,๖๘๕,๐๔๔ อันในปี ค.ศ. ๑๘๗๑ ชนิดที่สองจำนวนหนึ่งเป็นตัวหนังสือ — 圓 อ่านว่า อิจิเอ็น แปล ว่า ๑ เยน อีกจำนวนหนึ่งเป็นรูปมังกรชกส่วนผสมเช่นเดียวกับเงินตราพระ- อาทิตย์ ทำขึ้นในแผ่นดินพระเจ้าเมจิปีที่ ๗ และ ๘ (ค.ศ. ๑๘๗๔ และ ๑๘๗๕) ๑,๐๘๑,๕๔๕ อัน ออกจำหน่าย ๑,๐๘๑,๓๒๔ อัน ชนิดที่ สามจำนวนหนึ่งเป็นตัวหนังสือ 圓 อ่านว่า โยเอกิกงิน แปลว่า เงิน คำขาย อีกจำนวนหนึ่งเป็นรูปมังกรชก ส่วนผสมเช่นเดียวกันกับเงินตรา พระอาทิตย์ ทำขึ้นในแผ่นดินพระเจ้าเมจิ ปีที่ ๘,๘ และ ๑๐ (ค.ศ. ๑๘๗๕, ๑๘๗๖, ๑๘๗๗) ๓๐๕๗,๒๕๒ อัน ออกจำหน่าย ๓,๐๕๖,๖๓๘ อัน เหรียญเหล่านี้รัฐบาลญี่ปุ่นไต่ยกเลิกไม่ให้เป็นเงินตราที่ชำระหนี้ได้ตาม กฎหมายเมื่อวันที่ ๑ เมษายน ค.ศ. ๑๘๘๘ แต่ที่เข้ามาเมืองไทยจริง สันนิษฐานว่าคงมีเพียงสองชนิด คือ ชนิดมีตราดวงอาทิตย์ และชนิดมี

ตราคัทหนังสือโบเอิกกิน ส่วนชนิดมีตราคัทหนังสือ อิจิเอ็น นั้น ทำจำนวนน้อย คงจะไม่มีคนนำเข้ามาในประเทศไทย หรือจะนำเข้ามาบ้างก็เป็นจำนวนเล็กน้อย

รัฐบาลได้ออกประกาศเรื่องที่จะแลกเงินเหรียญต่างๆ ลงวันที่ ๑๖ กรกฎาคม ๒๔๑๙ มีใจความว่า มีผู้เอาเงินเหรียญญี่ปุ่นสองชนิดเข้ามาในกรุงเทพฯ ชนิดหนึ่งเป็นตราคัทหนังสือ ชนิดหนึ่งเป็นตราดวงอาทิตย์ ซึ่งไม่มีผู้ใดเคยนำเข้ามาเลย เจ้าพนักงานไม่ทราบเนื้อเงินและน้ำหนักจึงยังไม่อาจรับแลกจากผู้ที่มาขอแลกได้ เรื่องนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริว่า ถ้าพ่อค้ามีเงินญี่ปุ่นเข้ามาใช้บ้าง และเจ้าพนักงานไม่รับแลกไว้ก็จะเป็นอุปสรรคต่อการค้าขาย จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพนักงานตรวจสอบเนื้อเงินและน้ำหนักปรากฏว่าเงินญี่ปุ่นทั้งสองอย่างนั้น น้ำหนักและเนื้อเงินก็ไม่เสมอกันอยู่แล้ว เมื่อได้สอบน้ำหนักและเนื้อเงินกับเงินเหรียญเม็กซิโก น้ำหนักก็เบากว่าและเนื้อเงินก็ต่ำกว่า ถ้าจะแลกกับเงินบาทก็ให้แลกได้เพียง ๔๔ เหรียญต่อ ๘๐ บาท จึงจะตรงกันกับอัตราแลกเปลี่ยนเงินที่มีอยู่เดิม คือเงินเหรียญเม็กซิโก ๔๔ เหรียญต่อ ๘๐ บาท เงินเหรียญชิลีขนาดใหญ่ ๕๒ เหรียญต่อ ๘๐ บาท และเงินเหรียญปี ๑๑๒ เหรียญต่อ ๘๐ บาท ที่ประกาศนี้เป็นการชั่วคราวก่อน ถ้าจะเปลี่ยนพิกัดอัตราในภายหน้าเมื่อใดก็จะออกประกาศให้ทราบ

เหรียญทองแดงซีกเดียวและอัฐิ จ.ศ. ๑๒๓๘

ในคอนปลายปี พ.ศ. ๒๔๑๙ ขุนพัฒน์นายบ่อนได้ร้องเรียนว่าเหรียญทองแดงสี่หวัดและโสฬสทำเล็กและบางไปใช้ขอเกี่ยวไม่ถนัด ขอ

ให้มีเหรียญทองแดงอันละสองไพใช้สอยด้วย ซึ่งแสดงว่าขณะนั้นในโรง
บ่อนเลิกใช้^๕ไปแล้ว การเล่นเบี้ยใช้เหรียญกระษาปณ์แห่งทั้งหมด สำหรับ
เหรียญสลึงและเฟื้องนายบ่อนก็ให้โค้งงอ เพื่อใช้ขอเกี่ยวได้สะดวกและใช้
ได้ในท้องตลาดเหมือนเงินธรรมดา เพราะเนื้อเงินและน้ำหนักรังคังเดิม
พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง นำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณา
ทรงทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท จึงทรงพระราชดำริเห็นว่าเหรียญทอง
แดงเสียอัฐก็ได้จำหน่ายออกไปหมดสิ้น จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
สั่งให้ทำเหรียญทองแดงเสียและอัฐขึ้นใหม่ มีรูปลักษณะเช่นเดียวกันกับ
เหรียญทองแดงเสียและอัฐที่ได้ออกจำหน่ายไปแล้ว เป็นแต่เปลี่ยนเลข
๑๒๓๖ เป็น ๑๒๓๘ เพื่อให้ทราบว่าทำขึ้นในปี จ.ศ. ๑๒๓๘ และ
โปรดเกล้าฯ ให้ทำเหรียญทองแดงเพิ่มขึ้นอีกชนิดหนึ่งใหญ่และหนากว่า
เหรียญทองแดงเสีย หนึ่งหน้าหนึ่งมีตราเป็นคัวอักษร จ ป ร มีตราจุลจอม
เกล้าอยู่บนคัว จ มีหนังสือว่า กรุงสยาม รัชกาลที่ ๕ อีกด้านหนึ่งมีใบ
ชัยพฤกษ์ผูกเป็นวงมาลัยรอบในรอบวงมาลัยนั้นมีอักษรว่า สัก ๒ อัน^๕เฟื้อง
มีเลข ๑๒๓๘ เหรียญทองแดงดังกล่าวให้เรียกว่า ชิกใช้เป็นราคาอันละ
สองไพ ๒ อันเป็นเฟื้อง ๑๖ อันเป็นบาทหนึ่ง ให้ประชาชนเชื่อถือซื้อ
ขายจ่ายแลกกันตั้งแต่วันที่ ๔ กุมภาพันธ์ ๒๔๑๕ °

เงินพดด้วงตราพระเกษ

ตามจดหมายเหตุบัญญัติขึ้น^๕นำฝนของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรม
พระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ พระองค์เจ้าหญิงเจริญกมลสุขสวัสดิ์สิ้นพระชนม์

๑. ประกาศให้ใช้ทองแดงชิกลงวันที่ ๔ กุมภาพันธ์ ๒๔๑๕

เมื่อปีจอ ฉศก จ.ศ. ๑๒๓๖ (พ.ศ. ๒๔๑๗) เดือน ๑๐ แรม ๑๑ ค่ำ
เย็น พระองค์เจ้าหญิงพระองค์นี้ ประสูติในรัชกาลที่ ๕ เมื่อวันอังคาร
เดือน ๕ ขึ้น ๑๐ ค่ำ ปีมะเส็ง ตรงกับวันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๔๑๑ พระ
ชันษา ๗ ปี เป็นองค์ที่ ๓ ในเจ้าจอมมารดาห้วง วันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์
๒๔๑๑ ชุดพระศพทูลเชิญมาไว้ที่เมรุวัดสระเกษ วันที่ ๑๔ มีกระบวนแห่
ทำบุญ วันที่ ๑๕ ถวายพระเพลิง วันที่ ๑๖ เก็บอัฐิลอยพระอังคารที่วัด
ยานนาวา ในงานพระศพได้มีพระกระแสรับสั่งให้โรงกระษาปณ์จัดทำเงิน
บาทพดด้วงตราพระเกี้ยวพระราชทานแก่พระบรมวงศานุวงศ์

เจ้าพระยานรรัตนราชมานิต (โต มานิตยกุล) ว่าการโรงกระษาปณ์

พระยาเพชรพิไชยได้ว่าการโรงกระษาปณ์แทนพระยากระษาปณ์กิจ
โกศล ผู้เป็นบิดา ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๒๒ พระยาเพชรพิไชยต้องโทษ
เนื่องจากพระปรีชาสงคราม โรงกระษาปณ์ว่างผู้ดูแลจัดการพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าจึงได้ทรงมีพระราชหัตถเลขา ลงวันที่ ๑๕ มีนาคม
๒๔๒๒ มอบการโรงกระษาปณ์ให้พระยานรรัตนราชมานิต (ขณะนั้นยังมี
บรรดาศักดิ์เป็นพระยา) ทำการต่อไป พระราชหัตถเลขาตั้งกล่าวมีข้อ
ความดังนี้

ร. ที่ ๗/๔๒

ทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามลางกรมพระบารว
ปราบภัย

ด้วยการโรงกระษาปณ์สิทธิการ ไม่ได้ทำมาช้านาน กล่าวว่าเป็น
เหรียญแลกเปลี่ยนมากขึ้น ทัวเงินบาทจะไม่มีพอใช้แลกเปลี่ยน จำทำการ

เมื่อเงินแลงมากแล้ว ผู้ที่จะทำพึงเข้ารับราชการใหม่ไม่รู้การตลอด ชักข้อ
ขึ้นอย่างไรก็จะเกิดความยุ่งไปได้หลายอย่าง

อนึ่ง เจ้าของผู้คนที่เคยทำการอื่น ๆ นอกจากการทำเงินก็ไม่ได้
ใช้การอันใดช่วยการเปล่านั้น

การโรงกระษాปณ์นี้ท่านเสนาบดีปรึกษาให้มอบพระยานรรัตนราช
มานิตทำการต่อไป แต่พระยานรรัตนไม่เข้าใจในการเรื่องน้เลย ครั้นจะ
ชักขวางไม่ให้เข้าทำ ก็เป็นการแผ่นดินจะนิ่งหยุดเสียไม่ได้ หม่อมฉันจึง
มอบการให้พระยานรรัตนดูแลตามคำปรึกษาแต่การข้างต้นนี้ ขอให้ท่าน
บังคับตระลาการแลเจ้าพนักงานมอบสิ่งของผู้คนในโรงกระษาปณ์ให้พระยา
นรรัตนดูแลว่ากล่าวหมดทุกอย่าง แต่การทำเงินนั้นขอให้เจ้าพนักงานเดิม
ทำการลองดู ให้พระยานรรัตนเป็นผู้กำกับดูแลเสียชั้นหนึ่งก่อน เมื่อเห็น
การควรจะจัดประการใด จึงจะโต้แก้ไขบังคับบัญชาให้เป็นเด็ดขาดในการ
ที่จะทำต่อไป พระยานรรัตนจะขอผู้ใดช่วยเหลือหรือชักข้อประการใดก็
ต้องผ่อนผันจัดการให้ตามสมควร ให้ท่านบังคับให้เปิดโรงตรวจการเสีย
ในเคื่อนี้

๕

๑๒

ทูลมา ณ วัน ๖ ๖ ๕ คำ ปีมะโรงยังเป็นเอกศกศักราช ๑๒๔๑
(พระบรมนามาภิไธย) สยามินทร์

ณ โรงกระษาปณ์หลวงแห่งนี้ ท่านเจ้าพระยานรรัตนราชมานิต
ได้แสดงออกซึ่งความซื่อสัตย์สุจริต ความยุติธรรม ความเข้มแข็งต่อหน้าที่
และความศรัทธา ในตอนที่ท่านเข้ารับงานใหม่มีผู้ปลอมเงินตราของ
หลวงออกใช้เป็นจำนวนมาก การทำปลอมทำได้แนบเนียนแม้แต่เจ้าพนักงาน

งานเองก็ยังคงใช้ความพินิจพิเคราะห์โดยละเอียดถี่ถ้วน เจ้าพระยา-
 นรรัตนฯ จึงดำริที่จะให้มีหมายสำคัญในเงินตราของหลวงที่ออกจำหน่าย
 โดยให้เติมหางเลข ๕ ของตัวอักษรกรุงสยามรัชกาลที่ ๕ ให้ยาวออกไป
 กว่าแต่ก่อน และก็ได้รับพระบรมราชานุมัติให้กระทำได้ตั้งแต่วันที่ ๑๕
 พฤษภาคม ๒๔๒๓ เป็นต้นไป^๑ และยังได้กวักขันจับกุมคนทำเงิน
 ปลอมตั้งปรากฏตามพระราชหัตถเลขาร. ที่ ๘๒/๔๒ ลงวันที่ ๒๔
 พฤษภาคม ๒๔๒๓ ความย่อว่า เจ้าพระยานรรัตนฯ จับตัวอ้ายเสมผู้ทำ
 เงินแดงได้ พร้อมด้วยเครื่องมือ ตามอ้ายเสมให้การรับเป็นสัจว่าได้ทำ
 เงินแดงจริง อ้ายเสมมีความผิดเป็นมหันตโทษ ให้ริบราชบาททรัพย์สิน
 สมบัติบุตรภรรยาเป็นของหลวงโดยสิ้นเชิง และให้เขียนสามยก ๕๐ ที่
 แล้วส่งตัวไปจำคุกจนตาย ส่วนผู้ซึ่งสมรู้เป็นใจทำเงินแดงด้วยอ้ายเสมและ
 รับเงินแดงจากอ้ายเสมไปจำหน่ายนั้น ให้จำคุกชัวยก ๕๐ ไร่สวนเอาตัว
 คนร้ายต่อไป นอกจากนี้ยังให้ความเป็นธรรมต่อผู้อยู่ติดบึงกับบัญชา
 อย่างดีด้วย กล่าวคือเรื่องเงินเดือนคนงานโรงกระษานนั้น ตามคำสั่ง
 เดิมและคำสั่งใหม่ให้จ่ายเงินเดือนเมื่อทำเงิน และให้คงเงินเดือนเมื่อหยุด
 ทำเงิน แต่เจ้าพระยานรรัตนฯ เห็นว่า การโรงกระษานนั้นมีได้ทำเงิน
 อย่างเดียว มีกิจการอื่นปะปนอยู่ด้วย คนที่ทำการอื่น ๆ แม้ในขณะนั้น
 จะมิได้ทำเงินก็ควรจะมีเงินเดือน จึงทำหนังสือทูลเกล้าถวายขอพระราชทาน
 พระกรุณา ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงเห็นชอบด้วย^๒

-
๑. กพระราชหัตถเลขาดังสมเด็จพระบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามลนาครมหาราชประสูติ
 ร. ที่ ๘๕/๔๒ ลงวันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๔๒๓
๒. กพระราชหัตถเลขาดังเจ้าพนักงานคลังมหาสมบัติ ร. ที่ ๘๒/๔๒ ลงวันที่ ๒๖
 กันยายน ๒๔๒๓

ธรรมเนียมทำเงินบาทแต่เดิมมานั้น ในโรงทำเงินซึ่งเงินส่งไปให้
ทำเท่าใด เวลาส่งเงินก็ต้องลดน้ำหนักลงบ้าง น้ำหนักที่ลดลงนี้เรียกว่า
“สูญไฟ” หรือ “สูญเพลิง” เพราะไฟจะทองกินเนื้อเงินบ้าง เมื่อได้ตั้ง
โรงษาปณ์ขึ้นแล้วในรัชกาลที่ ๔ เจ้ากรมพระคลังมหาสมบัติจ่ายเงินไป
ให้เจ้ากรมทำเงินเป็นเงินแท่งด้วยน้ำหนักเป็นประมาณ เจ้ากรมทำเงินรับ
เงินไปน้ำหนักเท่าใดก็ต้องส่งเงินที่ทำแล้วน้ำหนักเท่านั้น แต่ยอมให้ลดน้ำ
หนักเป็นค่าระเหยเมื่อหล่อหลอม คือค่าสูญเพลิงจำนวนหนึ่งตามอัตราที่กำหนด
ถ้าเจ้ากรมทำเงินจะส่งเงินสำเร็จรูปแล้วเบากว่าน้ำหนักเงินแท่งเกิน
กว่าอัตราที่กำหนด ก็ต้องเอาเงินของตนเองออกชดใช้ คุประหนึ่งเป็นการ
เสี่ยงได้เสี่ยงเสีย แต่ถ้าเจ้ากรมทำเงินละเอียดถี่ถ้วนใช้ความพยายามทำให้
ค่าสูญเพลิงลดน้อยลงไปก็ทำได้กำไรมาก ซึ่งอาจทำได้โดยวิธีการหล่อหลอม
แบบฝรั่ง ฉะนั้น พนักงานในโรงษาปณ์ซึ่งขึ้นอยู่ในเจ้ากรมทำเงินจึงว่า
รวยกันมาก โดยไม่มีใครรู้ความจริงว่า รวยขึ้นมาได้อย่างไร เมื่อเจ้าพระ
ยานรรัตน ฯ เข้าควบคุมดูแลโรงษาปณ์จึงได้พบเข้าว่า ค่าสูญเพลิงที่แท้
จริงนั้นน้อยกว่าที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติกรมษาปณ์สิทธิการ จ.ศ.
๑๒๓๗ และข้อบังคับสำหรับกรมษาปณ์สิทธิการ จ.ศ. ๑๒๓๘ มาก
โดยเหตุที่ไม่ปรารถนาที่จะได้เงินนั้นมาเป็นของตน จึงนำความขึ้นกราบบัง
คมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งพระองค์ท่านได้ทรงตรัสตอบว่าเมื่อ
กินกันอยู่แล้วก็กินกันต่อไปเถิด การที่พระองค์ท่านได้ทรงวินิจฉัยไว้เช่นนั้น
ถ้าเป็นบุคคลธรรมดาสามัญก็เอาเงินนี้ไว้เป็นของส่วนตัวได้แล้ว แต่วิสัย
คนซื้อที่แท้จริงก็ย่อมจะรอกอยเวลาและจังหวะ ที่จะแสดงความซื่อสัตย์ และ
จงรักภักดีต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ท่านได้เก็บเงินเหล่านั้นสะสม

ไว้เพื่อรอกอยโอกาสอันควร ต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรง
สร้างวัดเทพศิรินทราวาส เพื่อถวายพระราชกุศลแด่สมเด็จพระเทพ
ศิรินทราบรมราชินี เจ้าพระยานรรัตนฯ ได้นำเงินจำนวนนั้นไปจ้างคนถมดิน
วัดเทพศิรินทร์ โดยเสด็จพระราชกุศลเป็นจำนวนเงินนับด้วยหมื่นด้วย
แสน ลองคิดกันดูว่าเงินหมื่นเงินแสนในขณะนั้นมีค่าเพียงใด ข้าพเจ้า
ขอยกย่องและเทอดทูนท่านผู้เป็นพิเศษ โดยตีพิมพ์รูปของท่านในหนังสือ
นี้ เพื่อเป็นอนุสรณ์แก่นุชนคนรุ่นหลังต่อไป

เงินพดด้วงตราขอรำเพย

เมื่อวันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๔๒๓ เป็นวันทำบุญกรมสมเด็จพระ
เทพศิรินทราบรมราชินี^๑ ด้วยพระชนมพรรษาของพระบาทสมเด็จพระจุล
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้วันเท่ากับกรมสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินีเมื่อสิ้น
พระชนม์ จึงทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเป็นการใหญ่ ในงานนี้ได้จัดทำ
เงินพดด้วงตราขอรำเพยสำหรับ พระราชทานแจกจำนวนหนึ่ง คือ
ตัวละ ๑ ชั่ง ๘ ตัว ตัวละ ๑๐ ตำลึง ๑๗ ตัว ตัวละ ๕ ตำ
ลึง ๔๒ ตัว ตัวละ ๒ ตำลึง ๒ บาท ๗๔ ตัว ตัวละ ๑ ตำลึง ๑๑๕ ตัว
ตัวละ ๒ บาท ๒๐๕ ตัว ยกไว้เป็นของเก็บอย่างละ ๒ ตัว นอกนั้นเป็น
เงินพระราชทานแจก ในการพระราชทานครั้งนั้นมีจำนวนน้อย ยังมีผู้ต้อง
การอีกมาก กระทรวงพระคลังมหาสมบัติจึงได้จัดทำขึ้นใหม่ทุกขนาดและ
ได้ออกแจ้งความให้ประชาชนมาแลกได้ในราคาพอสมควร เมื่อวันที่ ๑๔
กันยายน ๒๔๓๗

๑ ดูหนังสือเรื่องบัวเบญจพรรณ และบันทึกรับสั่งสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ
ประทานหม่อมราชวงศ์สมนชาติ ลสวัสดิกุล พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ ม.ร.ว.
บัว สนธิวงศ์ และม.ร.ว. ธนยวาท สวัสดิกุล หน้า ๔๘-๔๙

๒ สมเด็จพระราชินีของพระสมเด็จจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

เงินפקกวางตราช่อรำเพยมีตราอยู่ ๓ ดวง ทุกขนาดตรงกลางเป็น
ตราจักร ซึ่งหมายถึงพระราชวงศ์จักรี ข้างหนึ่งเป็นตราพระเกี้ยวออกอยู่
บนพานรองสองชั้น ซึ่งเป็นดวงตราประจำพระองค์พระบาทสมเด็จพระจุล
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อีกข้างหนึ่งเป็นตราช่อรำเพย ซึ่งหมายถึงพระนามเดิม
ของกรมสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี คือ หม่อมเจ้ารำเพย ไข่อำพร้า
มีคิวเลข ๑๒๔๒ เป็นปีจุลศักราชที่ได้ทำเงินפקกวางตราช่อรำเพยขึ้น

เหรียญทองแดงเสี้ยวอัฐิโสฬส จ.ศ. ๑๒๔๔

เนื่องด้วยเหรียญทองแดง ได้จำหน่าย ออกไปหมดสิ้น ในปี พ.ศ.
๒๔๒๔ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงได้ทรงมีพระราชหัตถเลขาถึงกรม
ท่า ร. ที่ ๒๑๗/๔๓ ลงวันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๔๒๔ ให้กรมท่าแจ้งให้
พระยาสยามรฐระพาส์ส่งเสี้ยวอัฐิ และโสฬสจากอังกฤษเป็นจำนวนเสี้ยว
๒.๕๖๐.๐๐๐ อัน อัฐิ ๑๕.๓๖๐.๐๐๐ อัน โสฬส ๑๐.๒๔.๐๐๐
อัน เหรียญทองแดงดังกล่าวได้มาถึงและได้ออกใช้ในปี พ.ศ. ๒๔๒๕
มีรูปลักษณะเช่นเดียวกับเหรียญทองแดงที่ออกใช้ในปี พ.ศ. ๒๔๑๘ เป็น
แต่เปลี่ยนเลข จ.ศ. ๑๒๓๖ เป็น ๑๒๔๔ เพื่อให้ทราบว่าได้ทำขึ้นในปี
จ.ศ. ๑๒๔๔

เหรียญทองแดงเสี้ยวอัฐิโสฬสตราพระรูป จ.ศ. ๑๒๔๕

รัฐบาลได้เปลี่ยนรูปและลักษณะเหรียญทองแดง โดยออกเป็นประ
ภาศให้ใช้เบี้ยทองแดงเสี้ยวอัฐิโสฬสตราพระรูป ลงวันที่ ๒๕ มกราคม
๒๔๓๐ ความว่า ตามที่ได้ทำเหรียญทองแดงเสี้ยวอัฐิโสฬสตรา จ ป ร
ให้ใช้สอยกันนั้น ปราบกฏว่าราษฎรใช้สอยก็สูญสิ้นไปเป็นอันมากรัฐสภา

เหลือน้อยไม่ใคร่พอกับการใช้สอย จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทำ
 เหรียญทองแดงเพิ่มเติมขึ้นใหม่ ๓ ชนิด ชนิดใหญ่หน้าหนึ่งตรงกลางมี
 พระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีอักษรโดยรอบว่าจุฬาลงกรณ์
 ป. ร. พระจุลจอมเกล้าเจ้ากรุงสยาม อีกหน้าหนึ่งตรงกลางมีรูปพระสยาม
 เทวาริราชคือพระแสงทานพระกร นั่งบนโล่วางบนแท่น ในโล่นั้นกัน
 ๓ ห้อง ห้องบนมีรูปข้างสามเศียร ห้องล่างขวารูปข้างยี่น ห้องล่างซ้าย
 เป็นรูปกรีชไขว้กัน ๒ เล่ม รอบมีอักษรว่าเซียะ ใ้รูปพระสยามเทวา
 ริราชมีเลขจุดศักราช ๑๒๕๕ เหรียญทองแดงชนิดใหญ่นี้ให้ใช้อย่างเหรียญ
 ทองแดงเสี้ยวเดิมราคาอันละ ๒ อันเป็นเฟื้อง ๓๒ อันเป็นเงินหนึ่งบาท
 เหรียญทองแดงชนิดกลางหน้าหนึ่งมีพระบรมรูปและอักษรเหมือนอย่างเสี้ยว
 อีกหน้าหนึ่งมีพระสยามเทวาริราชคือ พระแสงทาน พระกรนั่งบนโล่ วางบน
 แท่นเหมือนเสี้ยว ผิดกันแต่มีอักษรว่าหนึ่งอัฐ เหรียญทองแดงชนิดกลาง
 นี้ให้ใช้อย่างเหรียญทองแดงอัฐเดิมราคาอันละ ๑๐๐ เบี้ย ๘ อันเป็น
 เฟื้อง ๖๔ อันเป็นหนึ่งบาท ส่วนเหรียญทองแดงชนิดเล็กนั้น หน้าหนึ่งมี
 พระบรมรูปและอักษรเหมือนอย่างเสี้ยวและอัฐ อีกหน้าหนึ่งมีรูปพระสยาม
 เทวาริราชคือ พระแสงทาน พระกรนั่งบนโล่ วางบนแท่น เหมือนอย่างเสี้ยว
 และอัฐ ผิดกันแต่มีอักษรว่าหนึ่งโสฬส และให้ใช้อย่างเหรียญทองแดง
 โสฬสเดิม ราคาอันละ ๕๐ เบี้ย ๑๖ อันเป็นเฟื้อง ๑๒๘ อันเป็น
 หนึ่งบาท เหรียญอย่างใหม่นี้ให้ใช้ไปด้วยกันกับเหรียญเก่า ตั้งแต่วันที่
 ๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๐

พระสยามเทวาริราชพึงปรากฏในรัชกาลที่ ๔ ด้วยสมเด็จพระจอม
 เล่าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชดำริว่า เมืองไทยเรานี้มีเหตุการณ์ร้ายหูด

หวัดที่จะต้องเสียอิสรภาพมาหลายต่อหลายครั้งแล้ว แต่ก็บังเอิญมีเหตุให้
รอดพ้นไปได้เสมอ น่าจะมีเทพยดาองค์ใดองค์หนึ่งคอยพิทักษ์รักษาอยู่เสมอ
ควรที่จะสร้างรูปเทพยดาองค์นั้นขึ้นไว้สักการบูชา จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้
พระองค์เจ้าประดิษฐวรการนายช่างเอก ทรงปั้นรูปเทพยดาพระองค์นั้นเป็น
รูปทรงเครื่องคันยืนถือพระขรรค์ในพระหัตถขวาขนาดสูงประมาณ ๘ นิ้ว
ฟุต งดงามได้สัดส่วน เสร็จแล้วหล่อด้วยทองคำทั้งพระองค์ ทรงถวาย
พระนามว่าพระสยามเทวาริราช แล้วประดิษฐ์ในพระวิมานกลางพระที่นั่ง
ไพศาลทักษิณจนทุกวันนี้ * แต่รูปพระสยามเทวาริราชในเงินเหรียญเป็น
รูปนั่งบนโล่ถือพระแสงทานพระกร ซึ่งเหตุผลในเรื่องนี้จะได้กล่าวต่อไป
ส่วนคำย่อว่า ป. ร. และความหมายของรูปในโล่ต่าง ๆ ได้เคยอธิบายไว้
แล้วไม่ขอกล่าวซ้ำอีก

เหรียญ ทองแดง อย่างใหม่นี้ มีผู้กล่าวกัน มากกว่า เดียนแบบ มาจาก
เหรียญทองแดงของอังกฤษ คือ เพนนี ครึ่งเพนนี และฟาริง ในสมัย
พระนางวิกตอเรีย สาเหตุในการเลียนแบบนี้ได้เคยกล่าวไว้แล้วในเรื่อง
เหรียญเงินตราพระรูป คือเพื่อที่จะให้พวกเขาเมืองขึ้นเห็นว่าเรามีอะไรต่อ
อะไรเหมือนกันกับเขา แสดงว่าเราเป็นประเทศที่เจริญทัดเทียมเขาแล้ว
จะมาเอาเราเป็นเมืองขึ้นนั้น ไม่มีเหตุผลที่สมควร

เหรียญทองแดง อังกฤษ ทั้งสามขนาด มีรูปลักษณะเหมือนกันหมด
เว้นไว้แต่ตัวอักษรบอกราคาเท่านั้น ด้านหนึ่งมีรูปของพระนางวิกตอเรีย
รอบ ๆ มีอักษรโรมันว่า VICTORIA D:G: BRITT :REG: F:D: มีความ

* รูปพระสยามเทวาริราชของหม่อมเจ้าหญิงพูนพิศสมัย ดิศกุล ในสัตว์สารปีที่ ๔
ฉบับที่ ๑๘๕ ขึ้นมีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๕

หมายความว่า วิคตอเรีย โดยพระมหากษัตริย์คุณของพระผู้เป็นเจ้า กษัตริย์แห่ง
บริเตน ศาสนูปถัมภ์ อีกตำแหน่งมีรูปบริเตนเนีย (Britannia) ในท่าหนึ่ง
มือหนึ่งถือสามง่าม อีกมือหนึ่งจับอยู่บนโล่ให้รูป Union Jack (ธงของอังก
ฤษ) เบื้องหลังมีประภาคารและเรือกำปั่น ใต้รูปมีศักราชบอก ค.ศ.
ที่สร้างเหรียญ รอบ ๆ รูปมีอักษรบอกราคาเหรียญ

บริเตนเนียคือรูปสตรีเพศแสดงสัญลักษณ์ ของเกาะบริเตนใหญ่
ที่ปรากฏอยู่บนเหรียญอังกฤษในระยะแรกนั้นคือหอก (Spear) ต่อมาภาย
หลังได้ยืมเอาสามง่าม (Trident) ของเนปจูนมาใช้เพราะเนปจูนเป็นเทพ
เจ้าผู้เป็นใหญ่ในทะเล และบริเตนเนียก็ครองทะเลด้วย รูปบริเตนเนียนั้น
ไม่มีมาตรฐานที่แน่นอน หนักมีขึ้นก็มี และบางครั้งเราจะเห็นเรือดีอกิ่ง
โอลิว (Olive) ซึ่งทราบกันดีว่าเป็นเครื่องหมายแห่งสันติภาพ บางครั้งก็มี
รวงฝักกับเขาแห่งความอุดมสมบูรณ์ (Horn of plenty) * อยู่ข้างหลัง
รูปบริเตนเนียซึ่งมีความหมายถึงความขยันหมั่นเพียร และความอุดมสม
บูรณ์ และบางครั้งเราก็จะเห็นประภาคารและเรือกำปั่นอยู่เบื้องหลังคังเช่น
เหรียญทองแดงที่ได้กล่าวถึงข้างต้น

เท่าที่ได้ บรรยายรูป ลักษณะของ เหรียญ ทองแดง ในสมัยพระนาง
วิกตอเรียโดยละเอียดก็เพื่อที่จะช่วยให้ท่านพิจารณาได้ว่า การที่มีผู้กล่าวว่า
เหรียญทองแดงเสียวัสดุโสฬสตราพระรูปของเรานั้นเลียนแบบมาจากเหรียญ
ทองแดงเพนนี่ กรังเพนนี่ ฟาริง ของอังกฤษในสมัยพระนางวิกตอเรีย
มีมูลความจริงเพียงใดหรือไม่

๑. เขาแห่งความอุดมสมบูรณ์ (Horn of plenty) เป็นสัญลักษณ์แห่งความอุดม
สมบูรณ์ เป็นเขapedemไปค้วยดอกไม้และผลไม้จันต์ เทพธิดา Ceres ถือเขานี้
อยู่ในมือซ้าย

ข้อวินิจฉัยเรื่องผ่านแกนเงิน

ในปี พ.ศ. ๒๔๓๐ ได้มีข้อวินิจฉัยเรื่องผ่านแกนเงินปรากฏตามคำสั่งดังต่อไปนี้

หอรัษฎากรพิพัฒน์

ที่ $\frac{๒๓๐}{๔๕}$

กรุงเทพฯ

๒๐

วันที่ $\frac{๕๑๓}{๒๒}$ ค่ำ ปีกุน นพศก ๑๒๔๕

แจ้งความมายัง พระยานรรัตนราชมานิตย เจ้าพนักงานทำเงิน
โรงกระสาปน์สิทธิการ

ด้วยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระราชหัตถเลขาร.
ที่ $\frac{๖๗๕}{๔๕}$ จ. จ. ๒๗ ลง $\frac{๗๑๓}{๒๒}$ ค่ำ ปี ๑๒๔๕ มีพระบรมราชโองการโปรด
เกล้าฯ สั่งว่า การผ่านแกนเงินบาทซึ่งทำด้วยเงินเหรียญฝรั่งเศสต่อไปนี้
ให้เจ้าพนักงานประชุมพร้อมกันตรวจเทียบแกนเงิน ถ้าตกลงพร้อมกันเห็น
เนื้อดีแล้วเป็นใช้ได้ตามพระราชบัญญัติเดิม ถ้าแก่งแย่งไม่ตกลงกัน ให้
ส่งไปให้คอกเคอบีเทอควันตัสสินด้วยแยกธาคู (แอนนโล๊ก) ทุกครั้ง ถ้า
เนื้อกว่า ๕๐๐ ฎาเพียง ๕๐๐ แล้ว ถึงตราจะเห็นศรีไม่งามก็ให้รับ ถ้าค่า
กว่าให้คืนทำใหม่ ให้เจ้าพนักงานประชุมตรวจจัดให้เรียบร้อยดังนี้เสมอไป
ทุกครั้ง ตามพระบรมราชโองการ

อนึ่ง ซึ่งเจ้าพนักงานประชุมพร้อมกันว่าแกนเงินบาทที่ทำด้วยเงิน
เหรียญฝรั่งเศสคราวนี้ พระยาไชยยศสมบัติเห็นศรีแดงเรือไป ผิดกับเงิน

บาทซึ่งทำด้วยเงินเหรียญแมกซิกกันจะไม่ยอมรับ ฝ่ายเจ้าพนักงานโรง
กระดาษนั้นก็ร้องว่าเนื้อเงินดีไม่เป็นการตกลงกัน ได้ให้รองอธิบดีพิจารณา
ตัดสินตามควรตามชอบ รองอธิบดีได้ตรวจลึ้มเงินบาทที่ทำด้วยเงินเหรียญ
ฝรั่งเศสกับเรียกเงินลึ้มทำด้วยเงินเหรียญแมกซิกกันมาเทียบกัน ก็เห็นลึ้ม
ซึ่งทำด้วยเงินเหรียญฝรั่งเศสรีเรือไปจริงแต่เนื้อก็ดีเสมอกัน เป็นการยาก
ที่จะวินิจฉัยว่า ช่างใดผิดถูกด้วยตาได้ เพราะถึงเงินเนื้อดีเหมือนกัน ลึ้ม
เดียวกันก็ดี แต่แกนเข้าเตาคนละที่ ที่ได้ไฟเวลาหักแกนศรีขาวงามก็มีถั่ว
แก่ไฟศรีเรือไปก็เคยมี ฤๅถึงเงินเนื้อเสว แต่เข้าเตาได้ไฟดี เวลาผ่าแกน
จะเห็นเนื้อกลับตึไปก็เป็นได้ เปนเหลือวิสัยตาจริง ๆ จึงได้มีหนังสือส่งลึ้ม
แกนเงินทั้ง ๒ อย่างไปให้คอกเตอบีเตอกาวันแยกธาตุพิจารณา ดู ได้รับ
หนังสือตอบมาว่า ได้ตรวจดูแกนเงินบาทที่ทำด้วยเหรียญแมกซิกกันได้
๕๐๑ เนื้อ แกนที่ทำด้วยเงินเหรียญฝรั่งเศส ๕๐๓ เนื้อ เปนตัวทองแดง
สูญไปในเวลาทำเงิน ได้ความดังนี้ เงินบาทที่ทำด้วยเงินเหรียญฝรั่งเศส
กลับดีกว่าที่ทำด้วยเงินเหรียญแมกซิกกันแล้วเพราะฉะนั้นควรให้รับไว้ได้

อนึ่ง ให้พระยานรรัตนราชมานิตย กักคำสั่งนี้ ลงไว้ในท้าย
พระราชบัญญัติด้วย สำหรับจะได้เป็นข้อวินิจฉัยในเรื่องผ่าแกนเงินต่อไป.

จากุรนต์

เหรียญทองแดงเสี้ยวรัฐโสฬสตราพระรูปร.ศ. ๑๐๕

อีกสองสามปีต่อมาเหรียญทองแดง ที่จะออกจำหน่ายให้ ใช้สอยกัน
ในปี พ.ศ. ๒๔๓๐ เบบางลงไม่พอแก่การใช้สอย จึงทรงพระกรุณา
โปรดเกล้า ๆ ให้ทำเหรียญทองแดงเพิ่มเติมใหม่ในปี พ.ศ. ๒๔๓๓ อีก
สามชนิดคือเสี้ยวรัฐและโสฬส เหรียญทองแดงทั้งสามชนิดนี้มีลวดลายและ

ขนาดเหมือนกันกับเหรียญทองแดงที่ได้ทำออกใช้ในปี พ.ศ. ๒๔๓๐ ผิดกันแต่เหรียญทองแดงปี พ.ศ. ๒๔๓๐ นั้น トラพระบรมรูปกับตรารูปพระสยามเทวาธิราชกลับเบื่องบนแลงเบื่องล่างไปคนละทาง และศักราชที่อยู่ใต้โล่ที่พระสยามเทวาธิราชนั่งเป็น จ.ศ. ๑๒๔๙ ส่วนเหรียญทองแดงปี พ.ศ. ๒๔๓๓ トラพระบรมรูปกับตรารูปพระสยามเทวาธิราชหากลับกันไม่เบื่องบนและเบื่องล่างตรงไปทางเดียวกัน และศักราชที่อยู่ใต้โล่เป็น ร.ศ. ๑๐๙ เหรียญทองแดงปี พ.ศ. ๒๔๓๓ มีส่วนผสมทองแดง ๙๕ ส่วน คีบุค ๔ ส่วน สังกะสี ๑ ส่วน เท่าที่หลักฐานปรากฏรัฐบาลได้สั่งทำเหรียญทองแดงเสี้ยวอัฐโสฬสจากโรงกษาปณ์เบอมิงแฮมเมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม ร.ศ. ๑๐๙ เหรียญเสี้ยวจำนวน ๕.๑๒๐.๐๐๐ อัน อัฐ ๑๐.๒๔๐.๐๐๐ อัน โสฬส ๑๐.๒๔๐.๐๐๐ อัน และได้สั่งเหรียญอัฐเมื่อวันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๔ จำนวน ๕.๑๒๐.๐๐๐ อัน และได้สั่งเป็นครั้งสุดท้ายเมื่อวันที่ ๒ กันยายน ร.ศ. ๑๒๒ เป็นเหรียญเสี้ยว ๕.๑๒๐.๐๐๐ อัน เหรียญอัฐ ๑๕.๓๖๐.๐๐๐ อันและนี้ได้ประกาศกรมพระคลังมหาสมบัติให้ใช้กันตั้งแต่วันที่ ๑๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๓๔

ต่อมารัฐบาลได้ออกเสี้ยวอัฐโสฬสอีกหลายครั้ง ของจริงเท่าที่ได้พบแล้วเสี้ยวมี ร.ศ. ๑๑๔. ๑๑๕. ๑๒๑ และ ๑๒๒ อัฐมี ร.ศ. ๑๑๔. ๑๑๕. ๑๑๘. และ ๑๒๒ โสฬสมี ร.ศ. ๑๑๘ และ ๑๒๔ ที่ออกจริงอาจมีมากกว่านี้

พระราชบัญญัติกรมกษาปณ์สิทธิการรค้นโกสินทร์ศก ๑๑๒

ตั้งแต่ได้ออกพระราชบัญญัติกรมกษาปณ์สิทธิการ จ.ศ. ๑๒๓๗ (พ.ศ. ๒๔๑๙) จนมาถึง พ.ศ. ๒๔๓๖ การค้าขายได้เจริญขึ้น ทุกสิ่ง

ทุกอย่างเปลี่ยนแปลงไปตามกาลสมัย พระราชบัญญัติเดิมไม่เหมาะสมกับสถานการณ์ในขณะนั้น จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติกรมกษาปณ์สิทธิการ ร.ศ. ๑๑๒ ขึ้น ยกเลิกพระราชบัญญัติเก่าและข้อบังคับสำหรับโรงกษาปณ์ จ.ศ. ๑๒๓๘ โดยสิ้นเชิง สิ่งที่สำคัญที่สุดในพระราชบัญญัติใหม่นี้ก็คือ มาตรา ๑๐ ที่กำหนดอัตราแลกเปลี่ยนระหว่างเงินตราต่างประเทศและเงินไทยไว้ โดยบัญญัติว่า “เงินแลกทองคำซึ่งจะมีผู้มาแลก ให้รับแลกตามพิกัตดังนี้ บรรดาเงินตราสยาม คือเงินบาทพดด้วงในรัชกาลที่หนึ่งตราอุณาโลมกับจักร รัชกาลที่สองตราครุฑกับจักร รัชกาลที่สามตราปราสาทกับจักร และรัชกาลที่สี่ตรามงกุฎกับจักร แลเงินบาทเหรียญในรัชกาลที่สี่ตรามงกุฎมีฉัตรกับช้าง รัชการบัตยุบันนี้ตราพระเกี้ยวมีฉัตรกับช้าง แลตราแผ่นดินกับพระบรมรูปแลเงินเหรียญสลึงเหรียญเฟื้องในรัชกาลที่สี่ตรามงกุฎมีฉัตรกับช้าง รัชกาลบัตยุบันนี้ตราพระเกี้ยวมีฉัตรกับช้าง แลตราแผ่นดินกับพระบรมรูป แลเบี้ยทองแดงซีกเขี้ยวอัฐและโสฬสรัชกาลบัตยุบันนี้ตราพระนามไขว่กับวงดอกไม้ และเบี้ยทองแดงเขี้ยวอัฐและโสฬสรัชกาลบัตยุบันนี้ตราพระสยามกับพระบรมรูปนั้น เทียบตรงกับเงินตราต่างประเทศแลตามพิกัต คือเงินเหรียญแมกซิโก ๓ เหรียญต่อ ๕ บาท เงินรูปี ๗ รูปีต่อ ๕ บาท แต่เงินตราต่างประเทศอย่างอื่นนั้น ให้ตรวจเนื้อเงินและน้ำหนักจะแลตามพิกัตเงินเหรียญแมกซิโก เงินตายนั้นถ้ามีผู้มา แลกก็ให้ตรวจเนื้อเงินแลน้ำหนักจะแลตามพิกัตเงินเหรียญแมกซิโกเหมือนกัน ส่วนเนื้อทองคำโดยจะมีผู้มาขอแลก ให้ว่าราคาอย่างซื้อขายไม่มีพิกัตกำหนดไว้” ตามมาตรา ๑๐ ดังกล่าวจะเห็นว่า เงินชนิด

โดยยังคงใช้ได้อยู่และชนิดใดใช้ไม่ได้ เงินตราต่างประเทศก็ระบุดักราคาแลกเปลี่ยนไว้เพียงสองชนิดก็เงินเหรียญแมกซิโกและเงินเหรียญรูปี เงินเหรียญต่างประเทศทั้งที่ตีและชำระคูปอย่างอื่นนั้น ให้ตรวจเนื้อเงินและน้ำหนักจะแลกเปลี่ยนตามพิกัดเงินเหรียญแมกซิโก ส่วนเนื้อทองคำไม่มีพิกัดกำหนดไว้ให้ถือตามราคาซื้อขาย

การรับและจ่ายเงินซึ่งมีผู้มาขอแลกหรือเงินซึ่งผู้อื่นจะส่งกรมเก็บนั้น เจ้าพนักงานจะต้องเผื่อดูตรวจเห็นเป็นเงินสดแล้วจึงจะรับได้ ถ้าพบเงินแดงให้ทำลายเสีย แต่ถ้าเป็นเงินสดแต่ชำระเพราะประระเพี้ยนให้คืนแก่เจ้าของไป ในการเผานั้นต้องให้เจ้าพนักงานเผเอง และให้เรียกค่าธรรมเนียมเผาเงินเป็นค่าถ่านและอื่น ๆ ในอัตราหนึ่งสิ่งต่อห้าบาท แต่ต่อมาได้มีพระราชกำหนดแก่ความในพระราชบัญญัติกรมกษาปณ์สิทธิการ ลงวันที่ ๒๕ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๑๖ (พ.ศ. ๒๔๔๐) มิให้เรียกค่าธรรมเนียมเผาจากเงินที่ผู้ให้นำมาขอแลก ให้เรียกแต่ผู้ให้นำมาส่งเท่านั้น

เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๑๔ เนื้อเงินที่ซื้อขายกันในตลาดกรุงลอนดอนราคาอยู่ในราว ๖๐ เพนซ์ต่อออนซ์ เมื่อคิดเทียบกับเงินบาทก็ประมาณ ๘ บาทต่อหนึ่งปอนด์สเตอร์ลิง ต่อจากนั้นมาราคาก็เริ่มลดลงเป็นลำดับ ซึ่งในขั้นต้นก็ค่อย ๆ ลด แต่ภายหลังได้ลดลงอย่างรวดเร็ว จนมา พ.ศ. ๒๔๔๒ ราคาเนื้อเงินเทียบได้เท่ากับ ๑๗ บาทต่อ ๑ ปอนด์ นายวิเวกคาร์แนก ที่ปรึกษากระทรวงพระคลังมหาสมบัติจึงได้เสนอคำแนะนำต่อรัฐบาลว่า ควรจะให้โรงกษาปณ์เล็กรับเนื้อเงินจากประชาชนมาทำเงินตราของรัฐบาล และให้ใช้ทองคำเป็นมาตรฐานกำหนดราคาเงินบาทตามวิธีการที่ประเทศอินเดียได้ดำเนินการมาแต่ปี พ.ศ. ๒๔๓๖ แต่รัฐบาลก็ยังหาได้

ดำเนินการในเรื่องนี้แต่อย่างไรไม่ พอมาดังเดือนพฤศจิกายน ๒๔๔๕
ราคาเนื้อเงินได้ตกลงไปอีกคิดเทียบเป็นอัตราแลกเปลี่ยน ๒๑ บาทต่อ ๑
ปอนด์ ที่ปรึกษากระทรวงพระคลัง ฯ จึงได้แนะนำรัฐบาลอีกครั้งหนึ่งว่า
ประเทศไทยได้รับความเสียหายในทางเศรษฐกิจมากมายเนื่องจากอัตราแลกเปลี่ยน
เงินตรา เมื่อราคาเนื้อเงินตกค่าของเงินบาทก็ลดตามลงไปด้วย
ทำให้ประเทศไทยต้องเสียปริมาณสินค้าขาออกไปมาก และได้ปริมาณสิน
ค้าขาเข้าน้อยกว่าเท่าที่ควรถ้าหากได้ ใช้ทองคำเป็นมาตรา กำหนดราคาเงิน
บาท รัฐบาลควรจะได้ดำเนินการตามที่ได้แนะนำไว้ครั้งก่อน คราวนี้รัฐบาล
ก็ยังมิได้กระทำตามข้อแนะนำ แต่ได้ออกพระราชบัญญัติเปลี่ยนแก้พระราช
บัญญัติกรมกษาปณ์สิทธิการ ร.ศ. ๑๒๑ เมื่อวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๔๔๕
และยกเลิกมาตรา ๑๐ แห่งพระราชบัญญัติกรมกษาปณ์สิทธิการ ร.ศ. ๑๑๒
เป็นอันว่าเงินเหรียญต่างประเทศ จะนำเอามาแลกเงินบาทไม่ได้ ตั้งแต่บัดนี้
เป็นต้นไป และในเวลาเดียวกันกระทรวงพระคลัง ฯ ก็ได้ออกประกาศว่า
พระคลัง จะจำหน่ายเงินบาท แลกกับครีฟท์ เงินบาทที่ขึ้นได้ ในกรุงเทพ ฯ
โดยราชทูตไทยกรุงลอนดอนเป็นผู้ขาย ในอัตรา ๑๗ บาทต่อปอนด์สำหรับ
การส่งจ่ายทางจดหมาย และอัตรา ๑๖ บาท ๕๖ อัฐ (๘๗ สตางค์) สํา
หรับการส่งจ่ายทางโทรเลข

แจ้งความกระทรวงพระคลังมหาสมบัติเรื่องทองเถาเงินเถา

เมื่อวันที่ ๑๙ กันยายน ๒๔๓๗ ได้มีแจ้งความของกระทรวง
พระคลังมหาสมบัติออกมาฉบับหนึ่งเกี่ยวกับเงินเถาและทองเถา แจ้งความ
ดังกล่าวมีข้อความดังต่อไปนี้

“พระเจ้าน้อยยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ เสนาบดี
 กระทรวงพระคลังมหาสมบัติมีรับสั่งให้ แจ้งความแก่ท่านทั้งหลายให้ทราบ
 ทัวกัน ด้วยแต่เดิมได้มีพระบรมราชโองการคำรัสเหนือเกล้า ฯ สั่งให้
 กระทรวงพระคลังมหาสมบัติทำทองเถาและเงินเถาขึ้นเป็นครั้งคราว สำหรับ
 พระราชทานพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ แลสามัญชน บางพระองค์
 บางท่าน บางนายให้เก็บไว้ชมเป็นของพิเศษ ทองเถาแลเงินเถาที่ได้ทำขึ้น
 คราวหนึ่งครั้งหนึ่งนั้น เหลือจากที่ต้องพระราชประสงค์แล้ว ก็คงเก็บไว้
 ในพระคลังมหาสมบัติ มีคนเป็นอันมากพากันต้องการใครได้เก็บไว้ชมเป็น
 ของพิเศษ ก็พากันมาขอแลกยังพระคลังมหาสมบัติ ก็ได้ไปตั้งประสงค์
 บ้าง ไม่ได้บ้าง เพราะของที่เหลืออยู่นั้นน้อยกว่าคนที่ต้องการ

เมื่อเสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติทรงเห็นเหตุฉนั้นแล้ว จึง
 มีรับสั่งให้ทำทองเถาเงินเถาขึ้น ให้มีคงพระคลังอยู่เสมอเป็นนิจ เพื่อว่า
 ท่านผู้ใดต้องการก็จะได้แลกเปลี่ยนตามราคาทีพอสมควรได้ สำเร็จตั้ง
 ประสงค์ทุกคน ทองเถาแลเงินเถาที่จะมีให้แลกเปลี่ยนได้นั้นมีชนิดดังนี้

ทองคำเนื้อแปด

เถาพดค้วงตัวละ ๑ บาท เถาพดค้วงตัวละ ๓๒ กล้า ๑ เถาพด
 ค้วงตัวละ ๑๖ กล้า เถาพดค้วงพดค้วงตัวละ ๘ กล้า เถาพดค้วงตัวละ ๔
 กล้า เหรียญทองพิศเหรียญละ ๑๖ กล้า เหรียญทองพิศคิงส์เหรียญละ ๘
 กล้า เหรียญทองตราพระบรมรูปเหรียญละ ๘ กล้า

๑. ๑ ไพ เท่ากับ ๒ กล้า

เงินเตาพคั่ว

ตรามงกุฏตัวละ ๑ ชั่ง ทรายอรัญญิตตัวละ ๑ ชั่ง ทรายอรัญญิต
ตัวละ ๔๐ บาท ทรายอรัญญิตตัวละ ๒๐ บาท ทรายอรัญญิตตัวละ ๑๐ บาท
ตรามงกุฏตัวละ ๔ บาท ทรายอรัญญิตตัวละ ๔ บาท ตรามงกุฏตัวละ ๒ บาท
ทรายอรัญญิตตัวละ ๒ บาท ตรามงกุฏตัวละ ๑ บาท ตรามงกุฏตัวละ
๓๒ อัฐี ตรามงกุฏตัวละ ๑๖ อัฐี ตรามงกุฏตัวละ ๘ อัฐี ทรายพระแก้ว
ตัวละ ๔ อัฐี ทรายพระแก้วตัวละ ๒ อัฐี

เงินเตาเหรียญ

เหรียญละ ๒ บาท เหรียญละ ๑ บาท เหรียญละ ๓๒ อัฐี เหรียญ
ละ ๑๖ อัฐี เหรียญละ ๘ อัฐี เหรียญละ ๔ อัฐี เหรียญตรามงกุฏเครื่อง
ราชบรรณาการตัวละ ๑ บาท

ถ้าท่านผู้ใดจะใคร่ได้ ขอเชิญไปแลกที่พระคลังมหาสมบัติใน
พระบรมมหาราชวัง ในเวลาตั้งแต่เที่ยงจนถึงบ่าย ๓ โมงทุกวัน วัน
แต่วันพระ ”

ยังมีเหรียญทองอีก ๖ ขนาด คือ หน้า ๒ บาท ๑ บาท สองสิ่ง
สิ่ง ทอง และกึ่งทอง มีลักษณะและลวดลายเช่นเดียวกับเหรียญ
ตรามงกุฏที่ได้รับแลกตามแจ้งความของกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ เนื่อง
จากยังไม่พบหลักฐานเกี่ยวกับการสร้างเหรียญทองเหล่านี้ จึงไม่อาจกล่าว
ยืนยันได้ว่าสร้างขึ้นในรัชกาลใด แต่พอจะสันนิษฐานได้ว่า พระบาท-
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างขึ้นเพื่อเป็นที่ระลึกแห่งพระ-
บาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และคงจะได้พระราชทานไปในงาน
พระราชพิธีงานใดงานหนึ่ง.

เหรียญบาทโรงกระษาปณ์ ร.ศ. ๑๑๖

หนังสือราชกิจจานุเบกษา ร.ศ. ๑๑๖ ตอนหนึ่งได้กล่าวถึงการเสด็จเยี่ยมโรงกระษาปณ์ของสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรีพระบรมราชินีนาถว่า “เมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๖ (พ.ศ. ๒๔๕๐) เวลาบ่าย ๔ โมงเศษ สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ซึ่งสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์^๑ เสด็จออกทางพระทวารกลางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ประทับพระวอพร้อมด้วยทหารตำรวจราชองครักษ์แห่นำตามเสด็จไปประทับโรงกระษาปณ์สิทธิการ พระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ แทนเสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติรับเสด็จพระราชดำเนินอยู่ ณ ที่นั้น นำเสด็จขึ้นบนโรงกระษาปณ์สิทธิการ ทอดพระเนตรห้องทำการต่างๆ คือ ห้องตีตรา ห้องกลึง ห้องตัด ห้องหีบ ห้องเผา และห้องหลอมทั่วแล้วเสด็จกลับมาประทับพระวอออกประตูทวารภิรมย์ เสด็จประทับเรือพระที่นั่งกลไฟศรีอยุธยาพร้อมด้วยเรือนำเรือตามแต่ทำราชการวิชัย^๒ แล่นขึ้นไปตามลำน้ำเทียบเรือพระที่นั่งที่หน้าท่าโรงพยาบาลศิริราช.....” ในการเสด็จเยี่ยมโรงกระษาปณ์ในครั้งนั้น ทางโรงกระษาปณ์ได้แสดงการทำเหรียญถวายทอดพระเนตร และได้จัดทำเหรียญกระษาปณ์รำลึกแจกข้าราชการบริพารตามเสด็จจำนวนไม่มากนัก เหรียญที่ทำแจกเป็นเหรียญบาทตราพระรูป ทางด้านพระรูปมีอักษรจารึกทางด้านซ้ายว่า “โรงกระษาปณ์” ทางด้านขวามีเลขไทย “๑๑๖” ซึ่งเป็นปี ร.ศ. ที่ทำเหรียญขึ้น

๑. พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสยุโรป และได้ทรงแต่งตั้งให้สมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์

สตางค์ทองขาว ร.ศ. ๑๑๖

การที่เราได้ใช้มาตรา ๘ สำหรับเงินตรา คือ หนึ่งบาท แบ่งออกเป็นแปดเฟื้อง หนึ่งเฟื้อง เป็น ๘ อัฐ ๔ บาท เป็นหนึ่งตำลึง ๘๐ บาท เป็นหนึ่งชั่ง ระบบการบัญชีควรแบ่งออกเป็น ๗ ช่อง คือ ชั่ง ตำลึง บาท สลึง เฟื้อง อัฐ โสฬส แต่การทำบัญชีในสมัยรัชกาลที่ ๕ แบ่งออกเป็นสามช่อง คือ ชั่ง บาท อัฐ ๖๔ อัฐเป็นหนึ่งบาท ๘๐ บาท เป็นหนึ่งชั่ง เมื่อพ้นชั่งขึ้นไปแล้วจึงนับเป็นเรือนร้อยเรือนพันโดยลำดับ การบวกลบคูณหารยากลำบาก พระเจ้าจอร์จที่ ๕ กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย จึงได้ทรงกติกที่จะแก้ไขแบ่งหน่วยของเงินตราออกเป็นเพียงบาทกับสตางค์ การลงบัญชีหักทอนก็ง่ายเข้า เพราะ ๑ บาท เท่ากับ ๑๐๐ สตางค์ ถึงกับทรงสั่งสตางค์ทองขาวเข้ามาจากโรงกระษาปณ์เบอริงแฮม ประเทศอังกฤษมีส่วนผสมทองแดง ๗๕ ส่วนนิกเกิล ๒๕ ส่วน ชนิดราคา ๒๐ สตางค์ เส้นผ่าศูนย์กลาง ๒๕ มม. หนัก ๖.๕ กรัม สั่งทำจำนวน ๓,๑๒๖,๓๐๐ อัน ชนิดราคา ๑๐ สตางค์ เส้นผ่าศูนย์กลาง ๒๒ มม. หนัก ๔ กรัม สั่งทำจำนวน ๓,๘๑๐,๑๗๘ อัน ชนิดราคา ๕ สตางค์ เส้นผ่าศูนย์กลาง ๒๐ มม. หนัก ๓ กรัม สั่งทำจำนวน ๕,๐๘๐,๒๓๘ อัน ชนิดราคา ๒ สตางค์ เส้นผ่าศูนย์กลาง ๑๖ มม. หนัก ๒ กรัม สั่งทำจำนวน ๕,๐๘๐,๒๓๘ อัน

เมื่อเข้าประชุมเสนาบดี ได้มีการถกเถียงกันมากในเรื่องคิบาทละร้อยสตางค์ และบาทละหกสิบสี่อัฐ แบ่งกันไม่ถูกในเรื่องอัฐกับสตางค์ แต่ในที่สุดพระองค์ท่านก็ได้ทรงนำสตางค์ออกใช้สำเร็จ โดยมีประกาศใช้

เบี้ยสตางค์ทองขาวเมื่อวันที่ ๒๑ สิงหาคม ๒๔๔๑ ให้ใช้สตางค์ทองขาว ๔ ชนิด ตั้งแต่วันที่ ๒๑ กันยายน ๒๔๔๑ เป็นต้นไป สตางค์ทองขาวทั้งสี่ชนิดนั้น หน้าหนึ่งมีรูปข้างสามเศียร มีอักษรว่าสยามราชาอาณาจักร ๑๑๖ เหมือนกันทั้ง ๔ ชนิด แต่อีกด้านหนึ่งนั้นชนิดที่ ๑ มีอักษรว่า ยี่สิบสตางค์และมีเลข ๒๐ ตัวใหญ่อยู่กลางเป็นราคา ๒๐ สตางค์ ใช้ ๕ อันเป็นเงิน ๑ บาท ชนิดที่ ๒ มีอักษรว่ายี่สิบสตางค์มีเลข ๑๐ ตัวใหญ่อยู่กลางเป็นราคา ๑๐ สตางค์ ใช้ ๑๐ อันเป็นเงิน ๑ บาท ชนิดที่ ๓ มีอักษรว่าห้าสตางค์มีเลข ๕ ตัวใหญ่อยู่กลางเป็นราคา ๕ สตางค์ ใช้ ๒๐ อันเป็นเงิน ๑ บาท ชนิดที่ ๔ มีอักษรว่าสองสตางค์มีเลข ๒๐ ตัวใหญ่อยู่กลางเป็นราคาสองสตางค์ ใช้ ๕๐ อันเป็นเงินหนึ่งบาทส่วนเหรียญทองแดงที่ประกาศใช้มาแต่ก่อนนั้นก็ยังคงให้ใช้สอยได้ต่อไปตามเดิม

สตางค์ที่ออกใหม่นี้ไม่เป็นที่นิยมของประชาชน เกิดมีความยุ่งยากเป็นปัญหาขึ้นพักหนึ่งคุณหลวงวิจิตรวาทการได้กล่าวไว้ในคำสอนเรื่องประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของไทย บทที่ว่าด้วยเงินตราตอนหนึ่งว่า “ข้าพเจ้าเกิดและโตทันการเริ่มใช้สตางค์ทั่วราชอาณาจักร และได้ยินเสียงคนรำร้องถึงความยากลำบากในเรื่องนี้ เพราะใช้ควบคู่กันไปกับอัฐเก่า และคนใช้ซึ่งเคยชินกับอัฐเก่าก็ต้องคิดเทียบกับอัฐเก่าเสมอ ราคาของและการซื้อขายยังผูกกันเป็นอัตราเก่า คือผูกกันเป็นเฟื้องเป็นสลึง สำหรับสลึงนั้นง่ายเพราะ ๒๕ สตางค์ก็เป็นหนึ่งสลึงพอดี แต่พอถึงเฟื้องก็มีปัญหา ผู้รับจะเอา ๑๓ สตางค์ ผู้จ่ายจะให้ ๑๒ สตางค์ ทางราชการกำหนด ๓ สตางค์เท่ากับ ๑ ไพ (คือ ๒ อัฐ) ก็มีปัญหาวาถ้าของราคาหนึ่งอัฐจะเป็น

สตาจค์เท่าไร ความยากลำบากอันนี้มีอยู่ชั่วระยะหนึ่ง จนกระทั่งคนแคช
ชินกับสตาจค์และไม่พูดกันเป็นเฟื่องเป็นอัฐ พูดกันเป็นเท่านั้นเท่านั้นสตาจค์
ไปที่เดียว.....”

สตาจค์มาจากคำว่า สต และ องค์ สต แปลว่าหนึ่งร้อย ส่วนองค์
แปลว่าส่วนหรือภาค เป็นคำที่กึกก้องได้เหมาะสมดีมาก เพราะมีความหมาย
ว่าส่วนร้อย และยังใกล้เคียงกับคำว่าเซนต์หรือซอมทิมหรือคำอื่น ๆ ซึ่ง
ประเทศที่ใช้มาตราส่วนร้อยโดยมากใช้กัน ส่วนคำย่อของคำว่าสตาจค์
นั้นต่อมาได้เกิดเป็นปัญหาใหญ่ขึ้น โดยคุณหลวงวิจิตรวาทการได้เล่าไว้ใน
คำสอนเล่มเดียวกันว่า “ปัญหาคำว่า “สตาจค์” จะเขียนย่อว่าอะไร บาท
ย่อเป็น บ. แต่สตาจค์จะย่ออย่างไร บางคนเขียน ส.ต. บางคนเขียน สต.
ที่จริงดูไม่น่าจะเป็นเรื่องใหญ่หลวง แต่ก็ปัญหาสำคัญถึงกับต้องนำขึ้น
ระเบียบวาระในการประชุมปรึกษาของคณะอภิรัฐมนตรี ซึ่งเป็นสภาสูงสุด
ของรัฐในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๗ ประกอบ
ด้วยพระบรมวงศ์สูงสุดและทรงพระปรีชาสามารถที่สุดในแผ่นดิน ที่ประชุม
อภิรัฐมนตรีได้พิจารณาวินิจฉัยลงมติให้ใช้ สต. และออกประกาศทางราช-
การอย่างเป็นทางการคลังยังใหญ่เรื่องหนึ่งของรัฐ”

เดิมเลขรัตนโกสินทร์ศกในเงินเหรียญตราพระรูป

เนื่องจากเหรียญบาท เหรียญสลึง และเหรียญเฟื้องตราพระรูปที่
ได้ทำขึ้นก่อน พ.ศ. ๒๔๔๔ มิได้มีเลขบอกศักราชเป็นที่สับสนไม่อาช
ทราบได้ว่าได้ทำขึ้นในปีใด จึงได้มีประกาศเรื่องเดิมเลขรัตนโกสินทร์ศก
ในเงินเหรียญ ลงวันที่ ๑ เมษายน ๒๔๔๔ แจ้งว่า ได้มีพระบรมราช-

โครงการในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว ให้ประกาศแก่ชนทั้งหลายทราบทั่วกันว่า การทำเงินเหรียญบาท
เหรียญสลึง และเหรียญเฟื้อง ตราพระรูป ซึ่งใช้อยู่ในขณะนั้น ทรง
พระราชดำริ เห็นว่าเป็นความสมควรที่จะเติมตัวเลขรัตน โกสินทรศกลงไว้
ใต้ตราแผ่นดิน เพื่อเป็นเครื่องหมายให้ทราบได้ว่าเงินเหรียญนั้นได้ ทำขึ้น
เมื่อรัตนโกสินทร์ศกเท่านั้น และจะได้พิมพ์ขึ้นใช้ตั้งแต่รัตนโกสินทร์ศก
๑๒๐ เป็นต้นไป สำหรับเงินบาทที่ไม่มีศกมีอยู่ ๕ ตรา ชนิดมีศกมีอยู่
๗ ตรา คือ ร.ศ. ๑๒๐, ๑๒๑, ๑๒๒, ๑๒๓, ๑๒๔, ๑๒๕ และ ๑๒๖
รวมทั้งสิ้น ๑๒ ตราด้วยกัน ส่วนเหรียญสลึงและเหรียญเฟื้องยังค้นไม่พบ
หลักฐานว่ามีอยู่ทั้งหมดด้วยกันกี่ตรา.

พระราชบัญญัติธนบัตร ร.ศ. ๑๒๑

รัฐบาลได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติธนบัตร ในราชกิจจานุเบกษา
เมื่อวันที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๔๔๕ ให้อำนาจกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ
ออกธนบัตรใช้หมุนเวียนภายในประเทศได้ แต่ก่อนที่รัฐบาลจะออกธนบัตร
ใช้ได้มีธนาคารต่างประเทศสามธนาคาร คือ ธนาคารฮ่องกงฯ ธนาคาร
ชาร์เคอร์ฯ และธนาคารแห่งอินโดจีนออกบัตรธนาคารใช้แทนเงินอยู่ก่อน
แล้ว เมื่อธนบัตรรัฐบาลออกใช้ รัฐบาลได้ขอร้องให้ธนาคารทั้งสามถอน
คืนบัตรธนาคารของตนเสีย ซึ่งธนาคารเหล่านั้นก็ยอมกระทำตามแต่โดยดี
มูลเหตุที่ออกธนบัตรนั้นก็เพื่อที่จะอำนวยความสะดวกในการตรวจนับ นอก
จากนั้นจะพกพาไปก็ง่ายกว่าที่จะขนเอาเงินตราโลหะไป

ธนบัตรออกมาในรูปตัวสัญญาใช้เงิน มีข้อความว่า “สัญญาจะจ่ายเงินให้แก่ผู้นำธนบัตรมาขึ้นเป็นเงินตราสยาม” ซึ่งหมายความว่าถ้าผู้ใดนำธนบัตรมาขึ้นขอขึ้นเงินที่พระคลังฯ พระคลังฯ จะจ่ายเงินเหรียญบาทให้ตามราคาที่ปรากฏอยู่ในธนบัตร ในการนี้กฎหมายกำหนดให้นำเงินเหรียญบาท ซึ่งได้รับไว้จากผู้นำมาแลกธนบัตรไปเก็บไว้เป็นเงินสำรองเพื่อจ่ายให้แก่ผู้ที่นำเอาธนบัตรมาขึ้นเงิน แต่รัฐบาลพิจารณาเห็นว่าธนบัตรที่ออกไปนั้นคงจะไม่มีผู้นำมาขึ้นเงินเหรียญบาทพร้อมกันทั้งหมด จึงได้กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติว่าให้มีแต่เพียงบางส่วน ต่อมาเนื่องจากต่างประเทศซื้อข้าวไทยได้เงินปอนด์สเตอร์ลิงเข้ามามาก จำเป็นต้องจำหน่ายธนบัตรเพิ่มเติมเป็นจำนวนไม่น้อย อัตราส่วนเงินเหรียญบาทที่คงค้างไว้เป็นเงินสำรองก็ต้องลดลงมาเป็นลำดับ จนกระทั่งต้องงดจ่ายเงินเหรียญบาทตามจำนวนที่แจ้งอยู่ในธนบัตรให้แก่ผู้ที่นำมาขอขึ้นเงินที่กรมธนบัตร เมื่อวันที่ ๒๗ มกราคม ๒๔๖๑ ซึ่งเป็นเวลาระหว่างมหาสงครามโลกครั้งที่ ๑ และตั้งแต่ต้นมาธนบัตรก็ขึ้นเอาเงินตราโลหะไม่ได้อีก ข้อความในธนบัตรแบบต่อมาจึงเปลี่ยนข้อความเป็น “ธนบัตรเป็นเงินที่ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย”

ธนบัตรที่ออกใช้ครั้งแรกมีราคา ๕ บาท ๑๐ บาท ๒๐ บาท ๑๐๐ บาท และ ๑,๐๐๐ บาท ส่วนธนบัตรราคาหนึ่งบาทนั้นไม่ได้ออกใช้ในตอนแรก เพราะมีเงินเหรียญบาทใช้อยู่แล้ว แต่ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๖๑ เนื้อเงินมีราคาขึ้นมาก ถ้าขึ้นปล่อยให้ใช้เงินเหรียญบาทกันต่อไป ก็จะมีผู้นำเหรียญบาทไปหลอมเป็นเนื้อเงินขาย รัฐบาลจึงได้ออกธนบัตร

ชนิดราคาหนึ่งบาทขึ้นไป และในปีเดียวกันถึงจ่ายเหรียญบาทแก่ผู้นำ
ธนบัตรมาขึ้นด้วย

โรงกษาปณ์ใหม่ ร.ศ. ๑๒๑

เนื่องจาก โรงกษาปณ์เก่ามีสภาพ ไม่เหมาะสม กับ สภาพการณ์ ใน
ขณะนั้น พร้อมกับเครื่องจักรทำเงินซึ่งใช้ติดต่อกันมาเป็นเวลานานถึง
๒๕ ปี ก็ชำรุดสึกหรอ เพื่อที่จะรับสถานการณ์ในด้านความต้องการเหรียญ
กษาปณ์อันเนื่องมาจากการค้าขายเจริญขึ้น รัฐบาลจึงได้สร้างโรงกษาปณ์
ขึ้นใหม่ ที่ริมคลองหลอดเมื่อเดือนเมษายน ๒๔๔๔ แล้วเสร็จใน ปี พ.ศ.
๒๔๔๕ เป็นตึกก่ออิฐถือปูน สวยงามดีดังที่เราเห็นอยู่จนทุกวันนี้ ส่วน
เครื่องจักรได้สั่งจากยุโรปเป็นเครื่องจักรที่ทันสมัยมากในขณะนั้น ส่วน
ใหญ่ขับเคลื่อนด้วยกำลังไฟฟ้า สามารถทำเหรียญกษาปณ์ได้วันละ
๘๐,๐๐๐-๑๐๐,๐๐๐ บาทต่อวัน โดยไม่ต้องทำการล่วงเวลา รวมทั้ง
ค่าก่อสร้างและค่าเครื่องจักรสิ้นเงินไปประมาณ ๘๐๐,๐๐๐ บาท และได้
ทำพิธีเปิดเมื่อวันที่ ๔ กุมภาพันธ์ ๒๔๔๕

พระราชบัญญัติเงินตรารัตนโกสินทร์ศก ๑๒๒

ตั้งแต่ได้ตั้งโรงกษาปณ์เป็นต้นมา ยังมีได้มีพระราชบัญญัติเงินตราวาง
ระเบียบการทำเงินตราไว้ เมื่อประเทศไทยเริ่มค้าที่ระจอกธนบัตรใช้ใน
ประเทศ รัฐบาลไทยได้แจ้งไปยังรัฐบาลอินเดียขอยืมเจ้าหน้าที่ผู้ชำนาญงาน
มาช่วยงานออกธนบัตร รัฐบาลอินเดียได้เลือก นายคัมพลิว เจ เอฟ วิลเลียม
สัน (W.J.F. Williamson) เข้ามาช่วยราชการเมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ.
๒๔๔๓ นายวิลเลียมสันได้ร่วมกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยช่วยกันร่างกฎหมายและ

ข้อบังคับต่าง ๆ ตลอดจนกำหนดแบบอย่างที่ทำกรและการส่งธนบัตร ใน
ที่สุดก็ได้ออกเป็นพระราชบัญญัติธนบัตร ร.ศ. ๑๒๑ เมื่อได้ออกพระราช
บัญญัติธนบัตรแล้ว จึงได้ร่างพระราชบัญญัติเงินตราขึ้นอีก เพราะพระราช
บัญญัติธนบัตร ร.ศ. ๑๒๑ ไม่มีบทบังคับในเรื่องเหรียญกษาปณ์ พระราช
บัญญัติเงินตรา ร.ศ. ๑๒๒ ได้ประกาศเมื่อวันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๔๔๖ เป็น
อันว่าประเทศไทยได้มีพระราชบัญญัติเงินตราตามแบบสากลตั้งแต่นั้นมา

ตามพระราชบัญญัติเงินตรา ร.ศ. ๑๒๒ โรงกษาปณ์หลวงจะทำ
เงินตราได้ก็แต่เฉพาะเงินบาท เงินสิ่งซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในสี่ของบาทและ
เงินเฟื้องซึ่งเป็นหนึ่งในแปดของบาท สำหรับเงินบาทให้มีน้ำหนัก ๑๕ กรัม
แห่งมาตราเมตริก และให้มีอัตราผสมเนื้อเงิน คือ ในพื้นส่วนให้มีเนื้อเงิน
บริสุทธิ์เก้าร้อยส่วน แร่เงินปนร้อยส่วน เงินตราชนิดอื่น ๆ นอกจากเงินบาท
ให้มีอัตราน้ำหนักลดจากเงินบาทตามส่วน กล่าวคือเงินสิ่งมีน้ำหนัก $\frac{๑๕}{๔}$ ของ
๑๕ กรัม และเงินเฟื้องมีน้ำหนัก $\frac{๑๕}{๘}$ ของ ๑๕ กรัม ส่วนอัตราเนื้อเหลือ
เนื้อชกของเงินบาท สำหรับน้ำหนักยอมให้ทำส่วนในพื้นส่วน เงินสิ่ง
ยอมให้เจ็ดส่วนในพื้นส่วนสำหรับน้ำหนัก และสามส่วนในพื้นส่วนสำหรับ
เนื้อเงิน เงินเฟื้องยอมให้สิบส่วนในพื้นส่วนสำหรับน้ำหนัก และสามส่วน
ในพื้นส่วนสำหรับเนื้อเงิน แต่อัตราเนื้อเหลือเนื้อชกดังกล่าว เสนาบดี
กระทรวงพระคลังมหาสมบัติมีอำนาจลดได้ โดยประกาศในราชกิจจานุ
เบกษา

อัตราเนื้อเหลือเนื้อชกนั้น พระราชบัญญัติเงินตรา ร.ศ. ๑๒๒
ให้หมายความว่ ความขาดหรือความเกินอย่างใดที่กระทำให้น้ำหนักหรือ

เนื้อเงินที่ทำขึ้นเพี้ยนไปจากอัตราที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติ เหตุที่ต้องกำหนดน้ำหนักและเนื้อโลหะไว้อย่างดีถ้วน และไม่ยอมให้ตลาดเคลื่อนไปได้มากนัก พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าวิวัฒนไชยฯ ได้ทรงอธิบายไว้ในหนังสือกฎหมายการคลัง (พ.ศ. ๒๔๘๔) ว่า

“เมื่อมาถึงตอนนี้น่าจะต้องถามว่า มีเหตุใดหรือจึงต้องกำหนดน้ำหนักและเนื้อโลหะไว้อย่างดีถ้วน และไม่ยอมให้ตลาดเคลื่อนไปได้มากเป็นอันขาด ถ้าจะตอบคำถามนี้อย่างสั้นที่สุดก็ต้องตอบว่า เพราะมีกฎของเกรสแฮม (Gresham's Law) ว่าเงินเลวย่อมไล่เงินดีออกไป กฎอันนี้คงจะได้ทราบกันแล้วจากการศึกษาวิชาเศรษฐศาสตร์ แต่เพราะเป็นกฎสำคัญจริง ๆ อันหนึ่งในเรื่องเงินตรา จึงไม่ควรผ่านเลยไปเสียทีเดียว

เอิร์ททอมัส เกรสแฮม (Sir Thomas Gresham) ซึ่งเคยเป็นที่ปรึกษาการคลังของพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษเมื่อ ๓๐๐ ปีกว่ามาแล้ว เป็นบุคคลแรกที่ได้นำหลักการเก่าแก่โบราณอันหนึ่งมาใช้ในการเงินตรา หลักการเก่าแก่นี้จะว่าฝังอยู่ในนิสัยมนุษย์ที่เดียวกันก็ได้ ถ้าจะยกตัวอย่างง่าย ๆ ก็คือ ถ้าข้าพเจ้ามีของอยู่ ๒ สิ่ง และของ ๒ สิ่งนี้จะใช้ทำประโยชน์อย่างเดียวกันได้เหมือนกันทั้งคู่ ข้าพเจ้าก็เลือกใช้สิ่งที่เห็นว่ามีค่าน้อยกว่า เช่นข้าพเจ้ามีหนังสือพิมพ์อยู่ ๒ ฉบับ ฉบับประจำวานนี้ฉบับหนึ่ง และฉบับประจำวันนี้อีกฉบับหนึ่ง หนังสือพิมพ์ทั้งสองฉบับนี้ฉบับไหนฉบับหนึ่งจะใช้ห่อของได้ดีเท่ากัน แต่เมื่อข้าพเจ้าจะห่อของจริง ๆ ข้าพเจ้าก็จะเลือกใช้ฉบับเมื่อวานนี้เพราะข้าพเจ้าได้อ่านแล้ว จึงมีค่าน้อยกว่าฉบับวันนี้ ซึ่งข้าพเจ้ายังไม่ได้อ่าน

หลักธรรมคาถียกตัวอย่างมาอธิบายนี้ เป็นรากเง้าของกฎเกรสแฮม ซึ่งรวมความได้ว่า เมื่อเหรียญขนาด ๒ เหรียญมีค่าต่างกัน แต่ใช้ชำระหนี้ได้เท่า ๆ กัน เจ้าของจะเอาเหรียญที่มีค่าน้อยออกมาใช้สอยและเก็บเอาเหรียญที่มีค่ามากไว้ ฉะนั้น ถ้าเราทำเหรียญขนาดมีน้ำหนักหรือเนื้อโลหะต่างกันไม่แน่นอน เหรียญที่มีค่าต่ำคือน้ำหนักและเนื้อโลหะน้อยกว่า ก็จะขับไล่เหรียญที่มีค่าสูงออกไปจากการหมุนเวียน”

ลักษณะของเงินตราที่จะทำขึ้นนั้น ด้านหนึ่งให้มีพระบรมรูปและอักษรว่า “สมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” อีกด้านหนึ่งมีอักษรบอกราคาเงินเป็นภาษาไทย และมีรูปตราแผ่นดินอักษรว่า “กรุงสยามรัชกาลที่ ๕” ทั้งมีศักราชและลวดลายตามที่เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติจะได้อำหนดเป็นคราว ๆ ไปตามสมควร แต่ลักษณะที่ได้กล่าวมาแล้วนี้ เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติมีอำนาจที่จะเปลี่ยนลักษณะตรา ประจำตัวเงิน ให้เป็นรูป และอักษร อย่างอื่นได้ เมื่อเห็นสมควร

สำหรับการใช้เงินตราในบ้านเมืองนั้น เงินบาทให้ใช้ได้ทั่วไป เป็นเงินตราที่ชอบด้วยกฎหมาย แต่เงินนั้นต้องเป็นเงินที่ไม่ได้สึกหรอไปแล้วมากกว่าสองในสามร้อยของน้ำหนักเดิม และไม่ได้มีรอยกัดหรือตะไคร่หรือบุบสลายหรือลบเลือนที่มีไต่เป็นไปโดยอาการที่ใช้ธรรมดา เงินสลึงและเงินเฟื้อง ให้ใช้ได้ทั่วไปเป็นเงินตราที่ชอบ ด้วยกฎหมายเฉพาะ แต่ส่วนเศษของหนึ่งบาท และเงินนั้นต้องไม่มีรอยกัดหรือตะไคร่หรือบุบสลายหรือลบเลือนที่มีไต่เป็นขึ้นเองโดยอาการที่ใช้ตามธรรมดา ส่วนเหรียญทองแดง

ทองขาวอย่างอื่นทุกชนิด ให้ใช้กันได้เฉพาะเป็นส่วนเศษแห่งเงินบาทแต่
อย่างเดียว

หมวดที่ ๕ แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยเงินตราที่ลบล้างหรือเป็น
เงินปลอม หรือเงินยกเลิกที่ไม่ได้ใช้ มีบทบัญญัติเป็นความว่า ถ้าผู้ใด
นำเอาเงินตราซึ่งอ้างว่าจำหน่ายออกไปจากพระคลังตามพระราชบัญญัติ มา
ยื่นแก่เจ้าพนักงานซึ่งเสนาบดีกระทรวง พระคลังมหาสมบัติตั้งให้มีหน้าที่ทำ
การตามพระราชบัญญัติและเจ้าพนักงานผู้นั้นเห็นเหตุควรสงสัยว่า เงินนั้น
ได้เสียเนื้อไปโดยสักหรือ ตามธรรมดาที่ใช้มากกว่าสองส่วน ในร้อย ของน้ำ
หนักเต็ม หรือเป็นเงินปลอม หรือเป็นเงินตราที่ประกาศให้ยกเลิกไม่ให้ใช้
เงินดังกล่าวให้เจ้าพนักงานมีอำนาจทำลายเสียเอง หรือส่งให้ผู้อื่นทำลาย
ตามข้อบังคับที่เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ได้ตั้งขึ้นเฉพาะการนั้น
เงินที่ทำลายถ้าเป็นเงินปลอมหรือได้เสียเนื้อไปโดยเหตุ อย่างอื่น นอกจากที่
ได้สักหรือไปตามธรรมดา ก็ให้คืนเงินที่ทำลายแก่ผู้ยื่น ส่วนค่าเสียหายเป็น
อันพับไปแก่ผู้มียื่นด้วย แต่ถ้าเป็นเงินที่ได้จำหน่ายออกไปจากพระคลัง
ตามพระราชบัญญัติและได้สักหรือ ไปตาม ธรรมดา มากกว่า สองส่วน ในร้อย
ของน้ำหนักเต็มหรือเป็นเงินตราที่ประกาศยกเลิกไม่ให้ใช้ ให้เจ้าพนักงาน
ผู้ทำลายจ่ายเงินแผ่นดินรับแลกเงินนั้น ไว้ตามราคาเนื้อเงิน และเพื่อคุ้ม
ครองเจ้าพนักงานที่ปฏิบัติการไปโดยสุจริต มาตรา ๑๒ แห่งพระราชบัญญัติ
เงินตรา ร.ศ. ๑๒๒ ห้ามมิให้ศาลรับคำฟ้องอย่างหนึ่งอย่างใด ที่กล่าวโทษ
เจ้าพนักงานผู้หนึ่งผู้ใดเนื่องจากการกระทำโดยสุจริตตามพระราชบัญญัติ

เกี่ยวกับอำนาจตั้งกฎข้อบังคับ เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติมีอำนาจกำหนดจำนวนเจ้าพนักงานหน้าที่ทำการและจำนวนคนการใน
ในโรงษาปณ์ และตั้งข้อบังคับและออกคำสั่งตามลักษณะแห่งพระราช
บัญญัติหรือตามลักษณะแห่งประกาศ อันจะได้ออกตามพระราชบัญญัติ
สำหรับบัญชาการกรมษาปณ์และมีอำนาจยกเลิก หรือเปลี่ยนแปลงข้อบังคับ
นั้น ๆ ทั่วๆ ไป นอกจากนั้น เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติยังมีอำนาจ
ตั้งจะกล่าวต่อไปตามคราวอันสมควร โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา คือ

ก. ลดอัตราเพื่อชากเพื่อเหลือในการทำเงินตราทุกชนิดที่พระราช
บัญญัติได้กำหนดไว้แล้ว

ข. กำหนดศักราชและลดหลายที่ตีประจำเงินตราชนิดใด ๆ

ค. ยกเลิกเงินตราชนิดใด ๆ ที่ทำในศกใด ๆ

ง. ตั้งข้อบังคับกำหนดวิธีทำลายเงินสำหรับเจ้าพนักงาน ที่มีหน้าที่
ทำการส่วนนั้นโดยเฉพาะ

จ. จัดระเบียบการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการทำเงินตรา และการกรม
ษาปณ์ทั้งปวงอันยังมีได้กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติ

ฉ. ยกเลิกและเปลี่ยนแปลงข้อบังคับใด ๆ ที่ได้ออกแล้วตามพระราช
บัญญัติเมื่อได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตแล้ว

เลิกใช้เงินพดด้วง

เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติได้ออกประกาศ ลงวันที่ ๒๗
ตุลาคม ๒๔๔๗ มีความสำคัญว่า เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ
รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ๆ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ รับสั่งว่า

เงินพดด้วงซึ่งได้จำหน่ายออกจากพระคลังมหาสมบัติใช้แพร่หลายอยู่ในพระ
พระราชอาณาจักรในเวลานั้นนี้มีรูปลักษณะที่ปลอมแปลงได้ง่าย เป็นช่อง
ทางให้ประชาชนเสื่อมเสียผลประโยชน์ได้ สมควรให้เลิกใช้เงินพดด้วง
เสียและให้เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติตั้งกฎสำหรับการเลิกใช้เงิน
พดด้วงไว้ว่า ตั้งแต่วันที่ ๒๘ ตุลาคม ๒๔๔๗ เป็นต้นไปให้เลิกใช้เงิน
พดด้วงทุกชนิด ยกเป็นเงินตราที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายไม่จำเป็นที่ผู้หนึ่งผู้ใด
ต้องยอมรับชำระหนี้ และภายในหนึ่งปีนับแต่วันที่ออกประกาศไปจนถึง
วันที่ ๒๖ ตุลาคม ๒๔๔๘ ให้เจ้าพนักงานคลังทั่วพระราชอาณาจักรยอมรับ
เงิน พดด้วงจากราษฎรที่นำมาขอแลกเงินเหรียญบาท หรือนำมาส่งเป็นเงิน
ภาษีอากรหรือรายได้ของรัฐบาลอย่างอื่น ๆ ทุกประเภท และให้เจ้าพนักงาน
กรมศุลกากรกรุงเทพฯ และเจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่เก็บเงินผลประโยชน์แผ่นดิน
คืนทั่วพระราชอาณาเขตรับเงินพดด้วง ซึ่งมีผู้นำมาส่งเป็นเงินผลประโยชน์
ของรัฐบาล และยังให้เจ้าพนักงานกรมธนบัตรกรุงเทพฯ รับเงินพดด้วง
ที่มีผู้นำมาแลกธนบัตรด้วย

เงินพดด้วงที่นำมาใช้นั้น ถ้าเจ้าพนักงานตรวจเห็นเป็นเงินปลอม
ก็ให้เจ้าพนักงานผู้รับตัดริบแล้วให้คืน ชี้เงินปลอมที่ตัดแล้วให้แก่เจ้าของ
ไป แต่ถ้าเจ้าพนักงานตรวจเห็นเป็นเงินที่ออกไปจากกระทรวงพระคลังมหา
สมบัติจริง แต่ได้มีผู้ฉ้อโกงทำให้เสื่อมราคาลงไป เช่น ถูกด้วยกะโบเป็นต้น
ในกรณีดังกล่าวถ้าเจ้าของจะขอชวยคามราคาน้ำหนักเนื้อเงิน ก็ให้เจ้าพนักงาน
รับไว้แล้วส่งกรุงเทพฯ เพื่อจะได้หลอมตรวจราคาเนื้อเงินสำหรับจะ
คืนให้แก่เจ้าของ ความราคาน้ำหนักเนื้อเงินที่หลอมได้นั้น

เมื่อได้ออกประกาศไปแล้ว ในทางปฏิบัติไม่สู้จะราบรื่นนัก เนื่องจากมีเหตุขัดข้องในระหว่าง ผู้ที่มีเงินพดด้วง อยู่เป็นจำนวนมากซึ่งมีผู้นำมาวันละหลาย ๆ รายได้ทันต่อความต้องการของผู้มาแลกได้ เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติจึงได้ออกประกาศลงวันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๔๔๗ แจ้งให้ทราบทั่วกันว่า บรรดาบริษัทหรือบุคคลอันมีชื่อปรากฏเป็นที่เชื่อถือแล้ว เจ้าพนักงานกรมเก็บจะยอมรับบรรดาเงินบาทพดด้วงของบุคคลหรือบริษัทนั้น ๆ ที่นำเงินมาแลก โดยไม่ต้องตรวจดูเงินโดยละเอียดก่อน แต่รายหนึ่ง ๆ ต้องมีเงินพดด้วงไม่ต่ำกว่า ๕,๐๐๐ และจะต้องทำสัญญาให้ไว้กับเจ้าพนักงานว่า ถ้าเงินที่รับไว้ปรากฏในภายหลังว่า เป็นเงินหลวงหรือทองแดงเงินเนื้อดำหรือเงินชำรุด ผู้นำเงินมาแลกจะรับผิดชอบใช้เงินนี้ให้จนครบ

วิธีปฏิบัติในเรื่องนี้ก็คือ ผู้นำเงินมาแลกกับ เจ้าพนักงานจะต้องนับจำนวนให้ถูกต้องตรงกัน เสร็จแล้ว ผู้นำมาแลกจะต้องประจำตรา ของตน ที่ปากถุงก่อนแล้วจึงมอบให้เจ้าพนักงานเก็บรักษาไว้ เมื่อเจ้าพนักงานมีโอกาสสมควรจะตรวจดูเงินนั้นโดยละเอียดเมื่อใด ก็จะมีจดหมายแจ้งกำหนดวันและเวลาให้ผู้นำเงินมาแลกทราบ เมื่อผู้นำมาแลกมาพร้อมกันแล้วเจ้าพนักงานก็จะทำลายตราเปิดดูตรวจเงินต่อหน้าผู้เป็นเจ้าของ ถ้าเจ้าของเงินไม่มาตามกำหนดนัดและไม่ได้มอบหมายให้ผู้อื่นใดมาแทน เจ้าพนักงานจะเปิดออกตรวจแต่ฝ่ายเดียว ถ้าตรวจพบเงินหลวงหรือเงินทองแดง เงินเนื้อดำหรือเงินชำรุดผู้นำมาแลกก็ต้องรับใช้เงินนี้ให้ตามที่ได้สัญญาไว้เช่นเดียวกัน สำหรับผู้ที่ไม่มีหลักฐานเป็นที่เชื่อถือของเจ้าพนักงาน

งานพระคลังแต่ต้องการใช้วิธีการดังกล่าวข้างต้น ต้องหาบุคคลที่มีหลัก
ฐานซึ่งอธิบดีกรมเก็บเห็นชอบด้วยแล้วว่ามีค่าประกันที่จะรับ ใช้ เงินหลวงเงิน
ทองแดงเงินเนื้อดำหรือเงินชำระคืนในเงินที่เจ้าพนักงานยังมีได้ตรวจดูนั้น

เมื่อครบหนึ่งปีตามประกาศแล้ว เงินพดด้วงยังตกค้างอยู่กับ
ประชาชนเป็นจำนวนมาก เนื่องจากนำมาแลกเปลี่ยนไม่ทันกำหนด
เสนาบดีกระทรวง พระคลัง จึง ได้ออกประกาศรับ แลก เงินพด ด้วงลงวันที่
๒๙ สิงหาคม ๒๔๔๙ แจงให้ประชาชนทราบเป็นใจความว่า ตามที่ได้
มีประกาศให้รับเงินพดด้วงได้จนถึงวันที่ ๒๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๔๘ นั้น
บัดนี้ได้ทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทว่า เงินบาทพดด้วงยังตกค้างอยู่กับ
บรรดาราษฎรเป็นอันมาก โดยที่นำมาแลกเปลี่ยนไม่ทันกำหนด ย่อมขัด
กับผลประโยชน์ของอาณาประชาราษฎรที่ต้อง เก็บ เงินบาท พดด้วงไว้เป็น
เงินตายอยู่ โดยพระมหากษัตริย์คุณดังกล่าวให้กระทรวงพระคลังมหา
สมบัติรับเงินบาทพดด้วงจากผู้ที่จะมาแลกได้อีกต่อไป โดยเจ้าพนักงาน
จะจ่ายเงินเหรียญบาทให้แลกคิกค่าส่วนลดเป็นค่ายบหลอมซึ่งจะได้พิมพ์เป็น
เงินเหรียญบาทขึ้นใช้ตามสมควร ซึ่งเสนาบดีจะได้สั่งกำหนดให้รับตาม
เวลารากาของเนื้อเงิน ต่อมาได้มีประกาศเสนาบดีกระทรวงพระคลังมหา
สมบัติลงวันที่ ๒๔ กรกฎาคม ๒๔๕๑ กำหนดให้รับแลกเงินพดด้วงได้
เพียงวันที่ ๓๑ กรกฎาคม ๒๔๕๑ เพื่อให้เป็นการเสร็จสิ้นไป

พระราชบัญญัติมาตราทองคำ ร.ศ. ๑๒๗

อันทองคำนั้นเป็นโลหะที่ประชาชนทั่วโลกนิยมกันมาช้านาน และ
มีฐานะเป็นเงินที่ใช้ชำระหนี้สินระหว่างประเทศ ฉะนั้น ประเทศที่ทำการ

ค้าขายกับต่างประเทศจึงพากันหันเข้าอาศัยทองคำเป็นมาตรฐานกำหนดราคาเงินตราของตน โดยวิธีการกำหนดราคาของเงินตราในต่างประเทศของตนว่าเท่ากับทองคำหนึ่งบริสุทธิเท่านี้เท่านี้ และมีทุนสำรองทองคำไว้เพื่อจ่ายแลกเปลี่ยนกับเงินตราของตนตามราคาที่กำหนดไว้ เช่นนี้ย่อมก่อให้เกิดประโยชน์แก่การค้าระหว่างประเทศที่ใช้ทองคำเป็นมาตรฐาน กล่าวคือทำให้อัตราแลกเปลี่ยนเงินคงที่อยู่เสมอ ทั้งผู้ส่งสินค้าเข้าและผู้ส่งสินค้าออกไม่ต้องเสี่ยงในเรื่องอัตราแลกเปลี่ยนเงิน สามารถประมาณการในเรื่องต้นทุนและกำไรได้

เงินตราของประเทศไทยได้ใช้โลหะเงินเป็นมาตรฐานตลอดมา ถึงแม้ในปี พ.ศ. ๒๔๐๓ และ พ.ศ. ๒๔๐๖ จะได้ทำเหรียญทองขึ้นใช้บ้าง แต่เหรียญทองเหล่านั้นประชาชนไม่นิยมใช้สอยเป็นเงินตรา ต่างคนต่างเก็บไว้เสมือนของมีค่า หรือมีฉะนั้นก็นำไปทำเครื่องรูปพรรณสำหรับแต่งตัว ฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่าเงินตราของประเทศไทยอยู่ในมาตรฐานโลหะเงินแต่อย่างเดียว พ่อค้าที่มีเงินเหรียญต่างประเทศต้องการเงินบาทก็นำไปแลกที่พระคลังมหาสมบัติตามอัตราที่รัฐบาลประกาศ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๔๕ ราคาเนื้อเงินตกต่ำค่าของเงินบาทก็ลดทอนลงไปด้วย ต้องเสียปริมาณสินค้าขาออกไปมากและได้ปริมาณสินค้าขาเข้าน้อยกว่าเดิม รัฐบาลจึงได้เริ่มการเปลี่ยนมาตรฐานด้วยวิธีการ लेकरเนื้อเงิน (เหรียญต่างประเทศ) แลกเปลี่ยนกับเงินตราไทย ตามพระราชบัญญัติเปลี่ยนแก้พระราชบัญญัติกรมกษาปณ์สิทธิการรัตนโกสินทร์ ร.ศ. ๑๒๑ ดังที่ได้เคยกล่าวไว้แล้ว พอมาถึงปี พ.ศ. ๒๔๔๔ รัฐบาลก็เงินปอนด์สเตอร์ลิงซึ่งแลกเปลี่ยนเป็น

ทองคำได้ในขณะนั้นได้จำนวนหนึ่ง พอเป็นทุนสำรองในการเข้าสู่มาตรา
ทองคำได้แล้ว จึงได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติมาตราทองคำ ร.ศ. ๑๒๗
เมื่อวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๔๕๑

พระราชบัญญัติมาตราทองคำมีข้อความสำคัญอยู่สามประการ คือ
ประการแรกกำหนดการทำเหรียญกษาปณ์ ประการที่สองกำหนดเงินบาท
ซึ่งเป็นหน่วยของเงินตราไทยให้มีราคาเท่ากับเนื้อทองคำบริสุทธิ์หนักจํา
นวนหนึ่ง และให้ทำเหรียญทองคำราคา ๑๐ บาทขึ้นใช้ ประการที่สาม
ให้ตั้งเงินทุนสำรองขึ้นส่วนหนึ่ง สำหรับรักษา อัตราแลกเปลี่ยนระหว่างเงิน
ตราไทยกับเงินตราต่างประเทศไว้ให้ยืนที่มั่นคง ในประการแรกเรื่องการ
ทำเหรียญกษาปณ์นั้น กฎหมายกำหนดให้โรงกษาปณ์ทำได้เฉพาะเหรียญ
กษาปณ์ดังต่อไปนี้

ก. เหรียญทองราคา ๑๐ บาท หนัก ๖.๒๐ กรัม ผสมเนื้อ
ทองคำบริสุทธิ์ ๙๐๐ ส่วน ทองแดง ๑๐๐ ส่วน อัตราเนื้อเหลือเนื้อขาด
ส่วนเนื้อธาตุ ๑ ส่วนครึ่งใน ๑,๐๐๐ ต่อ ๑ เหรียญ อัตราเนื้อเหลือเนื้อ
ขาดส่วนน้ำหนัก ๒ เซนติกรัมต่อ ๑ เหรียญ และ ๒.๕ กรัมต่อ ๑,๐๐๐
เหรียญ เหรียญกษาปณ์รัฐบาลมิได้ทำขึ้นเลย

ข. เหรียญบาทเงิน หนัก ๑.๕ กรัม ผสมเนื้อเงินบริสุทธิ์ ๙๐๐
ส่วน ทองแดง ๑๐๐ ส่วน อัตราเนื้อเหลือเนื้อขาดส่วนเนื้อธาตุ ๓ ส่วนใน
๑,๐๐๐ ต่อ ๒ เหรียญ อัตราเนื้อเหลือเนื้อขาดส่วนน้ำหนัก ๔ เซนติกรัม
ต่อ ๑ เหรียญ และ ๑.๒ กรัมต่อ ๑,๐๐๐ เหรียญ

ก. เหรียญสองสิ่งเงิน หน้า ๗.๕ กรัม ผสมเนื้อเงินบริสุทธิ์ ๘๐๐ ส่วน ทองแดง ๒๐๐ ส่วน อัตรารีดเพื่อเหลือเพื่อขาดส่วนเนื้อธาตุ ๔ ส่วนใน ๑,๐๐๐ ต่อ ๓ เหรียญ อัตรารีดเพื่อเหลือเพื่อขาดส่วนน้ำหนัก ๘ เซนติกรัมต่อ ๑ เหรียญ และ ๑๒ กรัมต่อ ๑,๐๐๐ เหรียญ

ง. เหรียญสี่สิ่งเงิน หน้า ๓.๗๕ กรัม ผสมเนื้อเงินบริสุทธิ์ ๘๐๐ ส่วน ทองแดง ๒๐๐ ส่วน อัตรารีดเพื่อเหลือเพื่อขาดส่วนเนื้อธาตุ ๔ ส่วนใน ๑,๐๐๐ ต่อ ๓ เหรียญ อัตรารีดเพื่อเหลือเพื่อขาดส่วนน้ำหนัก ๕.๕ เซนติกรัมต่อ ๑,๐๐๐ เหรียญ และ ๖ กรัมต่อ ๑,๐๐๐ เหรียญ

จ. เหรียญทองขาว ๑๐ สติงค์ หน้า ๓.๕ กรัม ผสมด้วยนิกเกิลที่นิยมในการค้าขายว่าบริสุทธิ์ อัตรารีดเพื่อเหลือเพื่อขาดส่วนน้ำหนัก ๒๐ เซนติกรัมต่อ ๑ เหรียญ

ฉ. เหรียญทองขาว ๕ สติงค์ หน้า ๒ กรัม ผสมด้วยนิกเกิลที่นิยมใช้ในการค้าขายว่าบริสุทธิ์ อัตรารีดเพื่อเหลือเพื่อขาดส่วนน้ำหนัก ๑๕ เซนติกรัมต่อ ๑ เหรียญ

ช. เหรียญทองแดง ๑ สติงค์ หน้า ๕ กรัม ผสมด้วยทองแดงที่นิยมในการค้าขายว่าบริสุทธิ์ ๕๕ ส่วน ดีบุก ๔ ส่วน สังกะสี ๑ ส่วน อัตรารีดเพื่อเหลือเพื่อขาดส่วนน้ำหนัก ๒๕ เซนติกรัม ต่อ ๑ เหรียญ

ตามมาตรา ๔ แห่งพระราชบัญญัติมาตราทองคำ ร.ศ. ๑๒๗ ให้เสนาบดี กระทรวงพระคลัง มหาสมบัติ ประกาศ บอกรักษาต้นฐานลวกลายอักษรจารึกและลักษณะอื่น ๆ ในเหรียญกษาปณ์ ฉะนั้น บรรดาเหรียญกษาปณ์เก่าทั้งปวง คือ เหรียญบาท เหรียญสี่สิ่ง เหรียญเฟื้อง เหรียญ

ทองแดงซีกเสี้ยวรัฐพล เหรียญทองขาว ๒๐ สตางค์ ๑๐ สตางค์ ๕
สตางค์ ๒ สตางค์ครึ่ง เหล่านี้ย่อมเป็นเหรียญกษาปณ์ที่ไม่ถูกต้องด้วย
ลักษณะที่ประกาศในพระราชบัญญัติ ถ้าจะเปลี่ยนไปให้พร้อมกันในทันที
ก็ยังไม่สะดวกที่จะกระทำเช่นนั้น รัฐบาลจึงได้ออกประกาศระงับข้อ
ความบางมาตราในพระราชบัญญัติมาตราทองคำ ร.ศ. ๑๒๗ ในวันเดียวกัน
กับที่ออกพระราชบัญญัติ อนุญาตให้เหรียญบาทและเหรียญสตางค์ที่ทำขึ้น
ตามพระราชบัญญัติเก่านั้น คงใช้ได้ทั่วไปอย่างเดิม เหรียญเฟื้อง เหรียญ
ทองแดงซีกเสี้ยวรัฐพลสงฆ์ได้ชั่วคราวที่ประชาชนนำมาแลกเปลี่ยนเป็นเหรียญ
กษาปณ์ใหม่ ส่วนสตางค์ทองขาว ๒๐ สตางค์ ๑๐ สตางค์ ๕ สตางค์
๒ สตางค์ครึ่งให้เลิกใช้ แต่ให้เจ้าพนักงานพระคลังจำหน่ายเหรียญ
สตางค์อย่างใหม่แลกเปลี่ยนกับเหรียญสตางค์อย่างเก่าจนกว่าจะ ได้ประกาศ
เลิกการรับ การรับแลกเปลี่ยนเหรียญเฟื้อง เหรียญทองแดง และเหรียญ
สตางค์อย่างเก่าให้ใช้ชั่วคราวคือ เหรียญทองแดงกึ่งจำนวนที่มีราคา ๑ บาท
ต่อ ๑๐๐ สตางค์ เหรียญเฟื้อง ๘ เหรียญต่อ ๑ บาท และเหรียญ
สตางค์อย่างเก่าและอย่างใหม่ราคาเสมอกัน ต่อมาวันที่ ๓ พฤษภาคม
๒๔๕๒ เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติได้ออกประกาศยกเลิกใช้
เหรียญเฟื้องเหรียญทองแดง และสตางค์ทองขาว คือ ตั้งแต่วันที่ ๑๗
พฤษภาคม ๒๔๕๒ เป็นต้นไป ให้เลิกใช้เหรียญเฟื้อง เหรียญทองแดง
และสตางค์อย่างเก่า และให้ถือเป็นเหรียญกษาปณ์ที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย
แต่ภายในหนึ่งปีนับตั้งแต่วันประกาศไปจนถึงวันที่ ๑๖ พฤษภาคม ๒๔๕๓
ให้กระทรวงพระคลัง ฯ ยอมรับแลกเปลี่ยนเหรียญเฟื้อง เหรียญทองแดงและ

สคางค์อย่างเก่าโดยจ่าย เหรียญสคางค์อย่าง ใหม่และเหรียญบาท เหรียญสลึง เปลี่ยนให้ ในการนำเหรียญที่เลิกใช้มาขอแลกเปลี่ยนนั้น ถ้าเจ้าพนักงาน ตรวจเห็นเป็นของปลอมแปลงหรือขาดเนื้อไปด้วยเหตุอื่น นอกจากสึกหรอ ไปโดยธรรมชาติ หรือมีผู้ถือตราอื่นเพิ่มเติมตราหลวง เจ้าพนักงานจะทำลาย แล้วคืนชั้นโลหะให้แก่เจ้าของรับไป

จำนวนหน่วยแห่งวิธีเงินตราไทยนั้น กฎหมายให้ สมมุติ ว่า เหรียญบาทเงินเป็นเหรียญบาททองมีส่วนธาตุทองคำบริสุทธิ์หนัก ๕๕.๘ เซนติกรัม และการทำเหรียญทองนั้น ผู้ที่จะนำเนื้อทองคำมาส่งต่อ กระทรวงพระคลังมหาสมบัติเพื่อทำเป็นเหรียญกษาปณ์ก็อาจนำมาได้ ถ้า เจ้าของเนื้อทองจะขอรับแลกเป็นเหรียญกษาปณ์ของกระทรวงพระคลังก็จะ จ่ายเหรียญทองให้ หรือจะรับแลกเป็นเงินตราที่กำหนดไว้ตามพระราช บัญญัติมาตราทองคำ ร.ศ. ๑๒๗ คือ เหรียญเงินบาท สองสลึง สลึง เหรียญทองขาว ๑๐ สคางค์ ๕ สคางค์ เหรียญทองแดง ๑ สคางค์ ก็ทำ ได้โดยถือค้ำตราทองคำบริสุทธิ์หนัก ๑๐๐ บาท หรือ ๑,๕๐๐ กรัม ก่อ ๒,๖๘๐ บาท แต่ในขณะนั้นรัฐบาลก็ยังเห็นว่ายังไม่สมควรแก่เวลา ประกาศ ระวังข้อความบางมาตราในพระราชบัญญัติมาตราทอง คำ ร.ศ. ๑๒๗ จึงยังไม่อนุญาตให้ประชาชนนำเนื้อทองมาทำเหรียญกษาปณ์หรือ นำเนื้อทองมาแลกกับเงินตราอันชอบด้วยกฎหมาย

ตามมาตรา ๒๐ แห่งพระราชบัญญัติมาตราทองคำ ร.ศ. ๑๒๗ มีความว่าเหรียญกษาปณ์ที่เสียเนื้อไปด้วยเหตุอื่นนอกจากสึกหรอด้วยอาการที่ ใช้ตามธรรมชาติ หรือซึ่งมีผู้ทำให้เสียรูป หรือซึ่งมีตราอย่างอื่นเพิ่มเติม

คราวหลวง ไม่ให้ถือเป็นเงินตราซึ่งเจ้าหน้าจ้ต้องรับเมื่อลูกหน้ นำมาชำระ
หน้ และไม่ให้พระคลังหรือเจ้าพนักงานที่มีหน้าที่เก็บเงินผลประโยชน์ของ
รัฐบาลรับและแลก เมื่อกฎหมายบัญญัติไว้เช่นนี้เหรียญสตึงงอ^{๕๒}เฟืองงอ
ที่ใช้ในโรงบ่อนก็เข้าชายข้างต้น แต่รัฐบาลได้พิจารณาเห็นว่ายังมีเงิน
สตึงงอเฟืองงอ^{๕๓}ใช้อยู่เป็นอันมาก ถ้าจะเลิกรับเสียทีเดียวจะเป็นที่เดือดร้อน
แก่ประชาชนทั่วไป จึงประกาศระงับข้อความบางมาตราในพระราชบัญญัติ
มาตราทองคำ ร.ศ. ๑๒๗ ให้พระคลังและเจ้าพนักงานเก็บเงินผลประโยชน์
ของแผ่นดินรับเงินสตึงงอเฟืองงอ ซึ่งมีผู้นำมาส่งหรือขอแลกนั้นต่อไปอีก
หนึ่งปีนับแต่วันประกาศตามราคาเหรียญที่บริบูรณ์

การชำระหน้ตามกฎหมายของเหรียญกษาปณ์นั้น พระราชบัญญัติ
มาตราทองคำ ร.ศ. ๑๒๗ กำหนดให้เหรียญกษาปณ์ทองและเหรียญบาท
เป็นเงินตราที่เจ้าหน้าจ้ต้องรับโดยไม่จำกัดจำนวน เหรียญปลีกลงเงินคือ
เหรียญสองสตึงและเหรียญสตึงเป็น เงินที่เจ้าหน้าจ้ต้องรับเพียงจำนวนราคา
๕๐ บาท เหรียญปลีกลงทองขาว ๑๐ สตางค์ ๕ สตางค์และเหรียญทองแดง
ให้รับเพียงราคา ๑ บาท ส่วนเหรียญกษาปณ์ต่างประเทศไม่ให้ถือว่าเป็น
เงินตราที่เจ้าหน้าจ้ต้องรับ เว้นแต่ในการบางอย่างซึ่งได้มีบัญญัติไว้ใน
กฎหมายหรือสัญญาทางพระราชไมตรีกับนานาประเทศ

**ประกาศบอกขนาดสัณฐานลวดคล้ายและ
อักษรจารึกในเหรียญกษาปณ์ต่าง ๆ**

ในวันเดียวกันกับที่ออกพระราชบัญญัติมาตราทองคำ ร.ศ. ๑๒๗
เสนาบดีกระทรวงพระคลังอาศัย์อำนาจตามมาตรา ๔ แห่งพระราชบัญญัติ

ออกประกาศแจ้งว่า เหยียดูษาปณ์ซึ่งจะได้จัดทำขึ้นใหม่นั้นมีสัณฐานเป็น
แผ่นกลม มีขนาดกว้างวัดผ่าศูนย์กลางและลักษณะลวดลายอักษรจารึกดัง
ต่อไปนี้

เหยียดูษาปณ์ทอง

เหยียดูษาปณ์หรือเหยียดู ๑๐ บาท ขนาดกว้างผ่าศูนย์กลาง ๒๐
มิลลิเมตร ด้านหน้ามีพระบรมรูปและจารึกอักษรพระนาม “จุฬาลงกรณ์บรม
ราชาธิราช” ด้านหลังเป็นรูปครุฑมีโล่กลางอก กลางโล่มีรูปจักรกรี มี
อักษรจารึกว่า “ทศหนึ่ง” “สยามรัฐ” และศักราช

เหยียดูษาปณ์เงิน

ด้านหน้ามีพระบรมรูปและจารึกอักษรพระนาม “จุฬาลงกรณ์
สยามินทร์” ด้านหลังมีรูปช้างสามเศียร และอักษรจารึกว่า “สยามรัฐ”
ทั้งมีศักราชและบอกชนิดเหยียดูษาปณ์ ขนาดกว้างวัดผ่าศูนย์กลางสำหรับ
เหยียดูษาปณ์ ๓๐ มิลลิเมตร เหยียดูษาปณ์สองสลึง ๒๕ มิลลิเมตร เหยียดูษาปณ์
๒๐ มิลลิเมตร

เหยียดูษาปณ์ทองขาวทองแดง

ด้านหน้ามีอนุโลม อักษรจารึกว่า “สยามรัฐ” และราคา ด้าน
หลังมีรูปจักรและศักราชขนาดกว้างวัดผ่าศูนย์กลาง สำหรับเหยียดูษาปณ์ทองขาว
๑๐ สตางค์ ๒๐ มิลลิเมตร เหยียดูษาปณ์ทองขาว ๕ สตางค์ ๑๗ มิลลิเมตร
ครึ่ง เหยียดูษาปณ์ทองแดง ๑ สตางค์ ๒๒ มิลลิเมตรครึ่ง เหยียดูษาปณ์ทองแดง
ทองขาว ทั้งสาม ชนิดนี้เจาะรูตรงกลาง มีขนาดกว้างวัดผ่าศูนย์กลางคือ

เหรียญ ๑๐ สตางค์ ๕ มิลลิเมตร เหรียญห้าสตางค์ ๔ มิลลิเมตร เหรียญ
๑ สตางค์ ๖ มิลลิเมตร

เหรียญบาทจุฬาลงกรณ์สยามินทร์

ข้าพเจ้าเข้าใจว่าเพื่อปฏิบัติการให้เป็นไปตามประกาศบอกสัณฐาน
ลวดลาย และอักษรจารึกในเหรียญกระษาปณ์ต่าง ๆ รัฐบาลได้สั่งทำ
เหรียญบาทจากโรงกระษาปณ์ปารีส ประเทศฝรั่งเศส จำนวน ๑.๐๓๖.๖๕๑
บาท^๑ มีเส้นผ่าศูนย์กลาง ๓๐ มิลลิเมตร หนัก ๑๕ กรัม ผสมเนื้อเงิน
บริสุทธิ์ ๕๐๐ ส่วน ทองแดง ๑๐๐ ส่วน ด้านหน้ามีพระรูปพระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และอักษรพระนาม “จุฬาลงกรณ์” “สยาม
ินทร์” ที่พระองค์สาข้างซ้ายมีชื่อของผู้แกะสลักแม่แบบ A. Patey (Anguste
Patey โอกุซปาเท) การลงชื่อผู้แกะสลักแม่แบบในเหรียญกระษาปณ์นั้น
อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นประเพณีนิยมของประเทศฝรั่งเศส ซึ่งจะเห็นได้จาก
เหรียญกระษาปณ์ของประเทศฝรั่งเศสเองและเหรียญที่ทำมาใช้ในอินโดจีน

๑๐
ด้านหลังมีรูปข้างสามเศียร มีตัวอักษร “สยามรัฐ” “ร.ศ. ๑๒๗” “หนึ่ง
บาท” รูปข้างสามเศียรได้เคยกล่าวไว้แล้วว่าหมายถึงสยามเหนือสยามกลาง
และสยามใต้ การที่ใช้รูปข้างสามเศียรแทนตราแผ่นดินนั้น คงจะเป็น
เพราะเราได้เสียดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง คือหลวงพระบาง เวียงจันทน์
และอาณาเขตจำปาศักดิ์ไปแล้วเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๖ ทรอารัมถึงหมก
ความสำคัญที่จะใช้ต่อไปอีก ส่วนตัวเลข ๔๑ บน ร.ศ. หมายความว่าได้
ครองราชย์มา ๔๑ ปีแล้ว

๑. จกหมายของผู้อำนวยการโรงกระษาปณ์ปารีสถึงผู้เขียน

เหรียญบาทที่ส่งเข้ามาถึงกล่าวยังมีทันได้ประกาศออกใช้ก็พอดีผลัด
เปลี่ยนแผ่นดินใหม่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทาน
แจกในงานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึง
ปรากฏตามข่าวของหนังสือพิมพ์บางกอกไทยสัปดาห์ที่ ๑๕ มีนาคม
ร.ศ. ๑๒๙ ความว่า “ได้ทราบว่ามีเงินวันที่ ๑๓ ที่ ๑๔ เมื่อพระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงบำเพ็ญพระราชกุศลอยู่บนพระที่นั่งดุสิตมหาปรา-
สาทนั้น แลได้โปรดเกล้าพระราชทานเหรียญที่ระลึกในงานพระบรมศพ
ตามกระทรวง ซึ่งแจ้งในหมายกำหนดการแล้วนั้น แต่จะกล่าวถึงเหรียญ
นั้นโตเท่าเงินบาท หน้าเหรียญข้างหนึ่งเป็นพระบรมรูป อีกหน้าหนึ่งเป็น
ข้างสามศัวรรษ ท่านผู้ได้รับพระราชทานแล้วไปรับกรอบที่จะใส่เหรียญนั้น
ยังกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ” สำหรับฝ่ายในชั้นผู้ใหญ่ได้รับพระราช
ทานฉบับเงินใหญ่ มีอักษรฝักถั่วว่า “งานพระบรมศพ ร.ศ. ๑๒๙”
และมีเหรียญดังกล่าว ๒ เหรียญ ส่วนชั้นผู้น้อยได้รับพระราชทานฉบับเงิน
เล็ก ซึ่งบนฝามีอักษรเช่นเดียวกันกับฉบับเงินใหญ่ แต่มีเหรียญเพียง
เหรียญเดียว

ยังมีเหรียญบาทของจริงเหรียญหนึ่งมีลวดลายเช่นเดียวกันกับเหรียญ

๔๓

บาทที่ได้กล่าวมาแล้วผัดกันแต่อักษรจารึก ร.ศ. เป็น “ร.ศ. ๑๒๙” และ
ไม่มีชื่อผู้แกะสลักแม่แบบ และมีเหรียญสองสลึงปรากฏรูปในหนังสือ

เช่นเดียวกับเหรียญบาท แต่อักษรจารึกเป็น "ร.ศ. ๑๒๘" และไม่มี
ชื่อผู้แกะสลักแม่แบบ ทั้งสองเหรียญเข้าใจว่าจะทำเป็นตัวอย่างและไม่มี
การจำหน่ายแจกออกไปในโอกาสใดทั้งสิ้น

บทที่ ๑๓ รัชกาลที่ ๖

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

เงินเหรียญบาท

เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติได้ออกประกาศลงวันที่ ๑๗ กันยายน ๒๔๕๖ แจงให้ทราบทั่วกันว่า เหรียญบาทซึ่งได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นตามขนาดมาตรฐานลวดลาย และอักษรจารึกเหรียญกระษาปณ์ดังได้ประกาศมาแต่วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๔๕๑ นั้น ก็ยังหาที่จะได้จำหน่ายออกใช้ไม่ พอประจวบกับรัชกาลที่ได้เปลี่ยนแปลงใหม่ จึงเป็นอันต้องระงับไว้ บัดนี้ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กรมกระษาปณ์สิทธิการสร้างเหรียญกระษาปณ์ชนิดเหรียญบาทขึ้นใหม่มีอักษรลวดลายและจารึกดังต่อไปนี้:-

ลักษณะมาตรฐานเป็นแผ่นกลม ขนาดโดยกว้าง ๓๐ มิลลิเมตร ด้านหน้ามีพระบรมรูปและอักษรจารึกพระนาม “มหาวชิราวุธ” “สยามินทร์” ด้านหลังมีรูปช้างสามเศียร ตัวอักษรจารึก “สยามรัฐ” “๒๔๕๖” “หนึ่งบาท”

เหรียญดังกล่าวให้ประชาชนใช้สอยแลกเปลี่ยนกันตามอัตราในพระราชบัญญัติมาตราทองคำ ร.ศ. ๑๒๗ ตั้งแต่วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๔๕๖ เป็นต้นไป ต่อมาได้มีประกาศเสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ๓ ฉบับ ลงวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๔๕๗ วันที่ ๑๔ สิงหาคม ๒๔๕๘

และวันที่ ๔ ตุลาคม ๒๔๕๔ ให้ใช้เงินเหรียญใหม่ที่มีพุทธศักราช ๒๔๕๗ ๒๔๕๘ และ ๒๔๕๙ ตามลำดับ และต่อมาเมื่อวันที่ ๘ พฤษภาคม ๒๔๖๐ ได้มีประกาศเสนาบดีกระทรวงพระคลังอีกหนึ่งฉบับแจ้งให้ทราบ ว่า ตามที่ได้ประกาศเปลี่ยนศักราชในเหรียญบาทที่ทำขึ้นใหม่สามครั้งนั้น บัดนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริเห็นว่า ต่อไปในการที่ เปลี่ยนเลขจารึกศกเงินเหรียญบาท ไม่จำเป็นต้องออกประกาศทุกครั้งไป จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศให้ทราบทั่วกันว่าตั้งแต่พุทธศักราช ๒๔๖๐ เป็นต้นไป กรมกระษาปณัติธิการจะได้สร้างเงินเหรียญบาท ตามกำหนดในพระราชบัญญัติมาตราทองคำ ร.ศ. ๑๒๗ มีขนาดมาตรฐาน ลวดลายและอักษรจารึกอย่างเดียวกันกับที่ได้ประกาศไว้เมื่อวันที่ ๑๗ กันยายน ๒๔๕๖ กับมีเลขจารึกศกตามจำนวนปีที่ได้สร้างเหรียญนั้น ๆ ขึ้น รัฐบาลได้สร้างเงินเหรียญบาทมาจนถึง พ.ศ. ๒๔๖๑ ก็หยุดไม่ได้สร้าง ต่อไปอีกเพราะในเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๑ กรมธนบัตรได้ออกใช้ ธนบัตรชนิดราคา ๑ บาท

ยกเลิกเหรียญสลึงงอ

ตามความในประกาศระงับข้อความบางมาตรา ในพระราชบัญญัติ มาตราทองคำอนุญาตให้ใช้เหรียญบาทเหรียญสลึงที่ได้ทำขึ้นตามพระราช- บัญญัติเก่าได้ทั่วไปอย่างเต็ม และให้กระทรวงพระคลังมหาสมบัติเลิกใช้ เงินเหรียญสลึงงอ แต่ให้ยอมผ่อนผันรับแลกจากผู้นำมาส่งหรือขอแลกต่อ ไปอีกปีหนึ่งตามราคาเหรียญที่บริบูรณ์นั้น ต่อมาปรากฏว่าเงินเหรียญสลึง งอหรือชำรุดซึ่งได้เลิกใช้แล้วยังมีตกค้างอยู่อีกเป็นจำนวนมาก และมีผู้ทำ ให้กลับแบนขึ้นใช้ปะปนกับเงินเหรียญที่ยังไม่ยกเลิก ทำให้ประชาชน

วังเกียจที่จะใช้เงินเหรียญสลึงที่ได้ประกาศใช้อยู่ เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติจึงได้ออกประกาศเลิกใช้เงินเหรียญสลึง ลงวันที่ ๒๑ กันยายน ๒๔๕๖ แจ้งว่า ตั้งแต่วันที่ ๑ ตุลาคม ๒๔๕๖ เป็นต้นไป เงินเหรียญสลึงดังกล่าวให้ถือเป็นเหรียญกระษาปณ์ที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย จนกว่าจะได้ประกาศให้ใช้เงินอย่างใหม่ต่อไป แต่กระทรวงพระคลังฯ จะยอมรับแลกเปลี่ยนเหรียญสลึง โดยจ่ายเหรียญบาทและสตางค์ให้ไปตาม เหรียญที่บริบูรณ์สลึงละ ๒๕ สตางค์ สำหรับเหรียญที่เจ้าพนักงานตรวจ เห็นเป็นของปลอมแปลง หรือขาดเนื้อไปโดยเหตุอื่นนอกจากสึกหรือตาม ธรรมชาติแล้ว เจ้าพนักงานจะทำลายเสียแล้วคืนขึ้นโลหะให้แก่เจ้าของรับไป ถ้าหากเป็นแต่เพียงเหรียญชำรุดหรือทิ้งอแล้วกลับทำแบบดั้งเก่า เจ้าพนักงานก็จะรับไว้เสมือนหนึ่งรับซื้อเนื้อเงินบริสุทธิ์ ซึ่งมีอัตราขายในเวลานั้น กิตถ์เฉลี่ยเป็นราคาสลึงละ ๑๘ สตางค์

ยกเลิกเงินเหรียญบาทเก่า

ในตอนที่เปลี่ยนรัชกาลใหม่มีเงินเหรียญบาทใช้อยู่หลายชนิดด้วยกันคือ เงินเหรียญตรามงกุฎ เงินเหรียญตราพระเกี้ยว (พานเกล้า) และเงินเหรียญตราพระรูป เงินเหรียญตรามงกุฎและเงินเหรียญตราพระเกี้ยวได้ออกใช้มานานแล้ว และประชาชนก็ได้ใช้สอยกันมาจนสึกหรือลวดลายลบเลือนไปมาก เมื่อได้ทำเงินเหรียญใหม่ออกใช้ตามประกาศกระทรวงพระคลังฯ ลงวันที่ ๑๗ กันยายน ๒๔๕๖ แล้ว ก็พอจะทดแทนในการที่จะเลิกใช้เงินเหรียญบาทตรามงกุฎและตราพระเกี้ยวที่ไม่สมควรจะใช้ต่อไปได้ เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ จึงได้ออกประกาศเลิกใช้เงินเหรียญ

บาทตราพระเกี้ยวและตรามงกุฎลงวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๔๕๖ แจ้งให้
ประชาชนทราบว่า ตั้งแต่วันที่ ๑ เมษายน ๒๔๕๗ เป็นต้นไป เงิน
เหรียญบาทตราพระเกี้ยวและตรามงกุฎให้ถือเป็นเหรียญกระษาปณ์ที่ไม่ชอบ
ด้วยกฎหมาย และให้กระทรวงพระคลังฯ รับแลกเงินเหรียญบาทดังกล่าว
โดยจ่ายเงินบาทที่ยังมิได้ประกาศให้เลิกใช้ตั้งแต่วันที่ประกาศไปจนถึงวันที่
๓๑ มีนาคม ๒๔๕๗ แต่เงินที่เจ้าพนักงานตรวจเห็นเป็นของปลอมแปลง
หรือขาดเนื้อไปด้วยเหตุอื่นนอกจากสึกหรือตามธรรมดาแล้ว เจ้าพนักงาน
จะทำลายเสียและคืนชั้นโลหะให้เจ้าของรับไป ส่วนเงินที่สึกหรือชำรุด
ตามธรรมดานั้น เจ้าพนักงานจะรับไว้เสมือนหนึ่งเงินดี

เงินเหรียญสองสลึงและหนึ่งสลึง

เมื่อวันที่ ๑๘ สิงหาคม ๒๔๕๘ เสนาบดีกระทรวงพระคลังได้
ออกประกาศแจ้งให้ทราบทั่วกันว่า ได้รับพระบรมราชโองการใส่เกล้าฯ
ให้ประกาศให้ทราบทั่วกันว่า เหรียญสองสลึงและเงินเหรียญหนึ่งสลึงที่ได้
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นตามขนาดมาตรฐานแล้วและอักษร
จารึกเหรียญกระษาปณ์ทั้งได้ประกาศไว้เมื่อวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๔๕๑
นั้น บัดนี้ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กรมกระษาปณ์สิทธิการสร้าง
เป็นเงินเหรียญกระษาปณ์ชนิดเหรียญสองสลึงและเหรียญหนึ่งสลึงขึ้นใหม่
มีลวดลายและอักษรจารึกดังแจ้งต่อไปนี้

ก. เงินเหรียญสองสลึงมีลักษณะพื้นฐานเป็นแผ่นกลมขนาดโดย-
กว้าง ๒๕ มิลลิเมตร ด้านหน้ามีพระบรมรูปและอักษรจารึกพระนาม

“มหาวชิราวุธ” “สยามินทร์” ด้านหลังมีรูปข้างสามเศียร ตัวอักษรจารึก
“สยามรัฐ” “๒๔๕๘” “สองสิ่ง”

ข. เงินเหรียญหนึ่งสิ่งมีลักษณะพื้นฐานเป็นแผ่นกลมขนาดโดย
กว้าง ๒๐ มิลลิเมตร ด้านหน้ามีพระบรมรูป และอักษรจารึกพระนาม
“มหาวชิราวุธ” “สยามินทร์” ด้านหลังมีรูปข้างสามเศียร ตัวอักษรจารึก
“สยามรัฐ” “๒๔๕๘” “หนึ่งสิ่ง”

เมื่อวันที่ ๘ พฤษภาคม ๒๔๖๐ ได้มีประกาศเสนาบดีกระทรวง
พระคลังมหาสมบัติแจ้งว่าได้รับพระบรมราชโองการเหนือเกล้าฯ ให้ประ
กาศให้ทราบทั่วกันว่า ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๔๖๐ เป็นต้นไป กรมกระษาปณ์
สิทธิการจะได้สร้างเงินเหรียญสองสิ่ง และเงินเหรียญหนึ่งสิ่งตามกำหนด
ในพระราชบัญญัติมาตราของค่า ร.ศ. ๑๒๗ มีขนาดพื้นฐานลวดลายและ
อักษรจารึกอย่างเดียวกับที่ได้ประกาศไว้เมื่อวันที่ ๑๘ สิงหาคม ๒๔๕๘
กับมีเลขจารึกศกตามจำนวนปีที่ได้สร้างเหรียญนั้นๆ ขึ้น โดยไม่ต้อง
ประกาศทุกคราวไป

ปีศักราชที่ได้สร้างเหรียญเหล่านั้น คือ :-

- ๑ เหรียญสองสิ่งมีปี พ.ศ. ๒๔๕๘, ๒๔๖๐, ๒๔๖๒, ๒๔๖๓, และ
๒๔๖๔
- ๒ เหรียญหนึ่งสิ่งมีปี พ.ศ. ๒๔๕๘, ๒๔๖๐, ๒๔๖๑, ๒๔๖๒, ๒๔๖๓,
๒๔๖๗ และ ๒๔๖๘

ในปี พ.ศ. ๒๔๖๐ เป็นเวลาในระหว่างมหาสงครามโลกครั้งที่ ๑
เนื้อเงินมีราคาสูงขึ้นเป็นลำดับรัฐบาลจึงได้ออกประกาศลงวันที่ ๒๑ มิถุนา

ยณ ๒๔๖๐ ห้ามการนำเงินออกไปจากพระราชอาณาจักรมีใจความสำคัญ
ว่า ตามมาตรา ๓ แห่งพระราชบัญญัติมาตรการทองคำ ร.ศ. ๑๒๗ ได้ตั้ง
ราคาเหรียญบาทเงินไว้เท่ากับเนื้อทองคำบริสุทธิ์ ๕๕.๘ เซนติกรัม และ
ในขณะที่เงินแท่งได้ซื้อขายกันเป็นราคาสูงมาก ซึ่งถ้ามีราคาสูงขึ้นไปอีก
เนื้อเงินในเหรียญบาทก็อาจเกินราคาเนื้อทองคำบริสุทธิ์หนัก ๕๕.๘ เซนติ
กรัม ฉะนั้นอาจมีการนำเงินเหรียญบาทหรือเนื้อเงินออกไปจากพระราช
อาณาจักรเพื่อขายเอากำไร อันจะทำให้ปริมาณเงินตราที่ใช้ในพระราชอาณาจักร
น้อยลงและเป็นโทษต่อการค้าขาย รัฐบาลจึงห้ามมิให้ผู้ใดนำเงินออกไป
จากพระราชอาณาจักรเป็นเหรียญบาทหรือเหรียญสองสลึงหรือเหรียญ
สลึงหรือเป็นเนื้อเงิน คือเงินบริสุทธิ์หรือมีโลหะอื่นเจือก็ตี แต่ให้ยกเว้น
จำนวนเล็กน้อยไม่เกิน ๑๐ บาท ซึ่งผู้ออกไปต่างประเทศมีติดตัวไปด้วย
ผู้ให้นำเงินออกไปจากพระราชอาณาจักรหรือพยายามจะทำเช่นนั้น โดยละเมิด
ข้อความในประกาศให้ปรับไม่เกิน ๑,๐๐๐ บาท และเงินตราหรือเนื้อเงิน
ซึ่งนำออกไปหรือพยายามจะนำออกไปให้ริบเป็นของหลวง

เมื่อวันที่ ๒๘ สิงหาคม ๒๔๖๓ ได้มีประกาศเพิ่มเติมประกาศ
ห้ามการนำเงินออกไปจากพระราชอาณาจักร โดยขยายความคำว่า “เนื้อ
เงิน” ว่ามีความหมายเพียงเนื้อเงินบริสุทธิ์หรือที่มีโลหะอื่นเจือทั้งแท่งทั้ง
กอง ดังเช่นเงินที่หลอมหล่อพิมพ์หรือตีขึ้นเป็นก้อนเป็นค้อนเป็น
แผ่นเป็นรูปอย่างใดๆ ที่ทำขึ้นได้อย่างง่ายโดยไม่มีราคาในฝีมือช่างมากนัก
มิได้หมายถึงสิ่งของเงินรูปพรรณที่ได้ทำขึ้นโดยสุจริตไม่ได้คิดทำขึ้นเพื่อหลีก

เลี้ยงข้อความในประกาศ อันเป็นสิ่งที่มีความขึ้นเป็นส่วนมากเพราะฝีมือช่างที่ทำสิ่งนั้น

ต่อมาเมื่อวันที่ ๖ ธันวาคม ๒๔๖๓ ได้มีประกาศห้ามการนำเงินออกไปจากพระราชอาณาจักรเพิ่มเติม ห้ามมิให้นำเงินเหรียญบาทออกไปจากพระราชอาณาจักรโดยเด็ดขาด แต่เหรียญสองสลึงและหนึ่งสลึงยังคงให้ผู้ออกไปต่างประเทศเอาติดตัวไปได้คนละไม่เกิน ๑๐ บาท ทั้งนี้เนื่องจากธนบัตรชนิดราคา ๑ บาทได้มีใช้กันอยู่แพร่หลายแล้ว ผู้ออกไปต่างประเทศไม่จำเป็นต้องนำเหรียญบาทติดตัวไปด้วย

ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๒ เนื้อเงินได้มีราคาสูงขึ้นไปมากสำหรับประเทศไทยถึงแม้ว่าจะได้มีการห้ามส่งเหรียญกระษาปณ์เงินและเงินออกไปนอกราชอาณาจักรแล้วก็ตาม รัฐบาลก็ยังต้องจำหน่ายเหรียญสองสลึงและหนึ่งสลึงต่อไปอีก แต่เมื่อได้เทียบราคาเนื้อเงินในเงินเหรียญปลีก (สองสลึงและหนึ่งสลึง) กับราคาเนื้อเงินที่ซื้อขายกันในตลาดก็นับว่าเหรียญปลีกมีราคาต่ำไป ฉะนั้นเพื่อป้องกันมิให้เหรียญปลีกหายสาบสูญโดยถูกคนหลอมนำไปค้ากำไร รัฐบาลจึงได้ประกาศพระราชบัญญัติมาตราทองคำเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๔๖๒ เมื่อวันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๔๖๒ ให้เหรียญปลีกเงินทั้งสองชนิดผสมเนื้อเงินบริสุทธิ์ ๖๕๐ ส่วน ทองแดง ๓๕๐ ส่วน เป็นการเปลี่ยนแปลงจากเดิมที่ให้ผสมเนื้อเงินบริสุทธิ์ ๘๐๐ ส่วน ทองแดง ๒๐๐ ส่วน

หลังจากที่ได้ออกพระราชบัญญัติมาตราทองคำเพิ่มเติมแล้วประมาณเดือน เนื้อเงินบริสุทธิ์ได้มีราคาสูงขึ้นไปอีกถึง ๘๒๖^๖/_{๑๐๐} เพนซ์ต่อออนซ์ เมื่อ

กลางเดือนมกราคม รัฐบาลจึงต้องตัดสินใจใช้วิธีลดเนื้อเงินบริสุทธ์ใน
เหรียญปลิกต่อไปอีก โดยออกพระราชบัญญัติมาตราทองคำเพิ่มเติม พ.ศ.
๒๔๖๒ ฉบับที่ ๔ เมื่อวันที่ ๑๖ มกราคม ๒๔๖๒ กำหนดเหรียญปลิก
เงินทุกชนิดให้ผสมเนื้อเงินบริสุทธ์ ๕๐๐ ส่วน เนื้อทองแดง ๕๐๐ ส่วน
ซึ่งลดเนื้อเงินบริสุทธ์ไปจากเดิม ๑๕๐ ส่วน การลดนี้ถึงแม้ว่าจะเป็นที่
วิตกกังวลแก่รัฐบาลในเรื่องเหรียญปลิกเงินเนื้อบริสุทธ์ ๖๕๐ ส่วน จะหายไป
จากท้องตลาด แต่ก็ยังเป็นประโยชน์แก่รัฐบาลในอันที่จะคุ้มครอง
เหรียญปลิกเงินที่ออกใหม่ให้ปลอดภัยถ้าราคาเนื้อเงินไม่ขึ้นสูงเกิน ๑๐๐
เพนซ์ต่อออนซ์

เมื่อได้ลดเนื้อเงินบริสุทธ์ในเหรียญปลิกลงแล้ว ราคาเนื้อเงินได้
ขึ้นไปอีกถึงขีดสูงสุดเพียง ๘๘ ๓/๔ เพนซ์ เมื่อวันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๔๖๒
ก่อนหน้านั้นราคาก็เริ่มลดลง จนถึงเดือนกรกฎาคม ๒๔๖๓ ราคาก็ลดลงอยู่
ในระหว่าง ๕๑ ถึง ๕๖ เพนซ์ต่อออนซ์ และไม่มีที่ท่าว่าจะกลับสูงขึ้นไป
อีก ฉะนั้นเหรียญปลิกเนื้อบริสุทธ์ ๕๐๐ จึงไม่เหมาะแก่การใช้สอย
เพราะอาจมีผู้ทำกำไรปลอมเหรียญปลิกโดยใช้เนื้อเงินบริสุทธ์ ๕๐๐ เช่น
เดียวกับเหรียญปลิกที่รัฐบาลทำ รัฐบาลจึงออกพระราชบัญญัติมาตราทอง
คำเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๔๖๓ เมื่อวันที่ ๑๙ สิงหาคม ๒๔๖๓ ให้ยกเลิก
พระราชบัญญัติมาตราทองคำเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๔๖๒ ฉบับที่ ๔ ที่กำหนด
ให้เหรียญปลิกเงินทุกชนิดผสมเงินบริสุทธ์ ๕๐๐ ส่วน ทองแดง ๕๐๐
ส่วน การทำเหรียญปลิกเงินจึงหันกลับไปใช้พระราชบัญญัติมาตราทองคำ

เพิ่มเติม พ.ศ. ๒๔๖๒ ฉบับที่ ๑ ที่กำหนดว่าเหรียญปลิกเงินทุกชนิดให้
ผสมเนื้อเงินบริสุทธิ์ ๖๕๐ ส่วน ทองแดง ๓๕๐ ส่วน ซึ่งรัฐบาลจะคุ้ม
ครองเหรียญปลิกเงินที่มีเนื้อเงินบริสุทธิ์ ๖๕๐ ได้จนถึงขีดเนื้อเงินมีราคา
๗๗ เพนซ์ต่อออนซ์ แต่อย่างไรก็ดีในเวลาต่อมาเนื้อเงินก็หาได้มีราคาสูง
ถึงขีดนั้นไม่

บทที่ ๑๔ รัชกาลที่ ๗ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงมากนัก การทำเหรียญกระษาปณ์ทองขาวและทองแดงยังคงดำเนินไปตามพระราชบัญญัติมาตราทองคำ ร.ศ. ๑๒๗ คือในปี พ.ศ. ๒๔๖๔ ออกใช้สัตงค์ทองขาวชนิดราคา ๕ สตางค์ และในปี พ.ศ. ๒๔๖๔ และ พ.ศ. ๒๔๗๐ ออกใช้สัตงค์ทองแดงชนิดราคาหนึ่งสตางค์ ต่อมาเมื่อวันที่ ๑๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๑ ได้มีประกาศพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. ๒๔๗๑ ยกเลิกพระราชบัญญัติธนบัตร ร.ศ. ๑๒๑ พระราชบัญญัติเงินตรา ร.ศ. ๑๒๒ พระราชบัญญัติมาตราทองคำ ร.ศ. ๑๒๗ และที่ได้แก้ไขเพิ่มเติมต่อมา รวมทั้งประกาศทั้งหลายที่ได้ออกโดยอาศัยพระราชบัญญัตินั้น ๆ กับประกาศห้ามการนำเงินออกนอกพระราชอาณาจักร ลงวันที่ ๒๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๐ ฉะนั้น ตั้งแต่วันที่ ๑๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๑ เป็นต้นไป การทำเหรียญกระษาปณ์ต้องเป็นไปตามพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. ๒๔๗๑

ตามมาตรา ๗ แห่งพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. ๒๔๗๑ เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติอาจให้ทำเหรียญกระษาปณ์ ซึ่งจำแนกไว้

ต่อไปนี้ ตามอัตราน้ำหนัก อัตราเนื้อเงินบริสุทธิ์ และอัตราเนื้อเหลือง
เพื่อชาก ซึ่งระบุไว้ในบัญชีท้ายพระราชบัญญัติ คือ

ก. เหรียญเงินชนิดราคาหนึ่งบาท อัตราน้ำหนัก ๑๕ กรัม อัตรา
เนื้อโลหะเงิน ๔๐๐ ทองแดง ๑๐๐ อัตราเนื้อเหลืองเพื่อชากสำหรับน้ำหนัก
๑ เหรียญ ต่อ ๘ เซนติกรัม หรือ ๑,๐๐๐ เหรียญ ต่อ ๑๒ กรัม อัตรา
เนื้อเหลืองเพื่อชากสำหรับเนื้อโลหะ ๓ ส่วนในพัน

ข. เหรียญเงินชนิดราคาห้าสิบสตางค์ อัตราน้ำหนัก ๗.๕ กรัม
อัตราเนื้อโลหะเงิน ๖๕๐ ทองแดง ๓๕๐ อัตราเนื้อเหลืองเพื่อชากสำหรับ
น้ำหนัก ๑ เหรียญต่อ ๘ เซนติกรัม หรือ ๑,๐๐๐ เหรียญ ต่อ ๑๒ กรัม
อัตราเนื้อเหลืองเพื่อชากสำหรับเนื้อโลหะ ๕^๐/_{๑๐๐} ส่วนในพัน

ค. เหรียญเงินชนิดราคาสี่สิบห้าสตางค์ อัตราน้ำหนัก ๓,๗๕ กรัม
อัตราเนื้อโลหะเงิน ๖๕๐ ทองแดง ๓๕๐ อัตราเนื้อเหลืองเพื่อชากสำหรับ
น้ำหนัก ๑ เหรียญต่อ ๕.๕ เซนติกรัมหรือ ๑,๐๐๐ เหรียญต่อ ๖ กรัม
อัตราเนื้อเหลืองเพื่อชากสำหรับเนื้อโลหะ ๕^๐/_{๑๐๐} ส่วนในพัน

ง. เหรียญทองชนิดราคาสิบสตางค์ อัตราน้ำหนัก ๓.๕ กรัม
อัตราเนื้อโลหะต้องเป็นทองขาวบริสุทธิ์ อัตราเนื้อเหลืองเพื่อชากสำหรับ
น้ำหนัก ๑ เหรียญต่อ ๒๐ เซนติกรัม

จ. เหรียญทองชนิดราคาห้าสตางค์ อัตราน้ำหนัก ๒ กรัม
อัตราเนื้อโลหะต้องเป็นทองขาวบริสุทธิ์ อัตราเนื้อเหลืองเพื่อชากสำหรับ
น้ำหนัก ๑ เหรียญต่อ ๑๕ เซนติกรัม

ฉ. เหรียญทองแดงชนิดราคาหนึ่งสตางค์ อัตราน้ำหนัก ๕ กรัม
อัตราเนื้อโลหะทองแดง ๔๕ ดีบุก ๔ สังกะสี ๑ อัตราเนื้อเหล็กเนื้อชาก
สำหรับน้ำหนัก ๑ เหรียญต่อ ๒๕ เซนติกรัม

เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติได้ออกประกาศลงวันที่ ๑๑
มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๓ แจ้งว่าได้อาศัยอำนาจมาตรา ๗ แห่งพระราช-
บัญญัติเงินตรา พ.ศ. ๒๔๗๑ สร้างเหรียญกระษาปณ์เงินชนิดราคาห้าสิบบ
สตางค์และราคาสี่สิบบห้าขึ้นใหม่ มีลวดลายและอักษรจารึกดังต่อไปนี้

เหรียญกระษาปณ์เงินชนิดห้าสิบบสตางค์

ลักษณะพื้นฐานเป็นแผ่นกลม มีรอยจักโดยรอบข้าง กว้างโดย
ศูนย์กลาง ๒๕ มิลลิเมตร ด้านหน้ามีพระบรมรูปและจารึกอักษรพระปรมา-
ภิไธย “ประชาธิปกสยามินทร์” ด้านหลังมีรูปช้างและอักษรจารึก “สยามรัฐ
๒๔๗๒” และ “๕๐ สตางค์”

เหรียญกระษาปณ์เงินชนิดสี่สิบบห้าสตางค์

ลักษณะพื้นฐานเป็นแผ่นกลมมีรอยจักโดยรอบข้าง กว้างโดยศูนย์กลาง
๒๐ มิลลิเมตร ด้านหน้ามีพระบรมรูป และจารึกอักษรพระปรมาภิไธย
“ประชาธิปกสยามินทร์” ด้านหลังมีรูปช้างและตัวอักษรจารึก “สยามรัฐ
๒๔๗๒” และ “๒๕ สตางค์”

รูปช้างยืนหันเข้าไว้ว่าจะหมายถึงช้างเผือก ซึ่งเป็นสัญลักษณ์
ของประเทศไทยว่าเป็นประเทศที่มีช้างเผือก

เงินเหรียญบาทมิได้ทำขึ้นใหม่ ทั้งนี้เนื่องจากได้มีธนบัตรชนิด
ราคา ๑ บาทใช้แล้วและนอกจากนั้นพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. ๒๔๗๑
กำหนดให้เงินเหรียญบาทเป็นทุนสำรองเงินตรา แต่การนำเหรียญบาทเข้ามา
เป็นทุนสำรองย่อมจะทำให้ทุนสำรองหย่อนความมั่นคงลงไปบ้างเพราะราคา
เนื้อเงินขึ้นลงได้มาก จะนำไปแลกเปลี่ยนเป็นทองคำหรือเป็นเงินตรา
ของประเทศที่ใช้มาตราทองคำได้จำนวนไม่แน่นอน ฉะนั้น พระราช-
บัญญัติเงินตรา พ.ศ. ๒๔๗๑ จึงได้บัญญัติไว้ว่า จำนวนเหรียญบาท
ที่เป็นทุนสำรองนั้น ในเวลาหนึ่งเวลาใดต้องไม่สูงกว่า ๕๒ ล้านบาท หรือ
จำนวนที่มีอยู่ในเวลาสิ้นปีที่แล้วมา แล้วแต่จำนวนใดจะต่ำกว่ากัน ซึ่ง
หมายความว่าเหรียญบาทที่มีอยู่ในทุนสำรองจะมีเกินกว่า ๕๒ ล้านไม่ได้
จำนวน ๕๒ ล้านบาทนั้นก็คือจำนวนที่มีอยู่ในทุนสำรองธนบัตรในขณะที่โอน
มาเป็นทุนสำรองเงินตราตามพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. ๒๔๗๑ ถ้า
หากในปีใดได้ขายเหรียญบาททุนสำรองออกไป เมื่อสิ้นปีมีเหรียญเหลือ
เท่าใด ในปีต่อไปก็ไม่ให้มีเหรียญบาทในทุนสำรองเกินกว่าที่เหลือในปีก่อน
โดยวิธีการดังกล่าว เหรียญบาทใน ทุนสำรองจะลดจำนวนลง เป็นลำดับจน
หมดสิ้นไปในที่สุด

เหรียญทองแดงราคาชนิดหนึ่งสตางค์ก็มีได้ทำขึ้นใช้เอง แต่ได้สั่ง
เข้ามาจากประเทศญี่ปุ่นในปี พ.ศ. ๒๔๗๒ ทั้งนี้ เพื่อประหยัดค่าใช้จ่าย

ในปี พ.ศ. ๒๔๗๒ เป็นปีที่เศรษฐกิจตกต่ำ รายได้ของประเทศ
ไม่พอกับรายจ่าย จึงต้องปลดข้าราชการออกจากตำแหน่งเป็นการใหญ่ทุก

กระทรวงทบวงกรม และได้ยุบโรงกระดาษปลีสิทธิการให้ไปขึ้นกับกรมฝิ่น
งคทำเหรียญกระดาษปลีเพิ่มเวลาติดต่อกัน ๖ ปี เมื่อได้มีการเปลี่ยนแปลง
การปกครองขึ้นแล้ว ได้มีพระราชกฤษฎีกาจัดวางระเบียบกรมในกระทรวง
พระคลัง พ.ศ. ๒๔๗๖ กำหนดส่วนราชการฝ่ายกระดาษปลีเป็นแผนก
กระดาษปลี สังกัดกองเงินตรา กรมคลัง ต่อมาได้มีพระราชกฤษฎีกาจัด
วางระเบียบราชการสำนักงานและกรมในกระทรวงการคลัง พ.ศ. ๒๔๗๖
ยกแผนกกระดาษปลีขึ้นเป็นกองกระดาษปลี สังกัดกรมคลัง แบ่งออกเป็น
๓ แผนก คือ แผนกกลาง แผนกรักษา และแผนกโรงงาน

บทที่ ๑๕ รัชกาลที่ ๘ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล

พระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล

สตางค์ทองแดงครึ่งสตางค์

เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๗ เทศบาลจังหวัดโยโกฮาม่าได้จัดให้มีการแสดงพิพิธภัณฑ์ขนอยามโหวารชินที่เมืองนั้น เริ่มต้นตั้งแต่วันที่ ๒๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ และสิ้นสุดลงในวันที่ ๒๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๘ การที่จัดให้มีงานนี้ขึ้นก็เพื่อฉลองเมืองโยโกฮาม่าที่สถาปนาขึ้นใหม่หลังจากที่ได้รับความเสียหายเนื่องจากแผ่นดินไหวเมื่อปี ค.ศ. ๑๙๒๓ และเพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศญี่ปุ่นกับนานาประเทศให้เจริญยิ่งขึ้น รัฐบาลไทยได้รับเชิญจากรัฐบาลญี่ปุ่นให้เข้าร่วมในการแสดงพิพิธภัณฑ์ จึงได้จัดส่งพ่อค้าเข้าร่วมแสดงสินค้าไทย และได้จัดส่งรัฐมนตรีสองนายคือ ขุนสุคนธรวิทศึกษากร และขุนสมหารทิศะคดีไปในงานนี้ด้วย

ท่านรัฐมนตรีทั้งสองท่าน นอกจากจะได้ไปในงานแสดงพิพิธภัณฑ์ที่จังหวัดโยโกฮาม่า ยังได้แวะดูงานในจังหวัดต่าง ๆ ของญี่ปุ่นและได้ผ่านไซ่ง่อน เชียงไฮ้ ฮ่องกง และสเตรคเซตเติลเมนต์ของอังกฤษด้วย เมื่อได้กลับประเทศไทยแล้ว ท่านรัฐมนตรีทั้งสองได้ทำรายงานข้อสังเกตการณ์ต่าง ๆ เสนอคณะรัฐมนตรี ในรายงานนั้นมีข้อหนึ่งเกี่ยวกับการช่วยเหลือคนจนมีว่า ในการไปต่างประเทศครั้งนั้นท่านได้พบทางหนึ่งที่หวังว่าอาจ

ช่วยเหลือคนจนได้บ้าง เนื่องจากได้สังเกตเห็นว่า ในประเทศไทยเรา ประชาชนที่ยากจนยังซื้อสินค้าด้วยราคาแพง จำนวนหน่วยเงินตราที่สูงอยู่ ทำให้สิ่งของบางอย่างซึ่งไม่ควรจะมีราคาถึงหนึ่งสตางค์ ต้องเพิ่มราคาตามจำนวนหน่วยเป็นหนึ่งสตางค์ เมื่อสมัยก่อนที่ยังใช้รัฐและโสฬสกันอยู่ เงินหนึ่งบาทแลกได้ถึง ๑๒๘ โสฬส แต่เมื่อมาใช้สตางค์กัน หนึ่งบาทแลกได้เพียง ๑๐๐ สตางค์ ฉะนั้น ถ้าหากประเทศไทยจะจัดให้มีเหรียญครึ่งสตางค์ใช้เช่นในบางประเทศ ก็อาจช่วยพวกกรรมกรและกสิกรให้อยู่ได้โดยสะดวกกว่าที่เป็นอยู่ และจะช่วยคนยากจนทั่วไปได้บ้างไม่มากนักน้อยก็เห็นตัวอย่างง่าย ๆ ในประเทศจีน ๒๐ เซนส์ (เงินเล็ก) * ยังทองได้ถึง ๔๘ กอปเปอร์ (เหรียญทองแดง) จำนวนหน่วยเงินตราที่ต่ำเช่นนั้น สามารถช่วยให้ชาวจีนกว่า ๔๐๐ ล้านคนดำรงชีพอยู่ได้โดยสะดวก

คณะรัฐมนตรี ได้ประชุม ปรึกษาสงมติให้กระทรวงการคลัง รับผิดชอบไปพิจารณา ทางกระทรวงการคลังได้พิจารณาแล้วเห็นสมควร จึงขอให้นำเสนอคณะกรรมการคลังพิจารณาต่อไป ในการพิจารณาของคณะกรรมการคลัง ที่ปรึกษาคณะกรรมการคลังให้คำชี้แจงว่า จากผลแห่งการสำรวจเศรษฐกิจของประเทศไทยครั้งที่ ๒ ในปี พ.ศ. ๒๔๗๖ เห็นได้ว่า การอาชีพของราษฎรในภาคอีสานและพายัพผิด เคียงลงกว่าเมื่อสำรวจ ครั้งแรก

๑. เงินเหรียญดอลลาร์จีนในขณะนั้นทำด้วยโลหะเงิน มีเนื้อเงินบริสุทธิ์ ๕๐๐ ใน ๑,๐๐๐ เงินปลั๊กที่เรียกว่าเงินใหญ่นั้น ๑ ดอลลาร์เท่ากับ ๑๐๐ เซนส์ค่าตัว แต่เป็นเงินสมมติไม่มีเงินปลั๊กที่เป็นเงินใหญ่ออกใช้ ส่วนเงินปลั๊กที่เรียกว่าเงินเล็กนั้น มีเหรียญ ๒๐ เซนส์ ๑๐ เซนส์ออกใช้ แต่มีเนื้อเงินบริสุทธิ์ต่ำกว่า ๕๐๐ ใน ๑,๐๐๐ ฉะนั้นราคาเทียบ ๑ ดอลลาร์กับเงินเล็กจึงขึ้นลงได้ตามเนื้อเงินบริสุทธิ์ของเหรียญแต่ละชนิด ส่วนราคาเทียบระหว่างเหรียญเงินที่เป็นเงินเล็กกับเหรียญทองแดงก็ไม่แน่นอน อาจขึ้นลงได้ตามราคาเนื้อโลหะทองแดง

ในปี พ.ศ. ๒๔๒๓ ราว ๑๐ % ซึ่งถ้ามีมาตรฐานการแลกเปลี่ยนกันต่ำ เป็นครึ่งสตางค์แล้ว จะอำนวยความสะดวกในทางเศรษฐกิจแก่ราษฎร คึงกล่าวเป็นอย่างมาก ในการประชุมได้มีกรรมการท่านหนึ่งให้ความเห็นว่า ในประเด็นเรื่องทำเหรียญครึ่งสตางค์ท่านไม่คัดค้าน แต่อยากฝากข้อสังเกตตามที่ได้เคยพบเห็นมาว่า ในต่างประเทศที่มีหน่วยอัตราแลกเปลี่ยนต่ำ ๆ เช่น อังกฤษ และกรีซ ฯลฯ ราษฎรก็ไม่ได้ใช้ประโยชน์ในหน่วยต่ำ ๆ นั้น เพราะสินค้ามีราคาสูงเกินอัตราหน่วยต่ำ ๆ เสียหมด * หนึ่ง คนไทยที่มีอาชีพทางการค้าขายในประเทศไทยส่วนมากก็เป็นพ่อค้าย่อย การมีเหรียญครึ่งสตางค์ ใช้อาจรอนผลกำไรพ่อค้าย่อย เช่น พ่อค้าในตลาดสด และผู้ค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ ลงได้ เพราะผู้ซื้อยอมพยายามต่อของที่ซื้อ ให้ได้ในราคาต่ำเสมอไป ในที่สุดที่ประชุมได้รับหลักการให้ทำเหรียญครึ่งสตางค์ขึ้นใช้ และคณะรัฐมนตรีก็ลงมติรับหลักการให้กระทรวงการคลัง ออกแบบรูปเหรียญและประมาณการรายละเอียดอื่น ๆ อันจำเป็นแก่การจัดทำเสนอคณะรัฐมนตรีพิจารณาต่อไป

เนื่องจากพระราชบัญญัติเงินตราพุทธศักราช ๒๔๗๑ มิได้ให้อำนาจในการทำเหรียญทองแดงครึ่งสตางค์ไว้ รัฐบาลจึงจำต้องออกพระราชบัญญัติเงินตรา (ฉบับที่ ๔) พุทธศักราช ๒๔๗๕ แก้ไขมาตรา ๗ แห่งพระราชบัญญัติเงินตราพุทธศักราช ๒๔๗๑ ให้อำนาจรัฐบาลทำเหรียญทองแดงชนิดครึ่งสตางค์ขึ้นได้ โดยให้มีน้ำหนัก ๒ กรัม ประกอบด้วยเนื้อทองแดง ๙๕ ใน ๑๐๐ ที่บุก ๔ ใน ๑๐๐ สังกะสี ๑ ใน ๑๐๐

๑. แต่ก่อนอังกฤษมีหน่วยต่ำกว่าเพนนี คือครึ่งเพนนีและฟาร์ซิง แต่ในขณะนี้ไม่มีสิ่งของราคาหนึ่งฟาร์ซิงหรือครึ่งเพนนีแล้วทั้ง ๆ ที่ยังมีเหรียญครึ่งเพนนี ใช้อยู่ในท้องตลาด

อัตราเพื่อเหลือซาก ๑๕ เซนติกรัม และกระทรวงการคลังได้ออกประกาศ
ลงวันที่ ๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๐ แจ้งว่ากระทรวงการคลังได้จัดทำ
เหรียญทองแดงครึ่งสตางค์เพิ่มขึ้นสำหรับใช้จ่ายอีกชนิดหนึ่งเป็นรูปกลม มี
ขนาดกว้างวัดผ่าศูนย์กลาง ๑๔ มิลลิเมตร เจาะรูกลมตรงกลาง วัดผ่าศูนย์กลาง
๕ มิลลิกรัม ด้านหน้ามีอนุโลมกับอักษรจารึกว่า “สยามรัฐ
๒ สตางค์” ด้านหลังมีรูปจักรและเลขประจำ พ.ศ. และจะได้เริ่มจำหน่าย
ตั้งแต่วันที่ ๑๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๐ เป็นต้นไป

ผลของการออกเหรียญทองแดงครึ่งสตางค์จะเห็นว่า ในขั้นแรก
ก็พอจะใช้ซื้อน้ำแข็ง พริก มะนาว หัวหอม ฯลฯ ได้ แต่ต่อมาไม่นาน
ก็ใช้ซื้ออะไรไม่ได้ นอกจากจะให้คนขอทาน หลังจากนั้นก็ค่อย ๆ หาย
สาปสูญไปจากวงการใช้ เรื่องนี้เป็นนิทศน์ ที่ชี้ให้เห็นว่า เพียงแต่จัดให้
มีหน่วยเงินตราค่าลงไปจากเดิม โดยไม่มีการกระทำอย่างอื่นด้วยนั้น ทา
ใช้เป็นวิธีทางลดค่าครองชีพในทางเศรษฐกิจไม่

เหรียญเงินสิบสตางค์ ห้าสตางค์ และเหรียญทองแดงหนึ่งสตางค์

เหรียญสิบสตางค์ และ เหรียญ ห้าสตางค์ที่ ใช้กันมาแต่เดิม นั้นเป็น
เหรียญทองขาว ปริมาณของเหรียญทองขาวสิบสตางค์และห้าสตางค์ได้เพิ่ม
พูนขึ้นเป็นลำดับตามจำนวนธนบัตรออกใช้ ซึ่งได้เพิ่มขึ้นเป็นลำดับมาโดย
เฉพาะอย่างยิ่งในปี พ.ศ. ๒๔๘๒ ได้เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. ๒๔๘๑ ถึง
๔๐ กว่าล้านบาท และในปี พ.ศ. ๒๔๘๓ ก็เป็นที่คาดหมายไว้ว่าจำนวน
ธนบัตรที่ออกใช้จะสูงขึ้นไปอีก ฉะนั้น รัฐบาลจึงจำเป็นต้องทำสตางค์สิบและ
สตางค์ห้าเพิ่มขึ้นอีก แต่ทองขาวสำหรับทำสตางค์สิบสตางค์ห้าสตางค์นั้นต้องสั่ง

จากต่างประเทศ และในขณะนั้นได้เกิดซัดของสังข์เข้าไม่ได้เนื่องจากสงคราม
รัฐบาลจึงได้ดำริที่จะทำเหรียญสิบสตางค์และห้าสตางค์จากเนื้อเงิน เนื้อเงิน
ที่จะทำเหรียญดังกล่าวจะเป็นเนื้อบริสุทธิ์ ๖๕๐ ใน ๑,๐๐๐ ซึ่งรัฐบาล
มีเหรียญสองสลึงเนื้อ ๖๕๐ อยู่ในคลังเป็นจำนวนมาก เพียงพอที่จะนำมา
ทำเหรียญสิบสตางค์และห้าสตางค์ได้ นับว่าเป็นครั้งแรกที่รัฐบาลทำเงิน
ปลีกย่อยด้วยเงิน ส่วนเหรียญทองแดงหนึ่งสตางค์ รัฐบาลมีเนื้อทองแดง
คืบๆ และสังกะสีพอที่จะทำได้อยู่ จึงดำริที่จะทำเหรียญทองแดงหนึ่งสตางค์
ต่อไปอีก แต่จะลดน้ำหนักลงจากเดิม ๕ กรัมมาเป็น ๓.๕ กรัม ทั้งนี้
เนื่องจากเนื้อทองแดงมีราคาสูงขึ้นเป็นลำดับ

การทำเหรียญเงินสิบสตางค์ห้าสตางค์ และเหรียญทองแดงหนึ่ง
สตางค์หนัก ๓.๕ กรัมนี้รัฐบาลไม่มีอำนาจทำได้ตามพระราชบัญญัติเงิน
ตรา จึงต้องออกพระราชบัญญัติเงินตรา (ฉบับที่ ๖) พุทธศักราช ๒๔๘๓
เปลี่ยนแปลงมาตรา ๗ แห่งพระราชบัญญัติเงินตรา พุทธศักราช ๒๔๗๑
ซึ่งได้แก้ไขเพิ่มเติมแล้วโดยพระราชบัญญัติเงินตรา (ฉบับที่ ๔) พุทธ-
ศักราช ๒๔๗๘ ให้อำนาจรัฐบาลจัดทำเหรียญเงินสิบสตางค์และห้าสตางค์
เหรียญสิบสตางค์ น้ำหนัก ๒.๕ กรัม มีเนื้อเงิน ๖๕๐ เนื้อทองแดง ๓๕๐
อัตราเนื้อเหลือเนื้อขาดของน้ำหนัก ๑๐ เซนติกรัมต่อ ๑ เหรียญ ๑๒ กรัมต่อ
๑,๐๐๐ เหรียญ ส่วนเนื้อโลหะให้ ๑๐ ส่วนใน ๑,๐๐๐ เหรียญเงินห้าสตางค์
น้ำหนัก ๑.๕ กรัม มีเนื้อเงิน ๖๕๐ เนื้อทองแดง ๓๕๐ อัตราเนื้อเหลือ
เนื้อขาดของน้ำหนัก ๗.๕ เซนติกรัมต่อ ๑ เหรียญ ๑๐ กรัมต่อ ๑,๐๐๐
เหรียญ ส่วนเนื้อโลหะให้ ๑๐ ส่วนใน ๑,๐๐๐ สำหรับเหรียญทองแดง
หนึ่งสตางค์น้ำหนัก ๓.๕ กรัม มีเนื้อทองแดง ๘๕ เนื้อคืบ ๔ เนื้อสังกะ
สี ๑ อัตราเนื้อเหลือเนื้อขาดของน้ำหนัก ๑๗.๕ เซนติกรัมต่อ ๑ สตางค์

กระทรวงการคลังได้ออกประกาศลงวันที่ ๘ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๔ มีใจความสำคัญว่ากระทรวงการคลังได้จัดทำเหรียญกระดาษปอนด์สำหรับใช้จ่ายใหม่ขึ้นอีก ๓ ชนิด คือเหรียญเงินราคา ๑๐ สตางค์ เหรียญเงินราคา ๕ สตางค์ เหรียญทองแดงราคา ๑ สตางค์ ชนิดหนักอันละ ๓.๕ กรัม ซึ่งจะได้ออกจำหน่ายตั้งแต่วันประกาศกันไป เหรียญทั้ง ๓ ชนิดนี้มีรูปกลม มีขนาดลวดลายและอักษรจารึกดังนี้

ก. เหรียญกระดาษปอนด์เงินชนิดราคา ๑๐ สตางค์ มีขนาดกว้าง วัดผ่าศูนย์กลาง ๑๔ มิลลิเมตร เจาะรูกลมกลางวัดผ่าศูนย์กลาง ๖ มิลลิเมตร ลวดลายด้านหน้า ที่ขอบรอบรูกลมมีลายไทย บัวกนกแข็งสิงห์ พื้นบนมีกนกคาบซ้ายขวา ซีกซ้ายมีเลขไทยบอกราคาว่า “ ๑๐ ” และซีกทางขวามีอักษรย่อว่า “ ส. ต. ” ทั้งสองข้างมีแท่นลายกนกไทย ภายใต้บัวกนกมีอักษรว่า “ รัฐบาลไทย ” เนื้อแท่นลายกนกไทยระหว่างกนกซ้ายขวา ขอบมีจุดกลมคันซึกยาวเป็นลวดโคยรอบ ส่วนลวดลายด้านหลังนั้น ที่ขอบรอบรูกลมมีอักษรและเลขไทยหมาย พ.ศ. ว่า “ พ.ศ. ๒๔๘๔ ” กับลายไทยก้านชก ส่วนนอกมีลายกดับบัวกนก ๑ ชั้น ๓๒ กดับ ขอบมีจุดกลมคันซึกยาวเป็นลวดโคยรอบเช่นเดียวกับด้านหน้า โดยรอบวงกลมเป็นเฟืองจักร

ข. เหรียญกระดาษปอนด์เงินชนิดราคา ๕ สตางค์ มีขนาดกว้างวัดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑๖.๕ มิลลิเมตร เจาะรูกลมกลาง วัดผ่าศูนย์กลาง ๕

๑. ข้าพเจ้ามีความเห็นว่าควรจะตัดคำว่ากนกออก เรียกแต่เพียงว่าลายกดับบัว เพราะไม่มีรูปร่างเป็นกนกขอให้ดูเรื่องกนกในพุทธศิลป์สถาปัตยกรรมที่ภาคคันของพระพรหมพิจิตร

มิลลิเมตร เนื้อโลหะลวดลายด้านหน้าและด้านหลังเช่นเดียวกับเหรียญเงิน
ชนิดราคา ๑๐ สตางค์ ผิดกันที่เลขหมายบอกราคาเป็น “๕”

ก. เหรียญกระษาปณ์ทองแดงราคา ๑ สตางค์ ชนิดหนัก ๓.๕
กรัม มีขนาดกว้างวัดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๒๐.๕ มิลลิเมตร เจาะรูกลมกลาง
วัดผ่าศูนย์กลาง ๕.๕ มิลลิเมตร ลวดลายด้านหน้าและด้านหลังเช่นเดียวกัน
กับเหรียญเงินชนิดราคา ๑๐ สตางค์ ผิดกันที่เลขหมายบอกราคาเป็น “๑”
กับโดยรอบวงกลมไม่มีเฟืองจักร

เมื่อเกิดสงครามมหาเอเซียบูรพาในตอนปลายปี พ.ศ. ๒๔๘๔ เป็น
ที่คาดหมายได้ว่า โลหะต่าง ๆ ที่ใช้ทำเหรียญกระษาปณ์จะมีราคาสูงขึ้น
อาจมีการค้ากำไรกักตุนหรือยุบหลอมเหรียญกระษาปณ์ในเวลาต่อไป อัน
จะนำมาซึ่งความขาดแคลนของเหรียญกระษาปณ์ในท้องตลาด รัฐบาลจึง
ได้ออกพระราชบัญญัติเงินตราในภาวะฉุกเฉิน (ฉบับที่ ๒) พุทธศักราช
๒๔๘๕ ห้ามมิให้ผู้ใดทำการค้าเหรียญกระษาปณ์ทุกชนิดที่ใช้เป็นเงินตรา
ไม่ว่าประกอบขึ้นด้วยโลหะเงิน ทองขาว ทองแดงหรือโลหะอื่นใด ลักษณะ
ที่ดีว่าเป็นการค้าเหรียญกระษาปณ์ก็คือ การหลอมเหรียญกระษาปณ์หรือ
มีเหรียญกระษาปณ์ไว้ในครอบครองเป็นจำนวนเกินสมควรแก่การมีไว้โดย
ปกติธุระหรือเกินความจำเป็นในการใช้จ่ายปกติ และการส่งหรือนำเหรียญ
กระษาปณ์ไปยังต่างจังหวัดหรือต่างประเทศเป็นจำนวนเกินสมควร โดย
มิได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ ต่อมาปรากฏว่ากฎหมายที่ออกไป
นั้นมีการหลีกเลี่ยงอยู่เสมอ รัฐบาลจึงได้ออกพระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติม
พระราชบัญญัติเงินตราในภาวะฉุกเฉิน พ.ศ. ๒๔๘๔ พุทธศักราช ๒๔๘๖
แก้ไขข้อกำหนดเกี่ยวกับการค้าเหรียญกระษาปณ์ใหม่ว่า ถ้าบุคคลใดหลอม

เหรียญกระดาษปอนด์หรือมีเหรียญกระดาษปอนด์ไว้ในครอบครองเป็นจำนวนเกินสมควรสำหรับปรกติฐานะหรือเกินจำเป็นสำหรับการใช้จ่ายปรกติ หรือส่งหรือนำเหรียญกระดาษปอนด์ไปต่างจังหวัดหรือต่างประเทศเป็นจำนวนเกินสมควร ให้ถือว่าบุคคลนั้นค้าเหรียญกระดาษปอนด์ สำหรับบุคคลที่มีเหรียญกระดาษปอนด์ชนิดราคาอื่นสิบสตางค์หรือต่ำกว่าไว้ในครอบครอง หรือส่งหรือนำเหรียญกระดาษปอนด์ดังกล่าวไปต่างจังหวัดหรือต่างประเทศเกินกว่า ๓๐ บาท สำหรับบุคคลซึ่งประกอบการค้าหรืออุตสาหกรรม และ ๑๐ บาทสำหรับบุคคลซึ่งไม่ประกอบการค้าและอุตสาหกรรมแล้ว กฎหมายให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่า มีไว้ในจำนวนเกินสมควรสำหรับปรกติฐานะหรือเกินจำเป็นสำหรับการใช้จ่ายปรกติ หรือส่งหรือนำไปต่างจังหวัดหรือต่างประเทศเป็นจำนวนเกินสมควรแล้วแต่กรณี แต่ข้อกำหนดดังกล่าวมาแล้วนั้นไม่ใช้บังคับแก่ทบวงการเมือง ธนาคารและบุคคลซึ่งได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่

การลงโทษผู้ค้าเหรียญกระดาษปอนด์นั้น พระราชบัญญัติเงินตราในภาวะฉุกเฉิน (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๔๘๕ กำหนดโทษไว้จำคุกตลอดชีวิตหรือจำคุกตั้งแต่ห้าปีถึงยี่สิบปี และปรับตั้งแต่หนึ่งพันบาทถึงหนึ่งหมื่นบาท ต่อมารัฐบาลเห็นว่าโทษที่กำหนดไว้นั้นรุนแรงไป จึงได้ออกพระราชบัญญัติเงินตราในภาวะฉุกเฉิน (ฉบับที่ ๔) พ.ศ. ๒๔๘๗ แก้ไขโทษจากเดิมเป็นจำคุกไม่เกินยี่สิบปี และปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท ทั้งนี้ เพื่อให้ศาลใช้ดุลยพินิจในการลงโทษหนักเบาได้ตามควรแก่กรณี

เหรียญเงินยี่สิบสตางค์และเหรียญสิบบาทหนึ่งสตางค์

เนื่องจากรัฐบาลเห็นสมควรที่จะให้มีเหรียญเงินยี่สิบสตางค์ขึ้นใช้เพื่อความสะดวกแก่กาลสมัย นอกจากนั้นเนื้อทองแดงที่มีอยู่เหลือน้อยและ

มีราคาแพงขึ้น จึงจำเป็นต้องใช้เนื้อคืบกซึ่งเป็นแร่ที่ผลิตได้ภายในประเทศ
ทำเหรียญคืบก ๑ สตางค์

รัฐบาลได้ออกพระราชบัญญัติเงินตรา (ฉบับที่ ๓) พุทธศักราช
๒๔๘๕ เปลี่ยนแปลงข้อความตามมาตรา ๗ แห่งพระราชบัญญัติเงินตรา
พุทธศักราช ๒๔๗๑ ซึ่งได้แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติเงินตรา
(ฉบับที่ ๖) พุทธศักราช ๒๔๘๓ ให้อำนาจรัฐบาลทำเหรียญเงินยี่สิบ
สตางค์และเหรียญคืบก ๑ สตางค์ขึ้นได้ เหรียญเงินยี่สิบสตางค์มีเนื้อเงิน
๖๕๐ เนื้อทองแดง ๓๕๐ น้ำหนัก ๓ กรัม อัตราร้อยละเพื่อเสียค่า
เหรียญต่อ ๕.๕ เซนติกรัม ๑,๐๐๐ เหรียญต่อ ๖ กรัม สำหรับเนื้อโลหะ
นี้อนุญาตให้ ๕๐ ส่วนในพันส่วนเหรียญคืบก ๑ สตางค์ น้ำหนัก ๑๕
กรัม มีเนื้อคืบก ๘๐ เนื้อทองแดง ๑๐ อัตราร้อยละเพื่อเสียค่า
ต่อ ๑๐ เซนติกรัม

ได้มีประกาศกระทรวงการคลังลงวันที่ ๑๗ เมษายน พ.ศ.๒๔๘๕
แจ้งให้ประชาชนทราบว่า กระทรวงการคลังได้จัดทำเหรียญกระษาปณ์
สำหรับใช้จ่ายขึ้นใหม่อีกชนิดหนึ่งคือ เหรียญคืบก ๑ สตางค์ และได้เริ่ม
ใช้แล้วนับประกาศเป็นต้นไป เหรียญชนิดนี้เป็นรูปกลมไม่มีรู มีขนาดลวด
ลายและอักษรจารึกคือ มีขนาดกว้างผ่าศูนย์กลาง ๑๕ มิลลิเมตร ลวดลาย
ด้านหน้า ที่ขอบรอบศูนย์กลางมีลายไทยบัวกนกข้างสิงห์ พื้นบนมีกนก
คาบซ้ายขวา ซีกซ้ายมีเลขไทยบอกราคาว่า “๑” และซีกขวามีอักษรย่อว่า
“สต.” ทั้ง ๒ ข้าง มีแท่นลายกนกไทย ภายใต้อักษรย่อมีอักษรว่า “รัฐ
บาลไทย” เนื้อแท่นลายกนกไทยระหว่างกนกซ้ายขวา ขอบมีจุดกลมคัน
ซีกยาวเป็นลวดโค้งรอบ (เช่นเดียวกับสตางค์ ๑ ชนิดทองแดงหนัก ๓.๕

กรัม) ส่วนลวดลายด้านหลังที่ขอบรอบศูนย์กลางมีอักษรและเลขไทยหมาย
“พ.ศ. ๒๔๘๕” กับลายไทยก้านขด ส่วนนอกมีลายกลีบบัวกนกซ้อน ๓๒
กลีบ ขอบมีจุดกลมคั่นซี่ยาวเป็นลวดโคยรอบเช่นเดียวกับด้านหน้าโดย
รอบวงกลมเป็นพื้นเรียบ (เช่นเดียวกับสตางค์ ๑ ชนิดทองแดงหนัก
๓.๕ กรัม)

สำหรับเหรียญกระษาปณ์เงินชนิดราคา ๒๐ สตางค์ได้มีประกาศกระทรวงการคลังลงวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๕ แจ้งว่าได้จัดทำเหรียญกระษาปณ์สำหรับใช้จ่ายขึ้นใหม่อีกชนิดหนึ่ง คือเหรียญเงินราคา ๒๐ สตางค์ และจะได้เริ่มใช้ตั้งแต่วันที่ประกาศเป็นต้นไป เหรียญชนิดนี้เป็นรูปกลม มีขนาดลวดลายและอักษรจารึก คือ มีขนาดกว้างวัดผ่าศูนย์กลาง ๒๒ มิลลิเมตร เจาะรูกลมกลางวัดผ่าศูนย์กลาง ๖.๕ มิลลิเมตร ลวดลายด้านหน้าที่ขอบรอบรูกลมมีลายไทยบัวกนกแข่งสิงห์ พื้นบนมีกนกคาบซ้ายขวา ซีกซ้ายมีเลขไทยบอกราคาว่า “๒๐” ซีกทางขวามีอักษรย่อว่า “สท.” ทั้งสองข้างมีแท่นลายกนกไทย ภายใต้บัวกนกมีอักษรว่า “รัฐบาลไทย” เหนือแท่นลายกนกไทยระหว่างกนกซ้ายขวา ขอบมีจุดกลมคั่นซี่ยาวเป็นลวดโคยรอบ ลวดลายด้านหลังที่ขอบรอบรูกลมมีอักษรและเลขไทยหมาย พ.ศ. ว่า “พ.ศ. ๒๔๘๕” กับลายไทยก้านขด ส่วนนอกมีลายกลีบบัวกนกซ้อน ๓๒ กลีบ ขอบมีจุดกลมคั่นซี่ยาวเป็นลวดโคยรอบเช่นเดียวกับด้านหน้าโดยรอบวงกลมเป็นพื้นเรียบ

เหรียญคูปกษาปณ์ชนิดราคา ๑๐ สตางค์และราคา ๕ สตางค์

หลังจากที่ได้เกิดสงครามมหาเอเซียบูรพา ราคาโลหะอื่นๆ นอกจากคูปกษาปณ์มีราคาแพงขึ้นกว่าปกติ รัฐบาลจึงได้ดำริจัดทำเหรียญคูปกษาปณ์

ราคา ๑๐ สตางค์ และราคา ๕ สตางค์ขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้มีชนิดของเงินตรา
เพิ่มขึ้นพอแก่ความต้องการและเพื่อยังความสะดวกให้แก่ประชาชน รัฐบาล
ได้ออกพระราชบัญญัติเงินตรา (ฉบับที่ ๘) พ.ศ. ๒๔๘๕ เปลี่ยนแปลงข้อ
ความตามมาตรา ๗ แห่งพระราชบัญญัติเงินตรา พุทธศักราช ๒๔๗๑ ซึ่ง
ได้แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติเงินตรา (ฉบับที่ ๘) พุทธศักราช
๒๔๘๕ ให้อำนาจรัฐบาลจัดทำเหรียญกษาปณ์ชนิดราคาสิบสตางค์และห้าสตางค์
ขึ้นได้ โดยให้เหรียญกษาปณ์ ๑๐ สตางค์มีน้ำหนัก ๕ กรัม มีเนื้อกษาปณ์ ๘๐
เนื้อทองแดง ๑๐ อัตราเพื่อเหลือเพื่อขาด ๑ เหรียญต่อ ๒๐ เซนติกรัม
และให้เหรียญกษาปณ์ ๕ สตางค์ มีน้ำหนัก ๓ กรัม มีเนื้อกษาปณ์ ๘๐ เนื้อ
ทองแดง ๑๐ อัตราเพื่อเหลือเพื่อขาด ๑ เหรียญต่อ ๑๕ เซนติกรัม

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังได้ออกประกาศลงวันที่ ๑๐ ธันวาคม
พ.ศ. ๒๔๘๕ แจงให้ทราบทั่วกันว่า กระทรวงการคลังได้จัดทำเหรียญ
กระษาปณ์ชนิดใหม่อีก ๒ ชนิด คือเหรียญกษาปณ์ชนิดราคา ๑๐ สตางค์ และ
เหรียญกษาปณ์ชนิดราคา ๕ สตางค์ และจะได้เริ่มจำหน่ายตั้งแต่วันประกาศเป็น
ต้นไป เหรียญทั้งสองชนิดนี้เป็นรูปกลม มีขนาดลวดลายและอักษรจารึกดังนี้

ก. เหรียญกระษาปณ์กษาปณ์ชนิดราคา ๑๐ สตางค์ มีขนาดกว้างวัด
ผ่าศูนย์กลาง ๒๐ มิลลิเมตร เจาะรูกลมกลาง วัดผ่าศูนย์กลาง ๕ มิลลิเมตร
ลวดลายด้านหน้าที่ขอบรอบรูกลม มีลายไทยบัวกนกแข่งสิงห์ พื้นบนมีกนก
คาบซ้ายขวา ซีกซ้ายมีเลขไทยบอกราคาว่า “๑๐” และซีกทางขวามีอักษร
ย่อว่า “สต.” ทั้งสองข้างมีแท่นลายกนกไทย ภายใต้บัวกนกอักษรว่า
“รัฐบาลไทย” เนื้อแท่นลายกนกไทยระหว่างกนกซ้ายขวา ขอบมีจุดกลม

กฤษฎีกากำหนดอัตราน้ำหนัก อัตราเนื้อโลหะ และอัตราเนื้อเกลือเพื่อชชาติ
แห่งเหรียญตึบูก พุทธศักราช ๒๔๘๗ ลงวันที่ ๒๒ ธันวาคม พ.ศ.
๒๔๘๗ ให้เหรียญตึบูกชนิดราคา ๒๐ สตางค์ มีน้ำหนัก ๖ กรัม เนื้อตึบูก
๕๐ เนื้อทองแดง ๑๐ อัตราเนื้อเกลือเพื่อชชาติ ๑ เหรียญ ต่อ ๒๕ เซนติ
กรัม เหรียญตึบูกชนิดราคา ๑๐ สตางค์ มีน้ำหนัก ๔ กรัม เนื้อตึบูก ๕๐
เนื้อทองแดง ๑๐ อัตราเนื้อเกลือเพื่อชชาติ ๑ เหรียญ ต่อ ๒๐ เซนติกรัม
เหรียญตึบูกชนิดราคา ๕ สตางค์ มีน้ำหนัก ๒.๕ กรัม เนื้อตึบูก ๕๐ เนื้อ
ทองแดง ๑๐ อัตราเนื้อเกลือเพื่อชชาติ ๑ เหรียญ ต่อ ๑.๕ เซนติกรัม และ
เหรียญตึบูกชนิด ราคา ๑ สตางค์ มีน้ำหนัก ๑.๕ กรัม เนื้อตึบูก ๕๐
เนื้อทองแดง ๑๐ อัตราเนื้อเกลือเพื่อชชาติ ๑ เหรียญต่อ ๑๐ เซนติกรัม

กระทรวงการคลังได้ออกประกาศลงวันที่ ๑๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๘
แจ้งว่า ได้จัดทำเหรียญกระษาปณ์สำหรับใช้จ่ายขึ้นใหม่อีกชนิดหนึ่ง คือ
เหรียญตึบูกราคา ๒๐ สตางค์ หนักอันละ ๖ กรัม และจะได้เริ่มใช้แต่วัน
ประกาศเป็นต้นไป เหรียญชนิดนี้เป็นรูปกลม ขนาดลวดลายและอักษร
จารึกคือ มีขนาดกว้างวัดผ่าศูนย์กลาง ๒๒ มิลลิเมตร เจาะรูกลมวัดผ่าศูนย์
กลาง ๖.๕ มิลลิเมตร ลวดลายด้านหน้าที่ขอบรูกลางมีลายไทยบัวกนกข้าง
สิงห์พื้นบนมีกนกคาบซ้ายขวา ซีกซ้ายมีเลขอารบิกบอกราคาว่า "20"
ซีกทางขวามีอักษรย่อว่า "สต." ทั้งสองข้างมีแท่นลายกนกไทย ภายใต้บัว
กนกริมอักษรว่า "รัฐบาลไทย" เหนือแท่นลายกนกไทยระหว่างกนกซ้าย
ขวา ขอบมีจุดกลมก้นซีกยาวเป็นลวดโคจรรอบ ลวดลายด้านหลัง ที่ขอบ
รอบรูกลางมีอักษรและเลขอารบิก พ.ศ. ว่า "พ.ศ. ๒488" กับลายไทย

ก้านชด ส่วนนอกมีลายกลีบบัวกนกซ้อน ๓๒ กลีบ ขอบมีจุดกลมคันชิต ยาวเป็นลวดโดยรอบ เช่นเดียวกับค้ำหน้า โดยรอบวงกลมเป็นเฟืองจักร

ต่อมากระทรวงการคลังได้ออกประกาศ ลงวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๘ แจ้งว่า จะออกใช้เหรียญกระษาปณ์ตีบุกชนิตราคา ๕ สตางค์ หน้าก้นละ ๒.๕ กรัม ตั้งแต่วันประกาศเป็นต้นไป เหรียญชนิดนี้เป็นรูปกลม มีขนาดลวดลายและอักษรจารึกคือ ขนาดกว้างวัดผ่าศูนย์กลาง ๑๗.๕ มิลลิเมตร เจาะรูกลมกลางวัดผ่าศูนย์กลาง ๔ มิลลิเมตร ลวดลายค้ำหน้า ที่ขอบรอบรูกลมมีลายไทยบัวกนกแข็งสิงห์ พื้นบนมีกนกคาบซ้ายขวา ซีกซ้ายมีเลขอารบิกบอกราคาว่า “๕” ซีกทางขวามีอักษรย่อว่า “สท.” ทั้งสองข้างมีแท่นลายกนกไทย ภายใต้บัวกนkmมีอักษรไทยว่า “รัถบาลไทย” เหนือแท่นลายกนกไทยระหว่างกนกซ้ายขวา ขอบมีจุดกลมคันชิต ยาวเป็นลวดโดยรอบ ลวดลายค้ำหลัง ที่ขอบรอบรูกลมมีอักษรเลขอารบิก พ.ศ. ว่า “2488” กับลายไทยก้านชด ส่วนนอกมีลายกลีบบัวกนกซ้อน ๓๒ กลีบ ขอบมีจุดกลมคันชิตยาวเป็นลวดโดยรอบเช่นเดียวกับค้ำหน้า โดยรอบวงกลมเป็นเฟืองจักร

เหรียญตีบุกชนิตราคา ๑๐ สตางค์ หน้า ๔ กรัม ได้มีประกาศ กระทรวงการคลังออกใช้เมื่อวันที่ ๑๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ เหรียญชนิดนี้มีรูปกลม ขนาดกว้างวัดผ่าศูนย์กลาง ๒๐ มิลลิเมตร ตรงกลางมีรูกลม วัดผ่าศูนย์กลาง ๔ มิลลิเมตร ลวดลายค้ำหน้า ที่ขอบรอบรูกลมมีลายไทย

บัวกนกแข็งสิงห์ พันบนมีกนกคาบซ้ายขวา ซีกซ้ายมีเลขอารบิกบอกราคา
ว่า “๑๐” ซีกทางขวามีอักษรย่อว่า “สต.” ทั้งสองข้างมีแท่นลายกนกไทย
ภายใต้บัวกนกอักษรว่า “รัตนาลไทย” เนื้อแท่นลายกนกไทย
ระหว่างกนกซ้ายขวา ขอบมีจุกกลมคั่นซีกยาวเป็นลวดโดยรอบ ลวดลาย
ค้ำหลังที่ขอบรอบรูปกลางมีอักษรและเลขอารบิก พ.ศ. ว่า “2488” กับ
ลายไทยค้ำชด ส่วนนอกมีลายกลีบบัวกนกซ้อน ๓๒ กลีบ ขอบมีจุกกลม
คั่นซีกยาวเป็นลวดโดยรอบเช่นเดียวกับค้ำหน้า โดยรอบวงกลมเป็น
เฟืองจักร

เหรียญที่บุกรุ๋นึ่งใช้อักษรวิบัติอยู่

เหรียญที่บุก ๕๐ สตางค์ เหรียญที่บุก ๒๕ สตางค์ เหรียญที่บุก
๑๐ สตางค์ หน้า ๒.๕ กรัม เหรียญที่บุก ๕ สตางค์ หน้า ๑.๒๕ กรัม

ราคาค่าบุกได้สูงขึ้นตามลำดับ แต่รัฐบาลยังมีความจำเป็นที่จะทำ
สตางค์ที่บุกออกใช้ต่อไปอีก ในปี พ.ศ. ๒๔๘๔ จึงดำริที่จะออกใช้สตางค์
ที่บุกหน้าหนักกว่าเดิม ตามพระราชบัญญัติระบบเงินตราชั่วคราว พุทธ-
ศักราช ๒๔๘๔ มาตรา ๔ อนุมาตรา ๖ ให้อำนาจรัฐบาลกำหนดชนิดราคา
แห่งเหรียญกษาปณ์ และกำหนดน้ำหนักอัตราเนื้อโลหะ และอัตราเนื้อ
เหล็กเพื่อชดช้ำสำหรับเหรียญเหล่านั้น โดยออกเป็นกฎกระทรวง กระทรวง
การคลังจึงได้ออกกฎกระทรวงการคลัง (ฉบับที่ ๒) ออกตามความในพระ
ราชบัญญัติระบบเงินตราชั่วคราว พุทธศักราช ๒๔๘๔ ให้อำนาจทำเหรียญ
กษาปณ์ที่บุกชนิดราคา ๕๐ สตางค์ น้ำหนัก ๕ กรัม เนื้อโลหะที่บุก ๙๐

เนื้อทองแดง ๑๐ อัตราน้ำหนักเนื้อโลหะ ๑ เหยี่ยญ ต่อ ๒๕ เซ็นติกรัม
เหยี่ยญกระษาปณ์ตีบุกชนิดราคา ๒๕ สตางค์ น้ำหนัก ๒.๕ กรัม เนื้อโลหะ
ตีบุก ๙๐ เนื้อทองแดง ๑๐ อัตราน้ำหนักเนื้อโลหะ ๑ เหยี่ยญต่อ ๒๐
เซ็นติกรัม เหยี่ยญกระษาปณ์ตีบุก ชนิดราคา ๑๐ สตางค์ น้ำหนัก ๑.๗๕
กรัม เนื้อตีบุก ๙๐ เนื้อทองแดง ๑๐ อัตราน้ำหนักเนื้อโลหะ ๑ เหยี่ยญต่อ
๑๕ เซ็นติกรัม และเหยี่ยญกระษาปณ์ตีบุก ๕ สตางค์ น้ำหนัก ๑.๒๕ กรัม
เนื้อตีบุก ๙๐ เนื้อทองแดง ๑๐ อัตราน้ำหนักเนื้อโลหะ ๑ เหยี่ยญ ต่อ ๑๐
เซ็นติกรัม

เหยี่ยญกระษาปณ์ตีบุกดังกล่าวข้างต้น ได้เริ่มออกใช้ตามประกาศ
ของกระทรวงการคลัง ลงวันที่ ๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ เหยี่ยญกระ
ษาปณ์ดังกล่าวเป็นรูปกลม มีน้ำหนัก ขนาด ลวดลาย และอักษรจารึก
ดังต่อไปนี้

ก. เหยี่ยญกระษาปณ์ตีบุกชนิดราคา ๕๐ สตางค์ หนักอันละ
๕ กรัม มีขนาดวัดผ่าศูนย์กลาง ๒๕.๕ มิลลิเมตร ตรงกลางไม่มีรู
(ตัน) ลวดลายด้านหน้า ตรงกลางมีพระรูปสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาล
ที่ ๘ ซีกซ้ายมีอักษรบอกพระนาม “อานันทมหิดล” ซีกทางขวามีอักษร
บอกรัชกาลว่า “รัชกาลที่ ๘” ขอบมีจุดกลมเป็นลวดโดยรอบ ส่วนลวด
ลายด้านหลัง ตรงกลางมีรูปครุฑพ่าห์ ด้านเหนือมีอักษรจารึกบอก
“รัฐบาลไทย” ซีกซ้ายบอกราคาค่าด้วยเลขไทย “๕๐” ซีกขวาบอกอักษร
ย่อว่า “สค.” ด้านใต้มีอักษรเลขไทย พ.ศ. ว่า “พ.ศ. ๒๔๘๘” ขอบมี
จุดกลมเป็นลวดโดยรอบเช่นเดียวกับด้านหน้า โดยรอบวงกลมเป็น
เฟืองจักร

ข. เหรียญกระษาปณ์ตีบุษนิตรราคา ๒๕ สตางค์ หน้าก้นละ ๒.๕ กรัม มีขนาดวัดผ่าศูนย์กลาง ๒๐.๕ มิลลิเมตร ตรงกลางไม่มีรู (ตัน) ลวดลายด้านหน้าเหมือนกับเหรียญกระษาปณ์ตีบุษนิตรราคาห้าสิบบาทสตางค์ด้านหน้า ลวดลายด้านหลังเช่นเดียวกับเหรียญกระษาปณ์ตีบุษนิตรราคาห้าสิบบาทสตางค์ด้านหลัง เว้นแต่ซีกซ้ายบอกราคาด้วยเลขไทย “๒๕” ซีกขวาอักษรย่อว่า “สท.” โดยรอบวงกลมเป็นเฟืองจักร

ค. เหรียญกระษาปณ์ตีบุษนิตรราคา ๑๐ สตางค์ หน้าก้นละ ๑.๗๕ กรัม มีขนาดวัดผ่าศูนย์กลาง ๑๗.๕ มิลลิเมตร ตรงกลางไม่มีรู (ตัน) ลวดลายด้านหน้า ตรงกลางมีพระรูปพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๘ ซีกซ้ายมือมีอักษรบอกพระนาม “อานันทมหิดล” ซีกทางขวามืออักษรบอกรัชกาลว่า “รัชกาลที่ ๘” ขอบมีจุลศกมเป็นลวดโดยรอบ ส่วนลวดลายด้านหลัง ตรงกลางมีรูปครุฑพ่าห์ ด้านเหนือมีอักษรจารึกบอก “รัฐบาลไทย” ซีกซ้ายบอกราคาด้วยเลขไทย “๑๐” ซีกขวาบอกอักษรย่อว่า “สท.” ด้านใต้มีอักษรเลขไทย พ.ศ. ว่า “พ.ศ. ๒๔๘๘” ขอบมีจุลศกมเป็นลวดโดยรอบเช่นเดียวกับด้านหน้า โดยรอบวงกลมเกลี้ยง (ไม่มีเฟืองจักร)

ง. เหรียญกระษาปณ์ตีบุษนิตรราคา ๕ สตางค์ หน้าก้นละ ๑.๒๕ กรัม มีขนาดวัดผ่าศูนย์กลาง ๑๕ มิลลิเมตร ตรงกลางไม่มีรู (ตัน) ลวดลายด้านหน้าเหมือนกันกับเหรียญกระษาปณ์ตีบุษนิตรราคาห้าสิบบาทสตางค์ด้านหน้า ลวดลายด้านหลังเช่นเดียวกันกับเหรียญกระษาปณ์ตีบุษนิตรราคา

สิบศตวรรษที่ผ่านมาแล้ว เว้นแต่ซีกซัยบอกราคาคั่วยเลขไทย “๕” ซีกซวา
อักษรย่อว่า “สต.” โดยรอบวงกลมเกลี้ยง (ไม่มีเฟืองจักร)

เหรียญตึกทุกทั้งสี่ชนิดนี้อยู่ด้วยกัน ๒ รุ่น รุ่นแรกเป็นพระรูปรัชกาล
ที่ ๘ เมื่อยังทรงพระเยาว์อยู่ รุ่นหลังเป็นพระรูปที่ทรงพระเจริญวัยแล้ว

อันพระครุฑพ่าห์นั้น เป็นพระราชลัญจกรซึ่งพระบาทสมเด็จพระ
พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเป็น
พระราชลัญจกรประจำแผ่นดิน โดยมีพระราชดำริปรารภว่า พระราช
ลัญจกรประจำแผ่นดิน ซึ่งสำหรับประทับกำกับพระปรมาภิไธยในหนังสือ
สำคัญต่างๆ นั้น ต้องสร้างใหม่ทุกราวที่เปลี่ยนรัชกาล ทรงพระราชดำริ
ว่า พระราชลัญจกรพระครุฑพ่าห์เป็นพระราชลัญจกรสำหรับแผ่นดินสืบ
มาแต่กรุงศรีอยุธยาโบราณ ในครั้งนี้จะต้องเปลี่ยนพระราชลัญจกรประจำ
แผ่นดินตามที่เปลี่ยนรัชกาล สมควรจะใช้พระราชลัญจกรพระครุฑพ่าห์เป็น
พระราชลัญจกรประจำแผ่นดิน จะได้ไม่ต้องเปลี่ยนแปลงใหม่อีกต่อไป
ฉะนั้น จึงเป็นอันว่าพระราชลัญจกรประจำแผ่นดินคงใช้พระครุฑพ่าห์ตั้ง
แต่นั้นเป็นต้นมา

เหรียญสี่รัฐมลายู

ในตอนที่ยี่ปุ่นมอบให้ประเทศไทยครอบครองสี่รัฐมลายู คือ ตรัง
กานู กลันตัน ไทรบุรี และปลิศนั้น ประเทศไทยได้เตรียมธนบัตรและ
เหรียญกระษาปณ์ไปใช้ในสี่รัฐดังกล่าว แต่แม่ทัพยี่ปุ่นที่ทางภาคนี้ไม่ยอม

ให้ใช้ ถึงกับมีการกักคุมตัวผู้ส่งให้ใช้ธนบัตรและเหรียญกระษาปณ์ ทั้งๆ
ที่ได้มีการตกลงกันกับฝ่ายญี่ปุ่นในกรุงเทพฯ แล้วว่าให้ใช้ได้ ในที่สุดทาง
ฝ่ายไทยจำต้องยอมตาม ธนบัตรที่เตรียมไว้ในภายหลังได้กลายมาเป็น
ธนบัตรชนิดราคาห้าสิบบาท ส่วนเหรียญกระษาปณ์ก็ได้ยุบหลอมไปเหลือ
แต่ตัวอย่างเพียงเล็กน้อย

บทที่ ๑๖ รัชกาลที่ ๙

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช

เหรียญกระษาปณ์ทองแดงชนิดราคาห้าสิบสตางค์ น้ำหนัก ๔.๕ กรัม เหรียญกระษาปณ์ทองแดงชนิดราคาสี่สิบห้าสตางค์ น้ำหนัก ๒.๕ กรัม เหรียญกระษาปณ์ดีบุกชนิดราคาสิบสตางค์ น้ำหนัก ๑.๗๕ กรัม เหรียญกระษาปณ์ดีบุกชนิดราคาห้าสตางค์ น้ำหนัก ๑.๒๕ กรัม

ในปี พ.ศ. ๒๔๙๓ เป็นเวลาที่มหาสงครามได้ยุติลงแล้ว รัฐบาลพอจะหาทองแดงมาทำเหรียญกระษาปณ์ได้ แต่เนื่องจากเนื้อทองแดงมีราคาสูง เหรียญกระษาปณ์ชนิดราคา ๕ สตางค์ และ ๑๐ สตางค์ ยังคงต้องทำด้วยดีบุกต่อไปอีก กระทรวงการคลังได้ออกกฎกระทรวงฉบับที่ ๖ (พ.ศ. ๒๔๙๔) ออกตามความในพระราชบัญญัติระบบเงินตราชั่วคราว พ.ศ. ๒๔๘๙ ให้ทำเหรียญกระษาปณ์ทองแดงและเหรียญกระษาปณ์ดีบุกชนิดราคาตามอัตราน้ำหนัก อัตราเนื้อโลหะ และอัตราเผื่อเหลือเผื่อขาดดังต่อไปนี้ คือ

ก. เหรียญกระษาปณ์ทองแดงชนิดราคา ๕๐ สตางค์ น้ำหนัก ๔.๕ กรัม เนื้อทองแดง ๙๑ % เนื้ออลูมิเนียม ๙ % อัตราเผื่อเหลือเผื่อขาด ๑ เหรียญต่อ ๑๕ เซนติกรัม

ข. เหรียญกระษาปณ์ทองแดงชนิดราคา ๒๕ สตางค์ น้ำหนัก ๒.๕ กรัม เนื้อทองแดง ๙๑ % เนื้ออลูมิเนียม ๙ % อัตราเนื้อเหลือเนื้อขาด ๑ เหรียญต่อ ๑๐ เซนติกรัม

ค. เหรียญกระษาปณ์ตีบุกชนิดราคา ๑๐ สตางค์ น้ำหนัก ๑.๗๕ กรัม เนื้อตีบุก ๙๑ % เนื้อทองแดง ๙ % อัตราเนื้อเหลือเนื้อขาด ๑ เหรียญต่อ ๑๕ เซนติกรัม

ง. เหรียญกระษาปณ์ตีบุกชนิดราคา ๕ สตางค์ น้ำหนัก ๑.๒๕ กรัม เนื้อตีบุก ๙๑ % เนื้อทองแดง ๙ % อัตราเนื้อเหลือเนื้อขาด ๑ เหรียญต่อ ๑๐ เซนติกรัม

กระทรวงการคลังได้ออกประกาศ ลงวันที่ ๑๑ กันยายน ๒๔๙๔ แจ้งให้ทราบทั่วกันว่า กระทรวงการคลังได้จัดทำเหรียญกระษาปณ์ทองแดง และเหรียญกระษาปณ์ตีบุกชนิดราคาต่าง ๆ รวม ๔ ชนิดขึ้นใหม่ตามกฎกระทรวงการคลัง (ฉบับที่ ๖) ลงวันที่ ๒๓ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๙๔ ออกตามความในพระราชบัญญัติเงินตราชั่วคราว พุทธศักราช ๒๔๘๙ ซึ่งจะได้เริ่มออกใช้ตั้งแต่วันที่ประกาศนั้น เหรียญดังกล่าวเป็นรูปกลม มีน้ำหนัก ขนาด ลวดลาย และอักษรจารึกดังนี้

ก. เหรียญกระษาปณ์ทองแดงชนิดราคา ๕๐ สตางค์ หนักอันละ ๔.๕ กรัม ศูนย์กลางกว้าง ๒๓ มิลลิเมตร ตรงกลางไม่มีรู (ตัน) ด้านหน้าลายกลางเป็นพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ภายในวงขอบซีกซ้ายมีอักษรว่า “ภูมิพลอดุลยเดช” ซีกขวามีอักษรว่า “รัชกาลที่ ๙” และมีกตบใหญ่เล็กสลับกันเป็นลวดลายโดยรอบวงขอบ

ภายใน ด้านหลัง ลายกลางเป็นรูป “ตราอาร์ม” ภายในวงขอบเบื้องบนมีอักษรว่า “รัฐบาลไทย” ซีกซ้ายมีเลขไทยว่า “๕๐” ซีกขวามีอักษรย่อว่า “สท.” เบื้องล่างมีอักษรและเลขไทยว่า “พ.ศ. ๒๔๕๓” มีกลีบใหญ่เล็กสลับกันเป็นลวดลายโดยรอบวงขอบภายใน และมีเฟืองจักรรอบวงขอบภายนอก

ข. เหรียญกระษาปณ์ทองแดงชนิดราคา ๒๕ สตางค์ หนักอันละ ๒.๕ กรัม ศูนย์กลางกว้าง ๒๐.๕ มิลลิเมตร ตรงกลางไม่มีรู (ตัน) ด้านหน้ามีลวดลาย และ อักษร เหมือนกับ เหรียญ กระษาปณ์ ทองแดง ชนิดราคา ๕๐ สตางค์ด้านหน้า ด้านหลังมีลวดลายและอักษรเช่นเดียวกับกัน เหรียญกระษาปณ์ทองแดงชนิดราคา ๕๐ สตางค์ด้านหลัง เว้นแต่ภายในวงขอบซีกซ้ายมีเลขไทยว่า “๒๕” ทางซีกขวามีอักษรย่อ “สท.” และมีเฟืองจักรรอบวงขอบภายนอก

ค. เหรียญกระษาปณ์ตีบุกชนิดราคา ๑๐ สตางค์ น้ำหนักอันละ ๑.๗๕ กรัม ศูนย์กลางกว้าง ๑๗.๕ มิลลิเมตร ตรงกลางไม่มีรู (ตัน) ด้านหน้ามี ลวดลาย และอักษร เหมือนกับ เหรียญ กระษาปณ์ ทองแดงชนิดราคา ๕๐ สตางค์ ด้านหน้า ด้านหลังมีลวดลายและอักษรเช่นเดียวกับ เหรียญกระษาปณ์ทองแดงชนิดราคา ๕๐ สตางค์ด้านหลัง เว้นแต่ภายในวงขอบซีกซ้ายมีเลขไทยว่า “๑๐” ซีกขวามีอักษรย่อว่า “สท.” และรอบวงขอบภายนอกไม่มีเฟืองจักร

ง. เหรียญกระษาปณ์ตีบุกชนิดราคา ๕ สตางค์ หนักอันละ ๑.๒๕ กรัม ศูนย์กลางกว้าง ๑๕ มิลลิเมตร ตรงกลางไม่มีรู (ตัน) ด้านหน้ามี

ลวกลายและอักษรเหมือนกันเหรียญกระษาปณ์ทองแดงชนิดราคา ๕๐ สตางค์
ก้านหน้า ก้านหลังมีลวกลายและอักษรเหมือนกับเหรียญกระษาปณ์ทอง
แดงชนิดราคา ๕๐ สตางค์ก้านหลัง เว้นแต่ภายในวงขอบซีกซ้ายมีเลขไทย
ว่า “๕” ซีกขวามีอักษรย่อว่า “สท.” และรอบวงขอบภายนอกไม่มีเพ็ช
จักร

เหรียญกระษาปณ์ทองแดงชนิดราคาสิบสตางค์ น้ำหนัก ๑.๗๕
กรัม และเหรียญกระษาปณ์ทองแดงชนิดราคาห้าสตางค์ น้ำหนัก
๑.๒๕ กรัม

เนื่องจากเหรียญคืบไม่เป็นที่นิยมของประชาชน และแร่โลหะ
คืบก็มีราคาสูงชัน กระทรวงการคลังจึงได้ออกกฎกระทรวงการคลัง
(ฉบับที่ ๘) ลงวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๔๙๖ ออกตามความในพระราช
บัญญัติระบบเงินตราชั่วคราว พุทธศักราช ๒๔๘๙ ให้ทำเหรียญกระ
ษาปณ์ทองแดงชนิดราคาตามอัตราน้ำหนัก อัตราเนื้อโลหะ และอัตราเนื้อ
เหล็กเนื้อชาก ดังต่อไปนี้

ก. เหรียญกระษาปณ์ทองแดง ๑๐ สตางค์ น้ำหนัก ๑.๗๕ กรัม
เนื้อโลหะทองแดง ๙๑% อลูมิเนียม ๙% อัตราเนื้อเหล็กเนื้อชาก ๑ เหรียญ
ต่อ ๑๕ เซนติกรัม

ข. เหรียญกระษาปณ์ทองแดง ๕ สตางค์ น้ำหนัก ๑.๒๕ กรัม
เนื้อโลหะทองแดง ๙๑% อลูมิเนียม ๙% อัตราเนื้อเหล็กเนื้อชาก
๑ เหรียญต่อ ๑๐ เซนติกรัม

ได้มีประกาศลงวันที่ ๑๗ มิถุนายน ๒๔๙๗ แจ้งว่าได้จัดทำเหรียญ
กระษาปณ์ทองแดงชนิดราคาสิบสตางค์ หนักอันละ ๑.๗๕ กรัม ศูนย์
กลางกว้าง ๑๗.๕ มิลลิเมตร ตรงกลางไม่มีรู (ตัน) ด้านหน้าลายกลาง
เป็นพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ภายในวงขอบ
ซีกซ้ายมีอักษรว่า “ภูมิพลอดุลยเดช” ซีกขวามีอักษรว่า “รัชกาลที่ ๙”
และมีก๊อบใหญ่เล็กสลักกันเป็นลวดลายโดยรอบวงขอบภายใน สำหรับด้าน
หลังลายกลางเป็นรูป “ตราอาร์ม” ภายในวงขอบเบื้องบนมีอักษรไทยว่า
“รัฐบาลไทย” ซีกซ้ายมีเลขไทยว่า “๑๐” ซีกขวามีอักษรย่อว่า “สค.”
เบื้องล่างมีอักษรและเลขไทยว่า “พ.ศ. ๒๔๙๓” มีก๊อบใหญ่เล็กสลักกัน
เป็นลวดโดยรอบวงขอบภายในและรอบวงขอบนอกไม่มีเฟืองจักร

เหรียญกระษาปณ์ดังกล่าวจะเริ่มออกใช้ตั้งแต่วันที่ประกาศเป็นต้นไป
ส่วนเหรียญกระษาปณ์ทองแดงชนิดราคาห้าสตางค์ หนักอันละ ๑.๒๕ กรัม
นั้น มีประกาศกระทรวงการคลังให้เริ่มออกใช้ตั้งแต่วันที่ ๘ ธันวาคม
๒๔๙๗ เหรียญดังกล่าวมีรูปกลม ศูนย์กลางกว้าง ๑๕ มิลลิเมตร ตรง
กลางไม่มีรู (ตัน) ด้านหน้าลายกลางเป็นพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ภายในวงขอบซีกซ้ายมีอักษรว่า “ภูมิพลอดุลยเดช”
ซีกขวามีอักษรว่า “รัชกาลที่ ๙” และมีก๊อบใหญ่เล็กสลักกันเป็นลวดลาย
โดยรอบวงขอบภายใน สำหรับด้านหลังนั้น ลายกลางเป็นรูป “ตราอาร์ม”
ภายในวงขอบเบื้องบนมีอักษรว่า “รัฐบาลไทย” ซีกซ้ายมีเลขไทยว่า
“๕” ซีกขวามีอักษรย่อว่า “สค.” เบื้องล่างมีอักษรและเลขไทยว่า
“พ.ศ. ๒๔๙๓” มีก๊อบใหญ่เล็กสลักกันเป็นลวดลายโดยรอบวงขอบภายใน
และรอบวงขอบนอกไม่มีเฟืองจักร

เหรียญทองแดงมีจารึก พ.ศ. ๒๕๐๐

เมื่อวันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๕๐๐ กระทรวงการคลังได้ออกประกาศว่าได้จัดทำเหรียญทองแดงห้าสตางค์ สิบสตางค์ ยี่สิบห้าสตางค์ และห้าสิบบสตางค์ ชนิดใหม่ มีลักษณะรูปร่างและขนาดตามชนิดราคาทีประกาศใช้มาแล้ว เว้นแต่คำว่า “พ.ศ. ๒๔๙๓” นั้นเป็น “พ.ศ. ๒๕๐๐”

เหรียญกระษาปณ์ทองแดงชนิดราคาสิบสตางค์ น้ำหนัก ๑.๗๕ กรัม และเหรียญทองแดงชนิดราคาห้าสตางค์ น้ำหนัก ๑.๒๕ กรัม ซึ่งมีส่วนผสมทองแดงมากกว่าเดิม

เนื่องจากโลหะคืบที่ใช้ในการจัดทำเหรียญกระษาปณ์ชนิดราคา ๕ สตางค์และ ๑๐ สตางค์ในปี พ.ศ. ๒๕๐๐ มีราคาสูงมาก เมื่อผลิตออกเป็นเหรียญกระษาปณ์แล้ว ค่าโลหะและค่าแรงงานมีราคาสูงกว่าราคาของเหรียญ กระทรวงการคลังจึงเห็นสมควรตัดเปลี่ยนส่วนผสมของเหรียญกระษาปณ์ชนิดราคา ๑๐ สตางค์และ ๕ สตางค์เสียใหม่ เพื่อให้เหมาะสมกับค่าของเงินและวัตถุดิบที่ซื้อขายกันในตลาดขณะนั้น โดยออกกฎกระทรวงการคลังฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๕๐๐) ลงวันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๐๐ ออกตามความในพระราชบัญญัติระบบเงินตราชั่วคราว พุทธศักราช ๒๔๘๙ ให้อำนาจจัดทำเหรียญกระษาปณ์ทองแดงได้ดังต่อไปนี้

ก. เหรียญกระษาปณ์ทองแดงชนิดราคา ๑๐ สตางค์ อัตราน้ำหนัก ๑.๗๕ กรัม อัตราน้ำหนักโลหะทองแดง ๙๕ % คืบ ๔ % สังกะสี ๑ % อัตราน้ำหนักเนื้อโลหะอื่น ๑ เหรียญต่อ ๑๕ เซ็นติกรัม

ข. เหริยญุกระษาปณ์ทองแดงชนิดราคา ๕ สตางค์ อัตราน้ำหนัก ๑.๒๕ กรัม อัตราน้ำหนักโลหะทองแดง ๘๕ % ที่บุก ๔ % สังกะสี ๑ % อัตราน้ำหนักเพื่อเหลือเผื่อขาด ๑ เหริยญุต่อก่อน ๑๐ เซ็นติกรัม

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังได้ออกประกาศ ลงวันที่ ๑๓ กันยายน ๒๕๐๐ จะเริ่มใช้เหริยญุกระษาปณ์ทองแดงชนิดราคา ๑๐ และ ๕ สตางค์ ซึ่งมีลักษณะลวดลายและอักษรจารึกดังต่อไปนี้

ก. เหริยญุกระษาปณ์ทองแดงชนิดราคา ๑๐ สตางค์ หนักอันละ ๑.๗๕ กรัม มีลักษณะลวดลายขนาดและอื่น ๆ เช่นเดียวกับเหริยญุกระษาปณ์ทองแดงราคา ๑๐ สตางค์ ที่ได้ประกาศใช้แล้ว

ข. เหริยญุกระษาปณ์ทองแดงชนิดราคา ๕ สตางค์ หนักอันละ ๑.๒๕ กรัม มีลักษณะลวดลายขนาดและอื่น ๆ เช่นเดียวกับเหริยญุกระษาปณ์ทองแดงราคา ๕ สตางค์ที่ได้ประกาศใช้ไปแล้ว

เหริยญุกระษาปณ์เงินชนิดราคาหนึ่งบาท

โดยเหตุที่ธนบัตรชนิดราคา ๑ บาท ซึ่งเป็นธนบัตรราคาต่ำเป็นธนบัตรที่ใช้หมุนเวียนเปลี่ยนมือมากกว่าธนบัตรชนิดราคาอื่น จึงทำให้มีสภาพชำรุดทรุดโทรมรวดเร็วมาก เพราะเนื้อกระดาษเมื่อได้สัมผัสกับน้ำหรือความชื้นของมือบุคคลทั่วไปแล้ว ก็ไม่มีความทนทานเท่าใดนัก และธนบัตรนั้นต้องจ้างบริษัทในต่างประเทศเป็นผู้จัดทำ รัฐบาลจึงเห็นสมควรจัดสร้างเหริยญุกระษาปณ์เงินชนิดราคาหนึ่งบาทขึ้นใช้แทน เพราะเหริยญุกระษาปณ์เงินมีสภาพทนทานต่อการใช้หมุนเวียน ถึงแม้จะได้สัมผัสกับน้ำหรือความชื้นใด ๆ ก็ไม่ชำรุดง่ายเช่นธนบัตร และการจัดทำก็จะได้ง่ายกว่า

โรงงานษาปณ์ของรัฐบาล ใช้กรรมกรคนไทยล้วนเป็นผู้จัดทำ ซึ่งจะ
เป็นการประหยัด และทำให้การเงินหมุนเวียนอยู่ในประเทศ

รัฐมนตรีว่าการ กระทรวง การ คลัง ได้ ออก กฎ กระทรวงการคลัง
ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๐๑) ออกตามความในพระราชบัญญัติระบบ
เงินตราชั่วคราวให้อำนาจจัดทำเหรียญษาปณ์เงินชนิดราคาหนึ่งบาท น้ำ
หนัก ๗.๕๐ กรัม เนื้อโลหะทองแดง ๖๔% นิกเกิล ๒๓% สังกะสี ๑๐%
เงิน ๓% อัตราเนื้อเหลือเผื่อขาดสำหรับน้ำหนัก ๑ เหรียญคือ ๑๐
เซ็นต์กรัม ๑,๐๐๐ เหรียญคือ ๑๐๐ กรัม ส่วนอัตราเนื้อเหลือเผื่อขาด
สำหรับเนื้อโลหะน้อยอมให้ ๑๐ ส่วนใน ๑,๐๐๐

ได้มีประกาศลงวันที่ ๒๘ มกราคม ๒๕๐๑ แจ้งว่ากระทรวง
การคลังได้จัดทำเหรียญษาปณ์เงินชนิดราคาหนึ่งบาทชนิดใหม่ ตามกฎ
กระทรวงการคลัง (ฉบับที่ ๑๑) ลงวันที่ ๒๘ มกราคม ๒๕๐๑ ออก
ตามความในพระราชบัญญัติระบบเงินตราชั่วคราว พุทธศักราช ๒๕๔๙
และจะได้เริ่มใช้ตั้งแต่วันที่ ประกาศเป็นต้นไป เหรียญษาปณ์เงินทั้ง
กล่าวหนักอันละ ๗.๕ กรัม มีลักษณะเป็นรูปกลม ขนาดวัดผ่าศูนย์กลาง
๒๗ มิลลิเมตร ตรงกลางไม่มีรู (คัน) มีลวดลายและอักษรจารึก
คือ ด้านหน้า ลายกลางเป็นพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
รัชกาลที่ ๙ ภายในวงขอบซีกซ้ายมีอักษรว่า “ ภูมิพลอดุลยเดช ” ซีกขวา
มีอักษรว่า “ รัชกาลที่ ๙ ” และมีกลีบบัวใหญ่เล็กสลักกันเป็นลวดลาย
โดยรอบวงขอบภายใน ส่วนด้านหลังนั้นลายกลางเป็นรูป “ ตราอาร์ม ”
ภายในวงเบื้องบนมีอักษรว่า “ รัฐบาลไทย ” ซีกซ้ายมีอักษรว่า “ หนึ่ง ”

ชี้ความมีอักษรว่า “บาท” เบื้องล่างมีอักษรและเลขไทยว่า “พ.ศ. ๒๕๐๐” และมีกลีบบัวใหญ่เล็กสลับกันเป็นลวดลายโดยรอบวงขอบภายใน และรอบวงขอบภายนอกมีเฟืองจักร

มีชื่อที่น่าสังเกตว่า กฎกระทรวงและประกาศให้ชื่อเหรียญกษาปณ์นี้ว่าเหรียญกษาปณ์เงิน ทั้ง ๆ ที่มีส่วนผสมเนื้อโลหะเงินเพียงร้อยละ ๓ และอีกประการหนึ่งเหรียญดังกล่าว ก็มีได้ใช้หมุนเวียนแทนธนบัตรดังที่ได้มุ่งหมายไว้แต่เดิม ทั้งแต่ออกมาแล้วก็ค่อย ๆ หายไปอยู่ในมือประชาชนจนหมดสิ้น

เหรียญกษาปณ์ทองขาวชนิดราคาหนึ่งบาท

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๓ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีนาถได้เสด็จพระราชดำเนินเยือนสหรัฐอเมริกา อังกฤษและประเทศในภาคพื้นยุโรป ซึ่งทั้งสองพระองค์ได้ทรงประกอบพระราชกรณียกิจอันใหญ่ยิ่ง และได้ทรงนำเกียรติยศชื่อเสียงมาสู่ประเทศไทย เพื่อเป็นที่ระลึกและแสดงความกตัญญูกตเวทิตาคุณแก่พระองค์ท่าน และเพื่อเฉลิมฉลองในโอกาสที่กษาปณ์ กรมธนารักษ์ได้ตั้งมาครบร้อยปี กระทรวงการคลังจึงได้ผลิตเหรียญกษาปณ์ทองขาวชนิดราคา ๑ บาทขึ้น

ในขณะนั้นได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. ๒๕๐๑ แล้ว และมาตรา ๑๐ แห่งพระราชบัญญัติดังกล่าวให้อำนาจกระทรวงการคลังจัดทำและนำออกใช้ซึ่งเหรียญกษาปณ์ซึ่งชนิดราคา โลหะ อัตรานเนื้อโลหะ หน้าหนักขนาด ลวดลาย และลักษณะอื่น ๆ (ถ้ามี) ของ

เหรียญกษาปณ์รวมทั้งอัตราเนื้อเหลืองเนื้อขาวให้กำหนดโดยกฎกระทรวง และตามมาตรา ๕ แห่งพระราชบัญญัติดังกล่าวให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังมีอำนาจออกกฎกระทรวงเพื่อปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังได้ออกกฎกระทรวงการคลังฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๐๔) ออกตามความในพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. ๒๕๐๑ ให้กำหนดราคา โลหะ อัตราเนื้อโลหะ น้ำหนัก ขนาด อัตราเนื้อเหลืองเนื้อขาว ลวดลาย และลักษณะอื่น ๆ ของเหรียญกษาปณ์ทองขาวไว้คือ เหรียญกษาปณ์ทองขาวเป็นเหรียญกษาปณ์ชนิดราคาหนึ่งบาท น้ำหนัก ๔ กรัม ทองแดง ๗๕% นิกเกิล ๒๕% ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๒๗ มิลลิเมตร อัตราเนื้อเหลืองเนื้อขาวสำหรับน้ำหนัก ๑๐ เซนติกรัมต่อ ๑ เหรียญ ๑๐๐ กรัมต่อ ๑,๐๐๐ เหรียญ ส่วนอัตราเนื้อเหลืองเนื้อขาวสำหรับเนื้อโลหะ ๑๐% ลวดลายค้ำหนามี่พระบรมรูปครึ่งพระองค์ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ภายในวงขอบเบื้องบนมีรูปตราจักรีประกอบด้วยลายกระหนกชักริชัยและชักริชวามีลายประจำยาม เบื้องล่างมีอักษร "เสด็จนิวัตพระนคร" ส่วนลวดลายค้ำหนามี่รูปตราแผ่นดิน ภายในวงขอบเบื้องบนมีอักษรและเลขพุทธศักราชรัฐบาลไทย พ.ศ. ๒๕๐๔ ชักริชัยมีเลขไทย "๑" ชักริชวามีเลขอารบิก "1" เบื้องล่างมีอักษร "บาท" และมีกลีบบัวใหญ่เล็กสลับกันเป็นลวดลายโดยรอบชักริชวงขอบ สำหรับลักษณะอื่น ๆ นั้นกำหนดว่าเป็นเหรียญกษาปณ์รูปกลมแบบ ตรงกลางไม่มีรู วงขอบนอกมีเฟืองจักร

กระทรวงการคลังได้ออกประกาศลงวันที่ ๑๑ มกราคม ๒๕๐๔
แจ้งให้ทราบทั่วกันว่ากระทรวงการคลัง ได้จัดทำเหรียญกษาปณ์ทองขาว
ราคาหนึ่งบาท โดยมีโลหะ อัคราเนื้อโลหะ อัคราน้ำหนัก ขนาด อัครา
เนื้อเหลือเนื้อขาด ลวดลาย และลักษณะอื่นๆ ตามที่ปรากฏในกฎกระทรวง
ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๐๔) ลงวันที่ ๑๑ มกราคม ๒๕๐๔ ออกตาม
ความในพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. ๒๕๐๑

เหรียญกษาปณ์ทองขาว ดังกล่าวมี ลักษณะ พิเศษแตกต่าง ไปจาก
เหรียญต่างๆ ที่ได้เคยออกมา กล่าวคือ มีลักษณะเป็นเงินตราใช้หมุนเวียน
ได้ตามกฎหมายและมีลักษณะเป็นเหรียญที่ระลึกด้วย กับทั้งจำนวนที่ออก
จำหน่ายก็ทราบได้แน่นอน นอกจากนี้ยังเป็นที่ยอมรับของประชาชนด้วย
ใครได้มาก็เก็บรักษาไว้ไม่ใช่หมุนเวียนต่อไปอีก

เหรียญกษาปณ์ทองขาวหนึ่งบาท พ.ศ. ๒๕๐๕

เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๐๕ กระทรวงการคลังได้ออกเหรียญ
ทองขาวหนึ่งบาท เพื่อให้มีเหรียญกษาปณ์ที่มีคุณภาพคงทนถาวรยาก
แก่การปลอมแปลงและเพื่ออำนวยความสะดวกในการใช้ด้วย ตามกฎ
กระทรวงฉบับที่ ๓ (พ.ศ. ๒๕๐๕) ออกตามความในพระราชบัญญัติ
เงินตรา พ.ศ. ๒๕๐๑ เหรียญดังกล่าวหนัก ๗.๕๐ กรัม มีส่วนผสม
ทองแดง ๗๕% นิกเกิล ๒๕% ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๒๗ มิลลิเมตร
หนา ๑.๕๑ มิลลิเมตร ลวดลายด้านหน้ามีพระบรมรูปท่านข้างครึ่ง
พระองค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่๙ ภายในวงขอบเบื้องบน

มีอักษร “ ภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ ” และมีลambangใหญ่เล็กสลับกัน เป็นลวดลายโดยรอบซีกวงขอบ ลวดลายด้านหลังมีรูปตราแผ่นดิน ภายใน วงขอบเบื้องบนมีอักษรและเลขพุทธศักราช “ รัฐบาลไทย พ.ศ. ๒๕๐๕ ” เบื้องล่างมีอักษร “ หนึ่งบาท ” และมีลambangใหญ่เล็กสลับกันเป็นลวดลาย โดยรอบซีกวงขอบ สำหรับลambangอื่น ๆ นั้นก็มีกำหนดว่า เป็นเหรียญ กระษาปณ์รูปกลมแบนตรงกลางไม่มีรู วงขอบนอกมีเพียงจักร

ในรัชกาลที่ ๙ นี้ เราจะได้พบตราแผ่นดิน (ตราอาร์ม) ในเหรียญ ต่าง ๆ หลายชนิด ความหมายของสัญลักษณ์ต่าง ๆ ของตราแผ่นดินได้ เคยอธิบายไว้แล้ว ซึ่งในปัจจุบันเหตุการณ์เกี่ยวกับสัญลักษณ์เหล่านี้ ก็ได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว ขอฝากขบปัญหาเรื่องการใช้ตราแผ่นดินให้ช่วย กันพิจารณากันด้วย

เหรียญกระษาปณ์ที่ระลึกในวันเฉลิมพระชนมพรรษาปี พ.ศ. ๒๕๐๖

เมื่อวันที่ ๒๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๖ รัฐมนตรีว่าการกระทรวง การคลังได้ออกกฎกระทรวงฉบับที่ ๔ (พ.ศ. ๒๕๐๖) ออกตามความใน พระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. ๒๕๐๑ ให้จัดทำและนำออกใช้ซึ่งเหรียญ กระษาปณ์เงินชนิดราคา ๒๐ บาท และเหรียญกระษาปณ์ทองขาวชนิดราคา ๑ บาท เหตุผลในการประกาศใช้กฎกระทรวงฉบับดังกล่าวก็คือ เพื่อเป็น สิ่งรำลึกในวาระที่ดีที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ทรงมีพระชน มายุครบ ๓ รอบในวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๖ และเป็นภาระสนอง พระมหากรุณาธิคุณที่พระองค์ท่าน ได้ปกครองไพร่ฟ้าประชาราษฎร์ให้ได้ รับแต่ความร่มเย็นเป็นสุขโดยทั่วกันตลอดมา

พระองค์รัชกาลที่ ๔ มีรูปพระแสงจักร ทรงกลางมีอุณาโลมประคิษฐาน
อยู่เหนือพระที่นั่งอัฐทิศบัณฑุกะบวรเศวตฉัตร ซึ่งมีเปลวรัศมีแผ่ออกไป
โดยรอบอยู่ตรงกลางตัวเหรียญ ภายในวงขอบเบื้องบนมีอักษร “รัฐบาล
ไทย” ด้านซ้ายมีอักษร “หนึ่ง” และเลขไทย “๑” ด้านขวามีอักษร
“บาท” และเลขอารบิก “1”

รูปสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในเหรียญเกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชา
ภิเศก พ.ศ. ๒๔๕๓ แทบทั้งสิ้น กล่าวคือพระที่นั่งอัฐทิศเป็นพระที่นั่ง
ประทับเพื่อทรงรับน้ำอภิเศก คือน้ำที่ได้ปลีกรรมตกไปประกอบการพิธี
แล้วนำมาถวาย เพื่ออัญเชิญให้ทรงแผ่พระราชอาณาปกครองปวงประ
ชาชนในทิศทั้ง ๘ ซึ่งสมาชิกรัฐสภาประจำทิศทั้ง ๘ ได้นำทูลเกล้าถวาย
และเพื่อทรงรับนพคุณมหาเศวตฉัตร ซึ่งพระมหाराชครูวามเทพมุนีได้
นำอมเกล้าฯ ถวาย พระที่นั่งนี้เรียกชื่อเต็มว่า “พระที่นั่งอัฐมพรรชาอาสน์”
ตั้งอยู่ด้านตะวันออกริมผนังด้านใต้พระมหาทวารที่ตั้งจากหอพระสุลาลัยพิ
มาน เคียงพระแท่นมณฑลบัณฑุกะบวรเศวตฉัตร ๘ ชั้น ณ ท่ามกลางพระ
ที่นั่งตั้งอัฐทิศ ๖ เหลี่ยม ทำด้วยไม้ไผ่สีสุก ผนังสีขาว ปูผ้าขาวประจำแปด
ทิศพระที่นั่งและข้างทิศบูรพาอีก ๑ ตั้งรวม ๗ ตั้ง บนตั้งอัฐทิศตั้งเทวรูปนพ
เคราะห์ประจำทิศในบุษบกกลางทองพื้นสีตามนพเคราะห์ที่กลางตั้ง ด้านหน้า
ตั้งเทวรูปอิทธิไทธิบาท ด้วยศิลาจารึกอักษรกลมตามคต พุ่มดอกไม้ตามสี
นพเคราะห์ กลศและสังข์ของพราหมณ์ล้อมรอบเทวรูปนพเคราะห์ มีโต๊ะ

๑. ตามหลักเดิมของไทยเรานั้นพระมหากษัตริย์ที่ยังมิได้ทรงรับราชาภิเศกทรงเป็นแต่เพียง
ผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน เครื่องยศบางอย่างก็ต้องลดลง เช่นพระเศวตฉัตรมีเพียง ๘
ไม่ใช่ ๙ ชั้น

ทองสี่เหลี่ยมเล็กตั้งเครื่องนมัสการด้วยแก้วเชิงพุ่มดอกไม้สดคามสี่เทวดา-
นพเคราะห์ มีเทียนเงินเทียนทองคำ ๑ อยู่หลังตั้งอัฐทิศทั้ง ๘ ตั้ง บน
พระแท่นลาข้างหน้าพระที่นั่งอัฐทิศตั้งเครื่องบูชาเทียนเงินเทียนทองอย่าง
ละ ๒ คู่ พระแท่นศิลา ๑ คู่ และตั้งชั้นพระสาครเงินบรรจุน้ำพระพุทธรูป
สำหรับโหรงบกเทียนบูชานพเคราะห์

เบญจราชกกุธภัณฑ์ เป็นเครื่องหมายความเป็นพระราชาธิบดี
๕ อย่าง คือ ๑ พระมหาพิชัยมงกุฏ ๒ พระแสงขรรค์ชัยศรี ๓ ธา
วพระกร ๔ วาลวิชนี (พัดกับแส้จามรี) ๕ ฉลองพระบาท ในพระราช
พิธีบรมราชาภิเษก พ.ศ. ๒๔๕๓ เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จ
พระราชดำเนินจากพระที่นั่งอัฐทิศมาประทับเหนือพระมหากัน้ำภัทรบิฐ
แล้ว พระมหाराชครูวามเทพมุนีได้นำเบญจราชกกุธภัณฑ์ทูลเกล้าฯ ถวาย
พระมหาพิชัยมงกุฏทรงรับแล้วทรงสวม พระแสงขรรค์ชัยศรีทรงรับแล้ว
ทรงวางไว้บนโต๊ะข้างพระที่นั่งภัทรบิฐเบื้องซ้าย ธาพระกรชัยพฤกษ์ทรง
รับแล้วทรงวางไว้บนโต๊ะข้างพระที่นั่งภัทรบิฐเบื้องขวา พระแส้จามรีทรง
รับแล้วทรงวางไว้บนโต๊ะข้างพระที่นั่งภัทรบิฐเบื้องซ้าย พัดวาลวิชนีทรง
วางไว้บนโต๊ะข้างพระที่นั่งภัทรบิฐเบื้องขวา ส่วนฉลองพระบาทนั้นพระ
มหाराชครูวามเทพมุนีสอดทรงถวาย

พระแสงจักรเป็นอาวุธพระผู้เป็นเจ้า เป็นพระแสงองค์หนึ่งในพระ
แสงศัตราวุธ ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พ.ศ. ๒๔๕๓ พระมหाराชครู

-
๑. ธาพระกรของเดิมทำด้วยไม้ชัยพฤกษ์ ต่อมาในรัชกาลที่ ๔ ได้เปลี่ยนเป็นธาพระกร
หัวเทวรูปเรียกว่าธาพระกรเทวรูป มาในรัชกาลที่ ๖ ได้กลับไปใช้ธาพระกรชัยพฤกษ์
ดังเก่า ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พ.ศ. ๒๔๕๓ ได้ใช้ธาพระกรชัยพฤกษ์เป็น
ราชกกุธภัณฑ์ส่วนธาพระกรเทวรูปใช้เป็นราชูปโภค.

วามเทพมุนีเป็นผู้ทูลเกล้าฯ ถวายต่อจากเครื่องขัตติยราชูปโภค พระแสงจักรนั้หมายถึงพระราชวงศ์จักรี ส่วนรูปสัญลักษณ์อื่น ๆ เช่นจักรกัณฑ์ หมายถึงพระราชวงศ์จักรี อุณาโลม คือพระโลมาระหว่างพระขนงของพระพุทธเจ้ามีความหมายว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นพุทธมามกและพุทธศาสนูปถัมภก

เหรียญกระษาปณ์ทั้งสองชนิดังได้กล่าวมาแล้วเป็นการกำหนั้ขึ้นสู่ความสมบูรณ์ของเหรียญกระษาปณ์วัลลภอีกกำหนั้ คือมีคำอธิบายโดยชัดแจ้งว่าเหรียญเหล่านั้นได้ออกเพื่อเป็นที่ระลึกในเหตุการณ์สำคัญอันใด แต่ก็เป็นที่น่าเสียดายที่เหรียญกระษาปณ์ดังกล่าวไม่มีจารึกว่าได้ออกจำหน่ายในปี พ.ศ. ใด.

เงินพูนัน และเงินทวารวดี

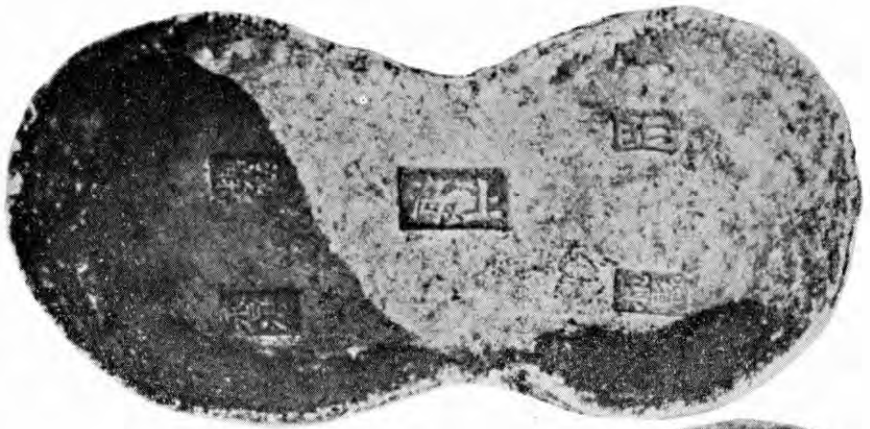
เงินศรีวิชัย

เงินแท่งจีนสี่เหลี่ยม

เงินอันม้า

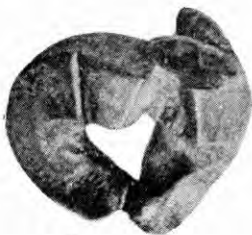
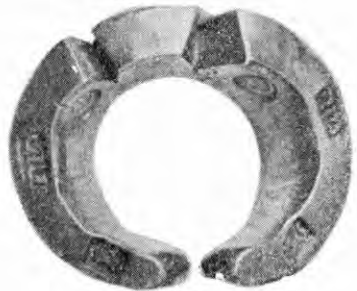
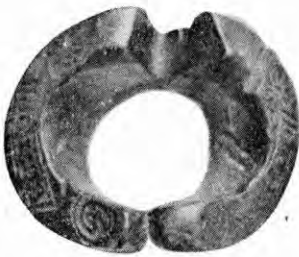
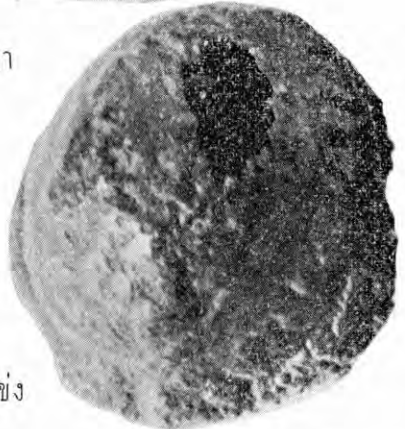

เงินเรือสำเภา

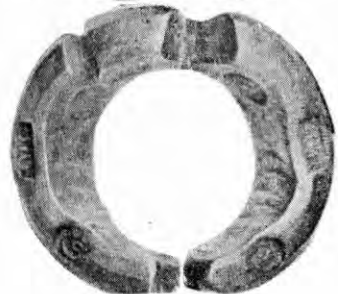

เงินกำไลมือ

เงินท่อนกหอยโข่ง

เงินเจียง

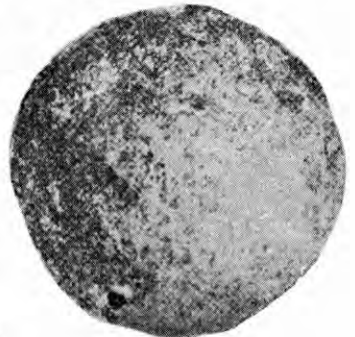
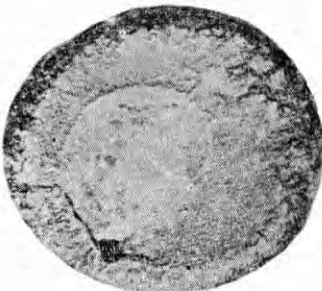
เงินใบไม้

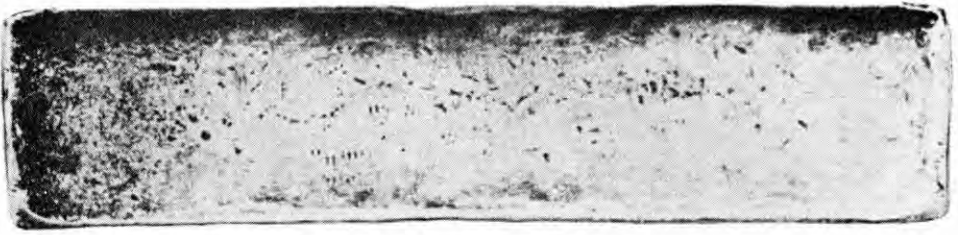
เงินทอย

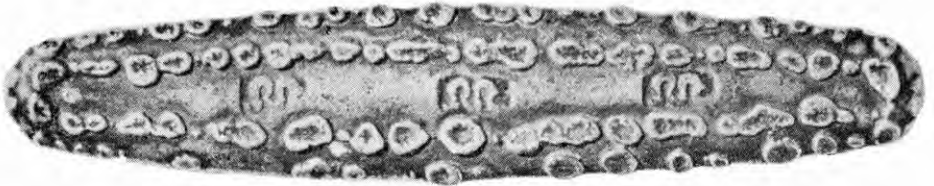
เงินดอกไม้

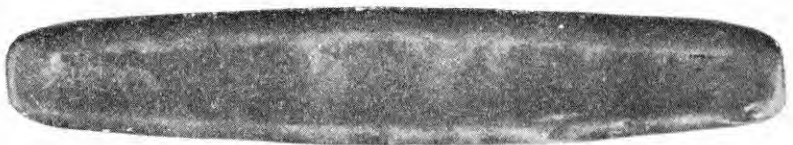
เงินท้อกเมืองน่าน

เงินฮาง

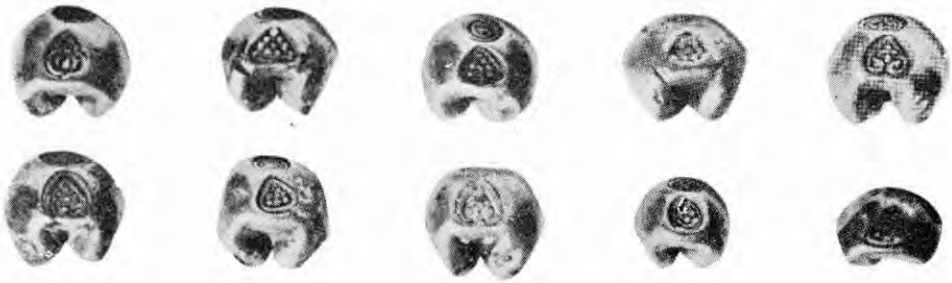
เงินฮ้อย

เงินลาด

เงินลูกช้างสุโขทัย

เงินสมัยกรุงศรีอยุธยา

รูปพุ่มข้าวบิณฑ์กับธรรมจักรของลาลูแบร์

๕
ไทรย

|ระกบ

เงินพดด้วงรัชกาลที่ ๑ (ตราตรีศูลและตราบัวผัน)

เงินพดด้วงรัชกาลที่ ๒ (ตราครุฑ)

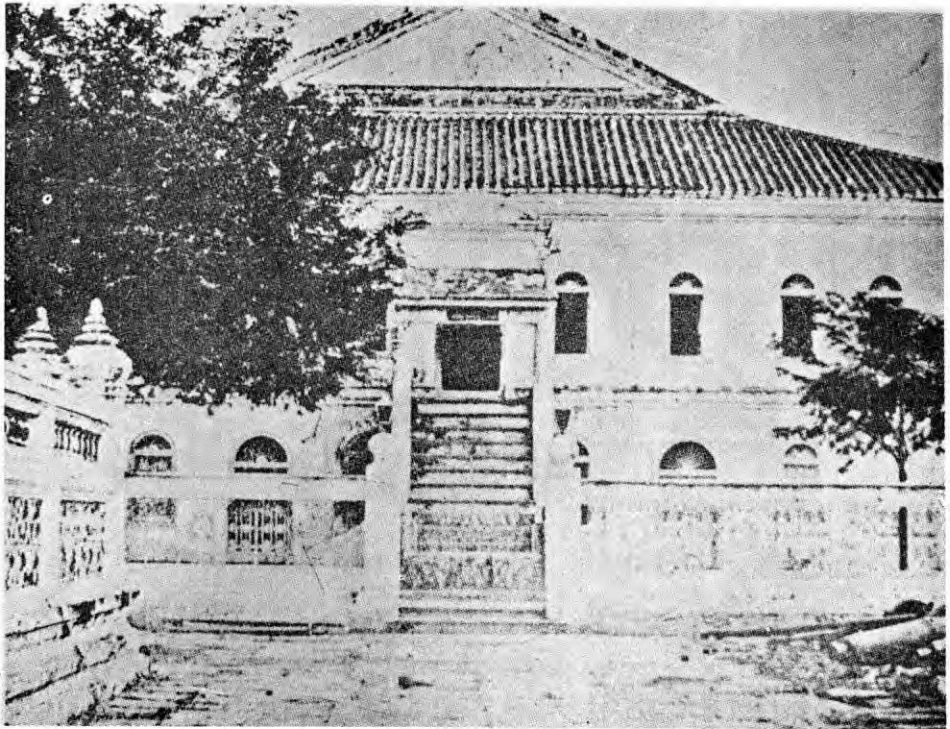
เงินพดด้วงรัชกาลที่ ๓ (ตราปราสาท)

เงินพดด้วงรัชกาลที่ ๔ (ตรามงกุฏ)

เงินเหรียญเม็กซิกันตีตราจักรและมงกุฏ

รูปโรงกระษาปณ์หลวง

เหรียญเงินตรามงกุฏ

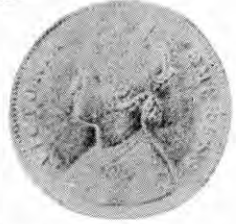
เหรียญตึกอัฐ และโสฬส รัชกาลที่ ๔

เหรียญทองคำทศ พิธ พัดตั้งส์

เหรียญซอลันดา

เงินเหรียญรูป

เหรียญทองแดงซีกเสี้ยว รัชกาลที่ ๔

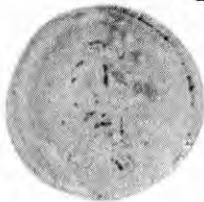
เหรียญตึกโสฬสตราพระเกษว

เหรียญเงินตราพระเกี้ยว

ปกระเบ็อง

ปแก้ว

ปทองเหลือง

เหรียญทองแดงเสี้ยว อัฐ โสฬส ตรา จปร

เหรียญเงินตราพระรูป

เงินเหรียญญี่ปุ่น

เหรียญทองแดงชีกตรา จปร

เจ้าพระยานรรัตนราชมานิต

เหรียญทองแดงเสี้ยว อัฐ โสฬส ตราพระรูป

สตางค์ทองขาว ร.ศ. ๑๑๖

เหรียญบาทจุฬาลงกรณ์

สตางค์ทองขาวและทองแดงตราอุณาโลม

เหรียญเงินหนึ่งบาท รัชกาลที่ ๖

เหรียญเงินสองสลึงและสลึง รัชกาลที่ ๖

เหรียญเงินห้าสิบบatangค์และยี่สิบบatangค์ รัชกาลที่ ๗

สตางค์ทองแดงครึ่งสตางค์

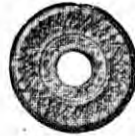
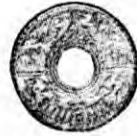
เหรียญเงินสิบบatangค์ ห้าสตางค์ และเหรียญทองแดงหนึ่งสตางค์

เหรียญตีบุกหนึ่งสตางค์

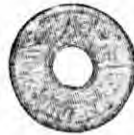
เหรียญเงินยี่สิบสตางค์

เหรียญตีบุกสิบสตางค์และห้าสตางค์

เหรียญตีบุกยี่สิบสตางค์

เหรียญตีบุกสิบสตางค์ หนัก ๔ กรัม
และเหรียญตีบุกห้าสตางค์ หนัก ๒.๔ กรัม

เหรียญตึบห้าสิบสตางค์ ยี่สิบห้าสตางค์ สิบสตางค์ และห้าสตางค์

เหรียญทองแดงห้าสิบสตางค์ และยี่สิบห้าสตางค์
เหรียญตึบสิบสตางค์ และห้าสตางค์ รัชกาลที่ ๙

เหรียญทองแดงสิบสตางค์และห้าสตางค์ รัชกาลที่ ๕

เหรียญทองแดงห้าสิบสตางค์ ยี่สิบห้าสตางค์ สิบสตางค์และห้าสตางค์ พ.ศ. ๒๕๐๐

เหรียญเงินหนึ่งบาท
รัชกาลที่ ๕

เหรียญทองขาวหนึ่งบาท
เสด็จนิวัตพระนคร

เหรียญทองขาวหนึ่งบาท
พ.ศ. ๒๕๐๕

เหรียญเงินสี่สิบบาท
พระชนมายุครบ ๓ รอบ

เหรียญเงินหนึ่งบาท
พระชนมายุครบ ๓ รอบ

ภาคผนวก

การออกเหรียญกระดาษปอนด์

ในปัจจุบันนี้กระทรวงการคลังของประเทศต่างๆ เป็นส่วนมากยังคงเป็นผู้ออกจำหน่ายเงินตราโลหะใช้หมุนเวียนภายในประเทศ เหรียญกระดาษปอนด์ที่ออกจำหน่ายไม่ถือเป็นหนี้สินหรือข้อผูกพันรัฐบาลแต่อย่างหนึ่งอย่างใด นอกจากจะรับชำระค่าภาษีอากรและกำหนดให้ชำระหนี้ตามกฎหมายได้ในจำนวนจำกัด ส่วนต่างระหว่างราคาในเหรียญกระดาษปอนด์กับค่าของโลหะรวมค่าใช้จ่ายในการทำเหรียญตกเป็นกำไรของรัฐบาล การปฏิบัติที่ไม่ถือเอาการออกเหรียญกระดาษปอนด์เป็นหนี้สินหรือข้อผูกพันนั้น ก็มีเหตุผลที่สมควรอยู่เมื่อค่าของโลหะที่ทำเหรียญกับค่าใช้จ่ายในการทำอื่นๆ ใกล้เคียงกับราคาในเหรียญ แต่ในขณะนี้หาได้เป็นเช่นนั้นไม่ ประชาชนต้องใช้เหรียญกระดาษปอนด์ที่มีราคาในเหรียญสูงกว่าค่าของโลหะและค่าใช้จ่ายในการทำเหรียญโดยอำนาจของกฎหมายบังคับ กำไรของรัฐบาลในการทำเหรียญกระดาษปอนด์มีมากเป็นเหตุให้รัฐบาลบางประเทศหารายได้ส่วนใหญ่มากจากการทำเหรียญกระดาษปอนด์ การหารายได้จากการทำเหรียญกระดาษปอนด์ดังกล่าวเป็นภัยต่อเศรษฐกิจต่อประเทศ กล่าวคือ ปริมาณเงินจะเพิ่มขึ้นช้าของอาหารการกินจะมีราคาแพงขึ้นเป็นลำดับ จึงได้เกิดความคิดใหม่ที่ จะให้มีการถือปฏิบัติในเรื่องการออกเหรียญกระดาษปอนด์ทำนองเดียวกันกับ

การออกธนบัตร ให้ธนาคารกลางหรือธนาคารชาติเป็นผู้ออกเหรียญกระ-
ษาปณ์โดยมีกฎเกณฑ์เช่นเดียวกับการออกธนบัตร

ประเทศที่เริ่มดำเนินการตามความคิดเห็นใหม่นี้ กูเหมือนจะเป็น
ประเทศโคมินแกน กฎหมายเงินตราของประเทศให้อำนาจธนาคารกลาง
ของโคมินแกนเป็นผู้ออกธนบัตรและเหรียญกระษาปณ์แต่ผู้เดียว แต่
การออกเหรียญกระษาปณ์นั้นออกในนามของรัฐบาล ซึ่งหมายความว่า
รัฐบาลไม่ค้องออกค่าใช้จ่ายในการทำเหรียญกระษาปณ์ และก็ไม่ได้รับ
กำไรในการทำเหรียญกระษาปณ์ เหรียญกระษาปณ์จะออกจำหน่ายตาม
ความต้องการของการค้า และจะออกจำหน่ายได้โดยการถอนคืนธนบัตร
เป็นราคาเท่ากัน เพื่อมิให้ปริมาณของเงินเพิ่มขึ้น กำไรจากการจำหน่าย
เหรียญกระษาปณ์ จะนำไปขึ้นบัญชีสำรองพิเศษไว้สำหรับขยายเงินทุนของ
ธนาคาร การปฏิบัติดังกล่าวจะป้องกันอันตรายอันเกิดจากการออก
จำหน่ายเหรียญกระษาปณ์มากเกินไปจนสมควรเพื่อวัตถุประสงค์ ในการหากำไร
จากการทำเหรียญมาเป็นรายได้ของประเทศ

การทำเหรียญกระษาปณ์ด้วยโลหะมีค่า เช่นทองและเงิน ค่าของ
โลหะอาจสูงในบางปี ถ้าถือเอาเป็นค่าใช้จ่ายจะทำให้กำไรของธนาคาร
กลางผู้ทำเหรียญกระษาปณ์ลดลง หรืออาจขาดทุนก็ได้ ทางแก้ในเรื่องนี้มี
อยู่สองทางด้วยกัน ทางแรก ถือเป็นค่าใช้จ่ายแต่ให้ตัดบัญชีเป็นปีๆ ไป
ตามปีอายุโดยประมาณของเหรียญ ทางที่สอง ถือเป็นสินทรัพย์ของธนาคาร
ตามราคาทุน สำหรับทางที่สองรู้สึกว่าจะมีเหตุผลดีกว่าทางที่หนึ่ง เพราะเมื่อ
ธนาคารกลางได้รับเหรียญกระษาปณ์เงินหรือทองในการชำระหนี้ ธนาคาร

ได้รับสิ่งที่มีค่าที่แท้จริงเข้ามา แต่ถ้าธนาคารได้รับธนบัตรธนาคารจะ
รับแต่กระดาษซึ่งไม่มีค่าแท้จริงในตัวเอง อย่างไรก็ตามโลหะมีค่ามีราคา
ขึ้นลงอยู่เสมอ ถ้าจะปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักการก็ต้องปรับปรุงราคาสิน-
ทรัพย์ให้ตรงต่อความเป็นจริง แต่การปรับปรุงอยู่เป็นประจำก่อให้เกิด
ความยุ่งยากในทางการบัญชี อาจยกเว้นไม่ต้องมีการปรับปรุงก็ได้ ความคิด
เห็นดังที่กล่าวมาแล้ว คร.เฮนรีซีเมอร์ฟี (Henry C. Murphy) แห่ง
กองทุนการเงินระหว่างประเทศเป็นผู้ริเริ่มในร่างกฎหมายธนาคารแห่งไอซ์
แลนด์ (Iceland) เมื่อต้นปี ค.ศ. ๑๙๕๑ แต่เมื่อกฎหมายธนาคารกลาง
แห่งไอซ์แลนด์ได้ออกมาจริงก็ไม่มีข้อความดังกล่าวเข้าใจว่าเจ้าหน้าที่ของ
ไอซ์แลนด์คงจะเห็นว่าเป็นเรื่องของการปฏิบัติในทางบัญชี ไม่จำเป็นต้อง
บัญญัติเป็นกฎหมาย

กฎหมายธนาคารกลางที่ออกมาใหม่ ๆ มักจะกำหนดให้ธนาคาร
กลางเป็นผู้ออกจำหน่ายเหรียญกระดาษโดยมีหลักการต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ก. การออกเหรียญกระดาษต้องมีกฎเกณฑ์ เช่นเดียวกับการออกธน
บัตร เช่น ถ้าการออกธนบัตรต้องมีทุนสำรองอย่างหนึ่งอย่างใด การออก
เหรียญกระดาษก็ต้องมีทุนสำรองเช่นเดียวกัน

ข. ชนิด ราคา โลหะ อัตราเนื้อโลหะ น้ำหนัก ขนาด ลวดลาย
ของเหรียญกระดาษรวมทั้งอัตราเนื้อเหล็กเนื้อพลาสติก รัฐมนตรีว่าการกระ
ทรวงการคลังเป็นผู้อนุมัติโดยคำแนะนำของธนาคารกลาง

ค. กำหนดจำนวนที่ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายของเหรียญกระดาษ

ง. มีบทบัญญัติให้แลกเปลี่ยนเหรียญกระดาษปอนด์กับธนบัตรได้โดยเสรี

จ. กำหนดลักษณะของเหรียญกระดาษปอนด์ที่ชำรุดไว้ และเหรียญกระดาษปอนด์ที่ชำรุดจะแลกเปลี่ยนได้ตามข้อจำกัด หลักเกณฑ์ และวิธีการที่ธนาคารกลางกำหนด

ฉ. มีบทบัญญัติให้อำนาจธนาคารกลางถอนคืนเหรียญกระดาษปอนด์ที่ออกจำหน่าย

ช. มีบทบัญญัติกักสิทธิในอันที่จะเรียกร้องค่าของเหรียญกระดาษปอนด์ที่หาย ถูกลักขโมย ชำรุด ไม่บริบูรณ์จากธนาคารกลาง แต่ธนาคารกลางอาจผ่อนผันชดใช้ให้ก็ได้ตามที่ธนาคารเห็นสมควร

ในสมัยโบราณวิธีซื้อขายของในเมืองไทยคงจะเหมือนกันกับประเทศอื่น กล่าวคือใช้วิธีแลกเปลี่ยนสินค้าต่อสินค้า ต่อมาการแลกเปลี่ยนสินค้าต่อสินค้าทำกันไม่สะดวก พวกพ่อค้าจึงหาวิธีใช้เนื้อเงินเป็นสื่อกลางสำหรับซื้อสินค้า โดยซึ่งเป็นน้ำหนักให้แก่ผู้ชาย วิธีการดังกล่าวย่อมอำนวยความสะดวกให้มากกว่าการแลกเปลี่ยนสินค้าต่อสินค้า แต่อย่างไรก็ดี ความยากลำบากในเรื่องนี้ก็ยังคงมีอยู่ เพราะผู้ชายสินค้าต้องตรวจดูเนื้อเงินว่าบริสุทธิ์ ไม่มีธาตุอื่นเจือปนและต้องชั่งน้ำหนักเงินด้วยอีกส่วนหนึ่ง ฉะนั้นพ่อค้าที่มีหัวกตึกบางคน จึงนำเอาเนื้อเงินมาหลอมใส่ธาตุอื่นออกให้บริสุทธิ์ แล้วตีตราเครื่องหมายของตนไว้ที่แท่งเงินเป็นสำคัญ บุคคลที่ไว้วางใจ และมีความเชื่อถือในตัวพ่อค้าเหล่านั้นก็พอใจซื้อเงินที่มีตราไปใช้สอย พ่อค้าอื่นเห็นได้กำไรดีก็พากันทำเอาอย่างจนแพร่หลายมากขึ้นเป็นลำดับ

ตามทิวอย่างเงินตราที่ยังคงเหลืออยู่เป็นหลักฐาน พอจับเค้าได้ว่าเมืองไทยใช้เงินตรามาเป็นเวลานานแล้ว และเป็นที่น่าประหลาดที่ประเทศนานาชาตข้างและสุโขทัยซึ่งร่วมสมัยเดียวกัน แต่ต่างก็เป็นอิสระนั้น มาตราเงินทั้งสามประเทศตรงกันและใช้ประเพณียอมให้พ่อค้าทำเงินตราขาย แม้จะใช้เงินตรารูปร่างต่างกันก็ตาม โดยเฉพาะสุโขทัยมีศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงยืนยันการทำเงินโดยเสรีไว้ตอนหนึ่งว่า “เพื่อนจูงวัวไปค้า ขี่ม้าไปขาย ไกรจ๊กไกรกำข้าง คำ ไกรจ๊กไกรกำม้า คำ ไกรจ๊กไกรล้ำเงินค้ำทอง คำ”

ต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้มีการเปลี่ยนแปลงจากการทำเงินตราโดยเสรีมาเป็นรัฐบาลผูกขาดในการทำเงินตราแต่ผู้เดียว ผู้ใดทำเงินตรามีความผิดตามพระราชกำหนดกฎหมาย ก็จะต้องได้จากกฎหมายตราสามดวง* ลักษณะโจร ซึ่งตั้งขึ้นในแผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ เมื่อปี พ.ศ. ๑๕๐๓ หมายเลข ๑๕๖ มีข้อความว่า “มาตราหนึ่ง ผู้ใดทำเงินทองแดงเงินพรางเงินรวงทองพรางทองแดงทองอาบ และแกะตราปลอมตอกตราพดด้วงเทียม พิจารณาเป็นสัจ ให้ตัดนิ้วมือเสียอย่าให้กุมก้อนกิมได้ ส่วนเงินแดงนั้นให้นายไฟหลอมเสีย ส่วนตราอันปลอมให้นายไฟทำลายเสีย ถ้าผู้ใดสมรู้ให้นำแลรับมาซื้อขาย ท่านให้เอาสักอกแลเอาขึ้นชาหยั่งทวนด้วยลวดหนั่ง ๕๐ ที ส่วนผู้อยู่เรือนใกล้แล้วรู้ว่ามีนทำความร้ายแลหมิบอกแก่กรมพระนกรบาล แลหมิบอกแก่ผู้รั้งกรมการอำพรางไว้ ให้ใส่ชื่อไว้ ๓ วัน ให้ทวนด้วยลวดหนั่ง ๑๕ ที ถ้าแลผู้ใดรู้ว่าเป็นเงินทองแดง

๑. กฎหมายตรา ๓ ดวง เป็นกฎหมายซึ่งรวบรวมประมวลชนจากกฎหมายเก่าของกรุงศรีอยุธยา ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

เอามาซื้อขาย ให้เจ้าตลาดผันเงินทรวานั้นเสียแล้วให้ทวนผู้เอาเงินแกลงมาใช้
ด้วยไม้หวาย ๕ ที ให้เอาเงินแกลงนั้นส่งให้แก่นายไฟ ถ้าแลเงินทองแกลง
เจ้าตลาดจะผันทรวาเงิน ผู้เอาเงินมาซัดแข่งมิให้ผัน ให้เจ้าตลาดผันเงินนั้น
ให้จงได้ เอาตัวมันไปเวนแก่กรมพระนครบาล ให้ทวนด้วยไม้หวาย ๑๐ ที
ถ้าได้เงินแกลงแก่มันแต่คำสิ่งหนึ่งขึ้นไปให้กุมพิจารณาหาผู้ทำเงินทองแกลง
ซึ่งปลอมตัวกัน ถ้าหาผู้ทำมิได้ ให้ลงโทษเสมอผู้สมให้ทำซื้อขาย ถ้ารู้ว่า
มิชอบมิเอาตัวผู้ร้ายไปถึงกระลาการ ให้ทวนด้วยลาวทหนึ่ง ๒๕ ที แล้ว
ให้จำไว้หาผู้ร้ายนั้นให้จงได้ ถ้าเงินข้างผู้ซื้อคืออยู่ ผู้ข้างเงินทองแกลงผิด
เปลี่ยนเขา ทำนรู้ด้วยประการใดๆ พิจารณาเป็นสัจ ให้ใหม่ค่อกึ่ง”

นอกจากกฎหมายลักษณะโจรหมายเลข ๑๕๖ ยังมีหลักฐานอื่นที่
แสดงว่ารัฐบาลผูกขาดการทำเงินทรวา คือ จกหมายเหตุจากจีน พรรณา
ถึงกรุงศรีอยุธยาซึ่งพระเจนจันอักษรแปลออกจากหนังสือหวงเจียวบันเทียน
ทงเก้า ในตอนที่กล่าวถึงเงินพดด้วงมีความว่า “ขุนนางและราษฎร
ที่มีเงินจะใช้จ่ายแต่ลำพังนั้นไม่ได้ ต้องเอาเงินส่งไปเมืองหลวงให้เจ้า
พนักงานหลอมหล่อเป็นเม็ค เอาตราเหล็กที่มีอักษรอยู่ข้างบนแล้วจึงจะใช้
จ่ายได้ เงินร้อยคำถึงต้องเสียค่าภาษีให้หลวงหกสลึง ถ้าเงินที่ใช้จ่ายไม่มี
ตราตัวอักษรก็จับผู้เจ้าของเงินลงโทษว่าทำเงินปลอม จับได้ครั้งแรกคักนิ้ว
มือซ้าย ครึ่งสองคักนิ้วมือขวา ครึ่งสามโทษถึงตาย การใช้จ่ายเงินทอง
สุดแล้วแต่ผู้หญิง ด้วยผู้หญิงมีสติปัญญา ผู้ชายที่เป็นสามีก็ต้องเชื่อฟัง”

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์เมื่อปีจุลศักราช ๑๑๔๖ (พ.ศ. ๒๓๒๗)

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้ทรงตราพระราชกำหนดใหม่กฎ
ที่ ๘ เกี่ยวกับการทำเงินพดด้วงปลอม กฎดังกล่าวมีข้อความดังต่อไปนี้

“๘ กฎให้แก่พระสุรัสวดีซ้ายขวาในนอก ให้กฎหมายบอกแก่
เจ้าพญาแลพญาพระหลวงเจ้าราชินิกุลขุนหมื่นพันท์นายฝ่ายทหารพลเรือน
มหาดเล็กขอเฝ้า ข้าราชการกรม กรมพระราชวังบวรสถานมงคล และผู้

๑)

รักษาเมืองผู้รั้งกรมการหัวเมือง ๒) ปากไต้ฝ่ายเหนือ นายอำเภอ นาย

๓)

๔)

อาทอน นายบ่อนเบี้ย นายกำนันตลาด อนุาประชาราษฎรไทย มอญ ลาว
เขมม ฝรั่ง จีน ญวน ทั้งปวงจงทั่ว

ด้วยพระบาทสมเด็จพระบรมนาถบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว ผู้ทรง
ทศพิศราชธรรมอันมหาประเสริฐ เสด็จออกพระธำมัญชกมาตามหาจักร
พรรดิพิมาน พร้อมด้วยเสนาพฤคมาคัยราชกระวีมนตรีมุกทั้งปวงเฝ้า
พระบาท จึงมีพระราชโองการมานพระบัณฑูลสุรสีหนาทำหรัสเหนือเกล้าฯ
สั่งว่า

มีพระราชกำหนดกฎหมายไว้แต่ก่อน ห้ามมิให้ทำเงินรวงเงินทอง
แดงพดด้วงคอกตราปลอมใช้สอยเป็นอันขาดทีเดียว ผู้มีชื่อขังหาพึ่งพระ
ราชกำหนดไม่ คบกันทำเงินรวง เงินทองแดง เงินทองขาว ตกัว เงิน
หุ้มเงินทำใหม่เบา ปลอมใช้สอยแก่ราษฎรๆที่ไม่รู้ตุนเงินนั้นรับเอาไว้ใช้สอย
ต่อๆกันไป ที่รู้ตุนเงินรู้ว่าเป็นเงินรวง เงินทองแดง เงินทองขาว เงิน
ตกัว เงินหุ้มเงินทำใหม่เบา เอาไปปลอมใช้สอยแก่ลูกค้ามิได้แล้วเอาไป

ซื้อสุกร สุราแก่เงิน ๆ ผู้ขายสุกร สุราบาทละทอนกันลงบาทหนึ่งแต่สอง
สลึง ๆ หนึ่งเอาแต่เพียงหนึ่ง เพียงหนึ่งเอาแต่สองไพ คนชั่วไม่กลัวไทย

รวง)

เห็นว่าปลอมใช้ใ้ได้อยู่จึงคบหากันทำต่อไป เพราะเหตุฉนั้นเงิน

ทองขาว)

ทองแดง)

กะแก้ว)

เงินหุ้มเงินทำใหม่เบาเข้าระคนปนกันอยู่ในแผ่นดินมีผู้สิ้นเลย จึงทรงพระ
ราชดำริจะให้เงินบริสุทธิ์อยู่ในแผ่นดิน จะได้เป็นประโยชน์แก่ไพร่ฟ้า
ประชากรไปพายนหน้า จึงให้พิจารณาสืบสาว จับใ้ไ้อายสนข้างเงินเท่ากับ
กับอีกเกิดรรยาพระไชยนาคนอกราชการคบพวกเพื่อนเป็นอันมาก คึกกัน
ใ้ใ้อายสนไปทำเงินทองแดงในป่าตำบลท่าพุดยายชา แขวงเมืองนครไชยศรี
บางใหญ่ แขวงนนทบุรี พดด้วงทอดกราเอาเข้ามาปลอมใ้ในพระนคร
ทรงพระกรุณาใ้ส่งพระราชอาญาเขียนรืบราชบาท ด้ค้นหัวสกหน้าฉะเวรบก
สามวันฉะเวรเรือสามวัน ส่งตัวไปจำไว้ ณ คุกกว่าจะตาย อย่านใ้คนร้ย
ทุยียงหย่างกัน

อนึ่ง มีพระราชกำหนดไว้แต่ก่อนว่า ถ้าผู้มีชื่อเอาเงินรวงเงิน

ทองแดง)

ทองขาว) เงินหุ้มเงินทำใหม่เบามาใช้สอยกลางตลาด ถ้าเงินบาทสี่บาทเงิน
กะแก้ว)

สลึงสี่สลึง ถ้าเงินเฟื้องสี่เฟื้องขึ้นไปให้จับเอาตัวมาพิจารณา เอาผู้ทำเงิน
ทองแดงเป็นโทษ ถ้าเงินบาทกะแก้วสี่บาท ถ้าเงินสลึงกะแก้วสี่สลึง ถ้าเงิน
กะแก้วสี่เฟื้องลงมา ให้ทวนแล้วปล่อยเสียั้น พิดเคระจะกุพระราชกำหนด

ทองแดง)
ห้ามบหนยังหาสนร้ายไม คัยเหตุว่าราชฎรมีเงินรวงเงิน ทองขาว) เงิน
ทะกัว)

หุ้มเงินทำใหม่เบา จะใช้ที่อื่นมิได้ กัยอมเอาไปซื้อ (สุกร) แก่เงินผู้ชายๆ
(สุรา)

ทองแดง)
จะได้รังเกียจว่าเงินรวงเงิน ทองขาว) เงินหุ้มเงินทำใหม่เบาหามีได้ คีใจ
ทะกัว)

รับ (ซื้อ) เป็นอาจีน เนอความชอนกัรุตันทั้งแผ่นดินก็เหน่ว่าเงินผู้ชาย (สุกร)
ชาย) (สุรา)

ทองแดง)
มีเงินรวงเงิน ทองขาว) เงินหุ้มเงินทำใหม่เบา มากกว่าทำสิ่งหนึ่งเก่าเท่า
ทะกัว)

สิบทำอีก ทบแต่งแลกเปลี่ยน ปลอมใช้สอยระคนปนเงินที่อยู่แผ่นดิน
เป็นอันมาก แลซึ่งจะลวงเสียมิได้ เอาโทษแก่เงินผู้ชาย (สุกร) นั้น เหน
(สุรา)

ทองแดง)
หาเป็นขรรวมไม่ หาสนเงินรวงเงิน ทองขาว) เงินหุ้มเงินทำใหม่เบา
ทะกัว)

ในแผ่นดินไม่

แต่นั้นสืบไปเมื่อนำ ห้ามอย่าให้ผู้ใดใช้เงินรวงเงิน ทองแดง เงินทอง
ขาว เงินทะกัว เงินหุ้มเงินทำใหม่เบา เฟืองเบาสองไพ (ซื้อ) (สุกร) เงินบดลก
(สุรา)

เมื่อได้ประมวลกฎหมายเก่ามาเป็นกฎหมายตราสามดวงในปี พ.ศ. ๒๓๔๗ แล้วก็ได้ใช้พระราชกำหนดใหม่ กฎที่ ๘ ควบคู่กันไปกับกฎหมายตราสามดวงลักษณะโจรหมายเลขที่ ๑๕๖ ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๑ เมษายน ร.ศ. ๑๒๗ รัฐบาลได้ประกาศใช้กฎหมายลักษณะอาญา ยกเลิกพระราชกำหนดใหม่ กฎที่ ๘ และกฎหมายลักษณะโจร และได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับความผิดฐานปลอมแปลงเหรียญกระษาปณ์ดังต่อไปนี้

ก. ความผิดฐานปลอมเหรียญกระษาปณ์

ข. ความผิดฐานแปลงเหรียญกระษาปณ์ คือ เอาเหรียญกระษาปณ์ที่แท้จริงมาแปลงแก้ไขโดยเจตนาจะให้ผู้อื่นหลงเชื่อว่าเป็นเหรียญกระษาปณ์ที่มีราคาสูงยิ่งกว่าของจริง หรือกระทำการอย่างใดๆ โดยทุจริต ให้นำหนักเหรียญกระษาปณ์นั้นลดลงไปกว่าปกติ

ค. ความผิดฐานนำเอาเหรียญกระษาปณ์ซึ่งตนรู้อยู่แล้วว่าเป็นเหรียญกระษาปณ์ปลอมหรือแปลงเข้ามาในพระราชอาณาจักร

ง. ความผิดฐานจำหน่ายเหรียญกระษาปณ์ซึ่งตนรู้อยู่แล้วว่าเป็นเหรียญกระษาปณ์ปลอมหรือแปลง หรือมีเหรียญกระษาปณ์เช่นนั้นไว้เพื่อจำหน่าย

จ. ความผิดฐานรับเหรียญกระษาปณ์ปลอมหรือแปลงไว้ โดยตนเองไม่รู้ว่าเป็นเหรียญกระษาปณ์ปลอมหรือแปลง แต่เมื่อรู้แล้วยังซึนนำเหรียญกระษาปณ์นั้นออกจำหน่าย

ฉ. ความผิดฐานทำเครื่องมือหรือวัตถุอย่างใดใดขึ้น หรือมีเครื่องมือหรือวัตถุเช่นนั้นไว้ด้วยเจตนาจะปลอมหรือแปลงเหรียญกระษาปณ์

ข. ความผิดฐานกระทำโลหะธาตุน่าดูอย่างใดใดให้เป็นรูปและสีสด-
ฐานคล้ายคลึงกับเหรียญกระษาปณ์หรือจำหน่ายของเช่นนั้น

ความผิดดังกล่าวตั้งแต่ข้อ ก.-ข. ได้มีพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติม
กฎหมายลักษณระอาญาพุทธศักราช ๒๔๗๕ เพิ่มโทษให้หนักขึ้นกว่าเดิม

ต่อมาเมื่อวันที่ ๑ มกราคม ๒๕๐๐ รัฐบาลได้ประกาศใช้ประมวล
กฎหมายอาญายกเลิกกฎหมายลักษณระอาญาและที่ได้แก้ไขเพิ่มเติม หลัก
ใหญ่เกี่ยวกับความผิดในการปลอมแปลงเหรียญกระษาปณ์คล้ายคลึงกับกฎ-
หมายลักษณระอาญาเดิม แต่ได้แก้ไขเปลี่ยนแปลงถ้อยคำให้รัดกุมยิ่งขึ้น
ความผิดเกี่ยวกับเหรียญกระษาปณ์นอกจากจะมีประมวลกฎหมายอาญาบังคับ
แล้ว ยังมีพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. ๒๕๐๑ ห้ามมิให้ผู้ใดทำจำหน่าย
ใช้ หรือนำออกใช้ซึ่งวัตถุหรือเครื่องหมายใดๆ แทนเงินตรา เว้นแต่จะ
ได้รับอนุญาตจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ผู้ที่ฝ่าฝืนต้องระวาง
โทษจำคุกไม่เกินสามเดือนหรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาทหรือทั้งปรับทั้งจำ

จากพระราชกำหนดกฎหมายที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น จะได้เห็นว่า
ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันนี้ รัฐบาลเป็นผู้ผูกขาดใน
การทำเงินตรา บุคคลใดทำเงินตราขึ้นแข่งขันกับรัฐบาลจะต้องถูกลงโทษ
ตามพระราชกำหนดกฎหมายที่ใช้บังคับอยู่ในขณะนั้น ตามมาตรา ๑๐ แห่ง
พระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. ๒๕๐๑ ที่ใช้บังคับอยู่ในขณะนี้กระทรวงการคลัง
เป็นผู้จัดทำและนำออกใช้ซึ่งเหรียญกระษาปณ์ ส่วนชนิดราคา โลหะ อัตร
เนื้อโลหะ น้ำหนัก ขนาดลวดลายและลักษณะอื่น ๆ (ถ้ามี) ของเหรียญ
กระษาปณ์ รวมทั้งอัตราเผื่อเหลือเผื่อขาดก็ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการ

กึ่งกำหนดโดยกฎกระทรวง ทั้งนี้ หมายความว่ากระทรวงการคลังจะออก
เหรียญกระษาปณ์ชนิดใด จำนวนเท่าใด ก็ได้โดยไม่มีข้อจำกัด และเหรียญ
กระษาปณ์ที่ออกจำหน่ายก็ไม่มีข้อผูกพันอันใดที่จะต้องรับคืนแลกเปลี่ยน
กับธนบัตร ซึ่งเมื่อคุณเงิน ๆ อาจเป็นภัยต่อเศรษฐกิจของประเทศ แต่
ประเทศไทยก็ไม่เคยมีข้อเสียหายในทางหากำไรจากการทำเหรียญกระษาปณ์
โดยออกจำหน่ายเหรียญกระษาปณ์มากมายจนเกินสมควร และในทางปฏิบัติ
เหรียญกระษาปณ์ที่ไม่ชำรุด กระทรวงการคลังจะรับแลกเปลี่ยนกับธนบัตร
ให้อยู่เสมอเป็นปกติ

เมื่อรัฐบาลผูกขาดการทำเหรียญกระษาปณ์ กำไรในการทำเหรียญ
ก็ย่อมตกเป็นของแผ่นดินซึ่งรัฐบาลจะนำไปใช้จ่ายในการใดก็ได้ทั้งสิ้น แต่
เมื่อได้ออกพระราชบัญญัติมาตราทองคำ ร.ศ. ๑๒๗ (พ.ศ. ๒๔๕๑) แล้วพระ
ราชบัญญัติดังกล่าวได้กำหนดให้นำกำไรทำเหรียญกระษาปณ์ที่ยังไม่ได้หัก
รายจ่ายสมทบเข้ากับทุนสำรองสำหรับรักษาอัตราแลกเปลี่ยนระหว่างเงินตรา
ไทยกับอัตราเงินต่างประเทศไว้ให้ยื่นที่มั่นคง ส่วนค่าใช้จ่ายของโรงกระ
ษาปณ์เช่นเงินเดือนพนักงาน และค่าใช้จ่ายในการทำเหรียญให้ตั้งเบิกตาม
ประเภทเงินงบประมาณรายจ่ายของรัฐบาล ต่อมาพระราชบัญญัติเงินตรา
พ.ศ. ๒๔๗๑ ได้กำหนดให้นำกำไรในการทำเหรียญบาทเงินสมทบ
ขึ้นบัญชีทุนสำรองเงินตรา ส่วนเหรียญกระษาปณ์อย่างอื่นไม่มีข้อกำหนด
ในเรื่องกำไรไว้ ตามทางปฏิบัติกระทรวงตั้งการคลังงบประมาณรายจ่ายประจำ
ปีเป็นค่าโลหะและค่าใช้จ่ายในการทำเหรียญไว้ เมื่อโรงกระษาปณ์ผลิต
เหรียญกระษาปณ์ปีหนึ่ง ๆ ได้เท่าใด ก็ขึ้นบัญชีรายได้ของแผ่นดินไว้ตาม

ราคาในเหรียญกระดาษปอนด์ ในปัจจุบันนี้พระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. ๒๕๐๑
ก็มีให้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับกำไรในการทำเหรียญกระดาษปอนด์ การปฏิบัติคง
เป็นไปเช่นเดียวกันกับพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. ๒๔๗๑ กล่าวคือ ตั้งบ
ประมาณรายจ่ายประจำปีเป็นค่าโลหะและค่าใช้จ่ายในการทำเหรียญ เมื่อ
ผลิตเหรียญได้เท่าใดก็ขึ้นบัญชีรายได้ของแผ่นดินตามราคาในเหรียญ

การชำระหนี้ตามกฎหมายของกระดาษปอนด์ไทยแต่เดิมมานั้น ถ้าเป็น
เหรียญเอก เช่นเหรียญบาทมักจะกำหนดให้ชำระหนี้ได้โดยไม่จำกัดจำนวน
แต่ถ้าเป็นเหรียญปลีกราคาต่ำกว่าหนึ่งบาทให้ชำระหนี้ได้เพียงจำนวนจำกัด
เหรียญกระดาษปอนด์ที่ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายอยู่ก่อนพระราชบัญญัติเงินตรา
พ.ศ. ๒๕๐๑ ออกใช้มีเหรียญเงินชนิดราคา ๑ บาท ราคาห้าสิบบาท
ราคายี่สิบบาท ราคาสิบบาท และราคาห้าบาท
เหรียญทองขาวชนิดราคาสิบบาทและราคาห้าบาท เหรียญทองแดงชนิด
ราคาห้าสิบบาท ราคายี่สิบบาท ราคาสิบบาท ราคาห้าบาท
หนึ่งบาทและราคาครึ่งบาท เหรียญกษาปณ์ชนิดราคาห้าสิบบาท ราคายี่
สิบบาท ราคาสิบบาท ราคาห้าบาท และ
ราคาหนึ่งบาท เหรียญกระดาษปอนด์เหล่านี้ได้มีพระราชบัญญัติและกฎกระ
ทรวงกำหนดจำนวนที่ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายไว้ต่าง ๆ กัน แต่เมื่อได้
ประกาศใช้พระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. ๒๕๐๑ แล้ว พระราชบัญญัติ
ดังกล่าวได้ยกเลิกบรรดาพระราชบัญญัติและกฎกระทรวงที่กำหนดจำนวน
ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายของเหรียญกระดาษปอนด์และคามาตรา ๑๑ แห่ง
พระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. ๒๕๐๑ บัญญัติให้เหรียญกระดาษปอนด์เป็น
เงินที่ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายไม่เกินจำนวนที่กำหนดโดยกฎกระทรวง แต่

ในขณะประกาศใช้พระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. ๒๕๐๑ ก็ไม่มีกฎกระทรวงเกี่ยวกับเรื่องนี้ออกมา จึงเป็นอันว่าเหรียญกระษาปณ์ทั้งปวงใช้ชำระหนี้ตามกฎหมายได้โดยไม่จำกัดจำนวน ต่อมาเมื่อวันที่ ๓ ธันวาคม ๒๕๐๖ ได้มีกฎกระทรวงฉบับที่ ๕ (พ.ศ. ๒๕๐๖) ออกตามความในพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. ๒๕๐๑ กำหนดให้เหรียญกระษาปณ์ราคาหนึ่งบาทหรือยี่สิบบาทเป็นเงินที่ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายคราวละไม่เกินจำนวนห้าร้อยบาท เหรียญกระษาปณ์ราคาห้าสตางค์ สิบสตางค์ ยี่สิบบสตางค์ยี่สิบบห้าสตางค์หรือห้าสิบบสตางค์ เป็นเงินที่ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายคราวละไม่เกินจำนวนสิบบาท และเหรียญกระษาปณ์ราคาครึ่งสตางค์หรือหนึ่งสตางค์เป็นเงินที่ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายคราวละไม่เกินจำนวนห้าบาท

สำหรับเรื่องเหรียญกระษาปณ์ชำรุด มาตรา ๑๒ แห่งพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. ๒๕๐๑ ให้ถือว่าเหรียญกระษาปณ์ที่มีลักษณะดังต่อไปนี้ เป็นเหรียญกระษาปณ์ที่ชำรุด และไม่เป็นเงินที่ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายคือ

ก. เหรียญกระษาปณ์ที่ถูกตัด หรือถูกตอก หรือตี หรือกระทำด้วยประการใด ๆ ให้บุบสลายหรือชำรุดจนเสียรูป หรือเปลี่ยนแปลงในพื้นราบ หรือทำให้น้ำหนักลดลง

ข. เหรียญกระษาปณ์ที่มีน้ำหนักลดลงเพราะสึกหรือไปตามธรรมชาติจนเกินกว่าสองเท่าครึ่งของอัตราเนื้อเหล็กเนื้อซาค เหรียญกระษาปณ์ชำรุดตามข้อ ข. นี้ ถึงแม้ว่าจะไม่เป็นเงินที่ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย แต่มาตรา ๑๓ แห่งพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. ๒๕๐๑ ก็กำหนดให้กระทรวงการคลังรับแลกเปลี่ยนเต็มตามราคาในเหรียญ

พิมพ์ที่ วิทยาลัยของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย
จุฬาลงกรณ์ 2 ถนนพญาไท พระนคร โทร. 57622
นายมนตรีหมาย พิมพ์ภักดิ์ ผู้พิมพ์และโฆษณา

ตุลาคม ๒๕๐๙

